ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

✓ demokrasi ve sosyalizm

✓ üç yıl sonra 12 mart

✓ soruşturma

tektaş ağaoğlu / bektaş akçadağ
yusuf ziya bahadınlı / faik muzaffer amaç
hüseyin baş / oya baydar / gülçin çaylıgil
ali doğu / mehmet güven / tan oral
nurdan orpen / taner timur / irfan yalçın

4 NİSAN 1974

ilke Nisan / 1974
Sayı : 4

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Kurucular: Oya Baydar, Aydın Engin, Yusuf Ziya Bahadınlı / Kurucular adına Sahibi: Yusuf Ziya Bahadınlı / Yazıişleri müdürü: Aydın Engin / Yazışma ve havale adresi: P.K. 71 İstanbul / Yönetim yeri: Cağaloğlu, Başmüsahip sokak, Tan Apartmanı, kat: 3 / Dağıtım: Hür Yayınevi Ankara Caddesi, Babıali Han kat: 3 - Telefon: 27 15 88 / Abone şartları: Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır. / Dizgi baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / Kapak düzeni ve baskısı: Reyo Kollektif Şirketi / İlan: Tam sayfa 500 lira. Diğer ilanlar santimi 25 lira / Nisan 1974

AÇIKLAMA :

- İLKE'nin Anadolu'nun birçok bölgesinde arandığı halde bulunamadığına ilişkin pek çok uyarı, haber ve yazılı talep alıyoruz. İLKE'nin dağıtımı kendi sınırlı olanakları içinde yapılmakta ve birçok yere dergi göndermek mümkün olmamaktadır. Bunun başlıca nedeni, çeşitli küçük kent ve kasabalarda İLKE'nin dağıtımını yapabilecek bayi ve kitabevi adreslerinin bilinmemesidir. Bu yüzden de pek çok yer İLKE'nin dağıtım alanı dışında kalmaktadır. Bu bölgelerdeki ilerici, devrimci arkadaşlarımız, İLKE'nin sağlıklı dağıtımını yapabilecek bayi ve kitabevi adreslerini ve bu adreslere kaçar tane dergi gönderilmesi gerektiğini bildirdikleri takdirde dağıtımdaki aksamanın bir ölçüde önüne geçebileceğimizi umuyoruz.

- İLKE'nin üçüncü sayısında «Bir Belge» başlığı altında sunduğumuz Bakanlar Kurulu listesinde oldukça önemli bir dizgi hatası yapıldı. İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk Maliye Bakanı olarak gösterilirken, Maliye Bakanı Deniz Baykal atlandı. Eksik bir belge yayınladığımızdan dolayı özür diler, düzeltiriz.

- Bu sayıdan itibaren İLKE'nin yönetim adresi de değişti. İLKE'nin yönetim yeri bundan böyle : Başmuhasip Sokak Tan Apartmanı 10/11 Cağaloğlu. Dağıtım adresimiz ise aynı kaldı.

23 Şubat 1974'ten 23 Mart 1974'e

23 ŞUBAT 1974

● Zamların açıklanması bekleniyor.
● CHP ve MSP'nin Af Kanunu tasarısı üzerinde çalışmaları sürüyor.
● Ankara Belediyesi Otobüs İşletmesinde 2000 işçinin başlattığı grev devam ediyor.
● Hükümetin, haşhaş ekimini yasaklayan kararın yeniden gözden geçireceğini bildirmesinin ABD'de yankı ve tepkiler yarattığı haber veriliyor.
● AP temsilciler Meclisi toplantısı sürüyor.
● İslâm Zirve Konferansının ikinci gününde Batı Pakistan ve Bangladeş Devlet Başkanları ve Başbakan Botto ile Bangladeş Başbakanı Mucib ül Rahman dostluk havası içinde barıştılar.
● CHP Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu lağvedildi.

24 ŞUBAT 1974

● Demirel, «Koalisyon sağlam değildir seçime hazır olalım» dedi.
● Memur maaşları katsayısının 7'den 8'e yükseltilmesiyle, Milletvekili ve Senatör maaşları 14 bin 400 liraya çıkıyor.
● Başbakan Ecevit Televizyonda yakında açıklanacak zamlarla ilgili bir konuşma yaptı ve zamların eski iktidarlardan devralınmış ekonomik güçlüklerin sonucu olduğunu, dar gelirlilerin zamlardan etkilenmemeleri için hertürlü tedbirin alınacağını söyledi.
● İslam Zirvesi Konferansı kapandı.

bir yorum

İslâm Zirve Konferansı'nın düşündürdükleri

Mehmet Güven

Halkının çoğunluğu müslüman olan 39 ülkenin temsilcilerinin katıldığı İslâm Zirve Konferansı, 22 Şubat 1974 tarihinde Pakistan'ın Lahor şehrinde çalışmalarına başladı. Konferansa, Suriye ve Irak gibi ilerici rejimlerin temsilcileriyle,

Aramco ortağı Faysal, Mısır burjuvazisinin temsilcisi Sedat, «üçüncü dünya ülkeleri» arasında önemli bir etkinliği bulunan Cezayir Devlet Başkanı Bumedyen, bir zamanların kan düşmanları Butto ve Rahman, Filistin Kurtuluş Hareketi'nin gerçek temsicisi olduğu ileri sürülen Yaser Arafat, «şımarık çocuk» Kaddafi gibi çok değişik nitelikte devlet yöneticilerinin katılması, konferansın somut ve kalıcı bir sonuç alamıyacağı konusundaki kuşkulara hak kazandırıyordu. Ülkemizdeki yeni C.H.P. - M.S.P. ortaklığı ise konferansa Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in başında bulunduğu bir heyetle katılıyordu. Konferansın gündeminde, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından derhal çekilmesi, Kudüs'ün müslümanlara geri verilmesi, bir Filistin Deveti'nin kurulması gibi konular yeralmaktaydı. 20. Yüzyılın ikinci yarısında, görünüşte ve hatta gerçekte farklı rejimlere sahip olan «müslüman» ülkeleri, din bayrağı altında bir araya getirmenin anlamı neydi? Kime karşı «Mukaddes Cihad» açılıyordu? Hangi küffâra kılıç sallanacak, hangi zulme ve adaletsizliğe son verilecekti? Temelde feodal düzenin ideolojisi olan din ile, kitlelerin mücadelesine ne gibi bir yön verilebilirdi? Yoksa İslâm Zirve Konferansı, daha önceden yapılan bu nitelikteki konferanslar gibi, belirli mihrakları güçlendirmek, kitlelere hedef şaşırtmak, dünya emperyalizmi karşısında halkların kurtuluş mücadelesini saptırmak gibi hedefler mi taşıyordu? Bu sorulara doğru cevaplar verebilmek için, İslâm Zirvesi Konferansı'na katılan ülkelerin, din gibi üst yapı kurumları dışındaki temel ortak özelliklerinin neler olduğunu ortaya koymamız ve bu gerçeklerin ışığı altında sözkonusu konferansın gerçek anlam, nitelik ve amacını açıklamamız gerekiyor.

İslâm Zirve Konferansı'na katılan ülkelerin temel ortak yanları, ya geçmişte ya da günümüzde, dünya emperyalist düzeninin sömürülen kesiminde yeralmış bulunan geri bıraktırılmış ülkeler oluşlarıdır. Örneğin, Cezayir ve Suriye Fransız Emperyalizmi'nin, Irak, Mısır, Uganda, Pakistan, İngiltere Emperyalizmi'nin, Libya, İtalya Emperyalizmi'nin, sömürücü metropol güç tarih içerisinde değişmesine rağmen, Türkiye Osmanlı Devleti'nin son döneminde Alman ve günümüzde A.B.D. ve AET Emperyalizmi'nin boyunduruğu altında olan ülkelerdir. Emperyalizm bu ülkeleri, değişik yöntemlerle de olsa, her seferinde yerli egemen sınıflarla ittifaklar kurmak suretiyle sömürmüş ve geri bıraktırmıştır. Bugün de, müslüman ülkelerin büyük bir kısmı üzerinde, dünya ve özellikle A.B.D. Emperyalizmi'nin baskıları açık bir şekilde sürüdürülmekte, Orta Doğu ve Pakistan olaylarında de görüldüğü gibi, emperyalizm bu ülkeler üzerindeki sömürüsünü ya güçlendirmeğe ya da yeniden tesise çalışmaktadır. Bu bakımdan «müslüman ülkeler» halklarını birleştiren temel unsur din değil, dünya ve özellikle A.B.D. Emperyalizmi karşısındaki somut durumlarıdır.

Orta Doğu'da A.B.D. Emperyalizmine ve Siyonizme karşı verilen mücadele, yukarıda sözkonusu edilen ortak temel yanın en belirgin örneklerinden birisi olarak, son yıllarda su yüzüne çıkmış bulunuyor. Filistin Halkı'nın Kurtuluş Mücadelesi'nde «müslüman ülkeler»in takındıkları tavır bir yerde, bu ülkelerdeki rejimlerin yapısı hakkında da ipuçları veriyor. Filistin Kurtuluş Savaşı'nın, özellikle, Arap ülkelerindeki egemen sınıflar açısından diyalektik bir anlamı var. Bu mücadele bir yerde Arap kitlelerini, dinamikleştiriyor, biraraya getiriyor, yani belirli radikalleşme potansiyel ve olanaklarını içeriyor, beri yanda da gerici ya da tutucu Arap rejimlerine, kitlelerin dikkatini iç sömürüden, bir «dış düşman» a çekebilme fırsatları sağlıyor. Böylece örneğin, Mısır'da, Sudan'da, Tunus'ta, Fas'ta, Arap Kültürü içerisinde yetişmiş kitleleri, belirli bir süre için de olsa, uyutabilmek olanakları yaratılmış oluyor. Elbetteki burada suç, Filistin Kurtuluş Savaşı'nı yürütenlerin değil. Gerici ya da tutucu rejimler, her olaydan olduğu gibi, bu mücadeleden de yararlanabilmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Filistin

Kurtuluş Mücadelesinin diyalektik yanından en iyi şekilde yararlanan tutucu egemen güçlerin başında ise Mısır burjuvazisi geliyor. Orta Doğu'da Mısır ve Suriye ile İsrail arasında cereyan eden ve bir yerde «şike» kokan sınırlı savaş sonunda, Mısır burjuvazisinin en yetkili politik temsilcisi Sedat'ın prestiji ve etkinliği artarken, Filistin Kurtuluş örgütleri de ikinci plâna atılıyorlar. Şimdi gaye, Ürdün'de bir «şike» Filistin Devleti kurmak ve hem A.B.D. Emperyalizmi hem de Sosyalizm'le anlaşmaya varmak. Mısır bu yolda çok somut adımlar atmış ve bu adımlarını, petrolden gücünü alan Faysal'ın yardımıyla da, hızlandırmış bulunuyor.

Diğer yandan, temelde Ortak Pazar ve Japonya Emperyalizmlerini sarsmış son petrol ambargosu da, gerici Faysal'ın, kendisini Arap kitlelerinin hamisi ve kurtarıcısı gibi gösterebilmesine imkân sağlıyor. Kısacası Arap kitlelerinin arkasında, onları uyutmayı, susturmayı, mistik hedeflere yönelmelerini amaçlayan yeni oyunlar tezgâhlanıyor. Böylece, bir yandan Mısır burjuvazisi gibi tutucu egemen güçlerin diğer yandan da Faysal gibi gericilerin iktidarları sağlamlaştırılmış olacak. Elbetteki Arap ülkelerindeki tutucu ve gerici egemen güçler, sadece tek tek kendi iktidarlarını değil, diğer Arap ülkelerindeki iktidarları da, bir yerde, gözönünde tutuyorlar. Örneğin, Mısır burjuvazisi için, Suriye ve Irak'taki ilerici rejimler, son tahlilde, bir huzursuzluk kaynağı. Sedat'ın tek arzusu, Arap kitlelerinin bilinçlenmesini önlemek, Orta Doğu ülkelerinde kitlelerin sola doğru açılımın durdurmak, halkların emperyalizme karşı yürüttükleri mücadeleyi kendi iktidarını güçlendirmek için kullanabilmek. Neresinden bakılırsa bakılsın, Sedat da, tıpkı Kaddafi, tıpkı İdi Amin, tıpkı Numeyri gibi işçi sınıfının ve ideolojisinin düşmanıdır.

Öte yandan, Pakistan'ın bölünmesine yolaçan olaylar, bir yerde hem Pakistan hem de Bangladeş yöneticilerinin gözlerini açmışa benziyor. Kitlelerin daha da sola açılmalarını önleyebilmek için, bu kan davasına bir son verilmesi gerekiyordu, İslâm Zirve Konferansı da «yaraları sarmanın» en uygun yeri. Çünkü «müslümanlar arasındaki dargınlık ıslak bir tülbentin kuruması» kadar sürebilir ancak. Nitekim, bu bakımdan Bangladeş lideri Rahman'ı yüzbinlerce insanın katili «kasap» Tikka Han karşılıyor ve Butto kardeş gibi bağrına basıyor.

İslâm Zirve Konferansı gizli ya da açık olarak, «müslüman ülkeleri» nde kitlelerin emperyalizme ve yerli ortaklarına, ayrıca tutucu yönetimlere karşı yürüttükleri, yürütecekleri mücadeleyi söndürmeyi, saptırmayı, etkisiz kılmayı amaçlayan bir konferanstır. Son yıllarda «müslüman ülkeleri» nde ve özellikle Orta Doğu'daki sağa kayışın somut bir belirtisidir. Kitlelerin dikkatini iç sömürüden çekip, din gibi metafizik bir hedefe yöneltme çabasıdır. Fakat aynı, nitelikteki tüm çabalar gibi, bu çabanın etkileri de kısa ömürlü olacaktır. Türkiye'de son seçimlerin de ortaya koyduğu gibi, kitleleri artık metafizik araçlarla uyutma olanakları çok sınırlı gözüküyor. Proleterleşme; kitlelere gerçek düşmanlarının kim olduğunu hangi hedefler etrafında birleşmeleri gerektiğini giderek öğretiyor. Kitlelerin bu uyanışını ne Sedat gibi burjuvazinin bilinçli temsilcileri, ne Kaddafi ve İdi Amin gibileri, ne Faysal gibi Aramco ortakları durdurabilir. Tikka Han'ın Rahman'ı karşılaması bile, bu politikanın iflâsını, bir başka şekilde de olsa, vurgulamıyor mu?

Böylece İslâm Zirvesi konusunda yanılgılara düşmeden, İslâm Zirvesi'ni anti - emperyalist bir kurultay olarak niteleme abartmasına kapılmadan Orta - Doğu, Arap, Asya ve Afrika ülkelerinin uyanışını ve bu uyanışın konferansta temsil edildiğini de görmek gerekir.

Öte yandan bazı kanaatlar İslâm Zirvesi'ne Türkiye'nin katılmasını laikliğe aykırı bularak eleştirdiler. Yukarda değinmeye çalıştığımız gibi, İslâm Zirvesi'-

nin belirleyici niteliği emperyalizmin etkisi altında kalmış olmak ve halâ da bu etki altında bulunmaktır. Adına rağmen İslâm Konferansında «İslâmiyet» unsurunu ön plana çıkarmak ve sosyo - ekonomik etkenleri yok saymak biçimsel ve yüzeyden bir görüştür. Yüzeyden de olsa Orta - Doğu halklarıyla diyalog kurulması olumlu bir gelişmedir. Düne kadar «yok sayılan» bazı toplumların, bugün hiç değilse belli bir uyanış içinde olduklarını gösteren bir toplantıya katılmakla Türkiye hiç bir şey kaybetmez, ve belki de uzun vadeli dış politikası açısından yararlar bile sağlar. İşçi sınıfı ideolojisini temel alan hiç bir görüş, böyle dar «laiklik» anlayışına saplanıp kalmaz.

---

25 ŞUBAT 1974

● Zamlar belli oldu ama resmen açıklanmadı.

● Kamu İktisadî Kuruluşlarının yerli ve yabancı özel sigorta şirketlerine 12 yılda 999 milyon lira prim ödedikleri, özel sigorta şirketlerinin kamu kuruluşlarına yaptıkları sigortalardan 692 milyon lira kâr ettikleri açıklandı.

● Sürmekte olan Sıkıyönetim davalarında tahliyeler hızlanıyor. Son olarak Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Cephesi davası sanıklarından 9'u daha salıverildi.

● Çalışma Bakanının İşkolları yönetmeliğinde yaptığı değişiklikten sonra Genel-İş koluna bağlanması gereken Başkanı AP'li olan Tes-İş direnme kararı aldı.

● AP Temsilciler Meclisi toplantısı sona erdi. Toplantı sonunda bir bildiri yayınlandı.

DEMİREL'İN BAŞARILI MANEVRALARI

AP içinde 14 Ekim seçimlerinde uğranılan yenilgiden dolayı patlak veren çalkantı, ilkin İzmir örgütü içinde «Demirel'i Genel Başkanlıktan düşürme» eğilimi haline dönüşmüştü. Seçim yenilgisinin başlıca sorumlusu olarak Demirel'i görmeye ve onun «Genel Başkanlıktan düşürülmesi halinde, AP'ye ve onun felsefesine değil, Demirel'e kırgın oldukları için partiden uzaklaşanların yeniden AP bütünlüğü içinde buluşabilecekleri» varsayımına dayanan bu eğilim, birara AP tabanında ve tavanında heyecan yaratmıştı. Üstelik daha sonra kampanyaya Ali Naili Erdem gibi ünlü AP parlamenterlerinin, Mehmet Yorgancıoğlu gibi «kuruculuk» sıfatı taşıyan ve Egeli işçevrelerinin görüşlerini yansıttığı bilinen eski partililerin de katılması, bazı çevrelerde «Demirel gidiyor» gibi yorumlar yapılmasına bile yol açmıştı.

Çalkantıyı sıradan demeçlerle ya da susarak geçiştiremeyeceklerini gören Demirel ve Genel merkez yöneticileri tarafından, AP temsilciler Meclisi toplantıya çağırıldı. Temsilciler Meclisi toplantısı gerek AP gerekse AP dışındaki siyasi çevrelerde «hesaplaşma günü ve toplantısı» olarak değerlendirildi.

Demirel'in manevrası

Son olarak 13 Temmuz 1973 günü seçim stratejisini saptamak üzere toplanan temsilciler meclisinin 7 ay sonra 23 şubat günü başlayan toplantısına Demirel bizzat başkanlık etti. Ve toplantı Demirel'in bir konuşması ile başladı. Demirel uzun konuşmasında ustalıklı bir manevra çevirmenin hesabı içindeydi. Gelişmeler değerlendirilince görüldü ki bu hesabında büyük ölçüde başarı kazandı. Demirel Temsilciler Meclisinde yaptığı uzun açış konuşmasında «seçimi hiç bir partinin kazanamadığı, mahalli seçimlerde en çok belediyeyi AP'nin kazandığı» şeklindeki bilinen yorumlarını yaptıktan sonra sözü parti içi eleştiriye getirdi ve şöyle dedi :

«Şimdi ne yapacağız?

Sorusuna cevap arıyalım. Hedefimiz eski gücümüzü, eski heyecanımızı, eski büyüklüğümüzü kazanmak olmalıdır. Kendimizi kötülemek, yapılacak en kolay iştir. Öz eleştiri başkadır, kendimizi kötülemek başkadır. Hatamız kusurumuz nedir? Ne ise onu arayalım ama, bu arama bizi zaafa uğratacak şekilde değil, bizi güçlendirecek şekilde olmalıdır.

İktidar olmayan sadece biz değiliz. İktidar olmazsak davamızdan vaz geçecek de değiliz. Bizim bir davamız ve bir kavgamız vardır ve bu gayri şahsidir. Yani şahıslar kavganın mihraki değil, kavga her türlü gayretin mihrakidir. Asıl olan bir dava etrafında toplu olmaktır.

Parti tüzüğüne riayet ederek partinin yönetimini, partinin zeminlerinde kalarak partili kendi hür iradesi ile tayin edecektir. Meselelerimizi kendi aramızda halledeceğiz, kendi aramızda konuşacağız. Kendimize, kendimizden gayri dost aramanın çıkar yol olmadığını bileceğiz.»

Demirel bu konuşmasıyla taktik değiştiriyordu. AP Genel Başkanı, seçimlerden sonra partinin İzmir örgütü tarafından başlatılan ve İzmirli iş çevrelerince planlandığı söylenen muhalefet hareketine karşı —ki Mehmet Yorgancıoğlu, Osman Kibar gibi sözcüleri yüzünden bu muhalefet hareketi etkili olabiliyordu— seçimlerin bir yenilgi olmadığını isbat etmek gibi talihsiz bir taktiği bir süre ısrarla izlemişti.

İşte Temsilciler Meclisindeki konuşmasıyla Demirel taktiğinde hissedilir bir değişiklik yapıyor ve örgütü açıkça kendi çevresinde birleşmeye çağırıyordu.

Temsilciler Meclisi toplantısından önce gerekli kulis'in yapılmış olduğu toplantıya katılanların bütün davranışlarından belli oluyordu. Bunu muhalefet kanadı da kabul ediyor ve Temsilciler Meclisinin toplantıya çağrılmasının bir kaç ertelemeden sonra yapılmasını bu kulis çalışmalarına bağlıyorlardı.

Demirel'in konuşması ve toplantı öncesi kulisler etkisini gösterdi. Temsilciler Meclisinin ikinci günü söz alan bir sürü konuşmacı çeşitli eleştiriler yaptılar ama, eleştirilerin hemen hepsi Demirel'in zaten daha önce kabullendiği aksaklıkların sergilenmesinden öteye geçmedi Yalnızca İzmir grubunun görüşlerini yansıtan Mehmet Yorgancıoğlu, yeni bir genel başkan gereğinden söz etti Ancak bu konuşma gerek toplantıda gerekse basında hemen hiç yankı bulmadı.

Demirel toplantının ikinci günü yaptığı konuşmada ise yerini sağlama bağlamışların tavrı ile konuştu ve örgütü kendini yenilemeğe çağırdı. Demirel özellikle üye kütüklerinin yeniden tanzimi üzerinde durdu ve bütün örgütü, AP yi eski gücüne kavuşturacak bir dinamizm içine girmeğe davet etti.

Toplantıdan sonra yayınlanan Temsilciler Meclisi bildirisi ise Demirel'in parti içi çekişmeden bu defa da galip çıktığını belgeliyordu. Temsilciler Meclisi bildirisinde Demirel'in iki gün boyunca savunduğu görüşler küçük ifade farklarıyla yer alıyor ve «AP'yi kuvvet olmaktan çıkarma gayretine girenler, davasına bağlı, Genel Başkanları etrafında tam bir tesanüt içinde bulunan partililerimiz tarafından hüsrana uğratılacaktır» deniyordu. Demirel kazanmıştı.

Nitekim Yorgancıoğlu da, Temsilciler Meclisi toplantısından bir hafta sonra basına verdiği demeçte bir hafta önceki konuşmasından farklı konuştu. Eskiden Demirel'in değişmesi gerektiğini savunan Yorgancıoğlu, şimdi «parti içinde genel başkanlık alternatifleri hazırlanması imkân ve fırsatları yaratılmalıdır» demekle yetiniyordu.

3 Mart günü AP Propoganda Merkezi tarafından örgüte yollanan genelgede ise «Bütün kırgınlar yuvaya davet» ediliyordu. Haber, başkent kulislerinde DP ve CGP'de başlayan yaprak dökümünü iyi değerlendiren Süleyman Demirel'in Temsilciler Meclisinde kazandığı başarının da verdiği güven ile bir karşı saldırıyı başlattığı şeklinde yorumlandı.

26 ŞUBAT 1974

- Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan hükümetin yaptığı zamları resmen açıkladı.
- Türk-İş içindeki Sosyal demokrat sendikacılar kanadı'nın Halil Tunç'a yönelttiği eleştiriler sertleşiyor.
- AP içinde, Demirel'e alternatif aranması gerektiği ileri sürüldü.
- Suudî Arabistan'ın petrol ambargosunu kaldırmaktan ve petrol fiyatını yüzde 20 oranında ucuzlatmaktan yana olduğu haber veriliyor.

BEKLENEN ZAMLAR GELDİ

Aylardan beri beklenen —handiyse gecikti diye üzülünen— zamlar, 26 Şubat günü Başbakan Yardımcısı Erbakan tarafından resmen açıklandı. Ancak zam tartışmaları, haberleri ve yorumları bu resmi açıklamadan çok daha önce başlamıştı Seçimden sonra ve yüz gün kadar süren hükümet bunalımı sırasında Milliyet gazetesi —ve özellikle Abdi İpekçi— başta olmak üzere CHP'yi desteleyen basın organlarında Talu hükümeti «kaçınılmaz zamları partizanca gayretlerle geciktirmek ve yeni hükümetin sırtına yıkmakla» suçlanmış, giderek zamların bizzat Talu hükümeti tarafından ve acilen ilân edilmesi istenmişti. Talu bu istekleri «Nasıl yüksek memur atamalarını yeni hükümete bıraktıysak, zam kararı gibi önemli konuları da yeni hükümete bırakmamız yerinde olur...» gibisinden cevaplarla geçiştirdi.

Hükümetin kuruluşundan sonra ise zam konusu, CHP destekçisi basında «CHP nin son derece zor günlerde işbaşına geldiği» şeklindeki yorumlarda sık sık yer aldı Buna karşılık uzun süredir susmayı tercih eden AP'li basın, hükümet kuruluşunu izleyen günlerde «Ak günler vaat edenleri, halka ucuzluk götüreceğiz diyenleri, domatesin kilosunu 25 kuruştan yedireceğiz diyenleri göreceğiz şimdi...» şeklinde bir kampanyayı başlattılar.

Ancak zam konusunun yaygın olarak tartışılması Şubat ayının sonlarında Ecevit'in bir TV konuşması ile başladı. CHP destekçisi gazeteler başbakanın TV konuşmasını küçük ve önemsiz bir haber gibi değerlendirme gayreti içindeyken, AP'nin yarı resmi organı sayılan 25 Şubat tarihli Son Havadis'in manşeti şöyleydi : «Zamlı Ak günler Başladı. İlk işimiz af olacak diyen Başbakan radyo ve TV'de zamları açıkladı.»

Ecevit TV konuşmasında akaryakıt, şeker, çimento ve demirçelik gibi mamullere zam yapılmasının zorunlu olduğunu söylemiş daha sonra da yüksek fiyat ile pahalılığın aynı şey olmadığını önesürerek «önemli olan halkın satın alma gücünün yükseltilmesidir. Biz fiyatlara zam yaparken halkın satın alma gücünü de yükseltecek tedbirleri birlikte getireceğiz» demişti. Zamların resmen açıklanması görevini üstlenen Erbakan da bu konuda, «Zamları yaptık ama ardından halkımıza bir tedbirler buketi sunacağız ve zamların yükünü dargelirli yurttaşlarımızın sırtından çekip alacağız.» diyecekti.

Zamların 25 Şubat günü açıklanması bekleniyordu. Ancak beklenen açıklama yapılmadı. 25 Şubat günü hazırlanan ve 26 Şubat günü yayınlanan gazeteler zamları yarı resmi bir ifade ile açıklıyorlardı. Son Havadis ise manşetini bu defa da şöyle düzenlemişti: «CHP + MSP Hükümeti Dün Zamları Açıklayamadı». Son Havadis'in bu yayını daha sonra muhalefetin ve özellikle Demirel'in eleştiri malzemesini oluşturacaktı. Nitekim zamların resmi açıklanışından bir gün önce AP çevreleri, zamların Ecevit tarafından TV'de haber verilip iki gün sonra resmen açıklanmasının, fırsatçıların ve spekülatörlerin büyük vurgunlar vurmasına «kasdi» olarak yol açtığını öne sürüyorlardı.

Ve zamlar resmen ilân ediliyor

26 Şubat günü zamlar Başbakan Yardımcısı Necmeddin Erbakan tarafın-

dan resmen açıklandı. Erbakan'ın açıklamasına göre Sümerbank mamüllerine, çimentoya, demir - çelik'e, şekere ve kâğıda zam yapılmıştı.

Erbakan'ın açıklamasına göre, çimento (tonu) : 260 liradan 395 liraya, kristal şeker (kilosu) : 360 kuruştan 495 kuruşa, kesme şeker 390 kuruştan 545 kuruşa, rafine şeker 375 kuruştan 520 kuruşa, 1. hamur kâğıt (tonu) : 6.595 liradan 9.800 liraya, gazete kâğıdı 3.335 liradan 4.500 liraya, ambalâj kâğıdı 5.700 liradan 8.690 liraya, çimento torbası kâğıdı 5.100 liradan 7.600 liraya, kartonlar 7.000 liradan 10.500 liraya, okul kitabı kâğıdı 3.900 liradan 4.800 liraya, kaput bezi (metresi) : 340 kuruştan 650 kuruşa, basma 485 kuruştan 750 kuruşa, pazen 650 kuruştan 1275 kuruşa, hasse 650 kuruştan 1275 kuruşa, serj 96 liradan 140 liraya, ceketlik kumaş 120 liradan 165 liraya, fantezi kumaş 185 liradan 265 liraya, Sümerbank ayakkabısı 125 liradan 185 liraya, normal benzin (Istanbul için) 153 kuruştan 270 kuruşa, süper benzin 200 kuruştan 336 kuruşa, gazyağı 130 kuruştan 236 kuruşa, mazot 133 kuruştan 239 kuruşa, likit gaz 27 liradan 31,5 liraya yükseldi. Demir çelik mamüllerindeki yeni ve eski fiyatlar da şöyleydi : pik (tonu) 1750 liradan 2600 liraya, platin 2450 liradan 4300 liraya, kütük 2300 liradan 4200 liraya, yuvarlak demir 2870 liradan 5690 liraya, profil 3110 liradan 5700 liraya, köşebent demiri 2960 liradan 5600 liraya, saç 3.500 liradan 5700 liraya, filmaşin 2970 liradan 5800 liraya çıktı.

Tepkiler

Zamların resmi açıklaması yapılır yapılmaz çeşitli kanat ve çevrelerin tepkileri de birbiri ardına kamuoyuna yansımaya başladı. Aynı gün AP grubunda konuşan Demirel, zamların, hayatı en az yüzde 50 oranında pahalılaştıracağını söylüyor ve «zamların başbakan tarafından önceden ilân edilmiş olması haksız kazançlara sebep olmuştur» diyordu. Demirel zam konusunu CHP - MSP koalisyonunu ve özellikle CHP'yi yıpratacak bir araç olarak kullanmaya kararlıydı. Nitekim aynı konuşmasında Demirel ilginç suçlamalar da yaptı: «...Şeker beş lira demek CHP iktidarda demektir, işbaşında demektir, hafızalar tazelenecektir... şimdiden hükümet vermeyi vaad ettiğinin daha fazlasını geri almaktadır. Tütüne verilen paranın kiloda 5 lirası gitti... şimdi bu ilk icraattır. İkincisini bekleyin. Önümüzdeki günlerde bu hükümetin milleti bıktırmak için daha nelere başvuracağını göreceğiz. fakiri daha fakir yapacak bir zihniyet işbaşındadır...»

CGP Başkanlık divanı da bir bildiri yayınlayarak hükümeti suçladı. CGP'liler Erbakan ve Ecevit'in zamların dargelirlilere yansımayacağı şeklindeki iddialarını «hayal» olarak nitelediler.

İşveren Sendikaları Konfederasyonu genel sekreteri İbrahimoğlu ise zam kararlarının açıklandığı gün verdiği demeçte ihtiyatlı bir dil kullanıyor ve «...endişemiz, zamların toptan eşya fiyatlarına yansıma oranının hükümetin düşürdüğünden fazla olmasıdır..» diyordu.

Görünüşe göre muhalefetin ilk günkü suçlamaları fiyat artışlarının yüksek tutulduğu ve 22 Şubatta açıklanacağı ilân edilen zamların 26 Şubatta açıklanmasından dolayı da vurgunculara yeşil ışık yakıldığı iddialarında yoğunlaşmıştı. Genellikle CHP yanlısı görünen basın ise zamları yalnızca haber olarak sayfalarına almış, ayrıca çeşitli çevrelerin görüşlerini iletmekle yetinmişti.

28 Şubat tarihli gazeteler bir yandan zamlara karşı tepkileri yayınlamaya devam ederlerken bir yandan da taşıt araçları satışıyla ilgili olarak hükümet tarafından alınan bir kararı duyuruyorlardı. Taşıt araçlarının tek fiyatla satılmasını, aracıların kaldırılmasını sağlamayı amaçlayan tedbir, hükümet tarafından «zamlarla birlikte alınan tedbirler manzumesi» içinde bir karar olarak niteleniyor ve taşıt araçlarında yüzde 30 - 40 oranında bir ucuzluk sağlayacağı öne sürülüyordu.

Zam tepkileri içinde en ilginci, Gazete Sahipleri Sendikası'nın uyarısı oldu. Uyarıda gazete kâğıdına

yapılan zamma hiçbir basın müessesesinin katlanamayacağından söz ediliyor ve «...Bu kararın hükümetçe, çeşitli basın kuruluşlarının önerilerinin istendiği ve kâğıtta sadece bir üretim sıkışıklığı bahis konusu edildiği sırada alınmış olması büsbütün manâlıdır» deniliyordu. Kâğıt zammının basın özgürlüğüne vurulmuş bir darbe olduğunu ileri süren uyarıda «yanlış bilgilerin ışığında alındığını sandığımız son kâğıt zammının... yeniden gözden geçirilmesi» isteniyordu.

İş çevrelerinden gelen tepkiler ise oldukça değişik hatta yer yer çelişikti. Sözgelimi Ege Bölgesi Sanayi Odası Başkanı Şinasi Ertan «Son zamlarla memleket kritik bir döneme girdi» derken, İzmir Ticaret Odası Başkanı «Son zamları olumlu karşıladık» diyor. İstanbul Sanayi Odası Başkanvekili Lemi İşmen de «zamların zaruri olduğu» şeklinde konuşuyordu.

Aynı gün zamların diğer mamüllere ve sektörlere yansımasının ilk haberleri de duyulmaya başladı. 114 esnaf kuruluşu zamları görüşmek üzere toplanıyor, elektriğe, ekmeğe, ulaştırma hizmetlerine zam hazırlıkları başlıyordu.

Basında ise muhalefet gazeteleri zamlar dolayısıyla başlattıkları eleştirilerin dozunu arttırırlarken, hükümeti destekleme eğilimindeki gazeteler daha önceki hükümetler tarafından yapılan zamları karşılaştırarak kimileri ima yollu kimileri de açık açık zamları haklı göstermeye çabalıyorlardı.

Şubat ayının son günü bütün yurtta petrol zammının yansıması olarak taşıma ücretleri arttı. İstanbul'da dolmuş ve taksi ücretlerine yüzde 50 ile yüzde 100 arasında değişen zamlar yapıldı. Ayrıca gerek belediyelere gerekse ilgili devlet kuruluşlarına bir AP organı gazetenin deyimiyle «seller gibi zam talepleri» gelmeye başladı.

Bu arada Millet Meclisin de DP liler tarafından, fiyat artışlarıyla ilgili bir meclis araştırması istendi. Ancak önerge CHP ve MSP lilerin oyları ile reddedildi. Bu arada hükümetin, fiyat kontrol komitesine yeni bir yön verilmesi için çalışmalara başladığı bildirildi.

Mart ayının ilk gününden itibaren zam tartışmaları yavaş yavaş gazete sütunlarında ikincil haberler arasında yer almıya başlıyor, yalnızca Son Havadis gazetesi genellikle sağ eğilimli olarak tanınan öğretim üyelerinin yazılarını ardarda yayınlayarak hükümete yönelttiği suçlamaları sürdürmeye çalışıyordu. Ancak zam haberleri ikinci plana inerken, zamların halka yansıması da somutlanmağa başlamıştı. Nitekim Istanbul'da dolmuş fiyatlarına yapılan zam halkın sert tepkilerine yol açıyor, hatta şoförler bile zammın fazlalığından dolayı müşterisiz kaldıklarını belirterek, fiyatların yeniden ayarlanmasını istiyorlardı. Nitekim CHP'li İstanbul Belediyesi dolmuş ve minibüs fiyatlarında ikinci bir ayarlama yaptı ve bütün hatlardaki ücretleri indirdi.

Yurdu kaplayan zam dalgası CHP içinde de çeşitli kaynaşmalara yol açtı. Bir çok CHP milletvekili seçim bölgelerinden aldıkları bilgiler yüzünden paniğe kapılmışlar «Halk Akgünlere, kara günler demeye başladı», «Kahvelerden Ecevit'in resimleri indiriliyor», «Halk CHP'ye kırgın, küskün, hatta kızgın» diyerek zam kararlarını eleştirmeye başlamışlardı. Özellikle şekere, gaza ve beze yapılan zam CHP milletvekillerini endişelendirmişti. Bu arada CHP'ye halen hakim olan kanada muhalefet eden CHP'liler bu durumu politik bir koz olarak kullanmaya çalıştılar. Ecevit ve Baykal bu eleştirileri çeşitli yerlerde ve çeşitli sebeplerle yaptıkları konuşmalarda «Zam kararının daha önceki hükümetler tarafından alınmış kararların resmen açıklanmasından ibaret» olduğunu söyleyerek cevaplama yönüne gittiler.

Bu arada büyük gazetelerin fıkra yazarları da konuya «zamların kaçınılmazlığı...», «zamların daha önceden tezgâhlandığı...» şeklindeki yorumlarla yaklaştılar ve kimi zaman üstü örtük kimi zamansa açık açık zamları savunma yolunu tuttular.

Zamlar savunulabilir mi?

İşin püf noktası, kapitalist düzen içinde zamların

kaçınılmazlığında düğümleniyordu Gerçekten de, kapitalist ilişkilerde köklü dönüşümlere gidilmeden zam yapmaktan ve zamların kitleleri etkilemesinden kaçınılamazdı. Ecevit hükümeti, mevcut ekonomik sistem ve ekonomik işleyiş bütünü hesaba katıldığında, gerçekten de zam yapmaya mecburdu. Önünde iki yol vardı : Ya zamları gerçekleştirerek, enflasyonist politikayı göze alarak büyüme politikasını uygulayacak. ya da durgunluğu veya AP'li uzmanların dile getirdikleri gibi «istikrar» politikasını seçecekti. Uzun vadede doğru yol ve hatta hükümet için varlığını devam ettirebilme ve sağlamlaştırmanın yolu büyüme politikası olarak görünüyordu. Zamların bir kısmı gerçekten kaçınılmaz olmakla birlikte, bir kısmı da bu amaçla gerçekleştirilmişti. Evet, zamlar CHP - MSP hükümeti için kaçınılmazdı ama acaba savunulabilir miydi? Kapitalist düzen içinde kalınırsa büyük ölçüde savunulurdu. Ama zamların savunulması ve haklı gösterilmesi işçi sınıfı açısından ve kapitalist ekonominin kuralları dışında mümkün değildi. Çünkü işçi sınıfı çizgisi, zamları asıl yaratan unsurun kapitalist yapı ve özellikle tekelci kesim olduğunu, öteyandan uluslararası emperyalist bağımlılıkların zamlara yol açtığını tespit ederdi.

Kısaca bu düzen içinde ve bu düzen tek mümkün düzen kabul edildiğinde yer yer savunulabilir olan zamlar, işçi sınıfı açısından ve kitleler açısından savunulamazlar.

Zam...

Ali Doğu

Yeni hükümetin geçen ayki zam kararları üzerine söylenecek iki şey var. Bir kere «önceki hükümetten devralınan kötü miras» yüzünden yeni hükümetin bu zamların sorumuluğunu yüklenmek zorunda kalmış olması geçerli bir mazeret sayılamaz. Zamlar 14 Ekim seçimlerinden önce ve seçimlerden üç ay sonrasına kadar iş başında olan hükümetlerin kasıtlı ve hatalı siyaset ve tutumları ve ihmalleri yüzünden kaçınılmaz olduysa (ki yeni hükümet sözcüleri hep bunu ileri sürmüşlerdir ve öyle olduğu doğrudur), o hükümetlerin kasıtlı ve hatalı siyaset ve tutumlarının, ihmallerinin ceremesini, o hükümetlerin hizmet ettikleri çıkarlarla çıkarları hiç de bağdaşmıyan yoksul ve dar gelirli halk kitleleri mi çekecektir?

14 Ekim seçimlerinde Merkez partilerinin uğradıkları ağır yenilginin altında 14 Ekime kadar uygulanan hatalı ve kasıtlı siyasetler ve buna karşı kitlelerin tepkisi yatar. O zaman bu hatalı ve kasıtlı siyasetleri kıyasıya eleştirenlerin, sonradan hükümet olunca, söz konusu hatalı ve kasıtlı siyaset ve tutumların ve ihmallerin kaçınılmaz kıldığı zamların yoksul ve dar gelirli halkın hayatına yansımasını önlemeye yeter tedbirleri almaları gerekirdi. En azından, zamların **büyük yükünün,** önceki hükümetlerin kasıtlı ve hatalı siyasetlerinden, ihmallerinden açıkça yararlanmış olan çıkarların üzerine aktarılması gerekirdi. Bu yapılmamıştır.

İkincisi, zamların hayatı yoksul ve dar gelirli halk için aşırı bahalandıracağını bilen yeni hükümet, şimdi gelirleri fiyat artışlarının sürekli önünde götürecek bir siyaset izleneceğinden söz etmektedir. Bu da, bir bakıma, yeni hükü-

metin enflasyonist bir ekonomik siyaset izlemekten başka çaresi olmadığının itirafıdır. Bu çaresizlik (ya da tercih, ikisi de aynı kapıya çıkar) zam - gelir artışı - artan talep - yeniden zam sipiralini harekete geçirmeyi, daha doğrusu hızlandırmayı göze almak demektir.

Ama kimin yararına?

Maliyet artışları —iç ve dış nedenleri ne olursa olsun— tümüyle halkın cebinden karşılandığı sürece siz istediğiniz kadar gelirleri (ücret, taban fiyatları, vs... artışlarıyla) arttırın, gelir - fiyat yarışında yaya kalan hep yoksul ve dar gelirli halk kitleleri olur. Ve enflasyonla halkı hayatından memnun kılmaya çalışmanın, giderek ekonomiye hareketlilik, kalkınmaya hız vermeye çalışmanın sonu, her zaman olduğu gibi yine, yoksul halkı zorakî tasarrufa itip mevcut parababalarıyla yeni parababası adayları elinde sermaye birikimine hizmet etmeye varır. Enflasyon halka bir elle verileni öbür elle, hem de tezelden, parababalarıyla onların yurt dışındaki ağababalarının cebine aktarmanın «bilimsel» adıdır çünkü. Üstelik enflasyon, parababalarının sermaye birikimine yaramakla da kalmaz; onların siyasî temsilcilerinin eline **siyasî sermaye** de vererek korkulacak siyasî sonuçlar doğurur.

Yok eğer «gelirleri fiyat artışlarının önünde götüreceğiz» sözünün altında enflasyona başvurmaktan başka çare olmadığının itirafı yatmıyorsa, önceki iktidarlardan devralınan zorunlu zamların bir enflasyon sipiraline yol açması gerçekten önlenmek isteniyorsa, ve önlenebilecekse, bu ancak zamların yükünü bugünden halkın sırtına değil, artan maliyeti olduğu gibi fiyatlara yansıtıp kârdan bir dirhem fedakârlığa yanaşmıyanların sırtına aktarmakla, yani iç ve dış konjonktürden (ücret, taban fiyatları ve ithal edilen makine, ham madde ve ara malları fiyatları artışından) doğan maliyet artışlarının imalâtçı ve aracı kârından karşılanmasını sağlamakla mümkün olabilir. Bu da yetmez. Bunun yanısıra, kesitli yatırım, üretim ve arz kısıtlamalarını ve karaborsayı önleyici tedbirler getirmek, bu tedbirlere kesin etkinlik kazandırmak gerekir. Sonra da üretimi, elden geldiğince, kişilerin en yüksek kâr saikiyle değil, halkın ve yurdun gerçek ihtiyaçları gözetilerek doğrudan merkezî plânlama ve devlet müdahaleleriyle ve aksatmadan düzenlemeye yönelmek gerekir.

CHP'nin ötedenberi sözünü ettiği, MSP'nin de gerek seçim kampanyası sırasında, gerekse hükümet kurulurken, «Ona ben de varım,» dediği «halktan yana düzen değişikliği» nin temelinde yatan ana ekonomik zorunluluk budur.

Bugünün sözde muhaliflerinin (muhalif mi muvafık mı oldukları belli olmayanların) bu zam konusunda kıyameti koparmalarına, sözümona yoksul halktan yana görünüp yüreklerine zam ağlatmalarına bakmayın siz. Zamlar çok önceden kendileri tarafından kotarılmıştı ve herkes bunu biliyordu. Onlar iş başında olsalardı onlar da zam yapacaklardı. Hem üstelik onlar, «Biz zamların hayatı bahalandırmasını önleyeceğiz!» de demiyeceklerdi. Sırtlarını 12 Mart ürünü anti - demokrasiye dayayıp, «Kaçınılmazdır, kalkınıyoruz, kalkınmanın ve de çağdaş uygarlığın ve Atatürkçülüğün gereğidir!» diye «ilerici» ve «uygarlıkçı» taflalar satacaklardı. Şimdi işbaşında olmadıkları halde kendi siyasetlerinin uyandırdığı tepkiye dayanarak işbaşına gelenlere, daha demokratik bir ortamda, aynı şeyi yaptırmak istiyorlar.

Onun için şimdi onlara asıl sorulması gereken soru şudur : «Siz, gerçekten, bu zamlar yoksul halkın hayatına yansımasın istiyor musunuz, istemiyor musunuz? İstemiyorsanız, 12 Marttan önce de, sonra da bunca heves ve iştiyakla hizmet ettiğiniz, hâlen de cansiperane savunduğunuz sermaye çıkarları da zaten bunu gerektirdiğine göre, bu telâş neye? Yok eğer istiyorsanız, o zaman temel mallara sizin hatalı ve kasıtlı siyasetleriniz yüzünden yapılmak zorunda kalınan

bu zamların halkın hayatına yansımasını önliyebilecek etkili tedbirlerin alınmasına razı olmalısınız.»

O zaman, göreceksiniz, muhalif - muvafıklar, siyasetçisinden başyazarına, «tarafsız bilim adamı»ndan «vatnasever» iş adamına dek hep bir ağızdan bu zamların hayatı bahalandırmasının ekonomik gerçeklerin bir gereği, dolayısıyla «kaçınılmaz» olduğunu söyliyeceklerdir. Ve zamların hayatı bahalandırmasını önlemek için alınması gerekli kaçınılmaz tedbirlere «demokrasi», «hür teşebbüs», «kişinin anayasal hakkı» vs... gibi yâvelerle karşı çıkarak, bir yandan da yeni hükümeti halka ucuzluk vaadedip bahalılık getirmekle suçlıyacaklardır. Ak Günlerin Zamgünleri olduğu demagojisiyle hükümeti ve hükümet ortağı partileri yıpratmaya çalışacaklardır.

Bu durumda belli ki yukardaki soruyu yalnız muhalif - muvafıklara yöneltmek de yetmeyecektir. Aynı soruyu yeni hükümet ve yeni hükümeti kuran partiler de kendi kendilerine sormalıdırlar: «Bizden önceki hükümetlerin kasıtlı ve hatalı siyaset ve tutumlarının, ihmallerinin sonucunda kaçınılmaz olan bu zamları halkın hayatına yansıtmamayı biz de istiyor muyuz gerçekten? Istiyorsak ne yapabiliriz?»

Yeni hükümetin zorunlu zamların hayatı yoksul halk için aşırı bahalandırmasını önlemeyi başarıp başaramayıcağı, bu yolda karşılaşacağı engeller kadar, bunu gerçekten isteyip istemediğine de bağlıdır. Bunun açıkça bilinmesinde mutlak yarar vardır.

---

27 ŞUBAT 1974

● Zamların tepkileri devam ederken, yeni ekonomik kararlar alınıyor. Motorlu taşıt ve tarım araçları satışlarında aracının ve aracı kârlarının kaldırılması için bir kararname yayınlandı.

● AP, AP'li basın ve muhalefet kanadı, zamları en sert biçimde eleştiriyorlar.

● Gazete kâğıdına yapılan zam üzerine Türkiye Gazete sahipleri sendikası uyarıda bulundu ve zam kararının yeniden gözden geçirilmesini istedi. Muhalefet zamları hükümeti yıpratma fırsatı olarak kullanırken, bazı Sanayi ve Ticaret Odalarının başkanları zamların kaçınılmazlığını savundular.

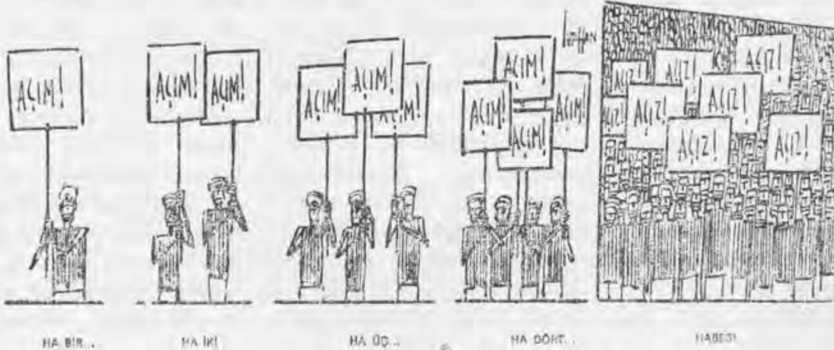
● Demirel, Ecevit'in radyo ve televizyonda zamlarla ilgili konuşmasında AP'ye hücumda bulunduğu gerekçesiyle, cevap hakkı için TRT Genel müdürlüğüne başvurdu. Sanayiciler hızlı fiyat ayarlaması istiyorlar.

● Bir süreden beri açık bulunan MIT Müsteşarlığına emekli Koramiral Bahattin Özülker atandı.

● Ingiltere'de Genel seçimler bugün yapılıyor...

● Habeşistan'da isyan yayılıyor.

HABEŞİSTAN'DA AÇLIK YÜZÜNDEN HALK AYAKLANDI (Basın'dan)

28 ŞUBAT 1974

● Zincirleme zamlar devam ediyor. Akaryakıta yapılan zamdan sonra bütün illerde taşıma ücretleri arttırıldı
● Muhalif basın Millî Eğitim atamalarını hedef aldı: 36 ilin Millî Eğitim Müdürleri'nin görevden alındığı ileri sürülüyor.
● Hükümet gereksiz aracıların fiyatları yükseltmesini önlemeyi «millete taahhüt ettiğini» bildirdi.
● Öğretmenler Bankası İzmir şubesi soyuldu; 517 bin lira alındı.
● CHP içinde huzursuzluk artıyor. Bir kısım Milletvekilleri son zamları ve bazı uygulamalardaki yavaşlığı eleştirdiler.
● Demokratik Parti'de çalkantılar ve çözülmeler başladı.
● Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, karara bağladığı bir davada 4 sanığa müebbet hapis, 9 sanığa da 4-8 yıl arası hapis cezası verdi...
● İngiltere'de seçimi İşçi Partisinin kazandığı anlaşıldı.
● Etiopya'daki ayaklanma başkente sıçradı.

1 MART 1974

● CHP ve MSP'nin Af tasarısı açıklandı.
● TRT Hakem kurulu, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in cevap hakkı istemini usul ve esas yönünden reddetti.
● Ziraat Mühendisleri Odası Genel Kurulunda haşhaş ekiminin devlet kontrolünde serbest bırakılması istendi.
● Akbank'ın Kartal Cevizli Şubesi soyuldu; 274 bin lira alındı.
● Türkiye Birlik Partisi Başkanı Timisi'nin işkencelerle ilgili sorusunu yazılı olarak cevaplandıran Ecevit, «Hükümetin geçmiş olayları deşmekte yarar görmediğini» belirtti.
● İngiltere seçimlerinin kesin sonuçları belli oldu. Oyların yüzde 37,2'sini alan İşçi partisinin azınlık hükümeti kurması bekleniyor. Federal Almanya Resmî Ajansından bildirildiğine göre, Türkiye, «Millî askerî gücünü» arttırmak üzere gerekli silah sanayiini geliştirmek için Bonn ile temasa geçti...

ABD EMPERYALİZMİNDEN AET EMPERYALİZMİNE

Bir süre önce Dışişleri Bakanı Türkiye'nin çok taraflı savunma sistemi yanında millî askerî gücünü arttırmak üzere de hazırlıklara başlandığını açıklamıştı. Son olarak Federal Almanya'nın resmî ajansı DPA, Türkiye'nin bu amaçla Bonn ile temasa geçtiğini ve silâh sanayiini geliştirmek amacında olduğunu bildirdi. Hatırlanacak olursa bir süre önce de Federal Almanya'nın Türkiye'de silâh fabrikası kurmak üzere teşebbüse geçtiği haber verilmişti... DPA nın haberine göre, Türkiye öncelikle lisansla uçak yapımı, tersaneleri genişletmek ve modernleştirmek için zorunlu teknik malzeme istemektedir. Alman basınında çıkan yorumlara göre Türkiye NATO dışında ayrı bir vurucu güç oluşturma niyetindedir. 'Bu yorumlarda Başbakan Ecevit'in övüldüğü, güçlü ve ne yaptığını bilen, Türkiye'de yeni bir çağ açmak azminde olan bir kişi olarak nitelendiği de dikkati çekmektedir. Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesinde «Türkiye güçlenme yolunda» başlıklı yorumda Almanya'nın dostu Türkiye'nin bu yıl orduda önemli bir silâh reformu yapacağı, eskimiş donatımını yenileyeceği; Almanya'dan 60 veya 80 adet Leopard tankı alınması için görüşmelere başlandığı bildirilmektedir.

Aslında askerî yardım ve silâh alımı meselesi bugünün meselesi değildir. 1971 yılındaki Phantom uçaklarının satın alınması sırasında çıkan tartışmalar sonunda ABD'den Phantomların alınmasında ısrar eden kanadın o dönem başkın geldiği hatırlardadır. Ancak aradan geçen üç yıl içinde ve özellikle Ecevit'in hükümeti kurmasından

sonraki dönemde genel olarak Avrupa ve AET'le olan ilişkiler ekonomik alanda olduğu gibi siyasal ve askerî alanda da güçlenmiştir. Dünyanın yeni dengesi ve ABD - AET çekişmesi içinde Türkiye'nin yerini AET'in yanında belirlediği, silâh yardımı ve NATO dışı bir silâh gücü elde etmek üzere girişilen teşebbüslerin Almanya'ya yönelmesiyle de bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki günlerde bu türden işbirliklerinin güçleneceği ve Türkiye burjuvazisiyle Avrupa finans kapitalinin diğer alanlarda olduğu gibi silâh endüstrisi ve silâhlanma, yani askerî alanda da daha girift işbirliklerine doğru gidecekleri beklenmelidir. ABD emperyalizminden AET'in ince emperyalizmine doğru kayış her alanda olduğu gibi askerî stratejik alanda da kendini belli etmektedir.

CHP - MSP ORTAK AF TASARISI

Üst Sınır

Madde: 1 —7.2.1974 tarihine kadar işlenmiş suçlardan,

a) Kanunların suçu tesbit eden asıl maddesinde, üst sınırı (12) yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile yahut yalnız veya birlikte olarak para cezası ile cezalandırdığı veya müsadereyi, yahut bir meslek veya sanatın yapılmamasını veyahut bu cezalardan birini veya birkaçını gerektiren fiiller hakkında takibat yapılmaz.

b) (12) yıl veya daha hürriyeti bağlayıcı bir cezaya yahut bu miktarı aşmayan hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile birlikte veya müstakilen hükmedilmiş para cezasına mahkûm olanlar, veyahut mahkemelerden başka mercilerce haklarında para cezası tayin edilenler, fer'î ve mütemmim cezaları ile ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere effadelmişlerdir.

c) Müstakilen (12) yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı bir cezaya veya bununla birlikte para cezasına mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının (12) yılı ve para cezalarının tamamı affedlimiştir.

d) TCK'nu ile diğer kanunlarda yazılı suçlardan dolayı ölüm cezasına mahkûm edilenlerin bu cezaları 30 yıl ağır hapse, müebbet ağır hapse mahkûm edilenlerin cezaları da 24 yıl ağır hapse çevrilmiştir.

Madde: 2 — 7.2.1974 tarihine kadar işlenmiş, Türk Ceza Kanununun 125, 126, 127, 128, 131, 132, 133'ncü maddelerinde, 135'nci maddenin 2 nci bendinde, 136, 137, 138, 139'ncu maddelerinde, 146'ncı maddenin 3'ncü fıkrasında, 147, 148 nci maddelerinde, 149'ncu maddenin 3'ncü fıkrasında, 150, 152, 156, 157, 168, 171, 171 ve 384'ncü maddelerinde yazılı suçlardan dolayı 5 yıl veya bu miktarı aşmayan bir süre ile mahkûm olanların cezaları, fer'i mütemmim cezaları ile, ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

Birinci fıkrada yazılı suçlardan dolayı 5 yıldan fazla süre ile mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının 5 yılı affedilmiştir. 1 inci maddenin (d) bendi hükmü saklıdır.

a) TCK'nunun 202, 203, 205, 206, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 491, 492, 493, 503, 508 ve 510'uncu maddelerinde gösterilen suçları işleyenlerin, suç konusu ikibin liraya veya daha az ise, haklarında bu kanunun 1 nci maddesi hükmü uygulanır. Suç konusu 2 bin lira-

dan fazla olanlar hakkında tayin edilen hürriyeti bağlayıcı cezaların üçte biri ve para cezalarının tamamı affedilmiştir. Ancak, hürriyeti bağlayıcı cezadan yapılacak indirim, bir yıldan az olamaz.

b) TCK'nun 208 ve 415 nci maddelerinde, 416 ncı maddenin ikinci fıkrası ile 495, 496, 497, 498, 499 ve 500'ncü maddelerinde gösterilen suçları işleyenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarından üçte biri affedilmiştir. Ancak, hürriyeti bağlayıcı cezadan yapılacak indirim, bir yıldan az olamaz.

15 yaşından küçük olanların affı

Madde: 4 a) — Suçu işlediği tarihte 15 yaşını doldurmamış olanlarla, haklarında TCK'nunun 47 ve 48 inci maddeleri uygulanır. Bunlara verilen, fer'î ve mütemmim cezalar, ceza mahkûmiyetlerinin bütün sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

B — Suçu işlediği tarihte 15 yaşını bitirmiş olup, 16 yaşını bitirmemiş olanların 7.2.1974 tarihine kadar işledikleri ,kanunların suçu tesbit eden asıl maddesinde üst sınır 18 yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile yahut yalnız veya birlikte olarak para cezası ile cezalandırdığı veya birlikte olarak para cezası ile cezalandırdığı veya müsadereyi yahut bir meslek veya sanatın yapılmamasını veyahut bu cezalardan birini veya birkaçını gerektiren fiiller hakkında takibat yapılmaz.

Bu bentte belirtilen kimselerden 18 yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı bir cezaya veya bununla birlikte para cezasına mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının 18 yılı ve para cezalarının tamamı ile fer'î ve mütemmim cezaları affedilmiştir. Ancak, TCK nunun 450. maddesinin 1 ve 10. bentleri gereğince mahkûm edilenler, bu bent hükmünden yararlanamazlar.

Af kapsamı dışında kalan suçlar

Madde 5 — Aşağıda yazılı bentlerde gösterilen suçlar, bu kanun hükümleri dışında bırakılmıştır:

A — TCK'nun 149 uncu maddesinin 1 fıkrasında, 403 üncü maddesinde, 404 maddesinin bir numaralı bendinde (406, 407, 408 ve 414 maddelerinde ve 416. maddenin 1. fıkrasında yazılı suçla, aynı kanunun ikinci kitabının 3. babının 4. faslında yazılı olup da hâkim, savcı ve bu meslekten sayılanlar tarafından işlenen suçlar ve 2. kitabının 7. babının 3. faslında yazılı umumun sıhhatine, yenecek ve içilecek şeylerden, ihraç ve bu fasıl hükümlerine aykırı nitelikleri nedeniyle, iade edilmiş maddelere müteallik suçlar.

B — Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanunun şumulüne giren 10 bin liraya kadar (10 bin lira dahil) kıymet kaçakçılığı suçları veya bu kanuna göre çıkarılan kararname ve tebliğlere aykırı fiiller veya miktarı ne olursa olsun döviz veya Türk Parasını ziyanı intaç etmemiş bilûmum fiiller veya önceden çıkarılan kararname ve tebliğlere göre suç sayılmayan fiiller, istimal ve istihlâk maksadiyle işlenmiş, kaçakçılık fiilleri ile ithalle ilgili olmayan tekel kaçakçıları, 1918 sayılı kanunla belirtilen ve cif kıymeti 10 bin lirayı geçmeyen (10 bin lira dahil) gümrük ve tekel kaçakçılığı suçları hariç, kaçakçılığın men ve takibine dair 1918 ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 1567 sayılı kanunlar ile, bunların ek ve tadilleri hükümlerini ihlâl eyleyen fiiller.

C — 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanunla, 1918 sayılı kaçakçılığın men ve takibine dair kanunda ve bunların ek ve tadillerinde yazılı suçlardan dolayı, haklarında soruşturma veya kovuştur-

ma yapılanlardan yurt dışında olup da, 7.2.1974 tarihine kadar yurda dönmemiş bulunanların ve yukarıda belirtilen fiillere aslî ve fer'î surette iştirak etmiş olanların suçları.

Madde: 6 — Bu kanunun uygulanmasında, içtima hükümleri dikkate alınmaz, ancak, bu kanundan yararlanmış olmakla beraber, TCK'nun 77 nci maddesi gereğince, aynı veya başka neviden şahsî hürriyeti bağlayıcı muvakkat cezaların birleştirilmesi sonucu tatbik edilecek cezadan 12 yıl indirilir.

Bu kanun hükümlerinden yararlandıkları halde, mahkûmiyetlerinin toplamı TCK'nun 77. maddesinde belli edilen miktarlara ulaşmaması sebebiyle, ikinci fıkrada öngörülen indirimden yararlanamayanların, bakiye, şahsi hürriyeti bağlayıcı muvakkat cezaları birleştirilerek, aynı neviden ağır hapis cezaları için 24 yılı, hapis cezaları için ve yılı ve başka neviden cezaları için 18 yılı geçmemek üzere tatbik olunur.

Ölüm cezaları

Madde: 71 — Bu kanundan yararlanıp, ölüm cezaları 30 yıl ağır hapse ve müebbet ağır hapis cezaları 24 yıl ağır hapse çevrilenlerin şartlı salıverilmelerinde, dışarda geçirecekleri 1/3 süre, çevrilen bu cezaları üzerinde, muvakkat hürriyeti bağlayıcı cezalara, mahkûm edilmiş olup da, bu kanundan yararlananların şartla salıverilmelerinde ise, dışarıda geçirecekleri 1/3 süre, af ile yapılacak indirimden önceki esas ceza miktarı üzerinden yapılır. Şartla salıverilmede, 647 sayılı cezaların infazı hakkındaki kanunun değişik 19. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen iyi hallilik ile, ikinci fıkrasında öngörülen şartlar, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önceki süre için aranmaz.

B — Bu kanundan kısmen yararlananların fer'î ve mütemmim cezaları, ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

Malî af

Madde: 8 — a) 1973 yılı sonuna kadar olan dönemlere (beyana dayanan vergilendirmelerde 31.12.1973 tarihine kadar verilmesi gereken beyannamelere) ilişkin vergi ve sosyal sigorta primi cezaları ve gecikme zamları ve faizlerinden tahsil edilmemiş olanlara ait vergi veya resim veya harç veya sigorta primi aslının, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce veyahut bu tarihten itibaren 3 ay içinde kısmen veya tamamen ödenmiş olması halinde (cebren tahsil edilenler dahilî ödenen vergiye veya resme veya harca veya sigorta prim borcuna tekabül eden cezaların ve bunlara uygulanması gereken gecikme zamlarının ve faizlerinin tamamı:

Af dönemleri ile ilgili olarak kesilmiş ve kesilecek bir vergi veya resim veya harç veya sigorta primi aslına bağlı olmayan tüm vergi ve sigorta primi ve para cezalarının tamamı:

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar henüz tahsil edilmemiş olan fer'î âmme alacakları ile vergi cezalarının ve tahsili için vergi dairelerine gönderilen veya gönderilmesi gereken mahkeme ve yiyecek bedelleri gibi müteferrik alacakların 250 liraya kadar olanları (250 lira dahil) 6933 sayılı Kanuna göre alınan hazine hisseleri, her türlü aşar bedelleri ile 31.7.1973 tarihine kadar maliyeye devredilmesi gereken tavizat bedellerinin 1000 lirası ve kadastro borçları affedilmiştir.

B — Af dönemlerine ilişkin olarak, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra kesilecek vergi ve sigorta primi cezaları ve gecikme zamları ve

faizleri hakkında da vergi veya resim veya harç veya sigorta primi borcu aslının ilgililerine tebliğ edildiği tarihten itibaren 8 ay içinde ödenmesi halinde yukarıdaki bent hükmü uygulanır.

C — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ihtilâflı bulunan veya ihtilâflı hale getirilen, vergi resim, harç ve sigorta primi asıllarını ihtilâfın kesin hükme bağlandığı tarihten itibaren 8 ay içinde ödeyen mükellef ve sorumlular hakkında da yukarıdaki bentler hükümleri uygulanır. Ancak, bunun yürürlüğe girmesinden sonra, vergi, resim, harç ve sigorta prim ihtilâfını sürdüren veya ihdas eden mükellef ve sorumlulardan yetkili merciler tarafından kesin hükme bağlanacak vergi, resim, harç ve sigorta primi borçları yüzde 20 fazlasıyla tahsil edilir.

D — Bu kanun hükümleri, borçlular ve mükelleflerin 6133 sayılı kanunda öngörülen «tecil» müessesesine başvurmalarına ve bu suretle aftan faydalanmalarına engel olmaz.

E — Afla ilgili vergilendirme dönemlerine ilişkin olarak vergi usul kanununun 37. maddesine göre, bu kanunun yürürlüğü tarihinden itibaren bir yıl içinde pişmanlık talebinde bulunanlara beyanları üzerinden tarh ve tahakkuk ettirilen vergi, resim ve harçlar, haber verme tarihinden itibaren 3 ay içinde ödendiği taktirde, vergi cezası kesilmez ve pişmanlık zammı uygulanmaz.

Madde: 9—7.2.1974 tarihine kadar yapılan malî işlemler nedeniyle, Sayıştay, mahkeme ve yetkililerce, sorumluları adına verilen tazmin veya zimmet hükümleri sonucu, borç yazılan tutarlar, sözleşmeden doğmamış olması hizmetin görülmüş veya malın teslim edilmiş bulunması ,fazla veya yersiz ödeme olmaması ve suç konusu teşkil etmemesi şartı ile kurumlarınca silinir. Ayrıca:

A — 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 133. maddesine göre, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar silinmesine karar verilmiş olan borçlar.

B — Kaldırılan eytem ve eramil sandıklarının, mal sandıklarına devrolmuş alacak artıkları,

C — Tutarı 250 liradan az olan bütün borçlar ile nedeni tesbit edilemediğinden takibi yapılamayan borç kayıtları.

D — 7.2.1974 tarihine kadar zaman aşımına uğrayan zimmetler nedeniyle, Sayıştayca verilen tazmin hükümleri sonucu, saymanlar adına kaydedilen borçlar,

E — Silinmesi öngörülen borçların faizleriyle, bugüne kadar ödenmiş diğer borçların, henüz tahsil edilmemiş faizleri silinir.

Bu madde kapsamına giren ve henüz yargılanmamış işlemler için Sayıştayca tazmin veya zimmet hükmü verilmez.

b) Hakim ve savcılarla bu meslekten sayılanlara ve avukatlara uygulanmış veya uygulanacak disiplin cezaları ile tesirli suçları hariç olmak üzere, ceza mahkumiyetleri ortadan kalksa dahi eylemlerinden dolayı yetkili mercilerce yapılacak disiplin uygulamaları ile verilmiş ve verilecek disiplin cezaları, bu madde kapsamı dışındadır.

Madde: 13 — 1136 sayılı avukatlık kanununun 11'nci maddesinde belirtilmiş olup, meslek onuru ile bağdaşması mümkün olmayan bir işle uğraşma dışındaki bir nedene dayanılarak:

a — Yapmış oldukları, stajın gecerli olmamasından dolayı 7.2.1973 ta-

rihinden önce, aynı kanunun 72'nci maddesinin (b) bendi uyarınca adları baro levhasında silinmiş bulunanlar. başvurdukları takdirde, başka engelleri yoksa, yeniden baro levhasına yazılırlar. Meslek onuru ile bağdaşmayan uğraş dışında 7.2.1974 tarihinden önce mevcut stajı geçersiz kılan nedenlerle levhadan silinmeleri gerekenler hakkında silme işlemi yapılmaz.

b — 7.2.1974 tarihinden önce adları staj listesinde silinmiş olanlar, başkaca engelleri bulunmadığı takdirde ve üç ay içinde başvurmaları üzerine yeniden staj listesine yazılırlar ve silme kararından önce yaptıkları staj geçerli sayılarak, kaldıkları yerden ilk yazılma tarihinde tabi oldukları staj hükümlerine göre stajlarına devam edenler. Meslek onuru ile bağdaşmayan uğraş dışında 7.2.1974 tarihinden önce mevcut staj listesinden silinmeyi gerektiren nedenlerle listeden silinmeleri gerekenler hakkında, bu nedenin anılan tarihte ortadan kalkmış olması şartıyla silme işlemi yapılmaz.

KAYDI SİLİNEN ÖĞRENCİLERİN AFFI

Madde: 14 — a) 1.9.1968 tarihinden 7.2.1974 tarihine kadar geçen süre içinde kayıtlı bulundukları yüksek ve orta öğrenim kurumlarındaki kayıtları hangi sebepler olursa olsun silinmiş öğ.renciler, (her derecedeki askeri okul öğrencileri hariç) bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 3 ay içinde eski öğrenim kurumlarına yazılı olarak başvurdukları takdirde, ayrıldıkları sınıf veya sömestre bir yıl daha öğrencilik sıfatlarını devam ettirmek ve o sınıf veya sömestre iki defa da sınava girmek hakkını kazanırlar. Şu kadar ki, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, askerlik görevini yapmakta olanların 3 aylık başvurma süresi, terhis tarihinden başlar.

Bu fıkra hükmüne dayanarak eski öğrenim kurumlarına müracaat eden öğrencilere, kurumlarınca birer başvurma belgesi verilir.

Bu madde hükmünden yararlanan öğrencilerden. Danıştay'dan yürütmenin durdurulması kararı alarak öğrenim kurumlarına devam edebilmiş olanlar hakkındaki davalara devam edilmez.

b — Her derecedeki askeri okullarla diğer öğrenim kurumlarında Millî Savunma Bakanlığı adına ve hesabına öğrenim yapan öğrencilerden tart veya ihraç veya başka nedenlerle öğrenim kurumlarıyla ilişiği kesilmiş olanların muvazzaf askerlik mükellefiyetleri ile tazminat borçları affedilmiştir.

Madde: 15 — İstiklâl Savaşına katılmış olmaları nedeniyle 869 sayılı kanun uyarınca istiklâl madalyası ve 1005 sayılı kanun gereğince şeref aylığı almış olanlardan, çeşitli nedenlerle sonradan madalya beraatı iptal edilmiş bulunmalara ödenmiş şeref aylıkları geri alınmaz. Ancak, bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce geri alınanlar yeniden ödenmez.

Madde: 16 — 7.2.1974 tarihine kadar eğitim, tatbikat ve atış gibi askerî hizmetlerin yapılması sırasında hizmete ilişkin taksirli ve ihmal' fiillerden meydana gelen hazine zararları, askerî bir suça bağlı olsun veya olmasın, takip ve tahsil edilmez. Ancak, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar tahsil edilmiş olanlar geri verilmez.

yapanlar, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren yurt içinde bulunan-

Madde 17 — a) Firar halinde olup, yurt içinde bulunanlar bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 ay içinde resmî mercilere müracaatla teslim olmadıkları takdirde, bu kanun hükümlerinden faydalanamazlar.

b — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce kıt'asından veya görev yerinden uzaklaşmış yahut izin süresini özürsüz geçirmiş izinsiz bakaya, yoklama kaçağı ve saklı bulunanlar ve askerlikten kurtulmak için hile

lar 3 ay, yurt dışında bulunanlar 6 ay içinde resmî mercilere teslim olmak şartıyla bu kanundan faydalanırlar.

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte 46 yaşını doldurarak çağ dışına çıkmış olanlar, resmî mercilere teslim olmak kaydı aranmaksızın aftan faydalanırlar ve fiilî askerlik mükellefiyetinden muaf tutulurlar, yedeğe geçirilirler.

KİŞİSEL HAK DAVALARI

Madde: 18 — Yargıtay ve Askerî Yargıtayca incelenmekte bulunan bir ceza davasının ortadan kaldırılmasına karar verilmesi halinde usulünce açılmış ve mahkûmiyetle sonuçlanmış olan kişisel hak davalarına ait kararlar üzerinde Yargıtay incelenmesi yapılmak üzere dosya, görevli hukuk dairesine gönderilir. Kişisel hakka ait mahkûmiyet kararı bozulduğu taktirde, dosya görevli ve yetkili hukuk mahkemesine yollanır ve mahkemece hukuk usulü mahkemeleri kanunu gereğince dava karara b:.ğ!anır.

Yargıtay Hukuk Dairesi ilâmından alınacak harçlar, hukuk ilâmlarındaki harçların aynıdır. Şahsî hak yönünden bozulup mahalline iade olunan davalara, görevli ve yetkili hukuk mahkemelerince peşin harç istenilmeden bakılır. Verilen son kararla birlikte, genel hükümlere göre, karar ve ilâm harcı tahakkuk ve tahsil olunur.

Mahallî mahkemelerce verilmiş bulunan bir ceza mahkûmiyet kararı ile beraber, usulünce açılmış, kişisel hak davalarına ait olarak verilmiş mahkûmiyet kararlarının Yargıtayca davalarına ait olarak verilmiş mahkûmiyet kararlarının Yargıtayca mahkûmiyet kararlarının temyizindeki şartlara göre, istendiği taktirde, dosya yukarıdaki fıkra gereğince işleme tabi tutulur.

Adli sicil

Madde: 19 — Anayasanın 68. maddesinde yazılı suçlar hariç olmak üzere, genel afla tamamen ortadan kalkan mahkûmiyet hükümlerine ait sicil varakaları adlî sivilden çıkarılır. Aynı mahiyetteki cezalara ait fişlerden sicil tesis edilmemiş olanlar için, sicil varakası tesis edilmez. Şu kadar ki, Anayasanın 68. maddesinde yazılı suçlara ilişkin mahkûmiyet hükümlerine ait sabıka kayıtları, ancak yasama meclisi veya mahallî idareler seçimleri ile ilgili olarak, yetkili mercilere istendiği taktirde cevap verilir. Bu maddede öngörülen işlemlerin uygulanmasına ilişkin hususlar, Adalet Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikte belli edilir.

Madde: 20 — Bu kanun hükümlerinden faydalanacak tutuklu ve hükümlülerin salıverilme işleri, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 20 gün içinde tamamlanır.

Madde: 21 — Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer.

Madde: 22 — Bu kanunun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

---

2 MART 1974

● Turizm ve Tanıtma Bakanı Orhan Birgit'in, büyük gazete patronlarının kâğıt fabrikası kurmaları önerisi, basında tröstleşmeyi hızlandıracak bir tavır olarak nitelendi ve tepki gördü.

● DP'deki kaynaşma ciddileşiyor.

● Türk-İş'e bağlı 17 sendika yetkilisinin düzenledikleri toplantıda Türk-İş'in sosyal demokrat görüş etrafında yenilenmesi istendi.

● Türkiye'de çalışmakta olan 45 bankanın 1973'de 61 milyar liralık kredi açtığı açıklandı.

● İngiltere'de seçim sonuçlarından sonra seçimleri kaybeden Muhafazakâr Parti lideri Heath, istifa etmeyeceğini ve bir azınlık hükümeti kurmaya çalışacağını açıkladı.

● Eski DP'li ve 21 Mayısçıların Anayasa değişikliği teklifi, Millet Meclisi Anayasa Komisyonunda kabul edildi.

1973 YILINDA TÜRKİYE'DE BANKALAR

□ Halen Türkiye'de çalışmakta olan 45 Banka'nın biri emisyon bankası, üçü yatırım bankası, beşi yabancı banka, geri kalan yerli sermayeyle kurulmuş bankalardır.

□ 45 bankanın bütün Türkiye'de 3682 şubesi vardır.

□ Toplam sermaye miktarları 10,5 milyardır. Taşınmaz mallarının değeri 7,1 milyar lirayı bulmaktadır.

□ 45 bankanın tasarruf mevduatları 42,1 milyar, ticarî mevduat 12,9 milyar, resmî mevduat 7,8 milyar liradır.

□ 1973 döneminde bu bankalar 40,6 milyar liralık ticarî kredi, 15,6 milyar liralık tarımsal, meslekî ve ipotekli krediler ve 15.5 liralık da yatırım kredisi açmışlardır. Toplam kredi miktarı böylece 72 milyar liraya yaklaşmaktadır.

□ Bankalarda 1973 yılında 78 bin kişiye yakın personel çalışmaktadır.

---

3 MART 1974

● Türk Hava Yolları'nın DC-10 tipi Ankara yolcu uçağı Paris yakınlarında düştü; uçakta bulunan 347 kişi öldü. Kazanın havacılık tarihinin en büyük uçak kazası olduğu bildiriliyor.

● Enflasyon hızının yüzde 29'u bulduğu açıklandı.

● Af tasarısını yeterli bulmayan hükümlüler çeşitli cezaevlerinde açlık grevine başladılar.

● Traktör satışlarında aracı kârının tamamen kaldırılacağı açıklandı.

● İngiltere'de bir koalisyon hükümeti kurulabilmesi için formül aranıyor.

● Sendikalar ücretlerde artış, vergilerde indirim istiyorlar...

4 MART 1974

● Tarihin en büyük uçak kazasının yankıları devam ediyor: Sabotaj veya yapım hatası üzerinde duruluyor.

● Türkiye'de tüketim malları fiyatlarının 1970 - 1973 Aralığı arasında yüzde 73 oranında arttığı açıklandı. Türkiye pahalılıkla Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'dan sonra dünyada üçüncü.

● Halil-Tunç CHP-MSP hükümetinin programını bugünün koşullarında yeterli bulduğunu açıkladı.

● Basın-İş sendikası da kâğıt zammını yerdi.

● İngiltere'de Muhafazakârlar Liberallerle anlaşamayınca hükümeti kurma görevi Kraliçe tarafından Wilson'a verildi.

İNGİLTERE'DE SEÇİMLERİ İŞÇİ PARTİSİ KAZANDI

28 Şubat günü yapılan İngiltere seçimlerini Muhafazakârların kazanacağı ve liberallerin önemli bir gelişme sağlayacakları umuluyordu. Kamuoyu yoklamalarının sonuçları bu doğrultudaydı ve kamuoyu bu doğrultuda etkilenmek isteniyordu. Ancak, İngiltere'nin içine düştüğü derin ekonomik ve sosyal

bunalımın sonucu olarak gidilen erken seçimlerde, Wilson'un İşçi Partisi oyların yüzde 37.2'sini aldığı halde, en fazla milletvekili çıkararak seçimleri kazandı. Öte yandan hiçbir parti çoğunluğu ve Hükümeti kurabilmek için gerekli olan 318 sandalyeyi sağlayamadı. İşçi Partisi, oyların 37,2'sini alırken Muhafazakâr Parti 38,1'ini, Liberal Parti ise 19.3'ünü aldı. Liberal Parti geçen seçimden bu yana oylarını bir misli arttırmış oluyordu. Kesin seçim sonuçlarına göre, Muhafazakârlar 296, İşçiler 310, Liberaller 14, diğer partiler 24 sandalye kazanmış durumdadırlar. Seçim sonuçlarından sonra seçim sistemini de eleştiren Başbakan Heath, en çok oyu alan parti olarak yeni hükümeti kurmaya çalışacağını ve istifa etmeyeceğini bildirdi. Bütün ümit liberallerle anlaşmaktı ve bu durumda birden Liberaller İngiltere siyasal hayatında pek önemli bir yer kazanmış oldular. Ancak Heath'in temasları bir sonuç vermedi ve Liberallerin koalisyona yanaşmamaları üzerine Heath istifasını kraliçeye verdi. Bu gelişme üzerine bir azınlık hükümeti kurmaya hazır olduklarını ilk günden beri bildiren İşçi Partisi Başkanı Wilson'a, hükümeti kurma görevi verildi. Wilson'un, azınlık hükümeti kurmaya girişirken Liberallerin desteğini aldığı sanılıyor. Aynı desteği Meclis'e giren İrlanda'lı, İskoçya'lı ve Galli Milliyetçilerin de gösterecekleri umuluyor. Wilson azınlık hükümetini 5 Mart günü kurdu. Hükümette, İşçi Partisinin 3,5 yıl önceki iktidarı sırasında kabinede görev almış bakanlar çoğunluktaydı. Wilson ilk iş olarak grevde bulunan ve erken seçim kararı alınmasında büyük etken olmuş kömür işçileri temsilcileriyle masaya oturdu. 7 Mart günü hükümetle varılan anlaşma üzerine bu grev sona erdirildi. Liberallerin destekleyeceklerini açıkladıkları Wilson'un azınlık hükümetini büyük ekonomik ve sosyal güçlükler beklediği bildiriliyor.

5 MART 1974

- CHP grubunda bazı milletvekilleri Başbakan Ecevit'i sert bir biçimde eleştirdiler. Hükümetin Af Kanunu Tasarısı tartışılıyor. Barolar Birliği Başkanı bazı suçların af dışı bırakılmasını eşitlik kuralına aykırı olarak niteledi.
- Ticaret Bakanı Fehim Adak bu yıl çiftçiye 23 milyar lira kredi verileceğini açıkladı.
- Türk-İş'e bağlı teşkilat başkanları toplantısı başladı. Halil Tunç, «Türk - İş'de yenilik gereklidir» dedi.
- Cumhuriyetçi Güven Partisi'nde de çalkantı başladı.
- Wilson yeni İngiltere azınlık hükümetini kurdu.

TÜRK İŞ'TE NELER OLUYOR

Seçim sonuçları alındıktan sonra, kurulacak hükümetle ilgili olarak çeşitli çıkışlar yapan ve önce AP - CHP koalisyonu öneren, ancak koalisyonun CHP ile MSP arasında kurulacağı anlaşılınca CHP - MSP koalisyonuna yatkınlık gösteren Türk İş, Hükümetin kuruluşundan sonra belirgin bir sessizliği seçmişti. Bir iki önemsiz demeç dışında Türk İş'in yeni hükümete karşı izleyeceği yol konusunda açık bilgiler edinmek mümkün olmuyordu.

Uzunca süren bir sessizlikten sonra, Türk İş kanadından ilk ses TES - İŞ (Türkiye Enerji, Su, Gaz İşçileri Sendikaları Federasyonu) ndan geldi. Birkaç gün önce, CGP ve AP sözcüleri tarafından başlatılan bir kampanya TES - İŞ Yönetim Kurulu ve Federasyona bağlı sendikaların başkanlarının 23 Şubat günü Ankara'da yaptıkları bir toplantıdan sonra kamuoyuna yansıtıldı. TES - İŞ, Çalışma Bakanı Önder Sav'ı «Partizanlıkla» suçluyor, işkolları yönetmeliğinde Danıştay kararı uyarınca yapılan bir değişikliğin, Önder Sav tarafından uygulanmasını neden gös-

terereK, «Önder Sav'ın, TES - İŞ'e bağlı ve çeşitli belediyelerde çalışan ve sa yıları 12 bine yaklaşan işçileri, CHP'li Abdullah Baş türk'ün sendikası Genel - İş'e bağlamak üzere haksız bir uygulamaya giriştiğini» iddia ediyordu.

Olay sendikalar arasında her zaman rastlanan sıradan bir yetki uyuşmazlığı olarak değerlendirildi. Ancak aynı gün Türk - İş İcra Kurulu da bir bildiri yayınlayarak, Sav'ın tutumuna sert bir dille karşı çıkınca işin rengi değişti. TES - İŞ Genel Başkan'ı Orhan Erçevik'in açıklama sında «...işkolları yönetmeliğinin yeniden ele alınması ve değiştirilmesini sağlamak amacıyla bütün işkollarında girişilecek *direniş* hareketinin stratejisinin saptanması»ndan söz ediliyor, Türk - İş İcra Kurulu bildirisinde ise aynen şöyle deniliyordu :

«Çalışma Bakanı, yönetmeliği keyfi bir şekilde değiştirerek, işçilerin sendikalaşma eğilimini yok saymış, mevcut sendikalaşma durumunu yasal zorlamalarla yıkmak istemiştir. Bu durumun sonucu olarak, içinden çıkılmaz sendikal ve hukuki sorunların doğmasına da yol açmıştır. Sendikacılık ilkeleri böylesine haksız, keyfi ve partizanca amaçlar taşıyan bir davranışla ayaklar altına alınmak istenmiştir. Türk sendikacılığı bu haksızlığa boyun eğmeyecek, işçilerin haklarını korumak için bütün yollara başvuracaktır. İşçilerin huzursuzluğa sevkedilmelerinin yaratacağı sonuçların sorumluluğu Türk sendikacılığına partizanlığı sokmak isteyenlere ait olacaktır.»

Ardından TES - İŞ'in bağlı olduğu uluslararası kuruluş İTPCW (ki CİA tarafından yönetildiği bizzat genel başkaları tarafın dan 1972'de Malaga'da yapılan kongrelerinde belirtil miş ve bu bağlılık uluslararası işçi dayanışmasını, komünist sızmalardan korumak gerekçesine dayandırılmıştı) bu direniş kararını desteklediğini açıkladı. Olay basit bir yetki uyuşmazlığının sınırlarını aşmış, Türk - İş'in yeni hükümete karşı çıkması şeklinde tanımlanabilecek bir politikanın ilk adımına dönüşmüştü.

Aynı günlerde uyuşmazlığın taraflarından biri olan Genel İş Başkanı Abdullah Baştürk de bir açık lama yapıyor ve TES - İş in tutumunu kınıyordu. An cak Baştürk, Türk İş İcra Kurulu bildirisine hiç değinmemiş, suçlamalarını TES-İŞ dışına taşırmamaya özel bir gayret göstermişti, oysa hükümete karşı tavır alan Türk İş'ti.

Nitekim 26 Şubat günü, bir günlük gazeteye verdiği özel demeçte, Çalışma Bakanı Önder Sav, cevabını doğrudan Türk İş'e yöneltiyor ve «Türk İş'le polemiğe girmem. Yönetmelikten bir maddenin çıkarıl ması dünyanın yıkılması demek değildir. Danıştaya gitmek yerine işçilerin kışkırtılması yoluna gidilmesi yanlış bir tutumdur» diyor du.

Sav açıklamasında Danış tay'ın aldığı bir kararı uyguladığını belirtiyor ve konunun partizanlıkla ilgisi olmadığını önesürüyordu.

İlk günler çeşitli çevrelerde muhtemel bir işçi direnişinin endişeleri içinde geçti. Ancak Türk İş'in açık desteğine rağmen, TES İş Federasyonuna bağlı sendikalar, tabanlarında bir direniş örgütleme gücünde olmadıklarını anlayınca, iş tavsadı. Demirsoy'un mezarı başında yapılan gösterişli yemin törenlerinin direnişin Türkiye çapında yaygınlaştırılacağı iddialarının yankıları unutulmadan 27 Şubat günü Sosyal Demokrat Sendikacıların Halil Tunç'a karşı yönelttikleri suçlamalar ge rek Tunç'un gerekse TES - İŞ'in tutumlarını tamamen değiştirmelerine yol açtı.

Sosyal demokrat sendikacılar konuyu —doğru bir teşhisle— TES - İŞ ile Genel İş arasındaki bir uyuşmazlık olarak yorumlamadılar. Genel İş ve Oleyis Sendikaları TES - İŞ'i ve ona yeşil ışık yakan, hatta açıkça destekleyen Halil Tunç'u, «AP paralelinde yer alıp hükümeti yıpratmaya çalışmakla» suçladılar.

Genel İş adına yapılan açıklamada, «...önemli olan nokta Halil Tunç'un davranışıdır. Konu madem Türk İş bünyesindedir, o zaman genel başkan olarak Tunç'un tarafsız ve çözümleyici bir tutum takınması gerekirdi. Ama maalesef bu olmamıştır...» deniyordu. OLEYİS Sendikası adına yapılan açıklamada ise

Tunç'a ve TES İŞ yöneticilerine karşı daha sert bir dille saldırıldı ve «Türk - İş Yönetim Kurulunda tek bir Sosyal Demokrat üye yoktur Bu durum da gerçeği açıklamaktadır. Tes - İş partizanlık yapmakta ve sırtını Halil Tunç'a dayamış bulunmaktadır. Tes - İş Başkanı Orhan Erçelik'i biz AP'li biliriz. Ama kendisine saygımız vardır. AP lidir ve eski Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem'in Almanya gezisine de katılmıştır. Şimdi kendisi AP yanında partizan bir muhalefet yürütme hevesindedir. Ecevit Hükümetini yıpratmayı amaçlamaktadır. Oysa konu Türk - İş içinde çözümlenmeliydi. Yetki sorununu, parti konusu haline getiren Türk - İş yöneticileri olmuştur.» dendi.

Sosyal Demokrat Sendikacıların sert çıkışı karşısında Halil Tunç'un tutum değiştirişinin en belirgin kanıtı Tunç'un 28 Şubat tarihli gazetelerde yer alan demeci oldu. DYF İş Genel Kurulunda konuşan Tunç «Sosyal demokrat arkadaşlarımızla hiç bir fikir ihtilâfımız yoktur. Belki kişisel ihtilâfımız var, metodta ihtilâfımız var» dedi.

Gelişmelerin temelinde ne yatıyor?

Basına yansıyan ya da resmi demeçlerde yer alan görüş ve iddialar dışında, Türk İş içindeki çalkantının temelinde ' yeni hükümete karşı takınılacak tavrın tesbiti konusu yatıyordu. Başlangıçta Türk İş yönetim kuruluna hakim olan AP yanlısı sendikacıların etkisi altında kalan Tunç, TES - İŞ olayını bahane ederek hükümete karşı çıkmış ancak her zamanki ted birini de elden bırakmayarak ön planda görünmemeye özel bir itina göstermişti. CHP kanadı Türk İş'ten gelen suçlama ve tehditlere kulak asmayınca, Tunç yüz seksen derecelik bir dönüş yapma gereğini duydu. Ancak Türk İş'in sosyal demokrat kanadından gelen baskılar Tunç'un bu dönüşü ile yatışmadı, tersine arttı. Sosyal demokratlar yalnızca CHP'ye karşı çıkılmasını engellemekle yetinmiyorlar, daha da ileri giderek yeni hükümetin «açık açık» desteklenmesini istiyorlardı.

Nitekim 3 Mart günü, Türk - İş'in üye sayısı düşük ancak sesi ve etkinliği yüksek bir kuruluşu olan TGS'nin (Türkiye Gazeteciler Sendikası) İstanbul'da 17 Türk İş Sendikası ile birlikte düzenlediği toplantıda bu görüş açık açık savunuldu. Gündemi «Sorunlara ortak bir çözüm bulmak» şeklinde özetlenen toplantıda konuşan Deri İş Genel Başkanı, «Ecevit hükümeti desteklenmelidir» dedi. Kristal İş Genel Başkanı Mehmet Şişmanoğlu ise Türk İş'in kendisini yenilemesi gerektiğini öne sürdü ve konuşmasını şöyle tamamladı :

«Türk - İş'i işçiyi temsil eder bir duruma getirmek lâzımdır Bugün sendika temsilcileri tabandan oy aldığı halde, tabandan kopmuş 30 - 40 kişilik bir sendikacı grubudur. Bugün sanayi işçilerinin oyunu alarak iktidara gelmiş olan Bülent Ecevit, sanayi işçisini, siz mi, ben mi temsil ediyorum, diye sorarsa ne cevap verilir? Bülent Ecevit nezâket icabı bunları demez ama, sanayi işçilerini temsil ettiklerini ileri sürenlere de güler. Türk - İş tabandan kopmuştur ve kendini sosyal demokrat akım içinde yenilemelidir.»

Toplantıyı düzenleyen TGS'nin yeni Genel Başkanı Semih Balcıoğlu'nun görüşü ise Türk İş'in yeni hükümete karşı tavrını tesbit etmesi konusunda daha net öneriler getiriyordu. Balcıoğlu konuşmasında şunları söyledi :

«Bugün için karşısında bulunduğumuz problemler vardır. Ancak biz bunlara da bakmamalıyız. Biz yarının politikasını saptamak durumundayız. Bu politikanın saptanmasında her sendikanın payı olacaktır. Bugün ne olursa olsun, yarın ne olmalıdır. İşte biz bunun için toplanmış bulunuyoruz.

Açıklıkla ifade etmek isterim ki, ezilen zümreyi korumak için vergi reformunun gerçekleşmesi için, toprak reformunun uygulanması için, dış ticaretin devletleştirilmesi için bugünkü Bülent Ecevit hükümetinin desteklenmesi lâzımdır.»

Türk İş'in AP güdümüne girip koalisyonu yıpratmaya kalkışması ihtimalini yok etmek isteyen Sosyal Demokrat Sendikacıların Tunç yönetimine yönelttikleri suçlama, saldırı ve tehditler daha sonraki günlerde de devam etti. Doğrula-

namayan söylentilere göre CHP'nin işçi ve sendika konularında deneyli yöneticilerinden bazıları tarafından yürütülen kampanyaya 4 Mart günü Sosyal Demokrat Sendikacıların önde gelenlerinden Halit Mısırlıoğlu da katıldı. 4'ler Raporunun hazırlayıcılarından ve 68 bin üyesiyle sosyal demokrat kanadın en güçlü sendikalarından biri olan Yol İş Federasyonu adına konuşan Mısırlıoğlu açıkça meydan okudu ve «Türk İş yöneticilerine toparlanmaları için Eylül'e kadar mühlet tanıyoruz» dedi. Mısırlıoğlu'nun demeci ile Türk İş içindeki tartışma yeni bir nitelik kazanıyor, yeni hükümeti destekleyip desteklememekten çıkıp Türk İş'in sosyal demokrat bir görüşü benimseyip benimsemeyeceği tartışmasına dönüşüyordu.

Son Türk İş Genel Kurulunda net bir yenilgiye uğrayan ve Türk İş yönetim kuruluna bir tek temsilci dahi sokamayan sosyal demokrat kanat, CHP'nin hükümetin kuvvetli kanadı olarak ortaya çıkmasından sonra Türk İş içinde yeni bir güç denemesine girişmeye hazırlanıyordu. Baş hedef olarak da zigzaglı politikası yüzünden sosyal demokratlarca «güvenilmeyen adam» durumuna gelen Tunç alınmıştı. Demirsoy'dan boşalan koltuğa oturan Tunç ise, bu saldırılar sırasında az demeç vermeyi ve beklemeyi tercih ediyordu.

Ancak huzursuzluk susmayla geçiştirilecek gibi değildi ve Tunç 5 Mart günü bütün teşkilât başkanlarını (yani Türk İş'e bağlı sendikaların ve federasyonların başkanlarının tümünü) Ankara'da topladı. Tunç toplantıyı şu sözlerle açtı : «Bugünkü toplantının belli bir gündemi olmamakla beraber Türkiye'nin ve Türk - İş'in ilgilendiği her konunun tartışılacağı bir gündemi kapsayacaktır.»

Toplantı sosyal demokratlar ile sağ kanadın düellosu halinde geçti. Sosyal demokrat kanat ısrarla olağanüstü kongre istiyor, yeni hükümetin desteklenmesi gerektiğini savunuyor; buna karşılık AP'ye yakın sendikacıların başını çektiği sağ kanat olağanüstü kongreye ve yeni hükümetin desteklenmesine yanaşmıyorlardı. Toplantı boyunca Tunç'un ve merkez yöneticilerin uzlaştırıcı bir tutum izlemeleri ve tartışmaları yakında başlayacak olan kamu sektörü toplu sözleşme görüşmelerine kaydırmak istemeleri dikkati çekiyordu.

Ancak sosyal demokrat sendikacılar toplantının ikinci gününde DİSK'in yeni örgütlenme çalışmaları hakkında bilgi verdiler, tabandaki kaynaşmayı somut örneklerle yansıttılar ve hükümetin ve özellikle CHP'nin desteğini elde edemedikleri takdirde, DİSK karşısında tutunmalarının mümkün olamayacağını belirttiler. Bu «ortak tehlike» Türk İş içinde temelsiz de olsa bu kenetlenme için yeterli sebep oldu.

Nitekim toplantı bu görüşlerin paralelinde kararlar alınarak sonuçlandı. Toplantı sonucu sosyal demokrat sendikacılarca «başarı», Türk İş dışı kanatlarda ise «tabandaki kıpırdanmalardan ve DİSK'in örgütlenme saldırısından paniğe düşen Türk İş Sendikalarının ortak düşmana karşı sosyal demokrat yanı ağır basan bir asgari müşterekte birleştikleri» şeklinde yorumlandı.

Toplantıdan sonra yayınlanan bildirinin iki noktası bu «asgari müşterekte kenetlenme» iddiasını kanıtlar nitelikteydi. Şöyle deniyordu : «Temelinde sosyal demokrasi görüşü olan Türk İş'in 24 ilkesinde birleşen teşkilât başkanları...» Bir de : «Türk İş Teşkilât başkanları hükümetin, çalışanlar ve ulus yararına alacağı kararlarda Türk İş'in amaç ve ilkelerine ters düşmediği sürece *desteklenmesi* kararını almışlardır..»

Nitekim 14 Mart günü bütün bu gelişmelerin son noktası konuyor, Halil Tunç başkanlığında Genel Sekreter Sadık Side (AP'lidir), Mali Sekreter Ömer Günay, Eğitim Sekreteri Kaya Özdemiroğlu (Eski AP milletvekili) ve teşkilâtlanma sekreteri Etem İzgü'den (AP'lidir) kurulu Türk İş İcra Kurulu üyeleri Başbakan Ecevit'i ziyaret ediyorlardı. Çeşitli konularda görüşmeler yapıldığı bildirilen toplantıdan sonra gazetecilere yaptığı açıklamada ise Tunç aynen şöyle diyordu :

«Hükümet başkanı ile hemen hemen bütün konularda görüştük. Hükümet ile tam bir mutabakat halin-

deyiz.»

Türk İş'in Şubat sonundan Mart ortalarına kadar süren yalpalaması sona ermiş ve başlangıçta izlenen AP yanında saf tutup CHP yi yıpratma politikasına son verilip hükümet ile tam bir mutabakat halinde bulunulduğu açıklanmıştı. Daha sonraki günlerde Tunç'un verdiği demeçler artık hep bu paralelde olacaktır. Meselâ 15 Mart günü asgari ücretler konusunda bir demeç veren Tunç, «...hükümetin asgari ücretlerin yükseltilmesi konusunda Türk İş tarafından yapılan teklifi anlayışla karşılamasından duyduğu sevinci...» belirtiyordu.

Türk İş, sallanan varlığını sürdürebilmek için kısa bir yalpalamadan sonra sosyal demokratıyla, sağcısıyla birlikte CHP'yi destekleme kararı alıyor ve AP iktidarı döneminde yürüttükleri siyasal iktidarın somut desteğinde sendikacılık yapma alışkanlarını sürdürmeye çalışıyordu.

bir yorum

Türk-İş'in çıkmazı

1974 Mart'ında, Türk İş gelip bir dönemece dayandı. Bir yanda yılların alışkanlığı : sermayenin ve onun siyasal partilerinin koltuğunda, güdümünde bir sendikacılık; öte yanda Türkiye'deki genel sosyal uyanış ve işçi sınıfında görülen bilinçlenmenin yarattığı taban baskısı ve CHP - MSP hükümetinin bugün için bu alışkanlıkla pek bağdaşmayan tutumu ve politik çizgisi. Son beş ay içinde, Türk İş'te kopan fırtınaların, yönetim kademelerinde patlak veren çalkantıların temeli burada.

Türk İş kuruluşundan bugüne kadar sermayenin ve siyasi iktidarı sermaye adına elinde tutan partilerin açık desteği ile varolmuş, varlığını sürdürmüş; varlığının tehlikeye düştüğü anlarda bu güçlerin yardımını almıştır.

Toplu sözleşmelerde ücretlere, sermayenin (çoğu zaman sözleşme imzalanan işyerinin patronunun) çizdiği sınırlar içinde zam almakla yetinen ve karşılığında oldukça yüklü bir dünyalığı doğrultup, işçiliğin çok üstünde bir sosyal konuma ulaşan «sıradan sarı sendikacılarla, uluslararası sermayenin Türkiye ile ilgili planlarının önemli bir bölümünün gerçekleştirilmesi görevini üstlenmiş üstkademe yöneticilerinden oluşan Türk İş Yönetimi bu gün varlığını koruyabilme telaşı içine düşmüştür. Dahası, bunu artık gelenekleşmiş yöntemlerle başaramayacağını görmektedir. Çalkantının bir kökü de budur.

İşçi sınıfının gittikçe uyandığı, ekonomik ve siyasal örgütlenişe doğru soluklu adımlar attığı günümüzde... diye başlayan cümleler, sosyalistlerin içlerini serinletmek için kullandıkları, sık sık tekrarlanan yüreklendirme cümleleri değildir. İşçi sınıfının bilinçlenmesindeki hız, örgütlenmeye duyduğu susuzluk, somut, canlı, handiyse elle tutulur, gözle görülür gerçeklerdir. Sanırsak bugün bu gerçeği en iyi teşhis edenlerden biri de Türk İş'in yönetim kademeleridir.

Ancak teşhisin isabeti Türk İş'in içine düştüğü çıkmazdan kurtulmasına yetmemektedir. Tabanlarını ellerinde (tahakkümleri altında) tutabilmek için Türk İş sendikaları ister istemez sola açılmak zorunda kalmaktadırlar. Oysa 1974 yılında, sermayenin Türk İş'e yüklediği misyon, bu açılmayı, bu sahte açılmayı bile büyük ölçüde imkânsızlaştırmaktadır.

Türk İş'in yönetim kademelerindeki bütün kesimler bu çıkmazın içindedirler. Sıradan sarı sendikacılar diye adlandırdığımız kesim, tabanlarının gittikçe

ellerinden kaydığını görmekte, binbir türlü tüzük hükmünün, kongre hilesinin gölgesinde sürdürdükleri «seçilmiş yönetici» niteliklerini koruyamaz hale gelmektedirler. Bütün ağır toplarını cepheye sürmesine rağmen, Türk İş mesela Bursa ovasında yeniden elegeçirilmesi olanaksız mevziler kaybetmiştir. Tofaş, Oyak — Renault işçileri, bırakınız Metal İş gibi başkanları arasından AP milletvekilleri çıkmış sarılıkları tartışılmaz sendikaları, Çağdaş Metal İş gibi oldukça keskin sosyal demokrat sendikaları bile reddetmekte ve DİSK bütünlüğü içinde yer almaya hazırlanmaktadırlar. Seydişehir Alimünyum tesislerinde çalışan binlerce maden işçisi, bu gün Türk İş'in yönetiminden çıkmıştır. İskenderun Demir işçileri arasındaki kaynaşma yatıştırılamamaktadır, Çukurova'nın dokuma işçileri (Bossa, Güney Sanayi. Sasa, Akdeniz, vb...) Teksif'ten kopabilmek için — 1970 yılındaki baskı ve zulme rağmen— açık açık çalışmalara başlamışlardır...

Örnekler istenildiği kadar çoğaltılabilir. Bu ise, kimi şube başkanı, kimi bölge sekreteri, kimi organizatör, kimi başkan, kimi yapı kooperatifi yöneticisi olarak düzenlerini kurmuş irili ufaklı binlerce meslekten sendikacının bozguna uğramasına yetip de artmaktadır. Oysa Türk İş'in çok daha kirli bir misyonu sırtlanmış üst kademe yöneticileri, etkinliklerini ve hatta varlıklarını tabana değil, işte bu irili ufaklı meslekten sendikacılar sürüsüne dayandırmışlardır. Bozgun kaçınılmaz bir şekilde üst kademelere de yansımaktadır.

Tabandan gelen bu ezici baskıyı göğüslemeye çabalayan Türk İş'in boğuntusu, tekelci sermayenin gittikçe çoğalan istekleriyle (talimatlarıyla) daha da artmış, giderek gerçek bir «çıkmaz» haline dönüşmüştür. En basit sözcülerinden, 3. beş yıllık planlarına kadar hemen her yerde tekelci sermayenin ücret artışlarını kısıtlama isteği gözlenmektedir. Denebilir ki AET ile «resmi bütünleşmeye» hazırlanan tekelci kesim için ucuz ve bol işgücü elde etmek vazgeçilmez bir hedeftir. Bu somutta, Türk İş'in ekonomik mücadelesine yansımakta, siyasal mücadelenin ise Türk İş çevrelerinde —elden gelse— sözü bile edilmemek istenmektedir.

14 Ekim öncesinde kadar, tabandan gelen baskıyı, Türk İş bir ölçüde önleyebilmiştir. Siyasal iktidarların açık desteği ile bütün kamu sektörü işçileri Türk İş bünyesi içinde tutulmuş (1), sosyal demokratından en sağcısına kadar bütün Türk İş sendikalarının bu yolla «nemâlanmaları» sağlanmıştır. Çoğu büyük işletme niteliğinde olan bu sektörün işçilerinden sağlanan aidat ve olanaklar, «sıradan sarı sendikacılar» diye adlandırdığımız takımın varlığını sürdürmesine yetip de artmıştır bile.

Ancak 14 Ekim seçimlerinin sonuçları Türk İş yönetim kademesinin yaslandığı bu «sıradan sarı sendikacılar» takımının varlığını tehlikeye düşürmüştür. DİSK'in hazırlandığı (hatta başlattığı) örgütlenme taarruzu bu gün özel sektörün sınırlarını aşmış, kamu sektörüne yönelmiştir ve bu yönelimin tabanda bulduğu somut destek Türk İş sendikacılarının uykularını kaçırmaya başlamıştır.

Nitekim, sermayenin, dolayısıyla AP'nin sadık bendesi olan ve bununla övünen Türk İş'in, başlangıçta inatla AP - CHP koalisyonu önermesi, bu gerçekleşmeyince TES - İş, Tek Gıda İş olaylarında olduğu gibi (2) özellikle CHP kanadını yıpratma gayretleri içine girmeleri ömürlü olmamış, kendi açılarından isabetle teşhis ettikleri ortak tehlike karşısında, sosyal demokratıyla, sağcısıyla, bütün Türk İş Sendikaları, yüzseksen derecelik bir dönüşle «Yeni Hükümetle tam bir mutabakat halinde bulunduklarını» ilan etmeye başlamışlardır. Sosyal Demokrat kanatlarının açması umulan bir yolu izleyerek, CHP'nin fiili ve resmi desteğini elde etmeyi hedeflemişlerdir.

Oysa dünün düşman kardeşlerini (sağ kanat ile sosyal demokratlar) bugün kenetlenmeğe iten tehlike yeni hükümet tarafından daha da artırılacağa benze-

mektedir. Hükümet programında yer alan referandum hakkı bile tek başına bunun habercisidir. Bir de kuruluşundan bu yana ilk defa bu hükümet, DISK'i muhataplardan biri olarak kabullenme ve resmi temaslara başlama eğilimindedir. İşte bu kadarcık değişim bile Türk İş'in bozgununa yetip artmıştır. Halil Tunç, Devir vergisine verdiği demeçte, referanduma»... işçileri bir takım maceralara sürükleyebileceği için karşıyız» derken, «tabanın kaymasını engelleyemeyiz» demektedir. Tes-İş olayları sırasında alınan gösterişli direniş kararları ve yeminleri sökmediyse, bu, onca afur tafura rağmen Türk İş'in, tabanını herhangi bir direnişi başlatabilecek örgütlü güce sahip olmadığındadır. Türk İş yöneticileri bu gerçeği görmektedirler.

Öteyandan sermayenin —özellikle tekelci sermayenin— Türk İş'ten istekleri gittikçe çoğalmaktadır. Bir kaç örnek sıralayalım:

Sermaye kamu sektörünün de işveren sendikası halinde örgütlenmesini ve özel sektörün işveren sendikalarıyla federatif bir bütünleşmeye gitmesini istemektedir. Bu işveren sendikalarının kasalarının tıklım tıklım dolması, kamu sektörünün zengin kaynaklarından beslenmesi anlamına gelecektir. Bu konuda sermayenin sözcülüğünü Türk-İş'de Halil Tunç üstlenmiştir. Ancak öneri, CHP'den taraflar bulamamıştır. Oysa işverenler, DISK sendikalarından yönelecek grev tehditlerini bu yolla etkisizleştirmek hesabındadırlar.

1971 — 1973 Baskı döneminin aşılmaya başlanmasıyla birlikte işçi sınıfının siyasal örgütlenmesinin yasal veya yasadışı yollarla engellenmesi büyük ölçüde gerilemiştir. Oysa sermayenin belli başlı hedefi, işçi sınıfının ne pahasına olursa olsun siyaset dışı tutulması, olmazsa ehlileştirilmesidir. Halil Tunç kanadı, işçi sınıfının siyaset dışı tutulmasını sosyal demokrat sendikacılar ise «ehlileştirilmiş» bir siyasal örgütlenişi sağlama görevini üstlenmişlerdir. Sermaye, 1974'lerde, işçi sınıfının kendi partisi içinde örgütlenmesinin gündeme bütün ağırlığını koyduğunu farketmekte, Türk İş'in muvazaalı bir parti kurarak bu «görevi» de yerine getirmesini her zamankinden daha ısrarla istemektedir. Koç grubuna ait Otosan'da, DISK üyesi Maden İş'in örgütlenme çalışmalarına karşı çıkan işveren vekilinin sözleri ilginçtir: «Biz Maden İş büyük ücret zammı alır diye korkmuyoruz, işçileri siyasetin tehlikeli cereyanlarına sürüklemesinden endişe ediyoruz...».

Kısaca sıraladığımız bu gelişmelere göre, Türk İş bugün gelip dayandığı dönemeçten sonra ne yapacaktır? İşimiz kehanet değil, ama almaşıklar da çok değil. Türk İş ya CHP'ye bu güne kadar hiç göstermediği bir desteği gösterecek, buna karşılık referandum hakkının kullanılamaz bir hale getirilmesi, kamu sektörüne DISK sendikalarının sokulmaması gibi varlığını koruması için vazgeçilmez tavizler isteyecektir. Ya da hükümete karşı çıkıp, sermaye adına onu yıpratmanın ve düşürmenin tehlikeli yollarına girecektir.

Bu iki yolun da çıkmaz oluşu sevindiricidir. Birinci yol çıkmazdır, çünkü: Bu yalnız Türk İş'in yapabileceği bir seçme değildir. Bu noktada CHP de bir seçme yapmak zorundadır. CHP'nin bu konuda Türk İş'ten yana bir ağırlık koyabilmesi için Türk İş'in ciddiye alınabilecek, CHP iktidarına güç katacak bir etkinliği olması gerekir. Bir direniş örgütleyemeyecek kadar tabandan kopuk bir kuruluşun ise böyle bir gücünün olmadığı, olanın da artık katlandığı bir gerçektir. Kaldı ki CHP yanılıp da bu yola girerse, yitireceklerinin hesabını yapmak zorundadır ve sanırsak yapmaktadır.

İkinci yol ise büsbütün çıkmazdır. Çıkmazdır, çünkü bugün hükümete karşı çıkmak ancak tabana yaslanmakla mümkündür. Bir iki bin meslekten sarı sendikacının gücüne dayanıp, bırakınız CHP - MSP hükümetini düşürmek, herhangi bir kanun teklifini bile önlemek mümkün değildir.

İşte Türk İş'in gelip dayandığı dönemeç budur ve bu noktada yol artık tıkanmıştır. Üstelik misyon'unun gereklerini yerine getiremez hale geldikçe Türk İş varlığını ve hayatiyetini borçlu olduğu sermaye desteğini de yitirecektir.

Ama daha da önemlisi işçi sınıfı içindeki şiddetli bilinçlenme ve siyasal örgütlenme susuzluğu Türk İş'n temellerinde onarılmaz yaralar açmıştır. Çürüyen temeller çatırdamaya başlamıştır. Çüküntünün bütün alametleri belirmiştir yani...

---

(1) Bu gün kamu sektöründe çalışan işçilerin çok büyük çoğunluğu Türk İş Sendikaları içinde örgütlenmek zorunda kalmışlardır. DİSK'e bağlı sendikalar kamu sektörüne bağlı hemen hiç bir işyerinde örgütlenememişlerdir. Yalnızca Erdemir (Maden İş), Devlet Malzeme Ofisi (Basın İş), Çayırova Cam Fabrikası (Hürcam İş) işçileri DİSK üyesi sendikalar tarafından temsil edilmektedirler.

(2) Belediyelerde çalışan işçilerin, işkollarının tesbiti gibi basit bir yetki uyuşmazlığını bahane eden TES İş Sendikası (Başkanı AP Kontenjan adayı idi) direniş tehditleri ile CHP'ye saldırmıştı. Filtreli sigara karaborsasını önlemek için — ki başarılmıştır — CHP'li Tekel Bakanı tarafından Tekel fabrikalarında uygulamaya sokulan çift vardiya sisteminin yarattığı sorunlar kolayca çözümlenebilecekken, Türk İş'in en büyük sendikalarından Tek Gıda İş, sudan bahanelerle iş bıraktırma tehditlerine girişmiştir. Bu girişimlerin tümünde de Türk İş yönetim kademesi ya açık destekleme yolunu seçmiş, yada tarafsız kalma maskesi altında direnişlere yeşil ışık yakmıştır.

6 MART 1974

- CHP grubunda hükümet için genel görüşme açılıyor.
- Affın kapsamı genişliyor.
- TRT Demirel'e CGP ile ortak ve şartlı söz hakkı tanıdı
- Demirel bir basın toplantısı yaparak hükümeti ve aldığı son zam kararlarını eleştirdi.
- CGP'de istifalar hızlandı, yeni istifalar bekleniyor.
- THKP davasında 7 kişi daha tahliye edildi..
- İspanya'da iki siyasî hükümlünün, boyunları mengeneyle sıkılarak idamları bütün dünyada yankılar uyandırmaya devam ederken, İspanya içinde de karışıklıklar çıktı.
- Yeni İngiliz hükümetinin faşist cuntaları desteklemeyeceği, İspanya Portekiz, Yunanistan ve Şili'ye «soğuk» davranacağı açıklandı
- Suudî Arabistan Amerika'ya uygulanan petrol ambargosunun kalkması için çalışıyor.

CHP'DEKİ KAYNAŞMANIN İÇYÜZÜ

CHP'de Şubat başlarında su yüzüne çıkıp, bütün bir Mart ayı boyunca süren ve daha uzunca süre devam edeceğe benzeyen iç çatışmanın kökleri Gürlerin Cumhurbaşkanlığı adayı olduğu, hatta İnönü'nün CHP Genel Başkanlığı seçimini kaybettiği günlere kadar uzanıyor. Bilindiği gibi İnönü ve Satır'lardan, Ali İhsan Göğüş'lerden, hatta Erim'lerden oluşan ekibin CHP yönetiminden kesinlikle uzaklaştırılmalarına yol açan zorlu parti içi mücadelenin başlıca mimarı olarak nitelenen Kâmil Kırıkoğlu, Cumhurbaşkanı adayı olarak Gürler'i desteklemiş ve ortaya çıkan görüş ayrılığından dolayı «Ecevit'e ters düşmemek» üzere istifa etmişti. O günlerde Kırıkoğlu'nun, Gürler'i desteklemesi ne kadar büyük bir politik hata olarak değerlendirildiyse, Kırıkoğlu'nun devrilip yeri

ne Mülkiye Cuntası'nın getirilmesi de —CHP adına— bir o kadar büyük «gerileme» olarak nitelenmişti.

Gerçekten de daha o günlerde başlayan «örgütçüler» ile «Mülkiye Cuntası» arasındaki çatışmanın ilk resmi raundu sayılan, Kırıkoğlu'ndan sonra Genel Sekreterin kim olacağı sorunu, Mülkiye Cuntasının galibiyeti ile sonuçlanmıştı. O zamanlar Kırıkoğlu ekibi olarak adlandırılan «örgütçülerin» tek başarısı. Mülkiye Cuntasının asıl adayı olan Turan Güneş yerine gene aynı ekipten olduğu bilinen Orhan Eyüboğlu'nun seçilmesini sağlamaktan ibaret kalmıştı.

O günden bu yana örgütçüler —ki gerek parti örgütüne olan hakimiyetleri, gerekse örgüt içi çalışmada karşı takıma oranla üstün yetenekleri yüzünden bu adla anılmaları oldukça doğru bir değerlendirmedir— parti tabanı ile ilişkilerini daha da sıkılaştırma yoluna gitmişler ve kimilerine göre parti bütünlüğünü koruma endişesinden, kimilerine göre ise birden bastıran seçim çalışmaları yüzünden, CHP'de fiili yönetimi elinde tutan Mülkiye Cuntasıyla çatışmaktan kaçınmışlardır.

Mülkiye Cuntası diye adlandırılan ekip ise —ki ekibin lider kadrosunu SBF'li öğretim üyelerinin oluşturması ve CHP içinde, tabandan gelen yöneticiler olmak yerine, bir çeşit tepeden inme yöneticisi olma yolunu tutmaları, hem mülkiye, hem de Cunta yakıştırmasını oldukça isabetli kılmaktadır— Orhan Eyüboğlu'nun Genel Sekreterliği ile başlayan partiye fiili hakimiyetlerini, Ecevit'in desteği ile sürdürdüler. Partinin —handiyse beklenmeyen— seçim başarısı bu ekibin durumunu daha da sağlamlaştırdı. Ya da bu ekip bunu böyle yorumladı.

Ancak hükümet bunalımı ve daha sonraki hükümetin kuruluşu dönemlerinde tam bir suskunluğu seçen «örgütçüler», Şubat 1974 başlarından itibaren kıpırdanmaya başladılar.

Sürtüşme su yüzüne çıkıyor

Olayların perde arkasını izleyebilenlerin uzun süreden beri bildikleri sürtüşme kamuoyuna 22 Şubat 1974 günü Parti meclisinde, boş olan üyeliklere getirilecek kişilerin seçimi dolayısıyla yansıdı. Olay sağ ve sol kanat basınında «CHP içinde bazı anlaşmazlıklar çıktı» başlıklı haberlerle yeraldı.

CHP Parti Meclisi, 22 Şubat günü boş olan üyeliklere seçim yapmak üzere Ecevit'in başkanlığında toplandı. Parti Meclisinde dört üyelik, Yaşar Akal ve Osman Soğukpınar'ın ölümleri, Ahmet İsvan'ın, İstanbul Belediye Başkanı, Zihni Betil'in Senato Grup Başkanvekilliğine getirilmesinden dolayı boşalmıştı.

Ayrıca Orhan Birgit'in, Ferda Güley'in, İsmail Hakkı Birler'in ve Muslihittin Yılmazmete'nin bakan olmaları, Yaşar Akal'ın ise ölümü dolayısıyla Merkez Yönetim kurulunda da beş üyelik boşalmıştı.

Boşalan üyelikler için yapılan seçim, Örgütçüler ile Mülkiye Cuntası arasındaki bir mücadele olarak başladı ve öyle bitti. Sonuçta Ülman - Eyüboğlu ekibinin adaylarının hiçbiri seçilemedi, boş üyelikleri Kemal Anadol, Şükrü Koç, Metin Tüzün, Kaya Bengisu gibi «örgütçüler» e yakınlıkları ile bilinen milletvekilleri kazandılar.

Nitekim basın, seçim sonuçlarını, «Genel Sekreter Eyüboğlu'na karşı olan ekibin zaferi» olarak değerlendirdi. Parti Meclisi Yönetim Kurulu üyeliği için yapılan seçim de aynı şekilde sonuçlandı. Boşalan üyeliklere Kemal Anadol, Şükrü Koç, Nadir Yavuzkan, Çetin Yılmaz, Turgut Artaç seçildiler. Örgütçülerle, Mülkiye cuntası arasındaki mücadelenin bir başka raundunu da bu defa örgütçüler kazanmıştı.

Ancak Parti Meclisinin toplantısı boş üyeliklere yapılan seçimlerden sonra bitmedi. Eyüboğlu'nu görünürdeki hedef olarak alan örgütçüler, özünde Mülkiye cuntasına yönelen sert eleştirilere devam ettiler. Toplantıda, 21 Parti Meclisi üyesinin imzasını taşıyan bir önerge ile, «Gençlik Kolları Genel Yönetim Kurulunun, tepeden gelme bir emirle dağıtılması konusunda parti meclisinin gelecek toplantısında görüşme açılması» istendi. Hedef, Eyüboğlu - Ülman ekibi ve elbette giderek Mülkiyet Cuntası idi.

İnandırıcı olmayan gerekçeler

Daha sonraki günlerde Eyüboğlu'nun Ortak Pazar komisyonu için gösterdiği adaylar da Meclis Grubunca seçilmediler. Örgütçüler diye adlandırılan takım ağır basmaya başlamıştı.

Ancak bütün bu olup bitenler sırasında, Ecevit'in tavrını açıkça ortaya koymaktan titizlikle kaçındığı, bir hakem tavrı izlemeye çalıştığı da gözden kaçmıyordu. Ne var ki muhalefetlerini Ecevit'e yöneltmemeğe özel bir itina gösteren örgütçüler ekibi, zamlar dolayısıyla kapıldıkları bozgun havası içinde ihtiyatı elden bıraktılar ve 5 Mart günü CHP Meclis Grubu toplantısında eleştirilerini —oldukça ölçülü bir dille de olsa— bizzat Genel Başkan Bülent Ecevit'e de yönelttiler.

Aslında zamlar zaten kaynayan CHP içinde —hele ilk günler— tam bir bozgun havası yaratmıştı. Nitekim 5 Mart günü yapılan grup toplantısında Ecevit'e eleştiri yöneltenler yalnızca örgütçüler ekibi olmamış, Necdet Uğur gibi, kokmaz bulaşmaz, ama önde gelen bir CHP'li olmayı da başarıyla sürdüren çok ihtiyatlı politikacılar bile zam kararları üstüne hükümete eleştiri yöneltmekten kaçınmamışlardı. Eleştiriler «Ak günler vaad ettik, halk ise, kara günler getirdiniz diyor. Seçmenin önüne çıkmaya yüzümüz kalmadı...», «Kahvelerden Ecevit'in resimleri indiriliyor...». «On ayda tırnak tırnak kazandığımız prestiji, on günde kaybettik...» gibi salt gözleme dayanan ciddî bir ekonomik bilgilenmeden kaynaklanmayan, tutarlı bir ekonomi politika görüşü yansıtmayan eleştirilerdi. Ancak önemli bir yanları vardı: CHP içinde çok, çok uzun bir süreden beri ilk defa Genel Başkan da eleştiriliyordu.

Kulislerde ise eleştirilerin yönü ve çapı daha şiddetleniyor, Ecevit'in çevresini saran mülkiye cuntası tarafından yönlendirildiği genel başkanın bu çemberi yırtmak şöyle dursun, gün geçtikçe bu takımla bütünleşme yönüne gittiği, üstelik Ecevit'in sanıldığı kadar eleştiriye tahammülü olmadığı gibi son derece il ginç ve umulanın çok üstünde bir doza ulaşıyordu.

Grubun devam eden toplantısı sırasında eleştiriler daha da sertleşti. Özellikle ilk defa milletvekili seçilen genç milletvekilleri tarafından yöneltilen eleştiriler, bir kaç temel konuda, bu defa cevaplanması zor, geçiştirilmesi imkânsız açıklıkta idi.

Genç milletvekillerinin eleştirileri

Genel af konusunda CHP'nin tutumunu bulanık bulan genç milletvekileri, af konusunda MSP kanadının kendilerinden çok daha önde, çok daha demokrasinin savunucusu durumunda olduğunu söylediler. Buna karşılık CHP'liler, bir grup kararı ile kendi ellerini kendileri bağlamışlardı. Üstelik affın kapsamı, CHP'nin millete verdiği sözle çelişen bir şekilde son derece dar tutulmuş, af konusu bazı kötü pazarlıklara konu edilmişti.

Ecevit, eleştirileri sakin bir sesle cevapladı. Ecevit'in konuşmasının özeti: «Haklısınız. Ama sabırsız olmayın ve bekleyin. Göreceksiniz alacağımız tedbirlerle bütün bu aksamaları ve zamların doğurduğu tedbirleri gidereceğiz» şeklinde idi. Ancak Ecevit bile konuşmasının ikna edici olmadığını görmüştü. Grup toplantısının ikinci gününde bizzat kendisi bir önerge verdi ve «Hükümetin ekonomi politikası ve genel tutumu hakkında grupta genel görüşme açılmasını» istedi. Genel Başkan'ın önergesi, tüzük gereği otomatikman gündeme alındı ve kabul edildi.

Genel görüşme açılıyor

CHP Senato ve Millet Meclisi ortak grubu 12 Mart günü toplandı. Toplantı 13 Mart günü de devam etti. İlk günkü oturumda çok sayıda CHP milletvekili söz alıp, hükümetin ekonomi politikasını eleştirdiler. Eleştirileri Bülent Ecevit ve Deniz Baykal cevaplandırdılar. Ertesi gün yayınlanan gazeteler toplantıyı «CHP Ortak grubu, zamların zorunlu olduğunu kabul etti», «Ecevit ve Baykal, ortak grubu ikna ettiler», «CHP ortak grubu hükümetn ekonomik politikasını onayladı» gibi başlıklarla duyurdular ve büyük ölçüde de gerçeği yansıttılar. Nitekim, çekişmeli geçmesi beklenen ortak grup toplantısının ikinci günü Ece

vit'in gruba değil, Demirel ve Feyzioğlu'na cevap veren bir konuşmasın dan başka kayda değer hiç bir konuşma yapılmadan sona erdi.

Dikkatlerden kaçanlar

Ancak dikkatlerden kaçan bir gerçek vardı: CHP ortak grubunda, daha önceleri sert eleştirileri yöneltenlerin hemen hiç biri söz almamış, yazılı yada sözlü soru yöneltmemişti. Kaldı ki bu kişilerin eleştirilerin temeli ekonomik politikadan çok, demokrasiye, temel özgürlüklere, partinin dünya görüşüne ilişkin konulara dayanıyordu. Oysa ortak grup toplantısında gerek Ecevit gerekse Baykal ekonomik konularda bilgi vermekle yetinmişlerdi.

Daha sonraki günlerde, Örgütçüler kanadından alınan haberlere göre, Ecevit'e bir muhalefet yöneltilmesi — şimdilik - sakıncalı görülmüş ve parti meclisi gibi, Meclis Grup Yönetim Kurulu gibi kilit parti organlarında çoğunluğun elde tutulması yada elde edilmesi gibi çalışmalara ağırlık verilmesi tercih edilmişti. Bu kanada mensup sayılan CHP'li par lamenterlerin kimisi bu tav rı, «Bizim Ecevit'ten şikâ yetimiz yok. O bizim gerçek liderimizdir. Bizim kav gamız tutucu, gençlik kolları gibi partinin seçim yükünü taşımış bir kadroyu tasfiye etmekten kaçınmayan, örgüte ve halka inanmayan bir kadro iledir. Ve bunların, genel başkanın çevresinde kurdukları ağı da yırtacağız» şeklinde açıklıyordu. Ancak bir başka kesim ise bu tavrı «Şimdilik» şeklinde belirliyor ve çatışmanın sona ermediğini, sadece ve gene ertelendiğini söylüyordu.

Bu arada örgütçüler diye adlandırılan kanadın, aslında klik, grup olmak şöyle dursun ortak hareket eden bir birlik bile olmadığı söyleniyor bu yüz den eleştirilerin dozunda tutulduğu ve «beklenecegi» belirtiliyordu.

Yaygın bir yorumla CHP içindeki mücadelenin bir raundu daha oynanmış ve bu defa ki berabere sonuç lanmıştı. Tek gelişme Ecevit'in gittikçe taraflardan birini seçme zorunda kala cağını kendisi dahil, herkes açık, açık anlamasıydı.

7 MART 1974

- Adalet komisyonu Genel af önerilerini ele alıyor.
- Af tartışmaları devam ediyor... AP. 141-142 ve 146. maddelerden hüküm giymiş olanların affını engellemek üzere sonuna kadar direneceğini açıkladı.
- DP içindeki çalkantı büyüyor.
- Türk Hava Yollarının bir DC-9 ve bir DC-10 uçağı daha arıza yaptı.
- Belediyeler su, elektrik ve taşıt ücretlerine zam yapmaya devam ediyorlar.
- Yeni mevsimde haşhaş ekiminin başlayacağı söyleniyor.
- 100 bin işçi greve gidince Etyopya yeniden karıştı...

Arslanlar Arslanı'nın ülkesinde neler oluyor?

Mehmet Güven

Arada bir, mum alevi gibi parayıp sönen olaylar dışında, siyasî ekonomik ve sosyal gelişimin son derece yavaş ilerlediği bir ülke olan Habeşistan, yada son zamanlarda anıldığı gibi Etiyopya, son bir ay içinde birden patlayan olayla-

ra sahne oldu. Afrika'nın en geri kalmış ülkelerinden biri olan Habeş başkenti Adis Abeba'da, yılların getirdiği iktisadî ve sosyal bunalımın birden patlaması ile binlerce Habeş'li sokağa döküldü. Pahalılığı protesto eden halka karşı polis harekete geçirildi ve 5 kişinin ölümü, binlerce kişinin tutuklanmasından sonra, sokakları görünüşte bir sessizlik kapladı. Ülkenin hemen hemen tek hakimi olarak bilinen Arslanlar Arslanı 81 yaşındaki Haile Selasiye, radyo ve televizyonda yaptığı konuşmada benzin fiyatlarını indirdiğini, ana gıda maddelerinin fiyatlarını da dondurduğunu açıkladı.

Açıkladı ama patlamalar başlamıştı bir kere. Afrika'nın bu geri ülkesinin Amerikan, İngiliz ve İsrail uzmanları tarafından yetiştirilmiş oldukça modern ordusu, kendilerine yapılan yüzde 33 oranındaki zammı hiç de yeterli bulmamıştı. Bir sabah erken saatlerde İkinci Kolordu, ülkenin ikinci büyük şehri olan Asmara'yı işgal ediverdi. Şehre giden bütün yollar, bankalar, hükümet binaları işgal edildi ve istekler bildirildi. Askerler yüzde 100 oranında zam, sosyal güvenlik hakları ve hükümetin istifa etmesini istiyorlardı.

Orduda isyan çabucak yayılıverdi. Çok geçmeden hava kuvvetlerine bağlı uçaklar Adis Abeba üzerinde uçuyor, deniz kuvvetleri isyancı birliklerin yanında olduklarını bildiriyorlardı. Selasiye bu istekleri kabul etmeyince tam teçhizatlı birlikler sessizce Adis Abeba'ya giriverdiler; bankaları, havaalanını, önemli binaları işgal ettiler. Bu kez Haile Selasiye belki de hayatının en büyük tavizlerinden birini vererek kabineyi değiştirdi, başbakanlığa Makonen'i atadı. Askerlerin bütün istekleri de kabul edilmişti.

İşçiler Genel Greve Gidiyor

Küçük burjuva kesiminin istekleri yerine getirilirken ülkenin en büyük ve en yetkili sendikası olan Habeşistan İşçi Sendikaları Konfederasyonu 85 bini aşkın üyesini genel greve çağırdı.

Tarım, petrol endüstrisi, havaalanları, tekstil ve kamu ulaşımı kesimlerinde çalışan işçileri içeren sendikanın bütün üyeleri bu çağrıya uyarak işi bıraktılar. İstekleri 17 maddede toplanıyor ve özellikle memurlar, teknokratlar, öğrenciler tarafından destekleniyorlardı. Topu topu dört gün sürdü genel grev. Hükümet derhal boyun eğmiş, işçilerin bütün isteklerini kabul etmişti. Sendikanın aldığı haklar Habeşistan için gerçekten büyük bir sıçrama niteliği taşıyordu. Asgari işçi ücretleri 1 Habeş lirasından (7 TL. civarında) 1.75 liraya çıkarılıyor, durmadan artan fiyatlar için bir fiyat kontrol heyeti kurulacağı vadediliyordu. Asıl önemli maddeler ise, diğer iktisadî kesimlerde sendikalaşma hakkının tanınması, fikir hürriyeti, gösteri yapma hürriyeti idi. Hele alınan bir başka hak Habeşistan tarihinde benzeri görülmemiş bir nitelik taşıyordu: Grev sırasında işçiler ücretlerini işverenden alacaklardı.

İstekler Büyüyor

Bunca yıl belli bir statüko'nun içinde yaşamış olan kitlelerin isteklerinin ardı arkası doğal olarak kesilmeyecekti. Bu kez de Adis Ababa'da öğrenci gösterileri başladı. Öğrenciler, siyasî haklar üzerinde duruyorlar, siyasi partilerin kurulmasını, parlamentoya daha fazla yetki tanınmasını ve hatta (!) Cumhuriyet bile istiyorlardı. Üniversite öğretim üyelerinin de yeni başbakanın istifa etmesini isteyerek öğrencilere katılmaları üzerine, İmparator Haile Selasiye Üniversitesine bir polis baskını yapıldı. Cop ve göz yaşartıcı bomba kullanan güvenlik kuvvetleri yine yüzlerce kişiyi tutukladı.

Ordunun içindeki çalkantılar hala bitmiyordu. Ülkenin özellikle şehirsel alanlarında patlamaların daha uzun süre devam edeceği anlaşılıyor. Arslanlar Ars-

ların ülkesi büyük değişmelerin eşiğinde. Ülkenin genel yapısı ise bu değişimler için geç bile kalındığı kanısını uyandırıyor.

Aristokrasinin Devri Geçiyor

Habeşistan herşeyden önce bir tarım ülkesi. Fakat henüz büyük bir kısmı dokunulmamış olan kaynaklarının sanayi potansiyeli çok büyük. Dağlık bölgelerden gelerek sonunda Nil nehrini oluşturan akarsular gerçekten büyük bir hidroelektrik güç temin edebilir.

En önemli tarımsal ürün, ülke ihracatının hemen hemen yarısını meydana getiren kahve. Toprakların yüzde 70 inin tarıma everişli olmasına rağmen sadece yüzde 15'i kulanılıyor.

Kimin bu topraklar? Eldeki istatistikler Habeşistan topraklarının yarısının aristokrasi ve kilisenin elinde, diğer yarısının ise şehirlerde oturan ve büyük bir kısmı ticaretle uğraşan toprak ağalarının olduğunu gösteriyor. Kırsal alanlarda yaşayanlardan bir kısmı göçebe, diğer kısmı ise ürünün genellikle yüzde 75 ini alan toprak sahiplerine daimi borç ödeyen ortakçı köylüler. Kişi başına düşen yıllık gelir 70 dolar civarında. Yabancı ülkelerden ithal edilen ihtiyaç maddelerinin fiyatı bir füze hızıyla yükseliyor. Gıda fiyatları bir yılda bir misli arttı.

Ve Açlıktan Ölenler

Hayat standardı zaten son derecede düşük olan Etiopya halkının üzerinde geçen yıl başında akbabalar uçtu durmadan. Bütün Orta Afrika'yı kasıp kavuran kuraklık en çok Arslanlar Arslanının tebaasın etkiledi. Uzmanların çok önceden tedbir alınmasını bildirmelerine rağmen, kulak ardı edilen öğütler yüzünden, tam 100 bin insan öldü. Hem de açlıktan...

Binlerce dostuna parlak şölenler veren ve Afrika'nın en büyük ordusunu besleyen Haile Selasiye aylarca dünyadan sakladı bu olayı. Açlığın vahameti anlaşıldığı zaman ise yardım geldi, tedbirler alındı, ama çok geçti artık.

Burjuvaların Siyasal İstekleri

Ülke bu durumda iken başta Amerika olmak üzere İngiltere ve Faşizmin yenilgisine kadar Habeşistan'ı işgal altında tutan, İtalya, potansiyel kaynakları çok yüksek olan bu ülkeyi iktisadî baskı altında tutmaktadırlar. Henüz milli hasılaya yüzde 5 oranında katkı yapan sanayi gittikçe palazlanmaktadır. Palazlanan burjuvazi, hükümeti ve iktidarı ellerinde tutan aristokrasinin çağ dışı kalmış yöntemlerini elbette ki saf dışı etmek isteyecekti. Anayasanın yarısı İmparatorun yetkileri ile ilgili maddelerle dolu olup, zaten kısıtlı olan parlamento ve hükümetin yetkileri de aristokrasi ve toprak ağalarının elinde olursa, ülkeyi siyasal bir değişikliğe götüren sebeplerden en önemlisi ortaya çıkar. Habeşistan'da özellikle küçük burjuva kesimlerin özlemlerini, işçilerin siyasî ve ekonomik mücadelelerini, açlıktan kırılan köylü kesimin isteklerini fırsat bilen burjuvazi siyasal düzeyde iktidara oynamaktadır.

Haile Selasiye henüz «efsane» niteliğini kaybetmemiştir. Bu yüzden de toplanan Anayasa komisyonları ve hükümetin varacağı en büyük sonucun, ülkede bir parlamenter monarşinin kurulmasını sağlamak olacağı ve imparatorun yetkilerinin büyük ölçüde kısıtlanacağı, hatta seçimler yapılacak olursa aristokrasinin bütün güçleriyle sıkı sıkı tutmaya çalıştıkları, siyasal haklarının ellerinden uçup gidivereceği kolayca anlaşılabilir.

Habeşistan geri kalmış bir ülkedir. Önünde daha çok uzun ve güç bir mücadele vardır. Ülkedeki siyasi mücadelenin nereye kadar gidebileceğini kestirmek güçtür. Fakat muhakkak ki şimdilik bir özgürlük savaşı içinde olan basın ve yayın organları, kitlelerin uyanışına önemli katkıda bulunacak ve Habeşistan artık eski Habeşistan olmayacaktır.

8 MART 1974

- Adalet Komisyonu genel af tekliflerini görüşmeye başladı.
- İstanbul'daki Atatürk Öğrenci sitesinde dışardan gelen bir grubun saldırısına uğrayan öğrencilerden 6'sı yaralandı.
- ABD'de Başkan Nixon'a muhalefet büyüyor. Nixon'un siyasî casusluğa son vermesi istenirken bazı eyalet valileri de Başkan'ın en kısa zamanda azledilmesini istediler

9 MART 1974

- Haşhaş tohumunun ekimi başlıyor.
- Af komisyonunun AP'li üyeleri «anarşist ve komünistlerin» affının engellenmesi için sonuna kadar direneceklerini tekrarladılar.
- İşverenlerin SSK'ya olan 1,5 milyar borçlarının affedilmemesi istendi.
- Mühendis odaları, çeşitli kuruluşlar ve bilim adamları, affın genel ve sınırsız olmasını istediler.
- Üniversitelerde komando faaliyeti yoğunlaşıyor.

11 MART 1974

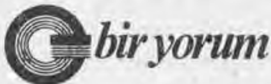
- Haşhaş ekimine başlanacağı ABD'ye bildirildi.
- Bir süre önce meydana gelen havacılık tarihinin en büyük kazasının nedeninin DC-10 uçaklarının yapım hatası olduğu anlaşıldı. Uçağın bagaj kapısının açıldığı sanılıyor.
- Orman Fakültesi öğrencileri komando

- Ecevit, Partisinin Merkez Yönetim Kurulu toplantısında zamların zorunluluğunu savundu; halkın zamlardan zarar görmemesi için tedbir alınacağını söyledi.
- Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak Yasser Arafat'ın El Fetih örgütünü tanıdığımız resmen bildirildi.
- ABD ile Avrupa arasında gerginlik büyüyor. Kissinger Avrupalıları ABD'ye haber vermeden Araplarla konferans düzenlemekle suçladı.

- ABD ile AET'in Bonn'da yapacakları önemli toplantının son ayrılıklar yüzünden süresiz olarak ertelenmesi ABD hükümeti tarafından istendi. Fransız dışişleri Bakanı Jobert de Amerikan birliklerinin Avrupa'da kalmaya devam etmelerinin kendileri için hayatî önem taşımadığını, Amerikalıların Avrupa'da Avrupayı korumak için değil. ABD'nin güvenliğini sağlamak için bulunduklarını ileri sürdü. ABD - AET ilişkileri gerginleşiyor...

hareketine göz yumulduğunu bildirdiler.

- Son ekonomik bunalım sırasında Almanya'da 620 bin kişinin işsiz kaldığı bunun 20 binini Türk işçilerin meydana getirdiği açıklandı.
- Pompidou yarın Brejnev'le buluşacak. Fransa dışişleri bakanı Jobert «Kissinger Avrupa'da müttefik mi uşak mı arıyor?» dedi..

Değişen dünya

Hüseyin Baş

Başta Birleşik Amerikan emperyalizmi olmak üzere kapitalist dünyanın irili ufaklı tüm emperyalist ülkelerinde sistemin bizzat yapısından gelen temel kriz etkilerini bütün hızıyla sürdürürken bu kez keşmekeşe emperyalistler arası sürtüşmenin de katıldığına tanık oluyoruz.

Enerji krizi, Watergate gibi olaylarla bir süre ertelenen bu «iç savaş», bugün yeniden ve çok daha belirli ölçülerde su üstüne çıkmış görünmektedir. Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı Kissinger Avrupa'yı, özellikle Fransa'yı Batı Andlaşmaları önünde «hizaya gelmeye» davet ederken Başkan Pompidou'nun sözünü esirgememesiyle ün yapan Dışişleri Bakanı Jobert «büyük müttefikini», «Avrupa'da uşak aramakla» suçlamaktadır. Söz düellosunun ilk raundu bizzat Başkan Nixon'un geçen 15 Mart'ta Chicago'da işadamları önünde yaptığı konuşmada «masalara yumruklar atarak» kadirbilmez Avrupa'ya yağdırmasıyla sona ermişe benzemektedir. Sona ermişe benzemektedir diyoruz, zira Atlantik aşırı düello, Jobert'in «tehdidi» sineye çekmesiyle hiç değilse şimdilik, daha ilerdeki bir tarihe ertelenmiştir.

Amerika ile Avrupalı müttefikleri arasında işi misli görülmedik derecede karşılıklı suçlamalara, giderek ciddi ve ağır tehditlere vardıran nedir? Atlantik Andlaşmasının 25. yılı arefesinde müttefikler arası bu savaş niye?

* * *

Sorun kuşkusuz çok yönlü ve karmaşık. Görünür neden Fransa'nın bir bakıma başı çektiği 9'lar Avrupa'sının son enerji krizinde Amerika'yı safdışı bırakarak petrol üreticisi Arap ülkeleriyle «direkt» ilişkiler kurmaya yeltenmesi... Washington'un krize toplu olarak —bundan Amerikan çıkarlarına uygunluk anlaşılmalıdır— çare bulunmasına yönelik düzenlemelerine sırt çevirerek, «başına buyruk» hareketlere girişmesi...

Aslında bu tutum bir politik tercihtir. 9'ların bugün enerji sorununda yarın çok daha başka sorunlarda yine «başına buyruk» girişimlere, yani tercihlere yönelmesi ise ABD emperyalizminin global stratejisine ters düşmekte, giderek bu stratejinin «tekerine» çomak sokmaktadır. Washington'u küplere bindiren, onu, Avrupa'daki kuvvetlerini çekme tehdidine kadar götüren neden, bu «başına buyruk» çıkışların «yol olması», daha açık bir deyişle Batı ittifakları dizisinin bundan böyle Amerika'nın istediğinden hayli farklı biçimlere dönüşmesi tehlikesidir. Bu ise en açık anlamıyla Amerikan hegemonyasının dünya iktidarı dengesindeki yerinin daralması, zaafa uğramasıdır. O kadar ki kimi uzmanlar Amerika'nın dünya hegemonyasını en ciddi ve ağır biçimde tehdit eden gücün Sovyetler Birliğinden çok Batı Avrupa ve Japonya —ya da ikisi birlikte— olduğu görüşündedirler. (1)

* * *

Söz konusu tehtid A.B.D. emperyalizmi ile onun politik, ekonomik ve askerî himayesindeki ikinci mevki emperyalistler arasında mevcut bulunan ikili ya da çok yönlü andlaşmaların günün yeni dengeleri doğrultusunda farklılaşma eğilimlerinde kendini göstermektedir. Gerçekten de gerek 9'lar Avrupa'sı, gerekse de Japonya, 2. savaştan bu yana güçlenerek A.B.D. ile önce ekonomik şimdi de politik alanlarda boy ölçüşür duruma gelmişlerdir. Bu ülkeler artık uzun yıllar çok pahalı bir biçimde ödedikleri A.B.D. himayesini istememektedirler; ulusal çıkarlarını Washington'un gözlükleri arkasından değil, bizzat kendileri kollamak niyetindedirler. Bu eğilimin ise ABD'nin dünya hegemonyasına indirilen ağır bir darbe olduğundan kuşku yoktur. Kapitalist ülkeler arası çelişki had düzeylerine ulaşmıştır. Bugünkü ciddi sürtüşmelerin temelindeki neden budur.

İkinci savaş bitiminden bu yana, ABD'nin genel stratejisine kısa bir bakış, ulusal kurtuluş hareketleri, güçlenen sosyalist dünya, kapitalist ülkelerdeki sola açılmaların ve bu ülkelerdeki sosyal mücadelelerin bizzat kapitalist sistemin ya-

pısından gelen onulmaz hastalıkların ve keskin çelişkilerin etkileriyle nasıl değişmeler gösterdiğini anlamaya yetecektir.

ABD emperyalizminin dostlarını da düşmanlarını da gönlünce sömürdüğü dönem, kuşkusuz çok gerilerde kalmıştır. Amerika'nın muazzam ekonomik ve askerî gücü 2. savaş sonrası dünyasında büyük ölçüde egemendi. Savaşta varını yoğunu kaybetmiş Avrupalı ve Uzakdoğulu dostlar - düşmanlar, Atlantik ötesinin bu muazzam gücüne kollarını da kapıları gibi açmışlardı ardına kadar... 50'lerde kimsenin ABD'nin «leadership» liğine söyleyecek sözü yoktu. Sam Amca, sosyalist dünyanın yaralarını sarmakla meşgul olduğu bu dönemde ,elindeki korkutucu nükleer gücün de yardımıyla zayıf düşen eski sömürgecilerin hammadde kaynaklarına da geniş ölçüde elatmayı ihmal etmemişti. 50'ler döneminde sosyalist blok dışında kalan ülkeler, politikanın tüm kategorilerinde, dolaylı ya da direkt Washington'un dümen suyunda seyretmektedirler. Hammadde kaynağı ülkelerde, 2. savaştan bu yana yepyeni bir hız kazanan Ulusal Kurtuluş Savaşları, ya da Amerikan nüfuz bölgelerindeki çeşitli ülkelerin toplum yapılarında patlak veren iç mücadeleler, kimi zaman kaba kuvvete kimi zaman da daha ince politikalara —darbe, hileli seçim vb.— başvurularak safdışı ediliyorlardı. Ve bütün bunlar için «komünist tehlikesi» ni öne sürmek yetip artıyordu. Bitip tükenmeyen Berlin sorunu, «hür dünya» nın ya da «birleşmiş milletler ideali» nin kazandığı Kore savaşı, soğuk dönemin dizi dizi sıcak çatışmaları, A.B.D.'nin işaretiyle başlar, onun rıza göstermesiyle sona ererdi. Washington'un irili ufaklı müttefiklerine ise sadece eline tutuşturulan silâhları yüklenip bando mızıka «çağrıya» uymak düşerdi. Berkeley Üniversitesi uzmanlarından, «War Without End : American Planning for the Next Vietname (Knopt, 1972)» adlı eserin yazarı Michael Y. Klare (2) «Vietnam'dan sonra Amerikan askerî stratejisiyle ilgili incelemesinde de belirttiği gibi, 50'ler döneminde Washington tüm askerî stratejisini Sovyetlerle muhtemel bir savaş tehlikesi üzerine kurmuştu. Dünyanın şurasında ya da burasında patlak veren soğuk ya da sıcak savaşların tümüne topyekûn bir nükleer savaşın hazırlıkları olarak bakılıyordu. Ne var ki 50'ler sonunda sosyalist dünyanın artan ağırlığı, Ulusal Kurtuluş savaşlarının başarıları, tüm ülkelerde toplumsal hareket ve mücadelelerin etkin düzeylere ulaşması Amerika'nın yüklendiği dünya jandarmalığı görevini önemli ölçülerde kısıtlayacaktı. A.B.D.'nin leadership'liğine ikinci darbe ise artık 2. savaşın yıkımından kendini kurtararak «palazlanan», palazlandıkça da dünya pazarlarından pay, politik, ekonomik ve askerî alanlarda «kişilik», giderek «otonomi» talep eden «dünün uysal müttefiklerinden» gelecekti.

Eisenhover döneminde «nükleer topyekun bir savaşı» öngören «Massive Retaiation» Küba, Cezayir ya da Çinhindi başkaldırmalarını engellemekte başarılı olamamıştır. Bloklararası nükleer denge bu dehşet silâhını kullanma imkânını kimseye bahşetmiyordu. Bunu Kennedy döneminde «konvansiyonel savaşlar» ı öngören «esnek karşı koyma» izledi.

Vietnam savaşı, bu stratejinin de, ortaya büyük kuvvetler sürülmesine rağmen, başarı kazanmadığını göstermiştir. ABD, Vietnam sonrası askerî ve buna bağlı olarak da politik ve ekonomik alanlarda yeni stratejiler benimsemek zorunda kalmıştır. Bunu yaparken de değişen dünyanın yeni dengelerini hesaba katmak durumundadır. Ulusal Kurtuluş savaşları başarıya ulaşıp, toplumun bilinçlenme sürecinde sağlıklı adımlar attıkça, «nüfuz» bölgeleri daralan kapitalist ülkeler, dünya pazarlarına daha uygun koşullarla çıkmanın yarışında nefes tüketmekte birbirleriyle kıyasıya rekabete girişmektedirler. O kadar ki, bu ülkeleri artık salt komünist tehlikesine karşı «nükleer şemsiye» ya da «hazır kuvvet» bulundurma karşılığında, askerî, ekonomik ve politik alanlarda «eskisi gibi» kıs-

kıvrak bağlı tutmak mümkün görünmemektedir. A.B.D. özellikle askerî alanda stratejisini günün koşullarına uydurmuştur. Nüfuz bölgelerinin korunması bundan böyle yoğun askerî yardım ve politik destekle techiz edilen yerel kuvvetlere bırakılmıştır. Bu strateji, «Savunma Cephesi —forward defense—» adıyla anılmaktadır. Bununla ABD'nin dünya jandarmalığından vazgeçtiği sanılmamalıdır tabii. Ama bu görevini biraz da istemeyerek günün koşullarına uydurmak zorunda kaldığını ve hele bu yöndeki eğilimin önümüzdeki dönemde daha da belirginleşeceğini söylemek rahatlıkla mümkündür. Kaba kuvvetin uluorta kullanılması imkânlarının gün geçtikçe yitip gittiği bir dünyada Emperyalizm bütünüyle etkisiz, hele silâhsız kalmış değildir elbette. Ekonomik bloküs —Şili'de olduğu gibi— politik baskı, ülke içindeki muhalefet, muhalifleri harekete geçirme, eski yaraları kaşıyarak daha çok politik amaçlarla yeni karışıklıklar çıkarma, küllenmiş düşmanlıkları temizleme vb. ABD emperyalizminin dağarcığındaki etkin silâhlardan bazıları... Ama bütün bunlara rağmen, ABD için asıl sorun, emperyalizmin çağdaş evresi Tekelci Devlet kapitalizminin içinde bulunduğu temel krizdir. Tekelci devlet kapitalizminin yapısından gelen hastalıklar, dünya ülkelerinin gerçek çıkarlarına sahip çıktıkları ölçüde sömürü alanları daralan emperyalist güçleri, her geçen gün biraz daha şaşkına çevirmekte, bu kez kaynaklara daha uygun koşullarla, yanaşmanın yanısıra birbirlerine olmadık kazıklar atmaktadırlar. Söz gelimi ABD Ortadoğu'da şimdilerde süngüsü iyice düşen maşasıyla «hür dünya» adına mücadele verirken, Avrupalı «canyoldaşları», elaltından Araplarla kumpas peşinde didinip durmaktadırlar. Manevî evlâdı sayılması gereken Batı Almanya, son İsrail - Arap savaşında küçük ne var ki tek güvenilir müttefikine gönderdiği askerî malzemenin transit olarak topraklarından geçmesine izin vermeyerek bloküse karşı çıkmıştır. Yunanistan ve Türkiye yine aynı savaş sırasında Amerikan yakıt ikmal uçaklarına alanlarını kapamışlardır. Kapitalist dünyanın ekonomik krizi ise, son enerji krizinden çok önce patlak vermiştir. Fransa'da iş çevrelerine yakınlığı ile tanınan Entreprise dergisi geçen 31 Ağustos sayısında, «krizin içindeyiz» diyerek «kriz mi? ne krizi» diyenlere gerekli cevabı vermiştir. Enerji krizi azgın bir enflasyonist gidişin simgelediği genle ekonomik krizi bugün kuşkusuz daha da arttırmıştır. Batı dünyası misli görülmemiş bir keşmekeş ve karmaşanın içindedir. Fiyatlar heryerde patlamaktadır. Faiz oranları bugüne kadar bilinen tüm tarihsel rekorları berhava etmiştir. Kore savaşından bu yana görülmemiş bir spekülasyon dünya pazarlarını altüst etmiştir... Gözümüzün önüne serili manzara, misli görülmemiş ölçüde bir anarşik dünyadır. Pazarların tümünde keşmekeş, düzensizlik, parçalanma, ekonomik politikaların geçerlilik derecesinde tam fiyasko...

Sosyalist jargon yaşamın ekonomik sosyal, politik, ideolojik ve ahlâkî tüm kategorilerinde görülen başı bozuklukları, düzensizlik ya da kilitlenmeleri, «tekelci devlet kapitalizm» bilimsel deyimiyle adlandırılan modern ya da çağdaş kapitalist sistemin krizi olarak tanımlar.

«Özel sermaye birikiminin kamu finansmanıyla saptanması olarak da tanımlanabilen tekelci devlet kapitalizmiyse, sermayenin yapısal değerini düşürerek bir süre için tekelci kâr oranını arttırma, aynı zamanda da sermayenin «aşırı ölçülerde» birikme eğilimini engellemek olan işlevini yerine getirmekte aciz kalmıştır. Daha açık bir deyişle, tekelci devletin çok yönlü ve çeşitli destek ve yardımları tekellerin uzun yıllar boyu topladıkları sermaye birikimini «verimli biçimde» kullanmalarına artık yardımcı olmamaktadır.

«Kapitalist ülkeler ekonomisi son yıllara gelinceye kadar uzun süren bir atılım evresi geçirmiştir. Bu evrede de, aşırı birikimden doğan krizler tamamen ortadan kalkmış değildir, ne var ki oldukça kısa sürmüştür. Söz gelimi ge-

rileme ve yavaşlama dönemleri bütünüyle belirlenmeden yerlerini kısa sürede yeniden hızlanmaya bırakmışlardır.

Oysa, 1967 - 1968 yıllarında durum tamamen tersine dönmüştü. Tekelci devlet kapitalizminin krizinin belirtileri bu dönemde süreklilik kazanmıştı. Piyasadaki gerçekleşebilir kâra oranla çok aşırı ölçülere ulaşma eğilimindeki birikime karşı çıkmak, belli bir yerden sonra salt kamu sermayesinin değerinin düşürülmesiyle mümkün olamamıştı. Böylece sermayenin aşırı birikimi, sürekli bir nitelik kazanarak tekelci devlet kapitalizminin tüm mekanizmasını bloke etmişti. Bu ise kapitalist sistemin yapısal krizinden başka birşey değildi.

Krizin belirtileri birkaç yıl öncesine kadar uzanmaktadır. 1971'de sonu alınan gerilemeyi 1974'de kapitalist ülkelerin hemen tümü için yeni bir yavaşlamanın haberi izlemiştir. Bugün ise kapitalist ekonomiler misli görülmemiş bir enflâsyonist keşmekeşle çalkalanmaktadır. Örneğin 73'ün Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında yıllık oran olarak perakende fiyatları Japonya'da yüzde 15,5, İtalya'da yüzde 12, İngiltere'de ve Fransa'da yüzde 10, Batı Almanya'da yüzde 8,2, ABD'de yüzde 7,9 artmıştı. Bugün bu eğilim çok daha belirlidir. Aynı, enflâsyonla gerilemenin içiçe bulundukları «stagfilasyon» dönemini, ayrıca önemli ölçüde işsizlik, bölgeler arası dengesizlik, verimli olmadıkları gerekçesiyle bazı kesimlerde üretimin tamamen terkedilmesi ve bu gibi düzensizlik ve kilitlenmelerle de tanımlamak mümkündür. Son irdelemede görülen, kamu finansmanıyla değeri düşürülen sermayenin imkânlarının sınırlı niteliğidir. Bu ise, «kâr için birikim, birikim için kâr» üzerine kurulan bir sistemin çelişkilerine yenilerini eklemiştir.

Tekelci devlet kapitalizminin krizinin temel belirtilerinden biri de, uluslararası para krizidir. 2. savaştan sonra Bretton - Woods'ta saptanan mekanizmadan ortada hiç bir şey kalmamıştır. Paraların paritelerinin sabit kalması yükümlülüğünün yerinde yeller esmektedir. Tüm kapitalist dünyada devalüasyonlar, dalgalanmalar birbirini izlemekte, giderek genelleşmektedir. ABD'nin, parasının paritesinde değişme yapmaksızın dış ödemeler açığını finanse etmek için dolardan yararlanması dünya para düzenini alt üst etmiştir.

Başında, doların uluslararası ödemeler için araç olarak seçilmesi, Washington'un Atlantikçi ortaklarına kıyasla ezici üstünlüğü nedeniyle uygun karşılanmıştı. ABD 2. savaştan zarar görmemişti. Tam tersine savaş ortamından yararlanarak endüstrisini geliştirmişti. Tek başına dünya altın rezervlerinin dörtte üçünü elinde tutuyordu. Dolara tanınan ayrıcalığın —imtiyazın— temel nedeni buydu.

Dolar üzerine kurulan sistem 1950'lere kadar oldukça iyi işledi. ABD çeşitli ülkelere borç dolar veriyordu; buna karşılık ta bu ülkeler «Made-in USA» malları alıyorlardı. Dolayısıyla da dolarlar yeniden ABD'ye giderek ödemeler dengesini dengeliyordu. 1950'den sonra durum değişecekti. Kapitalist ülkelerin çoğu kalkınmışlar ve mal ihracatına başlamışlardı. Buna karşılık Washington'un emperyalist harcamaları ve sermaye ihracatı dolar çıkışlarını olağanüstü ölçülerde hızlandırmıştı. Dışarıdaki dolarla kısa sürede ABD'nin altın stoklarıyla kıyaslanmayacak derecede muazzam birikimlere ulaşmıştı. Bu ise, herkesin bildiği gibi, dolar enflasyonuna ve emperyalist para sisteminin tarümar olmasına yol açmıştı. Ve hiç bir özel tedbir bu eğilimi durduramamıştır.

ABD emperyalizmi şimdi bizzat kendileri tarafından yaratılan bu başıbozuk durumu yeni bir istismar aracı olarak kullanmanın çabası içindedir.

Atlantik Andlaşmasının gönüllerinde yatan yeni biçimi, bu yöndedir. Japonya'nın da yeralacağı yeni biçimde, üye ülkeler Washington'un direkt sorumluluğundaki «savunma» masraflarına daha eşit ölçülerde katılacaklardır. ABD malları bu kez «savaş doları» desteğiyle yeniden uluslararası pazarlara doluşacak-

tı. Başta 9'lar Avrupa'sı olmak üzere üye ülkeler gümrük duvarlarını tekyanlı olarak indirecekler ve kapılarını «USA mallarına» ardına dek açacaklardır. Çokuluslu şirketlerin gelişmesini engelleyen tüm engeller kaldırılacaktır.

Washington'un planı böylesine açıktı : Ne yapıp edip politik ekonomik ve askerî alanlarda «hür dünya» üzerindeki vesayeti sürdürmek...

* * *

Emperyalistler arası sürtüşmenin tekelci devlet kapitalizminin yapısal krizi içinde yer alan bir diğer önemli nedeni de çok uluslu tekeldir. Baskın emperyalizm ABD'nin, özellikle Avrupa ekonomilerine el koymada truva atı olarak kullandığı çokuluslu şirketler de yapıları gereği ABD ile Avrupalı müttefikler arasında sürekli bir sürtüşme kaynağıdır. ABD tekellerinin 1968'den bu yana özellikle çokuluslu şirketler paravanasıyla Fransız ekonomisine büyük ölçülerde hakim olması bugün bu ülkeyi ciddi biçimde tehdit etmektedir. Çokuluslu şirketlerin yerleştikleri ülkelerin ulusal kuruluşları ve şirketleriyle çatışması ise bu sistemin yapısından ileri gelmektedir. Çokuluslu şirketler ne denli ulusal kisvelere bürünürlerse, yönetim, strateji ve karar açısından kaynak ülkeye bağlı kalmaktadırlar. Bu ise kaynak ülkenin eninde sonunda çok uluslu şirketin faaliyet gösterdiği ülkenin ulusal çıkarlarıyla kaçınılmaz bir şekilde çatışmasına yol açmaktadır.

Bugün başta Fransa olmak üzere 9'lar Avrupası, ABD'nin politik dolayısıyla da ekonomik vesayetinden kurtulma çabasındadır. Hammadde kaynağı ülkelerin sömürülme oranlarının güçleştiği pazarların daraldığı, kâr masraflarının kısıtlandığı bir Dünyada kapitalistler arası çelişkiler daha da keskinleşmektedir. Bu elbette kapitalistler arası ilişkilerin kesileceği, andlaşmaların tümüyle rafa kaldırılacağı anlamına gelmemektedir. Kesin olan işlerin artık eskisi gibi olmayacağıdır. Fransa Dışişleri Bakanı Jobert'in dediği gibi «Amerika dost arıyorsa, dostluğun karşılıklı çıkarlara ve saygıya dayanan» kurallarına uyacaktır. Yok eğer uşak arıyorsa avucunu yalayacaktı.

Kapitalizmin, çağdaş emperyalizmin, yaşamın tüm kategorilerini kapsayan genel krizin tedavisine hiç bir tedbir yetmiyor. Politik, ekonomik, askerî, kültürel ve ahlâk alanlarının tümünde misli görülmemiş bir çöküş, kesmekeş, çaresizlik kol geziyor. Ve sosyalizm tek umut, tek çare, tek alternatif olarak yaşamın tüm kesimlerinde gün geçtikçe artan bir güçle beliriyor. Endüstrinin kilit kesimleri ve finans sektörünün hemen tümünün millileştirilmesiyle oluşacak geniş ve güçlü bir kamu kesimine dayalı demokratik iktidara duyulan ihtiyaç, kapitalist sistemin onulmaz hastalığının had düzeylere ulaştığı çağımızda herzamankinden daha fazla, daha gerekli görünüyor. Türkiye'nin tüm demokratları, bu temel gerçeği hiçbir zaman gözden kaçırmamalıdırlar. Emperyalizmle başa çıkmaları, ABD ve tüm öteki kapitalist güçlerle halkımızın gerçek çıkarlarını kollayan sağlıklı ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinin tek ve biricik yolu budur.

---

(1) Terrence Mc Carthy, «The International Power Game» Ramparts, Kasım 1973.

(2) Bu yazının hazırlanmasında La Nouvelle Critique'in Kasım 73, Ocak 74 sayılarında yeralan Jack Dion ve Henri Claude'un «Pompidou, Nixon - Round ve Para krizi; Çokuluslu şirketler ve bugünkü gelişimleri adlı özgün incelemelerinden önemli ölçülerde yararlanılmıştır. (H. Baş)

12 MART 1974

● TRT'nin verdiği cevap hakkından yararlanarak radyo ve televizyonda 15'er dakikalık konuşma yapan Demirel ve Feyzioğlu, Hükümetin tutumunu ve zamları eleştirdiler.
● CHP ortak grubunda hükümetin ekonomi politikası ve genel tutumuna ilişkin görüşme sırasında, Ecevit zamlarını zorunluluğunu ayrıntılı bir şekilde açıkladı.
● Maliye bakanı Deniz Baykal, «Tedbirleri cesaretle alıyoruz, sorumluluğu da kimseyle paylaşmak istemiyoruz» dedi.
● Dışişleri Bakanı Turan Güneş, «AET'nin bizi sömürmemesi için tedbir alacağız» dedi. Güneş Ortak Pazara bağlılık esas olmakla birlikte protokolde değişiklik istendiğini bildirdi. ABD Ortak Pazar ilişkileri gerginleşirken
● Kissinger Batı Avrupa ülkelerini tehdit etti.
● Çeşitli işyerlerinde sendikal faaliyetler veya patronunun istemediği sendikaya üye olmak yüzünden işçilere baskılar arttı. Vega'da 14 işçi işden çıkarıldı.
● Habeşistan'da sosyal kargaşa öğrencilere ve Üniversitelere yayıldı; Bazı öğretim üyeleri tutuklandı.
● Irak'da Barzanî kuvvetleriyle Ordu arasında silahlı çatışma başladı. Irak sınırında olağanüstü tedbirler alınıyor; Güneydoğu bölgesindeki askerî tatbikatı Kara Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanları izliyor...

DEMİREL - TRT SAVAŞI

Kıyamet, Başbakan Ecevit'in yapılacak zamların gerekçelerini kamuoyuna duyurmak üzere Radyo ve Televizyonda yaptığı konuşmadan sonra koptu. Başbakan Ecevit konuşmasının bir bölümünde, zam zorunluluğunun geçmiş iktidarlardan devralınmış ekonomik yapının bir sonucu olduğunu söylemişti. AP Genel başkanı Süleyman Demirel, 27 Mart günü, TRT Genel Müdürlüğüne müracaat etti. Başbakan Ecevit ve yardımcısı Erbakan'ın radyo ve televizyon konuşmalarında AP'ye ve muhalefet partilerine yersiz hücumlarda bulunduklarını ileri sürdü ve cevap hakkı istedi. Demirel TRT'nin tarafsız olması gerektiğini, oysa Ecevit ve Erbakan'ın devlet radyo ve televizyonundan hükümet propagandası yaptıklarını söylüyor ve aynı süreyle ve aynı şekilde konuşma hakkı istiyordu.

Demirel'in müracaatının bir bardak suda fırtına yaratmak olduğunu sananlar kısa bir süre sonra asıl amacın, TRT'nin yeni Genel Müdürü İsmail Cem aracılığıyla hükümeti yıpratmak olduğunu anladılar. Gerçekten de İsmail Cem, TRT Genel Müdürlüğüne atandığında tüm muhalefet ve muhalefete yakın basın İsmail Cem'i yıpratma kampanyası açmıştı. Bu kampanyaya göre İsmail Cem İpekçi solcuydu; hatta komünistti. Asıl hedef ise CHP-MSP hükümetinin yıpratılmasıydı. Hesaba göre TRT cevap hakkı tanıyacak olursa hem genç ve tecrübesiz Genel Müdür yıpratılmış olacak, hem de AP için son derece değerli ve zamanlama açısından da son derece etkili bir propaganda imkânı doğmuş olacaktı. TRT cevap hakkını reddedecek olursa, bu defa da tarafsızlığı konusunda hertürlü şüphe yaratılacaktı Hükümeti yıpratma taktikleri sırasında, bir taşla iki kuş vurmuş oluyor, aynı zamanda da TRT içinde huzursuzluğu yeni Genel Müdür ve hükümete karşı çevirmeyi başarıyordu.

Bu arada, Demirel'in müracaatını inceleyen TRT Siyasi Kaynaklar Hakem Kurulu, cevap hakkını doğuracak belirli şartlar gerçekleşmediği gerekçesiyle müracaatı reddetti. Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Bahri Savcı ve Cemal Mıhçıoğlu'ndan oluşan hakem kurulu, müracaatın reddiyle ilgili iki sayfalık bir dilekçeyi TRT Genel Müdürüne verdi. Demirel konunun peşini bırakmaya niyetli değildi. Çünkü konu, hükümeti yıpratma ve ne-

fes alma imkânı vermeden her koldan, her an vurma taktiğinin bir parçası haline gelmişti. Demirel TRT Genel Müdürlüğüne gönderdiği yazılı itirazda, TRT'nin tutumunu Anayasaya aykırı olarak niteledi ve üç profesörden oluşan kurulun hiçbir kanunî yetkisi olmadığını, buna dayanılarak verilen red cevabının da hukuki olmadığını ileri sürdü ve konunun tekrar incelenmesini istedi. 6 Mart günü TRT Genel Müdürü İsmail Cem, ilk kararından gerileyerek veya gerilettirilerek AP ve CGP ye şartlı cevap hakkı tanıdığını açıkladı. Demirel aynı gün yaptığı basın toplantısında söz hakkının geç verilmiş olmasını eleştirdi. İsmail Cem cevap hakkının, Başbakan'ın konuşmasının Hükümet adına yapılmamış olmasından doğabileceğini, müracaatın şekil bakımından haklı görünmemekle birlikte, özünün değerlendirmesiyle cevap hakkı tanınabileceğini söyledi; aynı hakkın CGP için de doğduğunu bildirdi. Demirel ve Feyzioğlu, 12 Mart salı günü bu cevap hakkından yararlanarak radyo ve televizyonda 15'er dakika konuştular; konuşmalarında hükümeti sert bir biçim de eleştirdiler...

Bu sırada TRT haber müdürü Doğan Kasaroğlu'nun görevine son verilmişti. Demirel ise, hükümete karşı verdiği yıpratma savaşında bir adım ileri atmış oluyordu... TRT Genel Müdürü'nün «tarafsızlık» ilkesini koruma gayretleri muhalefetin ekmeğine yağ sürmüştü.

13 MART 1974

- Irak ve Barzanî birlikleri arasındaki çatışma yüzünden Türkiye - Irak sınırı kapatıldı.
- Haşhaş sorunu ABD-ile Türkiye arasında ciddî bir sorun haline geliyor.

CHP grubu iki gün süren tartışmalardan sonra hükümetin politikasını onayladı.

- Adalet Komisyonunun CHP'li ve MSP'li üyeleri kendi aralarında anlaşmaya vardılar ve af tasarısının sınırları —siyasal suçlar dışında— genişletildi.
- Gençlik ve Spor bakanı, «Faşist eğilimli grupların yumuşak bir yöntemle yokedileceklerini» söyledi
- CGP ve DP'de çalkantı ve kopmalar sürüyor.

Dört duvarı olmayan bir cezaevi

Nurdan Orpen

Genel aflar, geçirilen zor dönemlerden sonra toplumun yaralarını sarmak, tahrip edilen yanlarını tamir etmek ve barışı sağlamak gayesi ile; ya da büyük yıldönümlerinde toplumun istisnasız sevinmesi için çıkarılır.

Cumhuriyetin 50. yılında çıkarılmak istenen ve halen sürüncemede olan genel afda, bu iki neden de rol oynamaktadır. Ancak 50. yıl esprisi hergün biraz daha azalmakta, sosyal barış gereksinimi daha ağır basmaya başlamaktadır.

Dışardan görünüşü bu olmasına rağmen, Meclis Komisyonlarında görüşülen ve kabul edilen genel af tasarısı bu amacı gerçekleştirebilecek ağırlığa sahip görünmemektedir.

Bir defa «GENEL AF» teriminin getirmesi gereken eşitlik, bütün cezalıların ayırım yapılmaksızın afdan yararlandırılması kavramları, bu tasarıda yer almamıştır. İkinci olarak da, getirilen ceza indirimleri sosyal barışı sağlayacak güçte görünmemektedir. Çünkü bütün diğer aksaklıklarının yanısıra, af bu biçimi ile bile tatbik edilse cezaevlerinde gene beşbin civarında insan kalacaktır.

Suçluluk kavramlarının tartışılmasına burada girmek istemiyoruz. Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki; ceza kanunlarından suçluluk nedenlerine kadar suça iten bir toplumun cezasını itilenlere çektirmek hukuk anlayışımızla bağdaşmamak gerekir. Aksi halde olayların sadece sonucuna bakan, eline geçirdiğini cezalandıran, yalın kat bir hukuktan bahsederiz ki; içinde adalet, eşitlik ve ıslahın bulunmadığı bir kavram olur.

Elbette bu söylediklerim en genelde «adi suçlu» sıfatının takıldığı insanlar için geçerlidir. «Siyasi suçlu» ve «fikir suçlusu» gibi kavramlala ayırt edilen kesimlere gelince, bunlar için suçlu deyimini kullanamayız. Olsa olsa toplumun bir kısmının öç almak veya kendini korumak duyuruları ile diğer kısmını cezalandırmak isteğinin hedefi olmuş kişiler olarak niteleyebiliriz.

Kaldı ki bu kişilere verilen cezalar onların şahsına değil, bütün düşünen kişilere verilmiş birer ceza durumundadır. Bu cezaların toplumun adalet duygusunu tahrip eden, toplumsal barışı önleyen ve düşünen insanları sürekli tehdit altında bulunduran niteliği daha ağır basmaktadır.

Gerçekten, yönetime hakim olanların, örneğin ceza kanunlarımıza İtalya'nın faşist dönemindeki kanunlarından aktarılan bir 141. maddeyi, 1951'den beri kullanılmayan ve artık Türkiye'ye uymadığı açık olan, kaldırılması tartışmaları süren bir 141. maddeyi bütün şiddeti ile yeniden canlandırmalarının başkaca izahı olamaz.

Bir 146. maddenin olağanüstü yargı mercileri eli ile bu kadar geniş kullanılması ve af tasarısında da kapsam dışı bırakılmasının veya daha az yararlandırılmasının tartışılması yukarıdaki yargımızı doğrulayan verilerdir.

Cezalardan öngörülen 12 yıllık indirim de tartışmaya açık bir konudur. Neden 12 yıl? Hukuk tekniği ve mantığı ile bu sorunun cevabı yoktur.

Bir Genel Af Kanununda, gerçekten barış sağlanmak isteniyorsa bir takım sınırlar koymaksızın bütün cezaevlerinin boşaltılması gerekir. İlle de sınır konacaksa o zaman bu sınır ceza kanunlarındaki sınırlardan biri olarak seçilmek gerekir.

Ceza kanunlarımızda üst ya da alt sınırı 12 yıl olan suç yoktur. Bu rakam bizde iki endişeyi birden doğuruyor. Birincisi af tasarılarını hazırlayanların bir siyasi endişe ile, 12 buçuk yıl ve 15 yıl gibi cezalarla mahkum edilmiş olan T.İ.P. yöneticilerinin ve tüm ilerici ve devrimcilerin tekrar siyasete katılmamalarını sağlamak nedeni ile böyle bir tesbit yaptıklarıdır.

Bu «Sizi affediyoruz ama sakın bir daha doğru bildiğiniz şeyleri herkese söylemeye kalkmayın. Bizimle de mücadeleye kalkışmayın. Cezaevinin dört duvarından çıkın ama aslında daha geniş bir cezaevine girmek üzere çıkın. Biz de böylece hem demokrasi kahramanı olalım, aldığımız oyların karşılığını vermiş görünelim, hem de sizi dört duvarı olmayan cezaevinde tutarak işçi sınıfı mücadelesinden koparalım.» diye düşünen kafaların ürünü olmalıdır.

İkincisi ise, hukuk tekniği bakımından affın uygulanmasında hükmü veren hakime bırakılan geniş takdir hakkıdır. Örneğin bir ceza kanunu maddesi hakime 5 ilâ 15 yıl arasında takdir hakkını kullanarak ceza vermesini önermişse hakim, önüne çıkarılan kişiye 12 yıl ceza verdiğinde affın kapsamına girecek ve ceza bütün neticeleri ile kalkacak, ama aynı suç ve maddeden hakim takdir hakkını 12 buçuk veya 15 yıl olarak kullanırsa affın kapsamı dışında kalacaktır. Hemen bu izahın arkasından affı meclislerin mi yoksa hükmü veren mahkemelerin mi çıkarttığını sorabiliriz.

Bütün bu genel yetersizliklerin yanı sıra bir takım özel kanunlarda yer alan hükümler de affın toplumsal yararını yok edecek niteliktedir. Avukatlık kanunu, Sendikalar kanunundaki «cezalar af ile kalksa bile» ceza görmüş olanların tek-

rar bu görevleri ifa edemeyecekleri şeklindeki yasaklamalar af tasarısı ile sadece cezaevlerinin hudutlarının genişleyeceğini ortaya koymaktadır. Bu konuda bazı olumlu çabalara girişildiği duyulmuştur. Ama aynı durum siyasal haklar konusunda da mevcuttur. Ve bu bir Anayasa değişikliği sorunudur. Anayasanın 68 inci maddesindeki ağır hapse veya 5 yıldan fazla hapse mahkûm olanların milletvekili seçilememe kaydı da aynı sonucu çok daha vahim şekilde doğurmaktadır.

Bütün bu rahatsızlıkları taşımasına rağmen af üzerinde yapılan tartışmalar bu noktalara değil de Osmanlı hanedanı, Gomeller davası gibi bir bardak suda fırtına koparmaya yaratacak noktalara yönelmiş bulunmaktadır.

Bunların arkasına saklanmak istenen de yukarıda saydıklarımızın yanı sıra, affın, mali af ile getirilmek istenen devlet kasasını yeniden yaralayacak ve sermayedarlara parasal yararlar sağlayacak yönüdür. Hele devlet alacaklarının, işverenler tarafından Sosyal Sigortalar Kurumuna ödenmek üzere işçilerden kesilen ve Sosyal Sigortalara ödenmeyen pirim alacaklarının ceza imişler gibi af edilip edilmemesinin tartışılması hukuk kavramı içinde buraya yazabileceğimiz bir konu olmaktan çıkmaktadır.

Yukarıda yazdıklarımız, hele şimdi iyice belirgenleşen siyasal hükümlülerin affına kesin karşı çıkışla birleşince akıllı sermayedarların hiç değilse görünüşte sosyal barış sağlayarak sınıf mücadelesini yavaşlatmak üzere affı nasıl kullanmak istediklerini açıkca ortaya koymaktadır.

Bütün bunların yanısıra istisnasız hepsinin af vaadleri ile oy toplayarak meclislere gelmiş olmalarına rağmen, sermayeyi temsil eden bir kısım partilerin öc almak gibi modern hukukla uzak yakın ilişkisi bulunmayan bir endişe ile bu tasarıyı bile daha kötü ve ters yönlere itmek için engelleme hazırlıklarına giriştikleri, vaktiyle güvenoyu almak için açtıkları transfer piyasasını yeniden çalıştırma gayreti içine girmeleri, Sosyal Barışın Türk Toplumuna ne kadar uzaklardan el salladığını gözlerimizin önüne sermektedir.

---

14 MART 1974

- 346 kişinin ölümüne yol açan DC—10 uçağının düşüş nedeni bagaj kapısındaki yapım hatası olarak saptandı.
- Hükümetin haşhaş konusundaki kararı ABD'de tepkiler yol açtı. ABD Türkiye'yi yardımları kesmekle tehdit ediyor. İki Senatör konuyla ilgili olarak Türkiye'ye geldiler.
- Adalet komisyonu Genel Af Tasarısını kabul etti.
- Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi davasında 265 sanık hakkında 2 ile 20 yıl arasında hapis cezası istenirken 13 sanık tahliye edildi.. Muhalefetin yayın organları yüksek memurlar arasındaki değişiklikleri eleştirmeye devam ediyorlar.
- Barzanî - Irak atışması devam ediyor.
- Petrol üreten Arap ülkelerinin ABD'ye uyguladıkları petrol ambargosu kaldırıldı, ancak karar bazı muhalefetler yüzünden resmen açıklanamadı.

KERKÜK PETROLLERİ, BARZANİ VE ABD

Irak silâhlı kuvvetleri ile Molla Mustafa Barzani'ye bağlı Kürt birlikleri arasındaki çatışma 11 Mart günü, Irak Türkiye sınırı yakınındaki Habur yöresinde, Kürtlerin, bir Irak sınır karakolunu basmasıyla başladı. Önceleri basit bir çatışma sanıldı, ancak olaylar hızla gelişti ve belki de Ortadoğuda çok önemli gelişmelere yolaçabilecek bir savaş haline dönüştü. Barzani ye bağlı 20 bini aşkın

«Peşmerge» adı verilen kürt gerillalar ile sol eğilimli Irak Baas Partisi'nin kesin denetimi altında olduğu bildirilen Irak ordusu arasındaki savaş —bir genel savaş haline dönüşmeden ancak gerilla savaşı sınırlarını da çok aşarak— on gün kadar sürdü. Daha sonra da tarafların karşılıklı olarak verdikleri mühletin sonuna kadar bölgede nisbî bir sükûnet başladı. Irak'ın kürtlere verdiği mühlet 28 Mart'ta, Barzani'nin, Irak'a verdiği mühlet ise 26 Mart'ta sona erecekti. İLKE'nin baskıya hazırlandığı sırada durum buydu.

Şiddetli çatışmaların olduğu bölge

Irak'ın petrol merkezleri

Haritada görüldüğü gibi Kürt-Irak çatışmasının ağırlık merkezi Türkiye sınırına yakın Zaho ve çevresidir. Kürt kuvvetlerinin İmadiye, Revandiz ve Dohuk şehirlerini kontrol altında tuttuğu söyleniyor. Yine iddia edildiğine göre Barzani'nin kuvvetleri Musul yolunda ilerlemeye başlamıştır. Irak, ülkenin petrol bakımından can damarı sayılan Musul ve Kerkük bölgesinin Kürtlerin eline geçmesinden büyük endişe duymaktadır

Savaşın görünürdeki nedeni

Savaş Barzani'nin kuvvetlerinin saldırısı ile başlamıştı. Saldırının nedeni olarak Barzani, Irak hükümeti tarafından açıklanan «Kürtlere tanınan muhtariyetin sınırları ve şartlarını çizen programı» Kürt halkına yıllardır verilen sözlerin tutulmamasını ve Kürtlerin bir kere daha Irak hükümeti tarafından aldatılmaya razı olmayacağını gösterdi. Molla Mustafa Irak Hükümetinin 28 Mart günü yürürlüğe gireceğini bildirerek açıkladığı muhtariyet koşullarını yetersizden de öte kabul edilmez buluyor ve bölgede bir nüfus sayımı yapılarak, Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerlerin yeniden tesbit edilmesini istiyordu. Barzani'nin önceleri bu şekilde üstü örtük olarak ifade ettiği isteği daha sonraları bizzat kendisi tarafından da açık açık ilân edildi: Kürtler Kerkük petrolü üzerinde hak sahibi olduklarını öne sürüyorlar ve Baas Partisinin hazırladığı programın esasının Kerkük petrolleri üzerinde kürtlerin söz hakkını kaldırmak olduğunu belirtiyorlardı.

Irak kuvvetleri ile Molla Mustafa kuvvetleri arasındaki 1961'lerde başlayan çatışmalar kısa aralıklarla 9 yıl kadar sürmüş ve 1970 yılında Kürt direnişinin kırılamayacağını anlayan Irak hükümeti 11 Mart 1970 günü imzalanan anlaşmayla «Kürtlerin ulusal bütünlükleri» ni tanımış ve «Irak hükümetinin birliği» çerçevesinde özerklik verilmesi kararlaştırılmıştı. Varılan anlaşma iki tarafın temsilcilerinden oluşan bir yüksek komite tarafından denetlenecek ve yürütülecekti. Nitekim anlaşmadan bir süre sonra sol eğilimli Baas Partisinin kurduğu Irak Hükümetinde 5 kürt bakana da yer verilmişti.

Ne var ki anlaşma huzursuzluğun sonu demek değildi. Kürtlere tanınan özerkliğin sınırları oldukça belirsizdi. Kürdistan Demokrat Partisi federatif bir sistemi savunurken, Baas'çılar, özerkliğin sınırlarını daha dar tutmak istiyorlar ve özellikle dünyanın en zengin petrol yataklarına sahip olan Kerkük'ün, Kürt özerklik bölgesinin dışında kalmasını şart koşuyorlardı. Baasçı yönetim, petrol şirketlerini millileştirme kapsamının dışında kalmasını kesinlikle istemiyordu. Bu konuda Sovyetlerin de açık desteğini elde etmişlerdi ve ilerideki gelişmeleri hesaplayarak ve uzayıp giden görüşmeleri fırsat bilerek,

Kerkük yöresini süratle araplaştırmaya başladılar. Kürtler, Bağdad'ın bu girişimlerinden tedirgin oluyorlardı. Buna karşılık Kürdistan Demokrat Partisinin sağ kanadı olduğu iyice belirginleşen Barzani'nin gerek Israil'e kur yapmaya başlaması, gerek İran ile tehlikeli ilişkiler içine girmesi ve gerekse ABD ve ABD'li petrol şirketlerine, Kerkük petrolleri üstüne «garantiler» vermeye başlaması da Baas Partisinin tedirginliğine yol açıyordu. Nitekim o güne kadar Barzani ile çeşitli ittifaklar kurup muhalefet yapmış olan Irak Komünist Partisi, bu defa Baasçılarla birleşerek İlerici Ulusal Cephe içinde yeraldı.

Daha sonraları batılı haber kaynakları da Barzani ile ABD ve ABD'li petrol şirketleri arasındaki «tatlı ilişkileri» doğruladılar. Barzani, Irak Hükümetinin petrolleri devletleştirmesinden önce petrol şirketleri tarafından direkt olarak kendisine ödenen verginin (!) kesilmesinden bu arada Sovyet Desteğinin ilerici Irak yönetimine kaymasından duyduğu tedirginlikle ABD'ye yanaşmış, petrol şirketlerine de «kürt davasını destekleyiniz. Kerkük bölgesini de içine alan federatif bir Kürt Devleti kurulmasını sağlayınız, petrollerin işletmesini ABD'li petrol şirketlerine bırakırız» demişti.

Nitekim Barzani'nin bu girişimleri Kürdistan Demokrat Partisi içinde bölünmelere yolaçmış Barzani aşiretinin bir bölümü Avukat Telebani liderliğinde, Molla Mustafa'dan ayrılmışlardır. Marksist eğilimli Telebani, Baasçılarla daha sıkı ilişkiler içine girilmesini öneriyor ve ABD ile Kapitalist dünya ile bağların süratle koparılmasını istiyordu.

Ancak Molla Mustafa'ya bağlı İsa Suvar ve Osman Kadı gibi şoven Kürt milliyetçileri, yönetimlerindeki «peşmergeleri» Irak askerlerinin üzerine saldırttılar ve savaşı başlattılar. Bir süre daha beklemek ve İran'ın fiili desteğini elde ettikten sonra saldırıya geçmek isteyen Molla Mustafa'ya ise bu «emrivaki» yi kabul etmek düşmüştü.

Savaşın gerçek nedeni

Yukarıda saydıklarımız savaşın görünürdeki ve resmi olarak açıklanan nedenleridir. Ne var ki olaylar çok daha geniş bir planın çerçevesi içinde uygulamaya sokulmuştu ve temelinde Irak'ın petrolleri devletleştirme girişimlerinin engellenmesinden, Ortadoğu'da «Israil'e göre daha iyi bir jandarmalık görevi üstlenebilecek» ABD eğilimli bağımsız (!) bir Kürdistan devleti kurulmasına, hatta Barzani'nin kaybetme ihtimalinin çok büyük olduğu Kürdistan Demokrat Partisi kurultayının «zorunlu» ertelenmesine kadar uzanan çok karmaşık nedenler yatmaktaydı.

Ama bir batılı haber kaynağı Kuzey Irak'taki çatışmayı çok daha kestirme bir ifadeyle özetleyiverdi: «ABD ile Baas arasında savaş çıktı.»

15 MART 1974

● Haşhaş konusuyla ilgili olarak Türkiye'ye gönderilen iki ABD'li temsilciler Meclisi üyesi, yaptıkları basın toplantısında Türkiye'nin tek taraflı olarak alacağı bir kararın ABD'de de tepkilerle karşılanacağını söylediler.

● Barzani Kuvvetleri Türkiye - Irak sınırındaki dağlara çekilmeye başlıyor. Asgarî ücretlere çok büyük oranda zam yapılması isteniyor.

● İthalatçıları aradan çıkarıp ucuz mal sağlanması amacıyla esnaf ve zenaatkârlarla bunların ortak oldukları kooperatiflere doğrudan doğruya ithalat yapma hakkı tanındı.

HAŞHAŞ EKİMİ VE ABD EMPERYALİZMİ

Haşhaş konusu ve ABD'nin isteği üzerine, Türkiye'nin haşhaş ekimini önce kısıtlayıp 1971 yılında Erim Hükümeti zamanında da bütünüyle yasaklaması, Türk kamuoyunda 1970'den beri tartışılan bir sorun. ABD'nin, Türkiye'de haşhaş eki-

minin yasaklanması konusundaki baskıları daha 1968'lerde başlamıştı. 1968-1969 yıllarında çürümüş kapitalist düzeninin sağlıksızlığının belirtileri Amerikan toplumunda bütün açıklığıyla ortaya çıkıyor, br yandan Vietnam savaşına ve emperyalist politikaya karşı tepkiler yoğunlaşırken, öte yandan da hipilik gibi uyuşturucu madde alışkanlığı gibi pasif direnişler, hastalıklar, toplumu hızla sarmaya başlıyordu. Toplumu saran hastalıkların, huzursuzluğun, protestoların temelinde ABD kapitalizmi yatıyordu ama yönetici kadrolar, başta Nixon olmak üzere, kamuoyunun dikkatlerini başka yerlere dağıtmak amacın daydılar. Nixon 1968 yılından itibaren, bu göstermelik uyuşturucu madde kullanımı ile mücadele eder görünmeyi kararlaştırmıştı. Bu kararın kurbanı, o zamanlar ABD'ye giren uyuşturucu maddelerin yüzde 80'ini sağladığı iddia edilen Türkiye oldu. Nixon yönetiminin içerde ve dışarda büyük güçlüklerle karşılaştığı 1970 yılında haşhaş konusundaki baskılar arttı. ABD Adalet Bakanı bir resmi toplantıda uyuşturucu madde kaçakçılığını önleyebilmek için ekim alanlarını kısıtlamaya yanaşmaması halinde Türkiye'nin cezalandırılması gerektiğini söyledi. Bu demeç Türkiye'de sert tepkilere yol açtı. Ama, ABD'nin baskısı daha da arttı. Dönemin iktidarının ABD emperyalizminin baskısına boyun eğmesi ile ve dünyayı tehdit eden bir afetten kurtuluş için dayanışma gösterildiği havası yayılmaya çalışılarak, 1970 yılında, afyon üreten bölge sayısı 4'e indirildi. Oysa 1960'larda 21 ilde haşhaş tarımı yapılmakta ve yüzbinlerin üstünde köylü ailesi geçimini haşhaş üretiminden sağlamaktaydı. 1970 yılında haşhaş ekilebilir bölge sayısı 4'e indirildiğinde 200 bin kadar köylü ailesi karardan etkilenmişti. Türkiye ise yılda 3 milyon dolarlık bir ihracat imkânını kaybediyordu.

Baskılar artıyor

Amerika aslında afyon ekiminin büsbütün yasaklanmasını istiyordu. ABD'nin ısrarlı talebinin kökeni tümüyle siyasaldı. Bir yandan Nixon yönetimine kamuoyunda prestij sağlanacak, Nixon ABD'yi tehdit eden uyuşturucu madde iptilasıyla kahramanca savaşan başkan rolüne girecek, kamuoyunun dikkati temel sorunlardan bu soruna çevrilecek, öte yandan da AET'e bir kayışı gözlenen Türkiye'nin hizaya gelmesi sağlanacak ve emperyalizm küçük çapta da olsa yeni bir güç kazanmış olacaktı.

Ama, seçim sandığına bağlı iktidarlara, AP iktidarı bile olsa haşhaş ekiminin büsbütün yasaklanması kararını aldırmak o kadar kolay değildi. Oysa 1971 Martından sonra yeni bir durum doğuyordu. Parlamentoya ve seçimlere dayanmayan 12 Mart rejimi altında —hele 12 Mart sonrasındaki ilk aylarda, ABD emperyalizminin ağırlığının daha da bir kendini duyurduğu Amerikancı kanadın bir süre için ağır bastığı düşünülürse— haşhaş ekiminin yasaklanması daha kolay olacaktı. ABD, milyonlarca köylüyü perişan eden, büyük döviz kayıplarına yol açan ve Türkiye'nin emperyalizmin boyunduruğu altında olduğunu simgeleyen bu kararı, Erim'e aldırdı.

Erim döneminde alınan kararla 1971 Haziran'ında haşhaş ekimi bütünüyle yasaklandı.

1971 Haziran'ının son günü, yani faşizan gidişin gemi azıya aldığı dönemde Başkan Nixon Washington'da, Erim Ankara'da birer mesaj yayınlayarak, iki ülkenin afyon ekimi yasağı konusunda anlaşmaya vardıklarını ve Türkiye'nin 1972 yılından itibaren Afyon üretimini yasakladığını açıkladılar. Nixon, Erim'in kararını «Devlet adamına yaraşır cesaretli bir adım» olarak niteledi. Amerikan kamuoyuna ise karar büyük propagandalarla ve Nixon'un başarısı olarak yansıtıldı.

Tazminat sorunu

Ama tazminat konusu görüşülürken ortaya pekçok pürüz çıktı. Türkiyeli uzmanların tahminlerine göre, afyon ekimi yasağından sonra Türkiye yılda 340 milyon lira civarında bir zarara giriyordu. ABD'li uzmanların tahminine göre bu zarar 180 milyon lirayı geçmeyecekti. Sorun bir türlü çözüme bağlanamadı. Bu arada Türkiye'nin gerçek kayıpları-

nın daha da fazla olduğu ortaya çıktı. Tazminat uzun süreler alınamadı, alınan da hiçbir işe yaramadı ve 200 bin haşhaş tarımcısı ailenin sorunlarına çözüm getirmedi.

Çözüm sağlanabildi mi?

Türkiye'nin bunca gürültü patırtıyla haşhaş ekimini yasaklaması dünyadaki ve ABD'deki uyuşturucu madde kullanımını azaltmadı. Aksine, ABD'ye giren uyuşturucu madde miktarında artma oldu. Çünkü Amerika için asıl sorun, Amerikan Kongresinde bile uzantıları bulunan uyuşturucu madde kaçakçılığını önleyememekti. Ama, işin propagandası bol bol yapıldı. Ve Nixon'un ikinci defa seçilmesinde, «uyuşturucu maddelere karşı aslanca savaşan Başkan» görünümü büyük etken oldu.

Öte yandan, dünya ilâç piyasasının son derece ihtiyaç duyduğu bir madde olan haşhaş ürünlerine ihtiyaç, gün geçtikçe büyüyor ve ABD ilâç sanayii bile hammadde sıkıntısı çekmeye başlıyordu. Hatta ABD'nin Hindistan'da daha fazla haşhaş ekimi yapılmasını istediği de duyuldu.

Hükümetin kararı

CHP - MSP hükümeti, haşhaş ekimi sorununun yeniden ele alınacağını ve ABD ile olan anlaşmanın yeniden gözden geçirileceğini bildirdiği zaman, karar Türk kamuoyunda sevinçle karşılandı. Koşullar değişmişti. ABD emperyalizmine bağımlılık dünyanın değişen koşulları içinde ve bu defa AET lehine gevşemiş, üstelik de 14 Ekim seçimlerinden sonra iktidara gelen CHP - MSP hükümeti daha haysiyetli bir dış politika anlayışı getirmişti. Bu defa ABD'nin yarı resmî tehditleri para etmedi. Alelacele Türkiye'ye gelen ve resmen kabul edilmeyen iki Temsilciler Meclisi üyesi, ilk günlerdeki küstah tavır ve beyanatlarından da Hükümetin kararlı tutumu karşısında vaz geçtiler. Ve haşhaş ekiminin başlayacağı resmen açıklandı.

17 MART 1974

- 6 Öğrenci derneği Millî Eğitim Bakanı'na başvurarak antidemokratik uygulamalara ve sağ teröre son verilmesini istediler.
- Anayasa Komisyonundaki gelişmelere göre, bazı tutuklulara siyasal hakları tanınmaması, buna karşılık eski DP'lilere ve 22 Şubatçılarla 21 Mayısçılara tanınması tepki ile karşılanıyor...
- İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı asgarî ücretlerin yükseltilmesi isteğine karşı çıktı ve asgarî ücretler «gelişigüzel ve ödeme gücünün üstünde tesbit edilemez» dedi.
- Viyana'da toplanan Petrol ihracatçısı ülkeler (OPEC) konferansında petrol fiyatlarının temmuz ayına kadar dondurulması kararı alındı.
- Habeşistan'da grevler ve karışıklıklar devam ederken, baskılar üzerine Selasiye tarım reformunun hemen çıkarılmasını emretti.
- Barzani - Irak çatışması bütün hızıyla sürüyor.

---

18 MART 1974

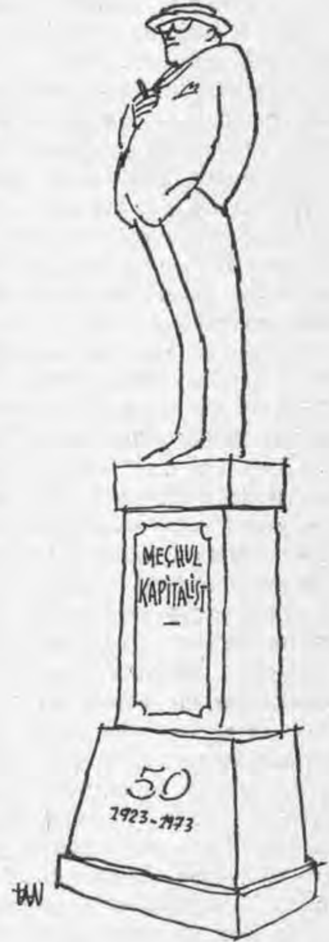
- 1974 Malî yılı bütçesi, TBMM'ye 82,5 milyar lira olarak sevkedildi.
- Ecevit, «Ağır ekonomik sıkıntı içinden geçiyoruz» dedi.
- Tunceli Öğretmen Okulunda ve Erzurum Atatürk Lisesi'nde komandoların sebep olduğu olaylarda 19 öğrenci yaralandı Tunceli Öğretmen Okulu bir hafta süreyle kapatıldı.
- Irak'da Barzanî kuvvetleriyle Irak kuvvetleri arasındaki çatışma büyüyor. Irak ordusu havadan saldırıya geçti.
- Adalet Komisyonu Başkanı Vekili, AP'li Komisyon üyelerinin, af için Ordunun ve Millî güvenlik kurulunun eğilimlerinin alınmasını önerdiklerini açıkladı.
- İşverenlerin işçi kıdem tazminatlarını özel şirketlere sigorta ettirmek için faaliyete geçmelerinin tepkileri büyüyor.

Konuyla ilgili olarak Çalışma ve Maliye Bakanlarına üç ayrı soru önergesi verildi. Kıdem tazminatlarının sigorta ettirilmesinin işçilerin iş güvenliğini sarstığı ve yeni bir vergi kaçakçılığına sebep olduğu ileri sürülüyor.

● Çeşitli kanatların ve MSP'li basının tepkilerine sebep olan Karaköy meydanına 50. yılı kutlama komitesince seçilip diktirtilmiş Güzel İstanbul Heykeli valiliğin emriyle ve meydanın uygun olmadığı gerekçesiyle kaldırıldı. Olay günlerden beri büyük tartışma konusuydu.

Sanatta ve politikada şâşkınlık

Tan Oral

Cumhuriyetimizin 50. kuruluş yıldönümünü kutlamak üzere İstanbul'da dikilen heykelleri bir Cumhuriyet çocuğu olarak ve İstanbul'da oturan bir vatandaş olarak, doğrusu biz de pek tutmadık. «Sana soran oldu mu?» diyeceklerdir. Doğru bizlere soran olmadı hiç bir zaman böyle işleri. Ama biz kendi kararımızla sinemaya gittik. Beğendiysek seyrettik, beğenmeyince de bıraktık çıktık. Kendi kararımızla kitap, dergi, albüm aldık; beğendiysek okuduk sakladık, beğenmediysek kaldırdık attık ya da hiç almadık. Müzelere de canımız çekerse gittik. Konserler de öyle, tiyatrolar da. Bize soran olmadı ama, bizi kollamak zorundaydılar. Neden derseniz bizim paramızla oluyordu bu işler de ondan. Oturup ayrıca ne düşündüğümüzü anlatmıyorduk. Gitmeyince ya da almayınca bunun ne demeye geldiğini anlıyorlardı da ondan. Bazan biz onları zorluyorduk, bazan onlar bizi zorluyordu. İşte geçinip gidiyorduk karşılıklı değişerek, değiştirerek ve karşılıklı gelişerek. Yalnız arada bir, birileri çıkıp bu alış verişi yine bize sormadan engelliyorlar, yasaklıyorlardı. Yok ona gitme, bunu yapma, filanı okuma, falanı yazma ha, gibi. Oysa baştan kavlimiz de böyle değildi. O birilerinde ahd'e vefa pek bulunmuyordu. «Herkes ne düşünürse onu der; kimse dediğim dedik çaldığım düdük diye kendi dediğini ötekine zorla kabul ettirmeye çalışmaz» diye akid yapıp «evet» e el bastık. Ama dinleyen kim. Hep, oraya gitme, filanı dinleme, falanı söyleme ya da ille buna bak, şunu yap, onu dinle diye bizi zora koştular. Soran da olmadı. Söyleyecek olsak da çok bozuldular, bozguncu dediler haklı olarak. Aslında biz de bozulduk ya ney-

se. Yine soran olmadı şu heykeller konusunda. Ama bu kez, derdimizi anlatacak yol da yok oturup yazmaktan başka. Evet bir Cumhuriyet çocuğu ve İstanbul'da oturan bir vatandaş olarak biz de pek tutmadık şu heykelleri. Gerçi biz de herkes gibi sanat değerleri için bir şey diyemeyiz, onların sanat değerini en iyi, yalnız yapan sanatçılar bir de seçen jüri üyeleri bilir. Bu konuda en yetkili onlardır çünkü. Gerçekten herkes böyle söylüyor. Halk da böyle söylüyor - gazetelerde röportajlar çıkıyor okuyoruz. Sayın yazarlarımız da böyle diyor, şehrimizden sorumlu yöneticiler de, daha büyük yöneticiler de, hep **biz sanattan anlamayız** ama... işte falan heykel de canım biraz şey... zevksiz, yok bence hayasız onun için, yoksa... Sanat konusu ayrı konu, belki sanat değeri yüksektir ama bence bu konu artık biraz fazla... v.b... Bir politik yetkili, «Ben anlamam ama böyle heykeller yapmak ayıp doğrusu.» Bir sanat yetkilisi, «Sanat eseri başka, doğa başka şeydir canım, asıl sizin yaptığınız ayıp.» Bir politika ve sanat yetkisizi, «Sanat tabiatın parçasıdır»...

Politikada, sanatta ve bu konularda kalem oynatanlarda bir şaşkınlıktır gidiyor. N'oldu bir anlayalım bakalım. Oysa ne güzel sessiz ve derinden bu işler yürüyüp gidiyordu. Her yıl devlet baba sergiler açıyor paralar veriyordu. Sanatçılar kuyruğa giriyor, bir yıl biri birine, öbür yıl öbürü diğerine ödüller veriyordu, devlet baba da bu ödülleri ödüyordu. Eleştirmenler de olanı biteni bir güzel öğüyorlardı, ne güzel geçinip gidiliyordu. Sanatçılar bizim kültür seviyemizi yükseltiyorlardı, politikacılar sanata destek oluyorlardı, eleştirmenler de bu olumlu oluşuma alkış tutuyorlardı. Bize soran yoktu yine, gerçi gördüğümüz duyduğumuz da yoktu ya. İşte öyle birşeyler oluyordu. Peki n'oldu birden, politikacı da, sanatçı da ve üçüncü şahıslar da bu şaşkınlık bu telâş bu burnundan soluma. Anlamak gerek. Ha, şimdi derseniz ki, «Bu kez sanat halkın ayağına gitti, meydanlara yollara çıktı da ondan.» Bak bu düşünülebilir, ama o da değil. Neden derseniz, bir sürü parka, bahçeye, yola son zamanlarda bir takım heykeller kondu kaldırıldı; kimse dönüp bakmadı bile. Fındıklı'da filan oldu böyle şeyler. Bir de Spor ve Sergi Sarayı önündeki öküz heykeli, ne dikilirken, ne kaldırılırken, ne de Kadıköy kaymakamlığı önüne yeniden konurken, ne politikacı, ne sanatçı, ne de yazar çizer konuyla ilgilenmedi. Elmadağ'daki aslan heykeli de yazık, böyle bir ilgisizliğin kurbanı oldu. Görüyorsunuz bu da neden değil. Oysa oyun yine kendi kurallarına göre ve eksiksiz uygulanmıştı. Sanatçılar açısından bakalım : Cumhuriyetimizin 50. yılını kutlama kurulu İstanbul'un çeşitli park alan ve yollarına **serbest** sanat eserlerinin konmasını kararlaştırıyor. «Bu halkımızın üç boyutlu sanat eserleri ile ilişkisinin kurulabilmesi eserlerin halkımızın ayağına götürülmesiyle gerçekleşecekti.» «Bunun yolu da park meydan ve yollardan geçiyordu»... Komite başkanı, «İstanbul'a kalıcı bir anı bırakalım» diyordu, «Bu **kalabalığa bir şeyler** anlatma gücü bakımından heykel olabilir» Bir diğer komite üyesi de, «Bir büyük anıt daha iyidir» diyordu. Komite ikisini de onayladı ve büyük anıt işini, büyük anıt öneren komite üyesine ısmarladı(!). Diğer heykeller için de sanatçıların serbest bırakılması düşünüldü; **serbest teşebbüs** önemliydi. 50. yılda, 50 yere, 50 kişiliğini kabul ettirmiş ve İstanbul'da yaşayan sanatçıya, 50 heykel ısmarlanacaktı. Ne var ki ortaya konulan para elliye bölününce azalıyordu, onun için 50 kişiliğini kabul ettirmiş sanatçı yerine ve kalanların lehine sayı yirmiye indiriliverdi. Para da on binden yirmi bine çıktı. İşte her şey eskisi gibi ve sanatçıların lehine idi. Yirmi bin liraya karşılık sanatçıların «kişiliklerinin yansıtılması yeterli» sayılıyordu. «Bu ise sanatçı için bir fırsattı». Yöneticiler açısından bakalım; yine her şey yolunda idi. Bir bakanın başkanlığındaki kutlama kurulu karar veriyordu. Vali muavini sanatçılara mektupla durumu bildiriyordu. Sanatçılara avansları veriliyordu. Eh her ne kadar süre azlığından sanatçılar 50. yıl onuruna çalışma yapmıyor da ellerindeki eski işleri bu işe gön-

deriyorlarsa da, ne yapalım olur o kadar, **serbest** deniyordu ya gönderilen mektupta. Sonra Vilayet ve Belediye temsilcilerinin de katıldığı bir toplantıda il kutlama kurulu eser projelerini onaylıyor. İstanbul valisi, «Eskizleri gördük ama müdahalede bulunmadık. Jürinin takdirine bıraktık» diyor. Eskizler Ankara'ya gidiyor. Orada da onaylanıyor. Eserler yapılıyor. Ve yavaş yavaş yerlerine konulmaya başlanıyor. İşte Cumhuriyetin 50. kuruluş yılını kutlamak üzere yapılan serbest eserler «bekçilik eden ince uzun bir kadın formu, tavus kuşu, soyutlanmış bir kadın figürü, soyut figürlerle bezeli dörtgen bloklar, bakır form, negatif form, balonlar, form (yalnız form), yuvarlak form, yağmur, yankı adlı beyaz form, duygusal kabartmalarla bezenmiş anıtsal sütun, kompozisyon çalışması, kubbemsi form v.b... Yazarlar ve eleştirmenler de memnundur, röportajlar, fotoğraflar, aferinler... Sonra, yorumlar, konuşmalar, «Ben anlamam zaten» ler, «Ben demiştim» ler, «Ben karışmam» lar, «Ben de sizin gibi düşünüyorum» lar, heykel kaldırmalar, «nasıl kaldırırsın» lar v.b... Peki yanlış nerede, yanlışı buldunuz mu?

Her şey bütün ilgililerin diledikleri gibi olmuş bitmiş. Şimdi bunda ne var. Neden şaşkınsınız, neden telâşlısınız? Siz istemediniz mi **serbest** olsun bu iş diye. Kurullar topladınız, komiteler kurdunuz, incelemeler, onaylar, eskizler, avanslar v.b... Sonucu görünce neden şaşırıyorsunuz. Biz nereden bilelim, biz zaten bu işden anlamayız» mı diyeceksiniz. Zorunuz neydi başka iş tutsaydınız, anlamıyorsanız. Ya siz neden şaşkınsınız, heykel kuş gibi kaldırılınca. Konulma usulü rahatsız etmedi de aynı yoldan kaldırılınca mı şaşırdınız. Adam yapın deyince yapılıyorsa, kaldırın deyince de kaldırırlar. Yalnız parayı da geri isterlerse işte o zaman ayıp ederler. Satılan mal geri alınmaz. Ama parayı veren, mal sahibi de dilediği gibi tasarruf eder malını. Şaşkınlıktan, sanat eserinin değerlendirmesini kim yapacak bilelim diye soruyor bir koca profesör. Biz o işi yapıyorduk. Nasıl olduğunu da yazının başında söyledik. Öyle olagelmekte n'apalım. Demokrasi kurallarına aykırılık ve böyle şeylerin totaliter yönetimlerde olduğu savları da var. Totaliter yönetimler heykele bayılırlar. Niye kaldırsınlar bol bol koydururlar. Sözkonusu eserler de 12 Mart hükümetlerince ısmarlanmadı mı- Demokrasiye aykırılığa gelince, TRT'nin 12 Mart öncesi istediği Kültür, Sanat ve Bilim ödülleri yarışmasına gönderilen eserler 12 Mart sonrası yeni gelen genel müdür tarafından programdan kaldırılınca ve eser sahiplerine haksız suçlamalar yağdırılınca hele hele binlerce insanın en sevdikleri sanat eserlerinin evlerinden, odalarından silâhla sökülüp alındığı günler geceler boyunca sesinizin neden hiç çıkmadığını bakarsınız biri kalkar soruverir. Kaldırılışı değil de konuluşu demokratik mi diye de sorabilirler.

Her şey bütün ilgililerin diledikleri gibi olmuş, olmuş da bir yerde bir aksaklık var ki bu gürültünün asıl nedeni o. Heykellerin yapılış nedenleri Cumhuriyetin 50. yılına varmamız. Oysa ısmarlanırken bu neden yitiriliyor. **Serbest** olsun deniliyor, Cumhuriyetle hiç bir ilginiz yok, ne yaparsanız yapın. Ama bir Gürdal Duyar'ın çıkıp da şimdi... yani... hiç akla gelir miydi... Gürdal'ın heykeli yerine konulunca, takke düşüyor... iş, alt üst oluyor. Sonun da egemen güçler yaptıkları gafı onarmaya çalışıyorlar, sanatçılar da kızıyorlar, oysa bu tutarsızlığa yem olmamalıydılar.

Anıtlar, egemen güçlerin simgeleridirler. Başka türlü olamazlar «statue» adı üzerinde. Eğer pramitleri yapanların karar verebileceklerini varsaysak bir an. eski Mısır'da her halde firavunlar adına piramitler değil, ezilen kölelerin feryadı anıtlaştırılırdı. Ama olmaz, olmadı da.

Anıtlar günü gününedir bir de. Bir acılı olayı, kahramanlığı, zaferi kısaca unutulmayacak günleri, kişileri, düşünceleri, simgeler. Bu sahicilikleri onları kalıcı yapar. Yani sahipleri vardır, korunurlar. Öyle kolay kolay heykel yıkılmaz, kaldırılamaz. Velev ki egemen güçler değişmeye. Ya da çoktan değişmiş olma-

ya! O zaman ilk iş, nerede olursa olsun heykelleri yıkmaktır. Her gelen eski putları yıkmıştır da.

Güzel İstanbul heykeli bir iki gün daha dayanabilseydi artık kaldırılamazdı. Çünkü o heykele de sahip çıkacaklar vardı. Duyduğumuza göre, Karaköy'de Yüksekkaldırım'da çalışan genel kadınlar bir çelenk ısmarlamışlar. Heykeli ziyarete geldi geleceklermiş. Kırmızı beyaz karanfillerden yapılan çelengin üzerinde «Türk genel kadını 50. yılda zincirlerini böyle koparmalıdır.» yazıyormuş. İmza, Genelev kadınları Karaköy. İçişleri bakanı ne diyor, bunlar ne diyor. Heykelci Gürdal Duyar, duyduysa bu haberi duygulanmıştır. Heykelin sahici sahipleri biraz erken çıkabilselerdi ortaya o heykel kaldırılamazdı.

Yazımızı bağlayalım. Önerisiz eleştiriyi sevmem. Önerimize gelince. Cumhuriyetin 50. yılında bir kapitalistin heykeli dikilmeliydi. Sanatçılardan bekliyoruz. Haddimiz olmayarak hani, nasıl birşey olur acaba diyerekten şöyle bir de çiziverdik. Bu kapitalist heykeli, herkesin de kabul edeceği gibi sahici ve kalıcı olurdu. Öyle her babayiğit onu dikildiği yerden bir telefonla kaldıramazdı. Yeter ki düzen değişmeye. Bu heykel yapılsaydı Cumhuriyetimizin ellinci yılında hiç böyle problemlerle karşılaşmazdık, kimsenin de başı ağrımazdı. Çok da sahici bir iş yapılmış olurdu. Yarınlara, yalansız dolansız, bugünü, ellinci yılı en iyi anlatan bir belge bırakılmış olurdu. Daha da kalıcı olabilirdi. Belki o günlerde de ibreti alem için heykeli ellemezler öylece bırakırlar, kuşaktan kuşağa insanlar gelip görsünler bu dünyada neler varmış öğrensinler diye. 1923 İzmir İktisat kongresinden bu yana elli yıldır herkes, sanatçısı, politikacısı, yazarı vesairesi ile bu adamı över, savunur, memlekete ne kadar hizmetler yaptığını sayar döker, daha da yapacaklarını anlatır, bütün umud ondadır. Çağdaş medeniyet seviyemizi o belirler. Böylesine büyük bir vatanseverin ellinci yılda heykeli dikilmez de kimin dikilir rica ederim. En doğrusu bu iken, en doğalı bu iken, lâfı uzatmaya ve hele sahteciliğe ne gerek var. İnanın böyle bir kapitalist'in heykeline hiç ama hiç kimse karşı çıkamayacaktı. Politikacılar, sanatçılar ve yazarlar da böyle şaşkınlaşmıyacaktı.

Bir de bir kısım halk elli yıldır yakınır durur. Hayat pahalılığından, geçim zorluğundan, işsizlikten, geri kalmışlıktan, kültür seviyesizliğimizden cahillikten, açlıktan, okulsuzluktan yolsuzluktan... da kimdir sorumlusu pek bulamaz. Birini indirir birini çıkarır iktidar koltuğuna. Çıkanlar da inenler de ekonominin egemenidirler, para ve emek işlerini onlar ayarlarlar. Öyleyse yakınmaların sorumlusu onlardır. Ama onlar kimdir? Meçhul. Onlar isimsiz kahramanlardır.

Öyleyse Cumhuriyetin ellinci yılında dikilecek bir tek heykel vardı o da «meçhul kapitalist» heykeli. Hadi diken kazanıyor...

19 MART 1974

● Gençlik arasında meydana gelen olaylar konusunda Başbakan Ecevit, «Maalesef birtakım kimseler gençliği halâ şiddet olaylarına tahrik ediyorlar. Bunların içinde politikacılar var, politikaya karışmamaları gereken kimseler var. Şimdiye kadar sabırlı ve kararlı olmaya çalıştık Fakat kendi siyasal emellerine ve kişisel ihtiraslarına genç insanları alet etmekten vazgeçmeyen kimselerle gerektiği zaman en açık şekilde yeniden mücadele edeceğim» dedi.

● CHP Parti Meclisi Gençlik sorunları için genel görüşme açılmasını istedi.

20 MART 1974

● Ekonomik Kurul haşhaş ekilmesini uygun buldu.

● İstanbul Sanayi Odası Başkanı Maliye Bakanı'nın özel sektörle işbirliğini savunduğunu ve umut verdiğini bildirdi.

● Ardahan lisesinde, yakalarında Bozkurt rozeti takılı bir grubun olay

çıkarması üzerine çatışan öğrencilerden bir kısmı yaralandı. Olaylara halk da katıldı.
● Dünya Bankası'nın, Türkiye'ye kalkınma hızının düşürülmesini örğütleyen ve tarıma öncelik tanınmasını isteyen raporu açıklandı.
● İşçilerin kıdem tazminatlarını 15 günden 30 güne çıkaran kanun teklifi işçi haklarıyla ilgili diğer tekliflerle birlikte Meclis'e geldi.
● AP'nin, örgütünü yeniledikten sonra 1975 için erken seçimlere hazırlandığı haber veriliyor.
● Af Tasarısı Meclis'e verildi. Affın salı günü (bir hafta sonra) görüşüleceği sanılıyor.

CİA damgalı faşizm planı

Bektaş Akçadağ

Bugün dünyada emperyalist saldırganlığın başını Amerikan metropolü çekmektedir. Amerikan emperyalizminin sahip olduğu militarist güç ve her türlü gizli - açık örgüt, onu insanlık için en büyük başbelâsı haline getirmiştir. Diğer emperyalist merkezlerden Avrupa Ekonomik Topluluğunun emperyalist yayılma siyasetini şimdilik «barışçıl» ve «sözde demokratik» kisve altında, diplomasi ve ekonomik sızma yoluyla sürdürmeğe çalışması Amerika ve Avrupa arasındaki tutum farklarından biridir.

Avrupa'nın bu tutumunda AET emperyalizminin «ehven-i şer» taktiğinin payı olduğu gibi, dünya işçi sınıfının gücünün ve gelişiminin, Avrupa işçi sınıfının, köklü demokratik ve anti - faşist geleneğinin de etkisi büyüktür. Emperyalist yılanın belli başlı üç başından ikisi arasındaki farkları, ilişki ve çelişkileri incelemek yazımızın konusu değil. Sadece **emperyalizmin birini, yekdiğerine yeğ tutma yanılgılarına düşmemek kaydıyla,** bugün için ülkemizde ABD'nin en gerici ve en saldırgan politikayı sürdürmek istediğini belirterek konumuza girmek istedik.

ABD Emperyalizminin Saldırganlığı

Bugün Türkiye gerici sömürgen güçlerinin AET ile pekçok çıkar alışverişi vardır. AET metropol topluluğunun hem kendi çıkarları açısından, hem de uluslararası kapitalizmin uzun vadeli gözetimleri bakımından Türkiye burjuvazisine «burjuva reformcusu» ve hiç değilse görünüşte demokratik bir sosyal - ekonomik politikayı tavsiye ettiği bir yanılgı olmasa gerek. Bu nedenle AET'nin Ecevit hükümetine —bir miktar kuşkuyla da olsa— şimdilik kısmen hayırhah baktığını söyleyebiliriz. Fakat ABD emperyalizmi tüm dünyada uyguladığı en saldırgan militarist politikasına uygun olarak Türkiye'deki son gelişimlerden hiç de memnun değildir. ABD'nin Erim ve Melen kabinelerinden pek hoşlandığı, genel seçimlere gidilmesini istemediği, ama çeşitli şartlar karşısında buna rıza gösterdiği, çeşitli olaylarla göze çarpmıştı. Türkiye'deki ekonomik sömürüsüne birinci derecede önem vermeyen, özellikle askerî - stratejik bakımdan Anadolu'yu elinden çıkarmağa niyeti olmayan Amerika, 14 Ekim seçimlerinde ABD ve AET arasındaki denge adamı Demirel'in işbaşına geleceğini hesaplamış, ama seçimlerde demokratik cephenin güçlendiğini görerek afallayıp kalmıştır. Böylece bugün için özellikle Amerikan oligarşisinin hoşlanmadığı bir karma hükümet işba-

şındadır. ABD Türkiye'de sosyal uyanışın hızlanarak, demokrasinin gelişmesini, bağımsızlık mücadelesinin gitgide yayılmasını ve sosyalizm yolununun açılmasını hiç istememekte, bu mücadeleleri birazcık geliştirecek bir ortamı derhal boğmak planları içine girmektedir.

Dikta Hevesleri

ABD Türkiye'de bir burjuva demokrat hükümetin işbaşına gelmesiyle iyiden iyiye huylanmış, kendine bağlı ve Yunanistan örneği en gerici bir dikta kurmak için çareler aramağa ve faaliyetlerini yoğunlaştırmağa başlamıştır.

Ankara kulislerinde yoğunlaşan söylentiler CIA'nın kendisine bir kadro kurma çabaları içinde olduğunu gösteriyor. Fakat böyle bir faşist darbe için sadece kadro kurmanın yeterli olmadığını CIA da bilmektedir. Böyle bir hamlenin, AET'ye daha yakın Türkiye hakim sınıfları tarafından ne kadar destek göreceği henüz belli değildir. Eğer güçlü bir sömürücü desteği almazsa, bu girişim bir bakıma —hiç değilse başlangıçta— Bonapartist bir gayret olacaktır. Ya da sözkonusu faşist planlara Türkiye tekelci burjuvazisi de dahildir. Bilgi ve gözlem eksikliğinden dolayı bu konuda net bir şey söylemek bugün için kolay değildir.

Yine böyle bir cuntanın, tekelci burjuvazinin diğer yerli müttefikleri tarafından tasvip görüp görmeyeceği de belirsizdir. Öte yandan AET'nin 14 Ekim seçimlerine gidilmesi için ısrar ettiğini hepimiz hatırlıyoruz.

Ayrıca seçimlerde demokratik cepheye oylarını veren uyanmış emekçi kitleleri hemencecik terör altına sokmağa imkân yok. İşte CIA uzmanları, bütün bu güçlükleri bilerek, bir yandan hazırlanıyorlar, öte yandan vakit kazanmağa çalışıyorlar.

Bu hazırlıkların başlangıç etapları arasında CIA tarafından çizilen mizansenin yavaş yavaş tatbike konulduğunu gözden kaçırmamalıyız.

Böyle bir faşist dikta planının başarıya ulaşması için her şeyden önce, girişimine meşru görünüm kazandırması ve bazı destekler araması gerekmektedir. Önce halkın umutlarının Ecevit kabinesinden kesilmesi, sonra faşist hamle için «anarşik ortamın» yaratılması dünyaca uygulanan klişe yollar arasındadır. Zaten faşizmin her zamanki bahanesi aynıdır: «Anarşi», «toplum nizamının tesisi», «kardeş kavgasına son» vb., vb...

İlk Tertipler, İlk Adımlar

İşte Ecevit kabinesinin Cumhurbaşkanı tarafından resmen atanmasından sonra tatbike konulan, zamların yarattığı tepkiler altında yoğunlaştırılan faşizm provaları, şimdilik özellikle komandolar tarafından «anarşik ortam yaratma» safhasındadır. Böylece Amerikancı adımın birinci perdesi bilinen klişe usüllerle başlatıldı. Komandoların öğrenciler üzerine saldırıları yoğunlaştırıldı. Faşist öğrenci ve öğrenci olmayanların, ilerici öğrencilere saldırmalarıyla öğrenci kavgaları ortalığı kapsayacak, böylece anarşi hortladı, kargaşa geri geldi, eylemli kalkışma var çığlıkları kolayca yükselecek, öncelikle siyasal af önlenecek, sonra da faşist planın diğer adımlarına geçmek için «kamuoyu oluşturulacak» tır.

Hemen belirtmeliyiz ki, gelişen olaylar karşısında dikkatli olmak, ama bunları birer umacı biçiminde görmemek, evham şatolarına gömülmemek gerekir. Faşizmin birtakım objektif ve sübjektif şartları vardır. Bu şartlar oluşmadan faşizmin geldiği pek olağan değildir. Bir başka deyimle, faşizm gelmeden önce kendi ayak patırdılarını duyurur. Burada dikkati çekeceğimiz nokta, gerici hazırlıkların yapıldığı bir dönemde, devrimcilerin ve tüm demokratik güçlerin bu gelişimler karşısında uyanık olmaları, provokasyonları akıllıca bertaraf ederek, demokrasinin düze çıkmasında bilinçli, kararlı ve birlikçi bir rol oynamaları ge-

reğidir. Şimdiye kadar devrimcilerin son komando saldırıları karşısında gösterdikleri tutum, soğukkanlı olmuştur. Yurtsever gençlik, ne komandolar önünde gerilemiş, ne de onların tahriklerine kapılarak olayların büyümesine yol açmıştır. Öğrencilerin bu uyanık tutumlarını sürdürmeleri ve daha keskin provokasyonlara karşı daha dayanıklı ve mücadeleci olmaları gerekmektedir.

Ecevit kabinesinin resmen atandığı günden bu yana meydana gelen bazı olaylara göz atarsak, sözlerimizin bir spekülasyon olmadığı ortaya çıkar.

Olaylar ve Öğrenci Kesiminde Tahrikler

CHP - MSP bakanlar kurulunun Cumhurbaşkanı tarafından atandığı 26.Ocak. 1974 tarihinden sonra komando saldırılarının, belli bir plan dahilinde, sistemlice yoğunlaştırıldığı aşağıda sıralayacağımız şu gelişimlerden daha iyi anlaşılacaktır:

Siyasal Bilgiler Fakültesinde yapılması gereken öğrenci temsilciliği seçimi «kendilerine komando adını takan öğrenciler» tarafından olay çıkartılarak ertelettirilmiştir. Komandolar aynı taktiği Hacettepe Üniversitesi seçimlerinde de uygulamak istemişler ve öğrenci işleri müdürlüğü tarafından himaye görmüşlerdir. Gene komandolar, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde «sol gazete okuyan» öğrencilere saldırmışlar, sol eğilimli olarak bilinen öğrencileri kantine bile sokmamağa başlamışlardır (Halk, 1.2.1974)

İlk hafta içinde meydana gelen bu olaylar yıllardır üniversitede ve diğer pek çok eğitim kurumunda hadise çıkaran bir avuç azınlığın, «hükümet bunalımı sırasında» düzenledikleri İzmir (Ege Üni.) ve Konya olaylarından sonraki yeni çıkışlarını meydana getirmekteydi...

Saldırılar bu kadarla durmadı. Bilâkis, etraflı bir planın uygulanması için yaygınlaştırılıp şiddetlendirildi.

MHP Genel Başkanı Türkeş, 18. Şubatta Bakırköy İlçe Kongresinde bir konuşma yaparak «komünistlerin yeni fesat hareketleri hazırladıklarını» ve «bazı partizanlarla işbirliği yaparak kavga ortamı yaratılmak üzere milliyetçi aydınlar ve gençlerin tahrik edildiklerini» söyleyerek, hazırol işareti çaktı. Türkeş'in komünistler adını vermeği alışkanlık haline getirdiği en geniş sol cephede, hiçbir şiddet hareketi görülmediği ve saldırıların hep komandolardan geldiği bilinen bir gerçekken, Türkeş bu sözleri söylemekle öğrenci olayların sorumluluğunun güya kendilerine ait olmadığını «peşinen duyurmak» istiyordu. Ortada solculardan gelen bir saldırı olmadığına göre, MHP Genel Başkanı kendine bağlı komandoların saldırılarını «solcuların suçu» diye göstermek planını uyguluyordu...

Nitekim daha sonra Türkeş partili «Bozkurtlara» yaptığı bir konuşmada onları **savaşa** çağırıyor ve adeta hazırol emrini veriyordu. Türkeş, 10 Martta yayınladığı bir demeçte ise CHP'ye şiddetle çatarak, «yeni bir mücadele döneminin başladığını» bildirdi.

Bu demeç ve konuşmalara paralel olarak, komandolar da saldırılarını gitgide arttırmaktaydılar. Otuz kişilik bir grup halinde 9 Martta İstanbul Atatürk Yurduna baskın yapmağa çalışan komando ekibi, oradaki öğrenciler tarafından enterne edilerek, yurttan dışarı çıkarıldı. Bu olay üzerine CHP gençlik kolları genel başkanı, Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmazmete'ye bir telgraf göndererek, komandolar hakkında tedbir alınmasını istedi:

«Demokrasinin ve özgür tartışma ortamının halkımız lehine oluştuğu bugünlerde havayı kirli amaçları uğruna bulandırmak için öğrenci yurtlarına saldıran, gerçekte demokrasiye olan düşmanlıklarını bu şekilde belgeleyen faşist komandoları şiddetle telin ederken, onların saldırılarına olanak hazırlayan ve altı öğrenci arkadaşımızın yaralanmasına neden olan yurt yöneticilerinin dikkatinin çekilmesi konusunda sizleri uyarmayı bir görev biliriz. Alacağınız tedbirlerle bu tür olayların önleneceğine inanmaktayız.»

Yine son zamanlarda komandoların «çalışma ve hazırlıklarına» hız verdikleri, özellikle «bedensel çalışmalarını» arttırdıkları Ankara'daki bazı üniversite ve yurtlardaki salonlarla, alanları kendilerinin «beden eğitimi» için kullandıkları, çeşitli yakın dövüş, taekvando vb. eğitimi gördükleri, liseli gençlere çengel atarak onları bu tür eğitimlere çekmeğe ve birer komando olarak yetiştirmeğe çalıştıkları» bildirilmekteydi. (Yeni Ortam - Ankara, 10 Mart 1974).

Komando baskı ve baskınlarında dikkati çeken nokta, okul veya yurt yöneticilerinin onlara göz yumduğu şeklindeydi. Nitekim aynı hafta içinde Erzurum Üniversitesinde bir genç komandolar tarafından fakülte sekreterinin gözü önünde dövülmüş ve öğrenciler valiye başvurmak zorunda kalmışlardı.

Derken komandoların Orman Fakültesinde hadise çıkardıkları görüldü. Orada da yurt idaresince desteklenen komando baskısını protesto etmek amacıyla Orman Fakültesi, öğrencilerinin yayınladıkları bildiride «kendilerine komando adını veren ve belli çevrelerce beslendiği ileri sürülen kişilerin baskılarından» yakınıldı. «Öğrenciler bugüne kadar varolan baskıların 1973 - 74 öğrenci temsilcilik seçimlerinde daha da yoğunlaştığını, (ve bu komandoların) kendi yayınlarını okumayan, Bozkurt rozeti takmayan, halka karşıt komando - faşist ideolojileri benimsemeyip, tüm ezilenlerden ve dar gelirlilerden yana olan öğrencilere çeşitli baskılar yaptıklarını, geceleri yurt odalarını bastıklarını» bildirdiler.

Olayların birbiri peşisıra gelmesi üzerine, Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmazmete 12 Mart ortamının yaratılması için üniversite gençliği içinde silâhlı hareketlerin yaratıldığını belirterek, üniversite gençliğinin Anayasa teminatı altında olduğunu ve bu teminat dışına çıkmak isteyenlere, Anayasa dışı eylemlere kesin surette izin verilmeyeceğini belirterek «Fakülte ve yüksek okullar içindeki faşist grupların silinmesi için var güçleriyle çalışılacağını» ifade ediyordu.

Yılmazmete'nin, THA tarafından çeşitli yayın organlarına ulaştırılan ve Cumhuriyet, Yeni Ortam, Milliyet gazetelerinde de bu şekilde yayınlanan demeci karşısında, MHP'nin organı durumundaki Devlet dergisinin neler yazdığını birlikte okuyalım :

«CHP iktidarının CHP'li Gençlik ve Spor Bakanı Muslihiddin Yılmazmete iktidarın ilk günlerinden beri beklenen, niçin bu kadar geç kaldığını hâlâ anlayamadığımız fikirlerini nihayet beyan etti. Üniversite gençliğinin gerçek anlamda örgütlenmesi, fakülte ve yüksek okullardaki faşist grupların silinmesine tüm güçleri ile çalışacaklarını belirten Muslihittin efendi...» diyerek söze giren Devlet dergisi, kendilerini «marksist - leninist - maocu veya kürtçü - komünist olarak tanıtan kişilerin asıl suçlu olduğunu söyledikten sonra şöyle devam ediyordu : «Bay Muslihittin efendi, acaba bu şahıslar hakkında ne gibi tedbirler düşünüyorsunuz?... Ülkücü gençlik Türk milleti ve devletine düşman olanlarla imkânları nisbetinde mücadele etmiştir ve mücadelesinde devam edecektir... Ancak Muslihittin efendi, şunu bilesiniz ki Türk milliyetçiliğini yok etmeğe, 12 Mart öncesinin kanlılarının gücü yetmemiştir. Sizinki hiç yetmez.» Yukarıya aldığımız haber - yazının başlığı ise daha ilginç: «Gençlik Bakanı 'Üniversitelerde Milliyetçiliği Yok Edeceğiz' dedi» şeklinde verilmiş. Oysa Gençlik Bakanı böyle bir şey dememiş, sadece faşist grupların silinmesine ve gençliğin gerçek anlamda örgütlenmesine var güçleriyle çalışacaklarını söylemiş.

Gene aynı Devlet dergisi affa karşı çıkarak, «iç barışın bu zihniyetle gerçekleşmeyeceğini, bu gidişin ancak iç savaşı getireceğini» başyazıda ilân ediyordu. (Devlet, Sayı 228).

Bu sırada hükümet haşhaş yasasını kaldırınca daha da ilginç bir durum ortaya çıktı. Hemen hemen kimse haşhaşın yeniden ekilmesine karşı çıkmadığı halde, Türkeş, AA muhabirinin haşhaşla ilgili sorusuna şu cevabı veriyordu: «Bu konuyu müttefikimiz ve dostumuz Amerika'yla bir anlaşmazlık ve bozuşma havasına götürerek çözmek mümkün değildir. Türkiye'nin genel politikası ABD ile dostluk ve ittifak esasına dayandırılmıştır ve bu isabetli bir politikadır. Bu genel ilkeyi zedelemeden aradaki münasebetleri düzenleme çareleri aramak en doğru yol olduğu inancındayım. Buna göre konuyu dostluk ve müttefik olunma çerçevesi içerisinde anlayış havasıyla ele almakta Türkiye için gerçek yarar görmekteyim. Amerika'yla münasebetlerimizin bozulmasını isteyenler var ve bunlar çeşitli konuları sömürerek münasebetlerimizin zedelenmesine teşebbüs etmektedirler. Biz Türkiye'nin gerçek menfaatlerinin. Amerika'yla dostluk ve ittifak politikasının her çeşit gölgenin dışında sağlam kalmasında görmekteyiz.» MHP'ye yakın, Türkiye gazetesinde baş manşette verilen bu haberde (16.3.1974) görüldüğü gibi, Türkeş, açıkça söylememekle birlikte, sırf ABD ile dostluk bozulmasın diye haşhaş ekimini istemez görünmekte ve ABD dostluğunu döne döne tekrarlamaktadır. Bunun bir tesadüf olması ihtimali zayıftır.

Aynı gün Türkeş, Beyazıt'taki Yümni Düğün Salonunda yaptığı konuşmada «savaş çağrısını» tekrarlıyor, ertesi gün ise aynı yerde Marmara bölge toplantısı yapılıyordu. Toplantıya Marmara illerinin MHP il - ilçe yöneticileri ile, il ve ilçe gençlik ve kadın kolları başkan ve yöneticileri katılıyordu.

Olaylar burada da durmadı. 18 Mart'da Tunceli ve Erzurum'da, komandolar öğrencilere saldırdılar. Özellikle Tunceli Öğretmen okulunda büyük çatışmalar oldu, okul kapatıldı, müdür ve yedi öğretmene işten el çektirildi. Tunceli olaylarının bir tertip olduğu açıktı. Çünkü olay tarihinden daha önce basılan, olayın sabahında piyasaya çıkarılan Devlet dergisi 18 Mart 1973 tarihli sayısında Tunceli'de «aşırı solun» güçlendiğine dikkatleri çekmiş, bazı öğrencilerin Yılmaz Güney'in resmini duvara astıklarını söyleyerek, «ülkücü öğrencilerin» durumu müdüre şikâyet ettiklerini ve hiçbir sonuç alamadıklarını bildirerek, olayları adeta önceden haber vermiş, hatta boy hedefi olarak bazı «solcu» öğrencilerin de isimlerini vermiştir. 18 Mart akşamında ise bilinen olay meydana gelmiştir.

Aynı gün yayınlanan bir haberde, Ankara'daki altı fakültenin öğrenci derneğinin Milli Eğitim Bakanına başvurarak okullardaki anti - demokratik uygulamalara ve baskılara son verilmesini istedikleri bildiriliyordu: «Bilim yuvalarında mevcut iktidarı da yıpratma politikasının bir uzantısı olan her türlü zorbalığa ve anti - demokratik uygulamaya son verecek tedbirerin bir an önce alınmasını istiyoruz.»

Öğrenci kuruluşları bu gibi uyarı bildirilerini yayınlarken komandolar sadece büyük şehirlerde veya yüksek okullarda değil liselerde bile saldırıya geçmişlerdi. Nitekim, Tunceli olaylarının olduğu gün komandolar Erzurum'daki lise öğrencilerine saldırarak, onları yaralamışlardı. Erzurum'daki olayın çıkış nedenini bir gazete daha sonra şöyle izah etti: «Öğrencilerin verdikleri ifadelere göre, bir grup öğrenci haşhaş ekiminin serbest bırakılması kararına karşı Amerika'nın tutumunu eleştirirken, diğer grup aksi görüşü iddia etmiştir. Nato ve haşhaş ekimi konusunda Amerika'nın tutumunu eleştiren grupla karşı grup dersten sonra okul bahçesinde birbirlerine taş ve sopalarla saldırmışlardır.» (Hürriyet, 20.3.1974)

Tunceli ve Erzurum olayları üzerine Başbakan Ecevit, Korutürk'ü ziyaret ederek bilgi vermiş ve gazetecilere özetle şunları söylemiştir: «...Maalesef birtakım kimseler gençliği hâlâ şiddet olaylarına tahrik ediyorlar. Bunların içinde politikacılar var, politikaya karışmamaları gereken kimseler var. Yalnız gençli-

ğe karşı değil, millete karşı büyük günah işliyor bunu yapanlar. Şimdiye kadar sabırlı davranmağa çalıştık. Fakat kendi siyasal emellerine veya kişisel ihtiraslarına genç insanları alet etmekten vazgeçmeyen kimselerle gerektiği zaman en açık şekilde yeniden mücadele edeceğiz.»

Olayların böyle yoğunlaşması üzerine CHP İzmir Milletvekili Süleyman Genç CHP ortak grubunda görüşülmek üzere bir önerge vermiştir. Bu olayların ortak grupta görüşülmesini isteyen Genç, «faşist baskılar var» dedikten sonra, «Öğrenci yurtlarında faşist unsurların giderek çoğaldığını» belirtmiş ve «Bunlar kavga çıkarmaktadırlar. Gençler içine ajanlar girmekte ve tahrik unsuru olmaktadır; bu tahrikçi ajanlar tasfiye edilmelidir» demiştir.

Öte yandan, CHP gençlik kolları genel başkanı olaylarla ilgili olarak «sömürü düzeninden yana olanların, çeşitli oyun ve terörle yurt çapında devrimci gençliği sindirme mücadelesine başladığını» öne sürmüş ve şöyle demiştir: «Bunlar çeşitli provokasyon ve tahriklere girmişlerdir. CHP gençliği sonuna kadar her türlü faşizan tertiplerin karşısında olacaktır.»

Yukarıda kronolojik sırayla verdiğimiz bu olaylarla, Türkiye'de Amerikancı —ve belki de Bonapartist— bir hamlenin tezgâhlanması için çeşitli koşullar hazırlanmaktadır.

Geçmişi Hatırlayalım

Hatırlanacağı gibi, 1967 - 68 yıllarında, öğrenci hareketleri şiddete dönüşmediği yıllarda aynı parti komando kampları açmış ve militan eğitmişti. Siyasi partilerin böyle eğitim yaptırmaları yasak olduğu halde, herkesin gözü önünde düzenlenen bu militer kamplardan yetişen «komandolar» ertesi ders yılından itibaren «emniyet kuvvetlerinin» himaye ve desteğiyle devrimci - ilerici gençliğe saldırmağa başlamışlar, meşru müdafaa durumunda kalan ilerici - yurtsever öğrenciler ise böylece yavaş yavaş teröre itilmiştir. Yani Gençlik Bakanının da dediği gibi 12 Mart'a gelen ortamın hazırlanmasında, gençlik hareketinin şiddete itilmesi önemli bir rol oynamış ve bu oyunda «komandolar» küçümsenmeyecek bir görev yapmışlardır.

İşte komandolar yine provokasyon eylemlerini yoğunlaştırmış durumdadırlar. Üstelik bu defa işbaşında AP yoktur. Bu defa CIA merkezli planın hedefi sadece sosyalistleri ezmeğe değil, aynı zamanda sosyal demokratları da devirip, ülke hayatından safdışı etmeğe yöneliktir.

Ülkemizde demokrasinin gelişmesini istediğine inandığımız Ecevit CHP'sinin demokrasiyi tehdit eden bu tehlikeyi görmesi ve demokrasinni selameti bakımından vakit geçirmeden harekete geçmesi gerekmektedir. Arkasında ABD'nin bulunduğu, verdiğimiz örneklerle anlaşılan bu faşist tertiplerin boşa çıkarılması ve halkçı güçler adına üzerine düşen görevi yerine getirmesi, Ecevit kabinesinin zorunlu görevlerinden biridir.

Provokasyonlara Karşı Uyanık Olmalıyız

Öte yandan devrimci - yurtsever öğrencilerin faşist komando saldırılarına karşı uyanık durmaları, 12 Mart öncesinde oynanan oyunu bir an olsun gözden uzak tutmamaları gerekiyor. Bu saldırıları zararsız hale getirmenin birinci yolu, öğrenci gençliğin demokratik örgütlenmesidir. Eğer gençlik kitleleri kısa zamanda örgütlenip, dağınık bir kalabalık olmaktan çıkıp, örgütlü ve disiplinli bir güç haline gelirlerse faşist düzenbazlıkları etkisiz hale getirmenin en önemli adımını atmış olacaklardır. Devrimci gençliğin kendiliğinden bir güç halinde değil, birlik ve beraberlik içinde, sosyalist potansiyelin bütünlüğü altında bilinçli ve kollektif bir tavır göstermeleri, faşist provokasyon ve tertiplere gelmeden, akıllı

ve serinkanlı olarak saldırganları enterne etmeleri dikkat ve titizlik isteyen bir tutumu gerektirir. Özellikle Sosyalist Partinin henüz bulunmadığı günümüzde bu uyanıklılığın yerine getirilmesi belki güçtür, ama imkânsız değildir. Tekrar vurgulayalım ki, anti - demokratik girişimler, devrimci - yurtsever - halkçı güçlerin dağınıklığından faydalanıp kendi gerici planlarının uygulamalarına karşı dikildiğimiz takdirde, onların etkilerini asgariye indireceğimiz tartışılmaz bir gerçektir. Faşist azınlık günümüzde zaten toplumdan tecrit olmuş durumdadır ve ancak sömürgen güçlerin en gerici kesimleri ve kanatları tarafından suni olarak beslendikleri için varlıklarını sürdürebilmektedirler. Anti - emperyalist, demokratik ve yurtsever güçler ise, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitlelerin safında bulundukları için, toplumun büyük çoğunluğunu meydana getirmektedirler. Gene faşistler üniversitelerde gerçekten küçük bir azınlıktırlar. Bu bakımdan onların oyunlarına ve tahriklerine kapılmadan, zaten toplumdan ve kitleden tecrit olmuş bu zümreyi büsbütün zararsız hale getirmek mümkündür.

Bir Amerikancı dikta kurmak için faaliyette bulunan ve bu mizansenin çeşitli rollerini paylaşan gerici güçlere bir noktayı daha hatırlatmakta fayda vardır: Türkiye'de emekçi halk ve özellikle işçi sınıfı, 1971'dekinden çok daha uyanık ve bilinçli bir tutum içindedir. Yapılacak anti - demokratik girişimler, bu kez karşısında sadece öğrenci ve aydınları değil, demokrasinin gerçek sahibi işçi sınıfını da daha bir güçlü olarak bulacaktır.

Özellikle işçi sınıfının kendi sosyalist partisine kavuşacağı yakın gelecekte, ilerici güçlerin örgütlenme düzeyi ve demokratik titizliği, uyanıklığı, gericilerin tahminlerinin çok üstünde kendini gösterecektir.

---

21 MART 1974

● Hükümet öğrenci olaylarını görüşüyor. Gümüşhane lisesi ve Ankara Cebeci yurdunda olaylar çıktı. Öğrenci grupları arasında çatışma oldu.

● AP'nin MSP'yi bölme kampanyası yaygınlaşıyor. AP'liler özellikle af konusunda ve 141. 142. maddelerin affa uğramaması konusunda bazı MSP'li milletvekillerini kışkırtmaya çalışıyorlar.

● Yöneticileri ve başkanı AP eğilimli olan Tek Gıda-İş sendikasının gümrük ve Tekel Bakanı'na karşı giriştiği yıpratma ve direniş, tabandan destek görmedi. Tek Gıda-İş şube başkanlarından biri, Sendikanın tutumunu protesto ederek istifa etti.

● ABD'nin Barzani'ye uçak verdiği iddia edildi...

---

23 MART 1974

● Bazı gazetelerde MSP grubundaki bazı üyelerin Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin affına karşı çıktıkları yolundaki yayınları ve propagandaları üzerine Başbakan Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Erbakan ayrı ayrı açıklama yaparak Hükümetin tam bir ahenk içinde çalıştığını bildirdiler.

● İşçileri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, öğrenci olaylarının hepsinin ideolojik nedenlere dayanmadığını söyledi.

● Osmanlı Sultanları Osmanlı hanedanının erkekleri için özel af istediler «Kocaman bir hanedanın mensupları şecani ve hırsızlarla birlikte affedilemez» dediler.

● MSP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Hasan Aksay, MSP grubunda affa karşı bir cephe bulunmadığını bildirirken, bazı milletvekillerinin 141 ve 142. maddelerin affına karşı olduklarını da açıkladı.

alper

YAZISIZ

incelemeler

Demokratik mücadele ve sosyalizm

İlke

Yakın siyasal tarihimizde üzerinde en çok tartışılan, en çok sözü edilen kavramlardan biri de «demokrasi»dir. Hele çok partili hayata geçiş yıllarından bu yana Türkiye'de demokrasi sorunu bir türlü çözümlenemeyen ama dillerden de bir türlü düşürülmeyen bir sorun olarak kalmıştır. 1946'da Demokrat Parti demokrasi adına yola çıkmış, 1950-1960 arasında muhalefetin odaklaştığı nokta demokrasi olmuş, 27 Mayıs 1960 darbesi demokrasi adına yapılmış ve bütün bu dönem boyunca altyapı etkenleri ve sınıf egemenliği sorunu arka plana atılarak, hattâ hiç hatırlanmadan ve belki de bilincine ve bilgisine varılmadan, siyasal çıkmazlar rejim bunalımına, demokrasi bunalımına bağlanmıştır.

1960 sonrasında, Türkiye'deki genel uyanış ve 1961 Anayasa'sının getirdiği demokratik bir ortamda, sol ve sosyalist fikirlerin yaygınlık kazanabilmesi ve gelişen kapitalizmle birlikte «ekonomik» sorunun ön plana geçmesi ve kendini kabul ettirmesi, tartışmaları rejim tartışması olmaktan çıkarıp ekonomik sistem tartışması haline getirmiş, böylece de demokrasi kavramı yeni içerikler kazanmaya başlamıştır.

Bu dönemde ilk defa «demokrasi» o soyut içeriğinden sıyrılarak daha somut, daha elle tutulur anlamlar kazanırken, bir yandan da demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi yoğunlaşmıştır. Yine bu dönemde, hele 1967 - 1968'lerden sonra ilerici devrimci cephenin içinde de, demokratik mücadele, demokratik cephe, demokratik devrim tartışmaları sırasında, «demokrasi» kavramı bu defa dolaylı olarak, ama yine çoğunluk bulanık ve içerikten uzak bir şekilde gündeme gelmiştir.

12 Mart'ı izleyen dönemde «demokrasi» artık bir tartışma konusu ve güzel bir söz olmaktan çıkıp, uğruna gerçek bir mücadele verilmesi gereken bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde demokrasi mücadelesinin karşısındaki hedef sömürücü güçler diktasını şu veya bu biçimde kurmaya çalışan egemen güçler, özellikle de tekelci sermaye olmuştur. 12 Mart sonrasında «demokrasi» sorunu bütün boyutlarıyla ve bütün gerçekliği içinde çıkmıştır ortaya. Ve böylece de, demokrasi ve demokratik mücadele konusunda çeşitli yanılgılar ve sapmalar sosyal pratiğin içinden doğan doğ-

ru çözümlere kavuşmuşlardır. Daha doğrusu kavuşmuş olmaları gerekir. 14 Ekim seçimlerinin sonuçları demokratik güçlerin bir başarısı sayılırken, demokrasi düşmanı kanatlar pusuya yatmışlar ve demokratik güçleri yıkma, yıpratma, engelleme, susturma faaliyetleri içine girmişlerdir.

Yine de «Nedir Demokrasi?»

Demokratik hak ve özgürlüklere en fazla karşı çıkan siyasal parti Demokratik parti adını taşıyor. Egemen sınıflar ittifakının en güçlü temsilcisi olan bir eski partinin adı Demokrat Partiydi. Sorun, bütün siyasilere, parti liderlerine, sokaktaki adama, herkese. Demokrasiye karşı olan bir tek kişi bulamayacaksınız. Herkes demokrasiden yanadır, ama her sınıf, her kanat demokrasiye farklı anlamlar yükler. Anlam bulanıklığı da buradan kaynaklanır zaten...

Bu yüzden de sık sık «gerçek demokrasi»den veya «saf demokrasiden söz ederiz.

En son söyleyeceğimizi başta söyleyecek olursak, çağımızda demokrasinin gerçeğinden, sahtesinden safından, sa katılmışından değil de şu veya bu sınıfın demokrasisinden söz etmek gerekir. Bu sınıfsal içerik yüzündendir ki, demokrasi kavramı karışık bir kavram, her sınıfın herkesin kendisine göre uyguladığı bir siyasal biçim, bir eğemenlik biçimi haline gelmiştir. Böyle bir yanılgıda ve demokrasiye böyle bulanık bir anlam kazandırmada, özellikle 20 nci yüzyılda tekelcileşmiş, asalaklaşmış ve gericileşmiş burjuvazinin büyük payı ve çıkarları olmuştur. Burjuvazi kendi açık veya örtük diktatoryasını, parlamentoculuk ve demokrasi maskesi altında yuttarmayı bilmiş ve demokrasiyi kitlelere oy hakkı olarak tanıtıp, kendi aldatmacalar rejimi şeklinde göstermeyi (yeryer) becerebilmiştir. Oysa:

> «Eğer tarihle ve sağduyuyla alay edilmiyorsa, farklı sınıflar varoldukça «saf demokrasi»den değil, sadece *sınıf* demokrasisinden söz edilebileceği açıktır... 'Saf demokrasi' işçileri kandırmaya uğraşan bir liberal'in yalan dolu sözleridir. Tarih feodaliteye üstün gelen burjuva demokrasisini ve burjuva demokrasisine üstün gelen proleter demokrasisini tanır... Burjuva demokrasisi Orta Çağa göre büyük bir ilerleme olmakla birlikte her zaman dar, kemirilmiş, yanlış, ikiyüzlü bir demokrasi; varlıklılar için bir cennet, sömürülenler ve yoksullar için bir tuzak ve bir aldatmaca olarak kalır. (Ve kapitalist rejim altında bundan başka birşey olamaz.)»

Kısa bir tarihçe

Demokrasi kelimesinin aslı eski Yunanca'dan geliyor. Demos: halk, kratos: güç, otorite demek. Yani halkın otoritesi, halkın gücü, halkın yönetimi...

Demokrasinin beşiği de eski Yunan, özellikle de Atina sitesi sayılır. Ama acaba Atina'da daha sonra Roma'da nasıl bir demokrasi, nasıl bir halk yönetimi vardı? Sözü edilen siteler küçük şehir devletleriydi. Kesin çizgilerle sınıflara bölünmüşlerdi: Köleler ve efendiler ve bu iki temel sınıf arasında kalan diğer ara sınıf ve tabakalar... Kölelik çağında, vatandaşlık hakkı sadece efendilere, köle ve mülk sahiplerine tanınmıştı. Kölelerin hiç bir zaman, köle olmamakla birlikte Roma'daki emekçi pleblerin çok uzun süreler vatandaşlık hakkı yoktu ve demokrasi sadece vatandaşlar içindi. Bu durumda Atina ve Roma demokrasilerinin vatandaşlar yani mülk sahipleri için demokrasi köleler yani toplumun çoğunluğu için ise bir diktatorluk olduğu ortaya çıkar. Onca övülen ve sözü edilen ilk çağ demokrasilerinin nedense bir azınlık demokrasisi olduğu bütün burjuva tarihçi ve bilim adamları tarafından unutulur. Evet, demokrasi halkın yönetimidir ama hangi halkın, daha doğrusu hangi sınıfların? sorunun püf noktası burada yatmaktadır. Ama yine de Atina demokrasisi, tek kişinin yönetimine, yada birkaç ailenin yönetimine göre ileri bir adımdır şüphesiz.

Orta Çağın feodal döneminde demokrasi'den söz edilmez ve en dar anlamıyla da olsa demokratik yapılara rastlan-

maz. Ama kapıtalizmin gelişmesiyle birlik te, doğmakta olan burjuvazi «demokrası» sloganıyla ortaya çıkar. Aristokrasiye, feodal egemen sınıflara karşı savaşında, burjuvazi halkın gücü, halkın egemenliği kavramlarına yaslanır. Ünlü «özgürlük, eşitlik, kardeşlik» sloganı, feodal aristokrasiye karşı burjuvazinin ve ilk adımlarda peşinden sürüklediği halk kitlelerinin sloganıdır. Burjuvazi, devrimini yaparken Demokratik Cumhuriyet için, demokrasi için savaşmaktadır. Ve bu savaş feodaliteye göre büyük bir tarihsel ilerlemedir. Feodal toplumun temellerine ve feodal egemen sınıflara karşı savaş verirken, genç burjuvazi yeni demokratik ilkeler de bulmuş, demokrasi kavram ve uygulamasını İlk Çağın çok ötesine götürmüştür. Ama, burjuvazinin kurmaya çalıştığı demokrasi de burjuva toplumunun, kapitalist toplumun sınıflı yapısı yüzünden kendi sınıfının demokrasisidir; burjuva demokrasisidir. Yani burjuvazinin egemenliğine dayandığı için «dar, kemirilmiş, ikiyüzlü bir demokrasi, varlıklılar için bir cennet, sömürülenler için bir tuzak»tır. Burjuva devrimi sırasında, halk kitlelerini, başlıca feodaliteye karşı savaş veren köylüleri, emekçileri, giderek işçileri peşinden sürüklemiş olan ve demokrasiyi, yani eşitliği, özgürlüğü, kardeşliği ve yönetimde söz sahibi olmayı onlar adına da talep ediyor görünen burjuvazi iktidara geçip egemen sınıf haline geldikten sonra, demokrasinin sınırlarını da daraltmaktan çekinmemiştir. Bütün 19. yüzyıl boyunca, genel oy hakkı isteğiyle halk ayaklanmaları birbirini izler. İşçi sınıfının mücadeleleri de buna eklenir.

Konumuz demokrasi tarihi yapmak değil. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta büyük demokratik taleplerle iktidara gelen ve demokrasinin sahipliğini benimseyen burjuvazinin kısa zamanda yeni bas kılar, yeni bağımlılıklar, yeni eşitsizlikler yarattığıdır.

Neden böyle olmuştur? Çünkü burjuvazi demokrasiyi burjuva demokrasisi sınırları içinde ve bir sömürü biçiminin yerine yeni bir sömürü biçimini, kapitalist sömürü biçimini geçirmek üzere ister ve bu çerçevede anlar. Böylece burjuva demokrasisi kapitalizmin henüz rekabetçi çağında bulunduğu, tekelleşmediği ve emperyalizme dönüşmediği burjuvazinin devrimci döneminde bile, bir sınıfın (burjuvazinin) çoğunluk (emekçi kitleler) üzerindeki tahakkümü ve burjuvazinin çoğunluğu yönetmesi olmuştur.

19. yüzyılın sonları yaklaşırken, kapitalizm tekelci aşamaya geçmiş, mali sermaye hakimiyeti ve emperyalizm doğmuştur. Bu aşamadan sonra burjuva demokrasisinin sınıf karakteri daha da perçinlenmiş, demokrasinin sınırları kitleler açısından daha da daraltılmış, genel oy hakkı ve parlamentoculuk görünümü altında burjuvazinin en güçlü kesimi olan tekelci sermayenin ve finans - kapital'in egemenliği burjuva demokrasisinin bile sınırlarını kemirmeye başlamıştır. Liberal burjuva demokrasisi bile, büyük tekelci sermayenin güçlenip mutlak iktidarını koymasına engel olarak görülmüştür. Birinci dünya savaşı sonrasında, bir yandan bütün Batı dünyasını halkların demokratik atılım ve talepleri sararken, bir yandan da burjuvazinin en güçlü, en gözüdönmüş ve en gerici kesiminin, burjuva demokrasisinin kurumlarından ve özünden vazgeçen diktacı eğilimleri sarmıştır. Faşizm belası dünyanın başına musallat olmuş ve «finans kapital'in en kanlı diktası» olarak tanımlanmıştır. Burjuva demokratik özgürlüklere ve kurumlara karşı saldırılar başlamıştır.

Tekelci kapitalizmin ve emperyalizmin gelişmesinin, yani kapitalizmin nitel bir değişim içine girmesinin sonucu olarak, burjuvazi büsbütün gericileşmiş, büyük sermaye, tekelci mihraklar, gelişen işçi sınıfı ve emekçi mücadelesi karşısında kendi sınıflarının getirdiği burjuva demokratik hak ve özgürlüklere dahi tahammül edemez hale gelmişlerdir. Burjuva demokrasisi tekelci sermayenin gelişmesine engel olarak görülmüştür.

> «Ekonomik açıdan, emperyalizm (ya da terim önemli değil, mali sermaye dönemi) kapitalizmin gelişmesinin en yüksek aşaması; büyük üretimin, serbest rekabetin yerini tekelciliğe terkettiği boyutlara vardığı aşamadır...

Ekonomik tekel; işte bütün mesele buradadır. Yeni ekonominin tekelci kapitalizmin (emperyalizm tekelci kapitalizmdir) siyasal üstyapısı, demokrasiden siyasal reaksiyona (gericiliğe) *doğru* gidiştir... Emperyalizm, demokrasinin sadece bir talebinin değil *genel olarak demokrasinin, tüm demokrasinin* inkârı'dır.»

Gerçekten de bu inkâr, İtalya'da, Almanya'da, İspanya'da en açık biçimiyle yaşanmış, büyüklü küçüklü çeşitli kapitalist ülkelerde otoriter eğilimler günlük olaylar haline girmiş, Yunanistan, Şili, diktaların son örnekleri olmuştur.

Böylece burjuva demokrasisi, kapitalizmin gelişmesi ve tekelci aşamaya varmasıyla birlikte kendi inkârını kendisi yaratmıştır.

Demokrasi konusundaki bu kısacık tarihsel notlar bile bir gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Her demokrasi, sınıflı toplumda bir sınıf demokrasisidir ve bütün demokratik kurumlara, Anayasalara, demokratik hak ve özgürlüklere rağmen egemen sınıfların güdümünde ve her an egemen sınıfların açık diktasına dönüşmeye elverişli bir siyasal rejimdir. Demokrasiyi sınıflardan soyutlayarak ele almak, burjuva bilim adamlarının metodu ve yutturmacalarıdır.

Ama böyledir diye demokratik mücadele inkâr mı edilecektir? Burjuva demokrasisi büsbütün bir yana mı bırakılacaktır? Faşizmle en geri bir burjuva demokrasisi arasındaki önemli farklılıklara sırt mı dönülecektir? Ve çoğu yanılgıların temelinde yatan demokratik mücadeleyi çağımızda sosyalist mücadeleden ve işçi sınıfından ayırmak yanlışına yeniden mi düşülecektir?

Asıl cevap vermek istediğimiz sorular bunlar olacak...

Burjuva demokrasisi

Burjuva demokrasisi, yukarda da anlatılmaya çalışıldığı gibi, sınıf özü ve sınıfsal dayanağı yüzünden her zaman kısıtlı bir demokrasidir. Kapitalist sistemin belli bir aşamasının siyasal üstyapısını meydana getirdiği için, bir sömürü biçiminin demokrasisi adını da verebiliriz. Ve eğer demokrasiyi, sınıflı toplumlarda hiçbir zaman gerçekten kazanamadığı halk iktidarı, halk otoritesi olarak anlarsak burjuva demokrasisi bu amacı hiçbir zaman gerçekleştirmemiştir. Genel oy, parlamento sistemi gibi görüntüler, sınıflı bir toplumda kitlelerin gerçek egemenliği anlamına gelmez. Basit gözlemlere dayanarak, demokrasinin seçim sandığından ve dört yılda bir halkın oy kullanmasından ibaret olmadığını, oy kullanan seçmenin hertürlü ekonomik ve siyasal baskılardan arınmış bulunmadığını, aksine şu veya bu biçim bir sömürü ve baskı çarkının altında ezildiğini söyleyebiliriz.

İktidarı ellerinde bulunduran egemen sınıflar genel oy hakkı ve parlamentoyu da kendi iktidarlarının bir parçası olarak kullanırlar. Her sınıf iktidarı, özünde bir diktatörlük, bir sınıf tahakkümü olduğuna göre, her burjuva demokrasisinin altında da bir diktatörlük yatar.

Çalışan sınıflar kendi iktidarlarına sahip değillerse, «halk iktidarı» anlamında, «emekçilerin yönetimi» anlamında bir demokrasiden söz etmeye imkân yoktur.

Toplumun azınlığının yani burjuva toplumunda çeşitli kesimleriyle burjuvazinin ve ortaklarının; toplumun çoğunluğunu yani geniş emekçi kitleleri, yani nüfusun yüzde 90'ını yönettiği bir sisteme nasıl olup da kelimenin gerçek anlamıyla demokrasi adı verilir? Burjuva demokrasisinin parlamento, demokratik hak ve özgürlükler, genel oy, seçim sistemi gibi kurumları egemen sınıf yönetiminin yeni koşullara ve ihtiyaçlara göre uygulanmasından başka birşey değildir. Emekçi kitlelerin başta işçi sınıfı olmak üzere yüzyıllardan beri sürdürdükleri mücadele, burjuvaziyi kitlelere bazı haklar tanımaya zorlamıştır. Çağımızda burjuva demokrasisi adı verilen rejim, azınlık iktidarı altında, çoğunluğa, emekçi kesimlere bazı zorunlu hakların tanınmasından ibarettir. Burjuva demokrasileri, egemen sınıfların kendi iç demokrasileridir. Ekonomik hak ve eşitliğin bulunmadığı, sömürünün hem de en azgın biçimlerde devam ettiği bir toplumda «demokrasi»den söz etmek demokrasiye burjuvazinin gözüyle bakmak demektir.

Ancak bütün bunlar demokrasi konusundaki yanılgıları ve kavram karışıklığını giderebilmek için söylenmiştir. Tekelci sermayenin burjuva demokrasisini bu sınırlardan bile geriletmek, açık faşist diktalara veya örtük parlamenter faşizmlere dönüştürme çabalarının yoğunlaşmış bulunduğu çağımızda ve ülkemizde burjuva demokrasisinin özü ve sınırları konusunda yanılgıya kapılmadan işçi sınıfı yönünden burjuva demokrasisinin önemini ve onu örtük veya açık faşizmlerden, diktalardan ayıran derin farkları görmemiz sosyalist mücadeleyle demokratik mücadele bütünlüğünü kavramamız günümüzün en temel sorunlarından biridir.

Sosyalist demokrasi

Demokrasi, burjuvazi ve egemen sınıf lar tarafından ne anlamda kullanılmış olursa olsun, her zaman ilerici, özgürlükçü, halkçı ve kitlelerden yana bir düşünceyi ve çizgiyi anlatmıştır. Ancak demokrasi sözcüğünün burjuvazi tarafından sık sık kullanılması ve kendi sınıf egemenliği şeklinde yorumlanması sosyalizmin ustalarının demokrasi kelimesine yeni bir tanım ve belirleme getirmelerine yol açmıştır. «Burjuva demokrasisi»nden ayırmak ve emekçi kitlelerin, çoğunluğun lehine bir demokrasiyi kastetmek amacıyla genel anlamda demokrasi» ve «sosyalist demokrasi» terimleri kullanılmıştır. Bu anlamda demokrasi «çalışan sınıfların kendi iktidarlarına sahip olmaları, emekçilerin özgürlüğü»dür. Burjuva demokrasisi sadece varlıklılar için demokrasi, sömürülenler ve yoksullar için bir kandırmaca ve tuzaktan ibaretken, sosyalist demokrasi, çalışanlara «gerçek demokrasiyi» getirir. Ve sömürücülere hiçbirşey vaad etmemiş olduğu için de ikiyüzlü değildir. Sadece sosyalizm işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere, tüm çalışan sınıflara hiçbir burjuva demokrasisinin veremeyeceği, bir demokrasi ve özgürlük tanır. Sosyalist demokrasi, burjuva demokrasisi gibi *biçimsel* ve sözde değil, gerçek ve özdedir. Eğer demokrasi azınlık tahakkümünün ortadan kalkması, halkın yani başta işçi sınıfı, tüm emekçi kitlelerin egemenliği olarak anlaşılıyorsa, gerçekten de bu egemenlik sosyalizmin ayrılmaz parçasıdır. Böylece demokrasi ve sosyalizm biribiri içinde, biribirinden ayrılamayacak kavramlar haline gelirler.

Kapitalist rejimlerdeki demokrasinin sınırlı yapısı ekonomik ve sosyal eşitsizlikten, yani küçük bir azınlığın üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurması, çoğunluğunsa bunlar tarafından sömürülmesinden kaynaklanır. İşte sosyalizmle birlikte bu sınırlı yapı ortadan kalkar. Üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsallaşmasıyla ekonomik ve sosyal planda eşitlik sağlanacağından «gerçek demokrasinin» sınırlarına varılır. Sosyalizm dışında demokrasinin en geniş sınırlar içinde tam uygulanması mümkün değildir. Çağımızda, tekelci sermayenin kapitalist yapıya egemen olduğu bir dönemde, burjuva demokrasisinin dar ve aldatmacalı sınırları ancak sosyalizmle aşılır. Bu yüzden de demokrasi zaten sosyalizmin içindedir ve ondan ayrılamaz. Eğer demokrasiden burjuvazinin azınlık egemenliğini anlamıyorsak, sosyalizmin başına demokratik ve benzeri sıfatların getirilmesi ya sosyalizmi bütünüyle yanlış kavramanın, yada bilinçli sapmaların sonucudur.

Demokrasi sosyalizmin ayrılmaz bir parçasıdır. Ama bir avuç azınlığın demokrasisi yani egemenliği ve özgürlüğü değil, emekçi çoğunluğun egemenliği ve özgürlükleri anlamında...

Ve işte bu yüzden sosyalizm için mücadele aynı zamanda demokrasi için mücadeledir. İşte bu yüzden en ilerici ve devrimci Sınıfın işçi sınıfı olduğu çağımızda demokratik mücadeleyi işçi sınıfından ayırmak imkânı kalmamıştır.

Demokratik Mücadele

Burjuva demokrasisiyle sosyalist demokrasi arasındaki bu temel farklılığın anlaşılması ve gerçek demokrasinin ancak sosyalizmle birlikte varolabileceği doğrusu, dar kafalı, sözde keskin, sekter unsurlarca, sosyalizmin pratiğinin her döneminde yanlış değerlendirilmiş ve yanlış adımlara sebep olmuştur. Burjuva demokrasisiyle sosyalizm arasındaki derin nitel

farktan hareketle demokratik mücadeleyi küçümseme, burjuva demokrasisini bütünüyle reddetme eğilimleri işçi sınıfı sosyalistlerinin her dönem mücadele ettikleri sol sapmaları yaratmıştır.

Öte yandan egemen burjuvazinin, egemen sınıf rejimlerinin topunu aynı kaba koyma ve arada ayırım yapmama yanılgıları, liberal burjuva demokrasilerini diktacı faşist rejimlerle bir tutmaya ve işçi sınıfına yanlış hedefler göstermeye kadar varmıştır. Öte yandan, zaman zaman tekelci burjuvazinin klasik burjuva demokrasisinin sınırlarını daraltma eğilimleri ve bu eğilimlere karşı nattâ liberal burjuvaziyi, bütün anti-tekel güçleri anti faşist bir cephede birleştirme zorunluluğu görmezlikten gelinmiş, inkâr edilmiştir. Bu yanlış tavırların hiç biri işçi sınıfına birşey kazandırmamış, aksine zaman zaman mücadelenin gerilemesine ve güçsüzleşmesine yol açmıştır.

Günümüz Türkiye'sinde de bütün bu sapmaların çeşitli biçimlerde ortaya çıktığı görülmüştür. görülecektir. Kimisi demokratik mücadeleyle sosyalist mücadeleyi kesin sınırlarla ayırıp, «Önce demokrasi için mücadele, işçi sınıfı sorunu sonra düşünülmesi gereken bir sorundur» derken ve küçük burjuva sınıf yapısının bütün yanılgılarını yansıtırken, kimisi demokratik mücadeleyi, hattâ burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletmek için yürütülmesi gereken mücadeleyi küçümseyip sol sekterliğe sapmış, koşulları yanlış değerlendirmiş ve hareketi zaafa uğratmıştır, uğratacaktır.

Bu önemli konuyu, yani demokratik mücadele sosyalist mücadele bütünlüğünü birkaç noktadan ele almaya çalışacağız.

Burjuva iktidarlarının tümünü bir sayma yanılgısı

Şu gerçeği bir kere daha tekrarlayalım:

Burjuva demokrasisi, egemen sınıflar demokrasisi olduğu için çağdaş ve gerçek anlamda demokrasi değildir. Sözkonusu «demokrasi», gerçekte bir avuç sömürücü azınlığın, geniş emekçi yığınlarına tahakkümünün demokrasisidir. Gerçek demokrasi, toplumun, en demokratik, en kollektif, en devrimci kesimi olan işçi sınıfının demokratik öncülüğünde gerçekleşen ve tüm emekçileri kucaklayan sosyalist demokrasidir.

Ne var ki, bu temel doğrudan yola çıkarak, burjuva iktidarlarının uyguladıkları rejimlerin hepsini aynı saymak, arada derece farkı görmemek, herşeyden önce işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının demokratik mücadelesinin başarılarını inkâr etmek olur.

Burjuvazi rekabetçi ve devrimci çağında, otokrasiye karşı kendi sınıf kalıpları içinde belirli bir demokrasi anlayışı getirmiştir. Özellikle merkezi feodaliteye karşı güçlenebilmek, serbestçe işgücü temin edebilmek için bir yandan parlamenter monarşileri (meşrutiyetleri veya cumhuriyetleri siyasal bir rejim olarak önerip kurarken öte yandan tarım emekçilerinin serflerin, feodal beylerden ve topraktan kolayca bağımsızlaşmaları için de —onlara başlangıçta genel oy hakkı vermemekle birlikte— mücadele etmiştir. Ama burjuva demokrasileri yüz yıl önceki bu durumunda kalmamıştır.

Burjuvazi o zamanlar feodaliteye karşı sınıf kavgası verirken ,aynı zamanda işçileri de amansızca sömürüp ezmekteydi. İşte işçi sınıfı ve genel olarak emekçiler, burjuvazinin aristokrat sınıfa karşı mücadelesinden yararlanırken, aynı zamanda burjuvaziye karşı gitgide kızışan bir sınıf mücadelesi sürdürüyorlardı. Önceleri ekonomik - demokratik hakları uğruna mücadele eden işçi sınıfı, burjuva diktatoryası güçlendikçe siyasal hareketlenmeye de girdi. 19 uncu yüzyıl Avrupası'nın bu keskin, çok yanlı sınıf mücadeleleri bütünlüğü içinde, bilimsel teorinin doğup, maddeci diyalektik bir temelde sistemleşmesiyle, işçi sınıfı kendi ideolojisini benimsemeye, siyasal - ekonomik ve ideolojik mücadele birlikteliğini kurup güçlendirmeğe başladı.

Devrimci teorinin olgunlaşmasından bu yana bugün en az 110 yıl geçmiş bulunuyor. Burjuvazi aynı tarihlerde, devrimci - rekabetçi aşamadan, tekelci kapitalizm evresine yönelmekte ve giderek gericileşmekteydi. Burjuvazinin gericileşme süreci

aynı zamanda proletarya mücadelesinin yükselme süreci oldu.

20. nci yüzyılın başlarına gelindiğinde kapitalist sınıf, tam anlamıyla emperyalist çağına girmiş yani tümüyle gericileşmişti. Bu evreden başlayarak, işçi sınıfı sadece burjuvaziye karşı değil, aynı zamanda prekapitalist sömürücü sınıflara karşı da tüm emekçilerin öncülüğünü yapacaktır.

Bugün artık işçi sınıfının 110 yılı aşkın bir zamandanberi süregelen siyasal - ekonomik -ideolojik mücadelesi uluslararası burjuvaziye karşı büyük başarılar kazanmıştır, kazanmaktadır. Hâlen, dünyanın üçte biri sosyalisttir. Bir diğer üçte biri de emperyalizmden kısmen bağımsızlaşabilmiştir. Emperyalist bloka bağımlı ülkeler arasında da, işçi sınıfı başta olmak üzere büyük emekçi kitleler devrimci mücadele içindedirler.

İşte bu nedenle bile egemen sınıf rejimlerinin hepsini aynı kabul edemeyiz. İşçi sınıfının uzun bir geçmişe dayanan köklü bir demokratik mücadelesi vardır. Proletarya henüz sosyalizmi kuramadığı ülkelerin pek çoğunda sömürücü zorbalığını geriletmek, demokrasinin sınırlarını genişletip burjuva diktatörlüklerini zorunlu olarak yumuşatmak yolunda büyük aşamalar katetmiştir.

İşçi sınıfının demokratik öncülüğündeki geniş halk kitlelerinin dünyanın her tarafında emperyalizme ve ortaklarına karşı sürdürdükleri mücadele yüzyılımızın gitgide belirginleşen, en önemli sosyal gerçeğidir. Bu mücadeleyi, özellikle 1917'den sonra iyice kavrayan emperyalist burjuvazi ve ortakları, güçlerinin yettiği yerde, «faşist burjuva diktatörlükleri» kurmaya çalışmışlardır.

Burjuvazi tekelcileşip, dar bir finans - kapital zümresinin egemenliği belirginleştikçe, bu küçük azınlık işçi sınıfı ve emekçilerin gücünden de korktuğu ve ekonomik bakımdan bunalıma düştüğü zaman imkân bulursa kendi en gerici diktasını kurar. Böylece faşist rejimler ortaya çıkar.

Eğer uluslararası burjuvazi heryerde faşist diktatoryasını kuramıyorsa, bunun tek nedeni, emekçi yığınların verdikleri demokratik mücadelenin güçlenip, kökleşmiş bulunması ve dünya işçi sınıfı hareketidir. Öyleyse, faşist rejimlerle, faşist olmayan burjuva rejimleri arasındaki farkı görmeli, ama bu farkın, «burjuvazinin şu ya da bu ülkede barışçı olmasından» değil, o ülkelerde işçi sınıfı ve genel emekçi halk hareketinin güçlü olmasından ileri geldiğini bilmeliyiz.

Halen, yeryüzünde faşist rejimler vardır, faşist olmayan burjuva iktidarları demokratik parlamenter görünümlü burjuva tahakkümleri vardır. Faşist olmayan burjuva iktidarları temelinde yine azınlığın çoğunluğa tahakkümü olmakla birlikte, ülkeden ülkeye değişen oranlarda ve emekçi halk yığınlarının demokratik gücüne bağlı olarak, derece derece farklılıklar gösterir. Gerçi sözünü ettiğimiz sömürücü sınıf egemenlikleri (demokrasileri) son tahlilde hep aynıdır; ama, bu rejimlerin dünya işçi sınıfı karşısında, ve o ülkenin işçi veya tüm emekçi sınıflarının kararlılığı oranında, çeşitli farklılıklar gösterdiğini de unutmamamız gerekir.

Bu farklılıkları görmeyen, yok sayan bir genelleme, demokratik mücadeleyi saptırır, yanlış noktalara sürükler. Faşist olmayan, nispeten liberal bir burjuva demokrasisi altında sürdürülecek eylem, demokratik mücadele ve örgütlenme imkânları, ilerici - devrimci güçlerin böyle bir iktidar altındaki ittifakları, faşist bir dikta rejiminden farklı olacaktır. Türkiye'de 12 Mart öncesi ve 12 Mart sonrası burjuva iktidarlarının ve tahakkümünün arasındaki farkın birçok acı deney yaşanmadan önce anlaşılamaması önemli yanılgılara yol açmıştır.

Günümüz Türkiye'sinin taktik planda en önemli demokratik sorununa bu noktadan yaklaşmak mümkündür:

Demokratik mücadele - sosyalist mücadele birlikteliği

Bir yandan çağımızda demokratik mücadelenin sosyalist mücadeleden, ayrılmayacağını kavramamak demokrasiyi burjuvazinin işi olarak görmek, öte yandan çeşitli burjuva iktidarları arasındaki farkı anlamamak ve çağımızda kendisi de biz-

zat burjuvazinin tekelci kesiminin saldırısına maruz bulunan klasik burjuva demokrasisinin sınırlarının genişletilmesinin önemini kavramamak, bizi yukarda da söylediğimiz gibi iki sapmadan birine götürür: Ya kuyrukçu bir tavırla temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının nispeten geniş tutulduğu bir burjuva demokrasisi ile, sosyal demokrasi ile yetinir, işçi sınıfı çizgisini inkâr ederiz. Ya da sol sekter bir tavırla sosyalist eylemi demokratik mücadele bütünlüğünden kopararak soyutlar, işçi sınıfı adına işçi sınıfına ihanetin sosyalist hareketin başarısızlığının tohumlarını ekeriz.

Özellikle sol sekter veya keskinlikçi eğilimlerin çıkabileceği düşünülürse, demokratik mücadelenin önemini ve antiemperyalist - demokratik mücadelede işçi sınıfının yerini kavramak bakımından, demokratik - sosyalist mücadele birlikteliği üzerinde titizlikle durmamız gerekiyor.

Emekçi sınıflar sömürüyü ortadan kaldırmak, barışı kalıcı olarak kurmak adına iktidar mücadelesi verirken, mücadele olanaklarını geliştirmek, çoğaltmak zorundadırlar. Devrimcı teori kitlelerin teorisidir; devrimci hareket tüm kitlelerin malıdır. İktidar başarısına ancak yaygın kitle gelişimiyle ulaşılabilir. Bu nedenle devrimci - ilerici hareketlerinin emekçi halk kesimlerine yayılması ve halk kitlelerin alabildiğine örgütlenmesi başarının en önde gelen şartıdır. Emekçilerin dış ve iç sömürücülere karşı verdikleri mücadele, hareketin en geniş yığınlara yayılmasını gerektirdiğinden, demokratik mücadelenin önemi asıl burada ortaya çıkar.

Demokratik mücadele siyasal planda düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü ekonomik plânda ise, emekçilerin boyunlarını sıkan sömürü boyunduruğunun gevşetilmesi, emekçilerin günlük ekonomik çıkarlarının korunup, kollanıp, geliştirilmesi ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi çabalarını içerir.

Durum böyle olduğu ve sosyal pratiğin deneyinden defalarca geçtiği halde, demokratik mücadeleyi küçümseyen ve sosyalizm için mücadeleden ayıran eğilimler, keskin tavırlar, demokratik mücadelenin bütünlüğünü önemsiz, anlamsız, hatta zararlı sayan sapmalar kol gezmektedir. Oysa,

> «Demokrasi sorununun marksist çözümü, işçi sınıfının, kendi mücadelesi sırasında burjuvaziye karşı *bütün* demokratik talep ve kurumları nihaî zafer için *kullanmasından* geçer... Marksizm bize 'oportünizmle mücadele' ederken *mevcut* kapitalist toplumun burjuvazi tarafından kurulmuş ve yine burjuvazi tarafından soysuzlaştırılmış demokratik kurumlarının kullanılmasını reddetmenin, oportünizm karşısında *kayıtsız şartsız boyun eymek olduğunu öğretir.*»

İşçi sınıfı çizgisi ve sosyalizm için mücadele sadece proletarya ile burjuvazi arasındaki bir mesele değildir. Demokratik mücadelenin öneminin inkârı veya yanlış anlaşılması işçi sınıfını müttefiklerinden tecrit eder ,ilerici devrimci cepheyi zayıf düşürür. Demokratik mücadeleyi 19. ncu yüzyılda olduğu gibi burjuvazinin işi olarak anlama yanılgısına düşmeyip işçi sınıfı öncülüğü ve demokratik mücadele - sosyalist mücadele birlikteliği iyi kavranırsa, demokratik mücadelenin önemini belirtmek sosyalizmi ertelemek anlamına gelmez.

> «Sosyalizme siyasal demokrasi yolundan geçmeden varmak isteyenler gerek ekonomik gerekse siyasal anlamda saçma ve karşı devrimci sonuçlara giderler.»

> «Sosyalist devrim sadece tek cephede verilen tek bir savaş, tek bir eylem değildir... Bütün cephelerde, yani tüm ekonomik ve siyasal meselelerde verilen ve ancak burjuvazinin mülksüzleştirilmesiyle sona erebilecek bir dizi savaştır. Demokrasi için mücadelenin, işçi sınıfını sosyalist devrimden uzaklaştıracağını, sosyalist devrimi geri plana iteceğini, çarpıtacağını sanmak büyük bir yanlıştır. Aksine, başarı kazandığı halde gerçek demokrasiyi kuramayan bir sosyalizm düşünülemeyeceği gibi e-

ğer işçi sınıfı, demokrasi için genel, sistemli ve devrimci bir mücadele sürdürmüyorsa, burjuvaziye karşı zafer kazanmaya hazırlanamaz.»

«Demokrasi olmadan sosyalizm şu iki anlamda imkânsızdır. 1 — İşçi sınıfı eğer demokrasi için mücadele içinde hazırlanmazsa sosyalizmi başarıya ulaştıramaz. 2 — Başarıya ulaşsa bile sosyalizm, demokrasiyi bütün boyutlarıyla gerçekleştirmeden başarısını sürekli kılıp insanlığı daha ileri aşamalara doğru götüremez.»

Burjuva demokrasisinin sınırlı yapısını, içinde sakladığı azınlık diktası tohumlarını ve tüm burjuva demokrasilerinde var olan sınıf tahakkümünü iyi kavramak; ama öte yandan demokrasi için mücadelenin önemini vurgulamak ustaların gerçek dialektik düşünme ve davranma yeteneklerinin ve sosyal pratiğin derslerinin ürünüdür.

Hele, burjuva demokrasilerinin yer yer burjuvazinin tekelci kesiminin diktası «finans - kapitalin en azgın diktası» biçimine dönüştüğü çağımızda, bu dialektik bütünlüğü kavramak, demokratik mücadeleyi asla ihmal etmemek ve önemini küçümsememek, öte yandan demokratik mücadeleyi işçi sınıfından ve sosyalist mücadeleden soyutlamamak en önemli görevlerimizden biridir. Bu dialektik bütünlüğü kavramak aynı zamanda, işçi sınıfının demokratik mücadeledeki öncülüğünü kavramak olacağından, kısır «demokratik devrim», «sosyalist devrim» tartışmalarına da son verir.

Demokratik cephenin güçlendirilmesine sol sekter tavırlarla karşı duranlar, demokrasinin sınırlarının genişletilmesi mücadelesini, demokratik mücadeleyi küçümseyenler, işçi sınıfının çeşitli alanlardaki mücadele ve gelişmesini, örgütlenmesini daha kolay yürütebilmesi için gerekli siyasal özgürlükler uğruna burjuva demokrasisinin sınırlarını zorlamayı revizyonizm olarak görenler. «faşizmin yoğunlaştırılması» teorisyenleri şu satırları okumalıdırlar :

> «Genel olarak tüm siyasal özgürlükler, mevcut üretim ilişkileri temeli yani kapitalist ilişkiler üzerine kuruldukça, burjuva özgürlükleridir... Ama bu noktadan hareketle, sadece popülist eylemciler, anarşistler ve "ekonomist" ler, özgürlükler için mücadelenin inkârına veya önemsenmemesine varabilirlerdi... İşçi sınıfı, adeta içgüdüsel olarak siyasal özgürlüğe ihtiyacı olduğunu, hem de herkesden fazla ihtiyacı olduğunu hissetti.»

Demokratik mücadelenin sosyalist mücadele ile olan dialektik birliğini ve bugün Türkiye'de bu birliğin herzamankinden daha önemli olduğunu kavramak gerekir. Bu aynı zamanda, demokratik mücadelenin gerçek demokrasiye varabilmek ve başarı kazanmak için işçi sınıfı ve işçi sınıfının siyasal partisi öncülüğünde verilmesi zorunluğunu kavramak anlamına gelir. Demokratik mücadeleyi burjuva liberallerine ve küçük burjuva demokratlarına bırakamayız. Onların öncülüğünde yürütülecek bir demokrasi mücadelesi hiçbir zaman gerçek demokrasiye, gerçek halk egemenliğine varamayacaktır. Çünkü kapitalist toplumun ve en ilerisi bile olsa burjuva demokrasisinin sınırlarını aşamayacaktır. Demokratik mücadelenin gelişmesi ve güçlenmesi için bütün demokratik cephenin işçi sınıfının öncülüğünde toparlanması gerekir.

Demokratik mücadelede somut hedefler

Üç yıllık bir anti-demokratik dönemden geçerek bugüne varmış bulunuyoruz. 1971 öncesinin sınırlı ve nisbi demokratik dönemine bile şimdilik dönülememiştir. Geçtiğimiz dönemde pekçok demokrasi dışı Anayasa ve yasa tadili yapılmış, tüm antidemokratik sömürücü çabaları meşru gösterilmeğe çalışılmıştır. Sosyalist ve demokratik örgütler kapatılmış, yurtsever - devrimci güçler susturulmuştur. Bugün sosyalizmin önündeki en önemli görev örgütlenme süreci içinde demokratik mücadeleyi, demokratik mücadele içinde örgütlenmeyi gerçekleştirip, geliştirmektir.

Demokratik hak ve özgürlüklerin temeli düşünce ve örgütlenme özgürlüğüdür. Emekçi sınıflar, yönetici sınıflardan ba-

ğımsız örgütlenebilmek için, demokrasi mücadelesini güçlendirmek zorundadır. Fikir özgürlüğünün gelişmesi, doğal olarak örgütlenme olanaklarını geliştirecek, örgütlenme güçlendikçe fikir özgürlüğü de yayılacaktır.

Sosyalist mücadele ile demokratik mücadelenin diyalektik birliğini iyi kavramalıyız. Demokrasi mücadelesinin öncü gücü, şüphesiz, toplumun en demokratik kesimi olan işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının bağımsız politikası olmadan demokrasinin kendiliğinden gelişeceği düşünülemez. Günümüzün diğer bir önemli sorunu da, antidemokratik duvarları geriletmenin yanısıra, yurdumuzda demokrasinin kurumlaşıp, kökleşmesini ve halk yığınları arasında yayılmasını sağlamaktır. Bu da, demokratik çabalara sadece işçi sınıfının veya devrimci yurtsever aydınların değil, tüm emekçi kesimlerin katılmasıyla gerçekleşir.

Böylece demokratik mücadeleyle, sosyalist mücadelenin ayrılmazlığını, *demokrasi* ile *örgütlenmenin* birbirini bütünleyerek güçlendirmesi şeklinde somuta indirgemek doğru olur.

Demokratik mücadeleyi küçümsemek ve örgütlenme sorunumuzdan ayrı tutmak, halkımıza zarar verecek, sosyalist düşüncenin yayılmasını kısıtlayacak sol sekter ve keskin bir tavırdır; devrimci mücadelenin sorumluluğunu duymayanların işidir. İşçi sınıfı halka öncülük etmek görevinde, tüm demokratik özlemleri kucaklayacak, demokrasi olanaklarını geliştirecek ve varolan her türlü meşru imkânları kullanacaktır. Aradan geçen bunca olaydan hiç ders alınmamış gibi, —kendi deyimleriyle— «legalite uğruna mücadele» yi revizyonizm olarak göstermeğe çalışan seslerin duyulmağa başladığına şahit oluyoruz. İşçi sınıfı sosyalizmi halkımızın yeni ve daha ileri demokratik canlanmalarına zarar verecek, hareketi yeni serüvenlere doğru itecek bu tür keskinliklere ve sorumsuzluklara karşı da mücadele edecektir.

İşçi sınıfının bağımsız politikasının günümüzde büyük demokratik görevleri vardır. Bu görevlerin üstesinden gelmek, sadece aydınların dar çabalarıyla gerçekleşemez. Devrimci halk uyanışı bugün bir evrim aşamasındadır. Bu evrim, vurgulayarak belirttiğimiz gibi örgütlenerek demokrasiyi geliştirmek, gelişen demokratik ortamda daha iyi ve yaygın örgütlenerek, sosyalist mücadeleyi daha ileri aşamalara götürmektir. Bu görevler bütünlüğü, günümüzde iki kere iki dört eder kadar açık ve seçiktir. Sözkonusu bütünlük konusunda tartışmaya bile girmek gereksizdir. Asıl tartışacağımız sorun şimdiki aşamanın bizlere yüklediği görevlerin ne olduğu değil, bu görevlerin nasıl yerine getirileceğidir. Demokratik mücadelenin yayın organlarında verilemeyeceği, bunun ancak sosyalist örgütlenme ile gerçekleşeceği açıktır. O halde, emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı verilen verilecek olan demokratik ve sosyalist mücadele birlikteliğinin en somut adımını, işçi sınıfının merkezî siyasal otoritesi yönlendirdiği takdirde, emekçi hareketleri kendiliğindenlikten kurtulur.

Sözkonusu görevlerin nasıl yerine getirileceği sorusunun cevabını ise işçi sınıfının Sosyalist Parti'sinde aramaktan başka çıkar yol yoktur.

Türkiye'de demokrasi ve özgürlükler sorunu

Taner Timur

CHP - MSP koalisyon hükümetinin programında şu satırları okuyoruz: «...İyi işleyen bir demokrasinin temel koşulu olan geniş görüşlülüğü, eleştiriye tahammülü, karşı düşüncelere saygıyı en başta hükümet göstermelidir. Hükümetimiz buna kararlı olarak göreve başlıyor. Buna kararlı olduğu için de programın temel unsurları arasında... demokrasimizi her bakımdan yüksek bir düzeye eriştirmek üzere düşünce ve inanç özgürlüğü önündeki sınırlamaları kaldırma kararı yer alıyor.»

«Türk milletinin en ileri ölçüde demokratik özgürlüklere layık olduğu inancındayız. Dünya coğrafyasındaki yerimizin de, çağdaş dünya koşullarının da, ekonomi veya eğitim alanlarındaki eksikliklerimizin de millet olarak, gerçek demokrasinin gerektirdiğinden daha az özgürlükle yetinmek durumunda bırakmadığı kanısındayız.»

Öyle sanıyorum ki bu görüş gerçekleşirse, toplumsal düzenimizde değilse bile siyasal düzenimizde, başka bir ifadeyle Türk demokrasinin gelişiminde yeni bir dönem başlıyacaktır.

Kısa kesintiler bir yana bırakılırsa, otuz yıla yaklaşan bir süredir çok partili hayat içinde yaşıyoruz. Bu dönemin uzunca bir kısmında Türkiye'de demokrasi, sadece «çok partili hayat» olarak anlaşılmıştır. Siyasal partilerin dayandıkları toplumsal kuvvetler, büyük tarım ve ticaret çıkarlarının siyasal etkenliği, uluslararası kapitalizmin gelişimi ve Türkiye'yle kurduğu yeni bağlar ve bütün bunların memleketimizde özgürlükler bakımından taşıdığı anlam pek tartışma konusu yapılmamıştır. Bu soruların tartışıldığı dar çevreler ise genellikle kaba yöntemlerle susturulmuş ve sindirilmiştir. Ve garip bir paradoks olarak, Türkiye'de çok partili hayata geçiş, ayni zamanda siyasal fikir ve eylemleri bakımından insanların en çok baskı altında tutuldukları dönemlerden biri olmuştur.

Ne var ki bazı soruları soranların susturulmaları, bizzat bu soruların da bertaraf edilmeleri demek olmadığı için siyasal gelişimimizin belli bir evresinde Türk demokrasisinin niteliği, bu kez çok daha geniş bir çevrede tartışma konusu olmağa başlamıştır. Bu konuyla ilgili olarak cevap aranan belli başlı sorular şunlar olmuştur: Türk demokrasinin özellikleri nelerdir? Demokrasiyi özgürlüklerden, özgürlükleri de toplumsal sınıflardan soyutlayarak ele almak mümkün müdür? Türkiye'de gerçek anlamıyla demokrasi var mıdır? Ve nihayet Türk toplumunun temel sorunları

demokratik yollarla çözülebilir mi?

Ne yazık ki gerçek bir devrimci stratejinin saptanması bakımından zorunlu olan bu sorular, 1961 den sonra bazı «strateji»lerin *belli* cevapları ile birlikte sunulmuş ve daha çok propaganda amaçları ön plana alınarak bilimsel tartışma ortamı zedelenmiştir. Böylece, özellikle 27 Mayıs hareketinin yanlış değerlendirilmesinden kaynak alan bazı görüşler bir kısım bürokratik ve politik çevrelerde giderek güç kazanmıştır. Bunlar kaba hatları ile şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik sorunları demokratik bir düzende ve genel oy çerçevesi içinde çözülemez. Çünki genel oy sistemi, benzer yapıdaki bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de devamlı olarak tutuçu parlamento çoğunlukları oluşturmakta ve parlamentolardan devrimci, hatta reformcu kanunlar çıkmamaktadır. O halde, toplumsal sorunlarımızın çözülmesi ve hızlı bir kalkınma isteniyorsa, parlamento dışı, radikal çözümler bulmak şarttır.

Aslında sağlıklı bir gözlemden hareket eden bu görüş yanlış bir sonuca ulaşmaktadır. Yanlışlık şuradadır: Gerçek devrimci potansiyeli teşkil eden halk kitleleri bilinç ve örgütlenme düzeylerinin sonucu olarak egemen sınıfları izliyorlar diye küçümsenmekte ve devrimci sıtratejide öncülük küçük burjuva aydınlarına verilmektedir. Böylece 1930 ların «kadro» culuğu yeni koşullara uydurulmuş bir biçimde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Oysa, dünya sosyal mücadele tarihinin sayısız örneklerle önümüze serdiği gibi, küçük burjuva özellikle buhran dönemlerinde her türlü tutarsızlıklara ve ihanetlere açık bir sınıftır. Bu bakımdan diyebiliriz ki eğer 12 Mart 1971 den sonra bunun ülkemizde bir sürü yeni kanıtını gördüysek, sanırım bu gerçeği anlamak için böyle acı bir tecrübeye hiç de ihtiyacımız yoktu.

Türkiye'de siyasal rejimin gelişimi açısından küçük burjuva devrimciliğinin değerlendirilmesi yapılırken üzerinde durulması gereken başka bir husus da, herhalde, bu yöndeki fikirlerin gençlik kesimindeki etkileri olacaktır. Çoğu kez sosyalist bir yorumla bağdaştırılmağa çalışılan bu görüş, yakın geçmişimizi yaşantısıyla tanımıyan ve yeteri derecede de inceleme fırsatını bulamamış nesillere şu «mesaj»ı iletmiştir: «Türkiye'de demokrasi yoktur. Türkiye'deki rejim demokratik bir kılıfa sokulmuş faşizmden başka bir şey değildir. Bu bakımdan rejimin daha da sağa kayması söz konsu olamaz.»

Daha sonraları bu görüşler, gençlik kesiminde fikir olarak etkenliğini nisbeten yitirmişse de, eylem planında, adeta bilinçaltına yerleşmiş bir şekilde canlılığını korumuştur. Fikirle eylem arasındaki bağların koptuğu bu dönemde proleter devrimciliği ilkesi daha çok küçük burjuva devrimciliği yöntemleriyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu ise devrimcilerin sömürücülerle değil, kendi aralarında savaştıkları, her türlü provokasyona açık bir ortam yaratmış ve 12 Mart rejimi, cadı kazanlarının kaynatıldığı böyle elverişli bir ortamda tezgâhlanmıştır.

Bu yazının amacı 12 Mart darbesine yol açan gelişimi ayrıntılı bir şekilde yorumlamak değildir. Yukardaki düşünceler böyle bir yorumda yer alabilecek bazı unsurları içeriyorsa da tam bir bilançonun henüz zamanı gelmediği inancındayım. 12 Mart öncesinde fikir ya da eylem planında «devrimci» bir faaliyette bulunmuş her kes böyle bir tartışmaya katılma olanağına sahip olmadıkça, gerçeğin bütün unsurlarıyla ortaya çıkması güçtür. Bu bakımdan günümüzün sorunu herşeyden önce özgürlükler sorunudur ve yazımız da bu çerçeve içinde kalacaktır. Ancak, siyasal rejim ve devrimci hareketlerden söz etmeden özgürlükleri ele almak mümkün olamıyacağına göre açıklamamız ister istemez bazı polemik unsurlar da taşıyabilir. Bununla beraber sorunları mümkün olduğu kadar genel bir seviyede ele alarak Türkiye demokrasisinin bazı karakteristik aşamalarını saptamağa çalışacağım.

Öyle sanıyorum ki Türkiye'de çok partili hayatın gelişiminde birer dönüm noktası sayılabilecek, üç devre vardır. Bu devrelerin ayrı ayrı incelenmesi ve özelliklerinin ortaya konması, bir yandan yakın geçmişimizi daha iyi anlamamıza yardım edecek, öte yandan da bize siyasal rejimi-

mizin bugünkü sorunlarını ve gelişme yönünü aydınlatacak bazı ipuçları verecektir. Bu devreler sırasıyla şunlardır: Birinci ve belki de en önemli devre 1946-50 yıllarını kapsıyan çok partili hayata geçiş ve iktidarın el değiştirmesi dönemidir. Türk demokrasisinin bugün için de geçerli birçok özelliği bu devrede oluşmuş ve biçimlenmiştir. İkinci devre 27 Mayıs hareketi ve onun ürünü olan 1961 Anayasası ile girilen devredir. Yakın tarihimizin en çalkantılı dönemlerinden biri olan bu devre de 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle noktalanmıştır. «Ara rejim» olarak isimlendirilen üçüncü devre ise Türk demokrasisinin adeta bir ölüm kalım savaşı verdiği yoğun bir devre olmuş ve 14 Ekim seçimleriyle son bulmuştur.

Bu devrelerin temel unsurları neler olmuştur?

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda memleketimizde, dünyada pek benzerine rastlanmıyan bir olay cereyan etmiştir. Bir «milli şef» yönetimindeki tek parti diktatörlüğü, kendi rızasıyla çok partili hayata geçmiş, demokratik seçimler düzenlemiş ve neticede de seçimleri kaybederek iktidardan uzaklaşmıştır. Bu nasıl olabilmiştir? Türkiye'de bu süreci mümkün kılan iç ve dış unsurlar çeşitli incelemelerle ortaya konmuştur ve bugün için artık karanlıkta kalan nokta azdır. Bununla beraber sürecin bütünü ile ilgili genel bir sentez denemesi faydasız olmaz kanısındayım.

1946-50 dönemi Türkiye'de hem çok partili hayata geçiş yıllarıdır, hem de bu geçişin tartışmasının yapıldığı yıllardır. Tartışma ve kuşkular bu dönemde şu temel soru etrafında toplanmaktadır: Türkiye gerçekten çok partili hayata geçmiş midir? Yoksa yakın tarihimizde benzerlerine rastladığımız gibi «muvazaalı» bir muhalefetle, yani bir danışıklı dövüşle mi karşı karşıyayız? Bu tartışma 14 Mayıs 1950 seçimlerinde D.P. iktidara gelinceye kadar sürmüştür. O kadar ki C. Bayar, seçimlerden bir hafta kadar önce yaptığı bir konuşmada bu ithamları «son defa»(1) reddetme lüzumunu hissetmiştir. Ayrıca bu tartışma sadece uzun süre devam etmekle kalmamış, muhalefet saflarını da daima bölmüş ve birbirine düşürmüştür.

Gerçekten D.P. muhalefeti bir «muvazaa» nın mı eseridir? İktidara gelmiş olması bu iddiayı kökünden çürütmemiş midir? Bu soruya verilecek cevap «muvazaa» kavramına verilecek anlama bağlıdır. Eğer «muvazaa» dan gizli, fakat net ve ayrıntılı bir anlaşma kastediliyorsa, herhalde İnönü ile Bayar oturup böyle bir «protokol» imzalamamışlardır. Ancak, daha geniş bir anlamda ,bir takım temaslarla perçinlenen karşılıklı bir güven ve anlayış söz konusu ise böyle bir anlaşmanın mevcudiyeti sanırım yadsınamaz. Bunun çeşitli kanıtlarını vererek sözümü uzatmak istemiyorum. Sadece şu kadarını söyliyeyim ki bizzat Celal Bayar da bazı beyanlarıyla bunu kabul eder görünmektedir. Bayar, D.P. nin, «iktidar partisinin geniş bir müsamahası, hatta teşviki ile»(2) geliştiğini belirttiği gibi, «muvazaa» isnatlarına karşı partisini savunurken, gayet anlamlı bir biçimde Serbest Fırkayı da savunmak zorunluluğunu duymuştur. Bayar'a göre «Serbest Fırka dahi muvazaa partisi değildi. Muvazaa hafifliktir»(3)

Aslında bu tartışmayı da yaratan husus C.H.P. ile D.P. nin gerek sosyal yapıları, gerekse dünya görüşleri bakımından birbirine pek benzeyen iki parti oluşları ve üstelik bu benzeyişin giderek artma eyilimi göstermesidir. C.H.P. lideri ile D.P. kurucularını zımni bir anlaşma ortamına götüren temel faktör budur.

D.P. savaş yıllarında uygulanan iktisadi politikanın Türkiye'nin toplumsal yapısında yarattığı değişmelerin ürünüdür. Bu dönemde C.H.P. egemen sınıflarla yer yer çatışmış ve onlardan bir ölçüde uzaklaşmıştır. Millî Korunma Kanunu'nun bütün sıkıntısını çeken halk kitleleri ise CHP den çoktan kopmuştur. Bu bakımdan, iktisaden güçlü sınıflara ve onun aracılığı ile halka dayanan D.P., C.H.P. yi devamlı olarak despot bir bürokrasi, ceberrut bir devlet olarak görmüş ve göstermiştir. Menderes'e göre, 1940 larda «Devlet partisi,

devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştır». (4)

Aslında bu görüş gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Gerçeğin diğer bir yanı da C.H.P. nin egemen sınıflardan tamamiyle kopmamış olması ve herşeye rağmen iş çevrelerinde önemli bir taraftar kitlesini korumasıdır. Bunların özellikle savaş enflasyonundan Parti desteği ile yararlanan iş adamları ve yine bu spekülatif ortamda iş hayatına atılan memurlar olduğu söylenebilir. (5) Nitekim Menderes de «memleketin tanınmış iş adamları ile ileri gelen tüccarlarının Halk Partisi ile D.P. nin safları arasında ayni nisbetlerde olduklarını belirtmek yerinde olur» (6) demiştir. Ayrıca hatırlatalım ki CHP.-DP. çatışmasının sertleştiği hallerde daima iki iş adamı ortaya çıkmış ve gerginliği yumuşatmıştır. Bunlardan biri Ankara Ticaret Odası başkanı (Vehbi Koç - C.H.P.) diğeri de ayni Oda'nın ikinci başkanıdır. (Üzeyir Avunduk — D.P.)

C.H.P. nin «bürokratik» görünümünün yanıltıcı kılabileceği ikinci unsur da şudur: C.H.P. yirmibeş yıllık iktidar partisi olarak bürokrasinin kumanda mevkilerine hakim olmakla beraber, idarenin orta ve genç kuşaklarının sempatisi daha çok D.P. ye yöneliktir. Uluslararası fikir hareketlerine açık olan bu zümreler o dönemde tam anlamıyla D.P. nin değilse bile, demokratik hareketin içindedirler ve «1946 ruhu» nun yaratıcısıdırlar. Bu husus şu bakımdan çok önemlidir: Savaş sonunun yurt içi ve dünya koşulları çerçevesinde Millî Şef'i çok partili hayata iten toplumsal zümre daha ziyade bu olmuştur. Geleneksel olarak C.H.P. nin en büyük manevi desteğini teşkil eden bu zümrenin kaybedilmesi, C.H.P. liderleri nezdinde acıyla hissedilmiş, D.P. çevrelerinde ise büyük bir moral güç olmuştur. Bu yüzdendir ki D.P. liderleri partilerinin kuruluşunu bir «emrivaki» (6) olarak görmüşler ve cesaretle hareket etmişlerdir. Kanımca bu görüşte büyük bir gerçek payı vardır. Ancak, açıklamağa çalıştığım koşullar içinde, ihtiyatlı ve dengeci bir kişiliğe sahip olan İsmet Paşa çok partili hayat kararını verince, bu sefer yakın geçmişin tecrübelerine dönmüş, Serbest Fırka hareketini hatırlamış ve bu denemeyi günün koşullarına uygun bir biçimde yeniden canlandırma çabasına girişmiştir. Bunun için de Atatürk'ün son başbakanı, kendisinin de 1939'da CHP Grup başkanvekilliği teklif ettiği Celal Bayar uygun görülmüştür. Böylece İnönü bir takım kuşkularla karşıladığı çok partili hayatta muhalefeti hiç olmazsa belli sınırlar içinde kontrol altına alma gayreti içine girmiştir ve sözünü ettiğiniz «muvazaa» bu noktadan itibaren başlamaktadır.

Gerçekten çok partili hayatın ilk döneminde İnönü ve yakınları ile C. Bayar ve yakınları arasında zımnî bir anlaşma vardır. Bu anlaşma daha D.P. kurulmadan başlamıştır. Öyle ki D.P. den önce Temmuz 1945 de — hem de epeyce yankı uyandıran— bir muhalefet partisi kurulmuş olmasına rağmen, 1 Kasım 1945 Meclisi açış konuşmasında İnönü, hala, «bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır» (7) demektedir. Yani kurulmuş bir partiyi yok saymaktadır. Ayni zamanda çeşitli yollarla C. Bayar ekibi teşvik edilmekte, İnönü, Bayar'la görüşmeler yapmakta ve Ulus ta yeni partiyi övücü başyazılar yayınlamaktadır.

Bunlara rağmen 1946-50 döneminde Türkiye'de siyasal mücadelenin dozunu, İnönü-Bayar anlaşmasından çok, gerek iktidar gerekse muhalefet partilerindeki «muhalefet» tayin etmiştir. Gerçekten C.H.P. içindeki bir grup «müfrit», çok partili hayata geçişi önlemeğe çalışırken, D.P. içindeki bir grup «müfrit» de Bayar ekibini «muhalefeti satmakla» suçlamışlardır. (8) Ne var ki zafer «müfrit» lerin değil, parti büyüklerinin olmuş ve 12 Temmuz Beyannamesi Türk demokrasisine damgasını vurmuştur.

Çok partili hayata geçişimizi sağlıyan zımnî anlaşmanın bir yandan biçimsel, diğer yandan da özle ilgili unsurları vardır. Biçimsel unsur, İnönü'nün D.P. iktidara gelse dahi yine Cumhurbaşkanı seçileceği hususundaki saf inancıdır. İnönü Serbest Fırka denemesindeki Atatürk gibi «milletin cumhurbaşkanı» seçilme sevdasındadır. Demokrat liderler «İnönü'de maharetle teşhis ettikleri bu zaafı mükemmel işle-

mişler, onun ağzına, istediği balı çalmakta hiç cimri davranmamışlardır... Ve karnında kırk tilkiyi, kuyruklarını birbirine değdirmeksizin dolaştırabildiği söylenilen o kurnaz İnönü bu oyuna gelmiştir» (9) 1950 seçimleri yaklaşırken İnönü herhalde D.P. lilerin gerçek niyetlerini sezmiştir; fakat o zaman da artık iş işten geçmiş bulunmaktadır.

C.H.P. — D.P. anlaşmasının özle ilgili unsurlarını ise devrim kanunları, laiklik ilkesi ve dış politika teşkil etmektedir. İnönü bu konularda özel bir titizlik göstermiş, D.P. kurulurken programını bizzat incelemiş ve Celâl Bayar'la arkadaşları da gerekli teminatı vermişlerdir. Daha önce de belirttiğim gibi her iki partinin benzer toplumsal yapıları bu anlaşma ortamını kolaylaştırmıştır. Bu suretle temelde anlaşmış iki siyasi parti Türk demokrasisinin biçimsel görüntüsünü sağlamışlar ve partiler arasındaki tartışma marjı da iktisat politikası, devletçilik ve bürokrasi konularına sıkışıp kalmıştır. Böylece D.P. nin «Hürriyet Misakı» nda ifadesini bulan özgürlük savaşı, bir avuç bürokrata «artık yeter!» demekten ibaret kalmıştır. Kaldı ki C.H.P. 1947 Kurultayında programından devletçilik ilkesini adeta silip atarak ve laiklik ilkesinden tavizler vererek D.P. nin elinden bu kozları da almak istemiştir. Bu suretle C.H.P. ve D.P. tam bir ikiz kardeş halini almışlardır. Bu benzerlik D.P. liderlerini de rahatsız etmiş olacak ki Menderes bunu «Amerikan demokrasisini zaman zaman nöbetleşe idare eden Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler arasında da esaslı ve külli farklar müşahede olunmuyor» (10) diye savunma zorunluluğunu duymuştur. Hatta D.P. kurucuları partilerinin adının dahi Amerika'dan mülhem olduğunu ileri sürmüşlerdir. «Orada da bir Cumhuriyetçi Parti, bir de D.P. yok mudur?» (11) Böylece Türk toplumunun girdiği Amerikancı dönemde nasıl Türk kapitalizmi Amerikan kapitalizmine benzetilmeğe çalışıldıysa, Türk demokrasisi de Amerikan demokrasisine benzetilmeğe çalışılmıştır. Oysa bu çabaların sonucu olarak, yüz yılların oluşturduğu ileri kapitalist bir temelden mahrum olan Türk demokrasisi, Amerikan demokrasisinden ziyade, yine bizzat Amerikan emperyalizminin anti sovyetik mücadelesinin bir aracı olarak bu yıllarda geliştirdiği başka tip bir «demokrasi» ye benzemiştir. Bu tip demokrasi, 1960 larda Türkiye'de «Filipin Demokrasisi» olarak isimlendirilmiştir.

«Filipin demokrasisi» nedir? Filipin demokrasisi tutucu iki ana partinin siyasal hayatın tekeline sahip olduğu, sola kapalı ve sağa alabildiğine açık bir demokrasi modelidir. Türkiye'de bu tip demokrasinin temelini Türk Ceza Kanunu'nun faşist İtalya'dan aktarılmış 141 ve 142 nci maddeleri sağlamıştır. C.H.P. li «müfrit»ler (12) önce talihsiz bir şekilde bu maddeleri D.P. ye karşı da kullanmak istemişlerse de (13) başarıya ulaşamamışlar ve sonra onlarla müştereken bu maddeleri üç kez ağırlaştıran değişiklikler yapmışlardır. Böylece girilen dönemde bu maddeler, demagojik bir şekilde ileri sürüldüğü gibi «komünizm» e karşı değil, bütün sola karşı kullanılan birer silah olmuş ve ilerici yönde bütün fikirler amansız bir baskı politikasıyla sindirilmiştir. Ve daha sonraları Türk devlet adamları sanki «Filipin Demokrasisi» tezini kanıtlamak istercesine Washington'da (!) Filipin Cumhuriyetiyle bir dostluk anlaşması imzalamışlardır. (14)

Türk siyasal tarihinde çok partili döneme geçiş koşullarının genel bir tablosunu çizmeğe çalıştığım bu satırlarda son söz olarak şunları söylemek isterim. Herşeye rağmen Türkiye'de çok partili hayata geçiş tamamen bir aldatmaca mı olmuştur? Hiçbir olumlu unsur ihtiva etmemekte midir? Ve daha da kötüsü amerikan emperyalizminin Türkiye'ye yerleşmesi çok partili hayatın mı eseridir? Bütün bu sorulara olumlu bir şekilde cevap verilmesinin gerçeklere ters düşeceği inancındayım. Çok partili hayat, kendi dar çerçevesi içinde yine de Türkiye'de bazı tabuları yıkmıştır. Bu tabuların başında o zamana kadar her türlü tartışmanın üstünde tutulan «şeflik sistemi» gelmektedir. 1946 dan itibaren Türkiye'de insanlar artık herkesin eleştirilebileceğini görmüşler ve yaşamışlardır. Öyle sanıyorum ki Türkiye böyle bir dönem geçirmeden toplumsal bilincin geniş kitlelere malolduğu bugünlere gelemezdi. Ayrıca 1946 dan sonra Ame-

rikan emperyalizmi ile kurulan bağlardan çok partili hayatı sorumlu tutmak da son derece yanlıştır. İkinci dünya savaşından sonra emperyalizmle kurduğumuz yeni bağlar, gerek uluslararası ilişkilerdeki gerekse Türk toplumundaki yeni gelişmelerin ürünüdür ve bu ilişkiler D.P. henüz gerçek bir kuvvet olmadan C.H.P. iktidarı zamanında kurulmuştur. Sovyet talepleri esasen başlatılmış olan bir Mc Carthist politikanın önemli bir unsurunu teşkil ederken İnönü «İstanbul'a gelen Amerikan veya İngiliz filolarının amirallerini bazan İstanbul'a gidip kabul ediyor, onlara olağanüstü bir ilgi gösteriyor» (15) ve şunları söylüyordu: «Eğer Rusya gelip de aradaki ihtilafları müsait bir şekilde halletmek teklifini yapacak olsa bile ben Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle elele gitmekte devam etmesine taraftarım» (16)

Sonuç olarak şunu söyliyebilirim ki bütün açıklamağa çalıştığım özelliklerine rağmen Türkiye'de çok partili hayata geçiş yine de olumlu bir adım teşkil etmektedir. Bir süre belirli sınırlar içinde hapsedilmesine rağmen, Türkiye'de fikir özgürlüğü kendi diyalektiği içinde gelişmiş ve bir aşamadan sonra toplumsal düzenin kritiğini de içeren bir ortam bulmuştur. Bu gelişme nasıl olmuştur?

27 MAYIS ve ÖZGÜRLÜK DÖNEMİ

Türkiye'de biçimsel demokrasi sınırları içindeki siyasal kavgalar on beş yıl sürmüştür. Bu dönemden sonra ise, 1961 Anayasasının da etkileriyle, özgürlüklerin sınırları genişlemeğe ve toplumsal eleştiriler bir öz kazanmağa başlamıştır. Ancak, bu dönemin demokratik gelişimine damgasını vuran toplumsal güçleri saptamak için yine bir miktar geriye dönmek ve bugün pek üstünde durulmayan bazı noktaları hatırlamak gerekmektedir.

1950 yılında, iki büyük partinin belli bir düzen konusunda tam bir anlaşma içinde bulunmalarına rağmen, siyasal iktidarın hemen hiç sarsıntısız el değiştirdiğini söylemek mümkün müdür? Sanmıyorum. Şöyle ki 14 Mayıs 1950 seçimlerinin öncesinde silâhlı kuvvetlerin, iktidarın D.P. lilere verilmesine razı olmıyacağı konusunda çeşitli rivayetler çıkarılmış ve haftalarca kamu oyu kuşku ve tereddüt içinde bırakılmıştır. Buna rağmen D.P. iktidara geldiyse bunda başlıca rolü, rivayetlerin aksine, ordunun genç kademelerinin desteğinin oynadığı söylenebilir. İşte bu desteği hissettiği ve bundan kuvvet aldığı içindir ki, D.P. ileri gelenleri süratle ordunun üst kademelerini değiştirmişler ve adeta bir «sessiz darbe» gerçekleştirerek iktidara yerleşmesini bilmişlerdir. Bu bakımdan Türkiye'de iktidar kadrosunun değişmesinde bu olgunun da en az seçimler kadar önemli olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. (17)

1950 - 60 döneminde Türk siyasal hayatında iki ana parti adeta rol değiştirmiştir. C.H.P. demokrasinin ve özgürlüklerin savunucusu olurken, D.P. giderek anti-demokratik bir tutum içine girmiş ve «ince demokrasiye paydos» (18) diyebileceğini eylemleriyle kanıtlamıştır. Doğaldır ki bu değişime paralel olarak toplumsal destekler de yer değiştirmektedir. Asker-sivil aydınlar ve 1954 den itibaren patlak veren şiddetli enflasyondan zarar gören tüm dar gelirliler artık C.H.P. nin arkasındadır: Sonuç buhran ve 27 Mayıs devrimidir.

Toplumsal gelişim, aslında, elbette yukarda zorunlu olarak şematize ettiğimiz kadar basit değildir. Fakat öyle sanıyorum ki 27 Mayısın fikren oluşmasında ve fiilen gerçekleşmesinde küçük burjuva kökenli asker-sivil aydınların ve onlara büyük bir değer veren ve hatta yer yer kışkırtan C.H.P. nin rolü yadsınamaz. Bu haliyle 27 Mayıs klasik bir askeri darbeden ayrılmış ve ilk günden itibaren silah zoruyla alınan iktidar sivillerle paylaşılmağa başlanmıştır.

27 Mayıs hareketi bir «demokrasi»yi kurtarma operasyonuydu. Bu amacına da ulaşmıştır. Bununla beraber hareketin bizatihi bir askeri darbe niteliği taşıması ve anti-parlamenter bir yolla parlamentoyu kurtarma gibi çelişik bir olgu olması Türk siyasal hayatında Cumhuriyetle birlikte kapanmış olan bir dönemi de yeniden başlattı: Askeri müdahaleler dönemi... Gerçekten 1961-1971 yılları arası Türk siya-

sal hayatı, çeşitli biçimlerde somutlaşan askeri müdahalelere sahne olmuştur: Protokoller imzalanmıştır; başarısız darbe teşebbüsleri yapılmıştır; muhtıralar verilmiştir. v.b. Ancak bütün bu müdahelelere yakından bakılırsa, hepsinin, 27 Mayıs hareketinin gerçekleşme şeklinin yarattığı bir durumun sonucu olarak iki ayrı «model» de uygulandığı görülür. Bunu şöyle açıklıyabiliriz:

27 Mayıs hareketi ordunun hiyerarşik yapısının dışında daha ziyade genç subaylar tarafından hazırlandı ve gerçekleştirildi. Bu durum ve Milli Birlik Komitesinin daha sonra gerçekleştirdiği bizzat Silahlı Kuvvetlerle ilgili operasyonlar ordu hiyerarşisi içinde bazı huzursuzluklar yarattı. Yüksek rütbeli subaylar ilerde de birtakım emrivakiler karşısında kalmamak için daha tedbirli bulunmanın yollarını aradılar. Öte yandan 27 Mayıs hareketinden sonra M.B.K. içinde temel bir görüş ayrılığı belirdi. İhtilalci subaylardan bir grup üye iktidarı tekrar siyasal partilere vermemeği ve memleketin ancak otoriter yollarla çözülecek sorunlarını halletmek üzere belli bir süre iktidarda kalmağı öneriyorlardı. Bir süre sonra bu grup, demokrasiye geçiş savunucuları tarafından bir darbe ile tasfiye edildi ve yurt dışına siyasi sürgün olarak gönderildi. 13 Kasım 1960 darbesiyle Komiteden uzaklaştırılan «14 ler» olarak isimlendirilen bu grup daha sonraları siyasal hayatımızda parlamento dışı çözüm yollarını savunan «radikal» akımın kurucusu ve ilk örneği sayılabilir. Bununla beraber olayların gelişimi o dönemde «14 ler» in arasında «otoriter idare» den başka hiçbir ortak görüşün olmadığını gösterdi. Ve 14 ler çeşitli siyasi partilere dağıldılar.

Milli Birlik İdaresinin memleket yönetiminde karşılaştığı güçlükler ve giriştiği bazı talihsiz reform denemeleri kendisini yıpratarak itibarını sarsınca, siyasal iktidarın dizginleri de elinden kaymağa başladı. Bu dönemde iktidarın fiili kontrolünün mücadelesi bizzat Silahlı Kuvvetler çerçevesinde yapılmakta ve aralarında derin görüş ayrılıklarından ziyade, rütbe ayrılıkları bulunan iki grubu karşı karşıya getirmektedir. Bunlar bir yandan Ordu'yu geleneksel hiyerarşik disiplini içinde tutmağa çalışan ve bunun için de buhranlı bir dönemde ister istemez siyasal bir tutum takınan ordu komutanları öte yandan da doğrudan doğruya iktidarı almağa yönelik bir kısım radikal subaylardır. Daha somut bir ifadeyle tüm silahlı kuvvetler Genelkurmay Başkanının liderliğinde «Silahlı Kuvvetler Birliği» adıyla iktidara dolaylı olarak ağırlığını koyarken, bazı genç subaylar da 22 Şubat ve 21 Mayıs ayaklanmalarına yol açan cuntacı faaliyetlerini örgütlemektedirler. İşte 1961-71 döneminde sık sık karşılaşılan askeri müdahalelerin iki ayrı «model»i buradan kaynak almaktadır: Silahlı Kuvvetler Birliği «muhtıra»cı, radikal subaylar ise «darbe»cidir.

Gerçekten 1961 seçimlerinden sonra iktidara doğrudan el koymağı öngören bir «protokol»e rağmen (19) sivil idareye geçilmişse de müdahelelerin arkası kesilmemiştir. Bunların en önemlileri hiç kuşkusuz 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe teşebbüsleridir. Bu hareketlerin nedenleri ve amaçları nelerdir? Bunu açıklamak için 27 Mayıs hareketinden doğan bir durumu hatırlamak gerekir.

27 Mayıs hareketi iktisaden güçlü sınıflara karşı bir hareket değildi. Bununla beraber bu sınıfları temsil etme durumunda bulunan profesyonel bir politikacı kadrosunu tasfiye etti. Bunun sonucu şu oldu: Bu kadrolar ve bunları memleketin meşru yöneticileri olarak kabul eden geniş seçmen kitleleri arasında yoğun bir 27 Mayıs düşmanlığı başladı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütünüyle 27 Mayıs hareketini benimsemesi ve savunması bu düşmanca duyguları orduya karşı yöneltti. Böyle bir durum ise doğal bir şekilde karşıt reaksiyonlara yol açtı ve ordu mensupları, arasında D.P. nin mirasçısı durumunda bulunan partileri kuşkuyla izlenmeğe başladılar. Bu ortamda siyasal hayatımızda 1946-50 döneminin sık kullanılan bir kavramının yeniden ortaya çıktığını görüyoruz: «Müfrit»ler! 1960 ların «müfrit»leri kimlerdi? Bunlar ordunun müdahelesini de göze alarak 27 Mayıs aleyhtarlığı ve D.P. savunuculuğu yapan ve 27 Mayıs hareketini haksız ve gayrimeşru bir hükümet darbesi olarak takdim eden politika-

cılardı. Bunlara karşı ise gerek silahlı kuvvetler çevrelerinde gerekse 27 Mayıs'ı destekleyen küçük burjuva aydınları arasında büyük bir antipati doğdu. Bu şekilde, aslında çelişik sosyal sınıflara dayanmıyan ve hislerin büyük ölçüde rol oynadığı bir siyasal mücadele ortamı demokratik kurumları sık sık bunalımlara sürüklemeğe başladı. İşaret edelim ki bu mücadele ortamında, yöntemleri farklı olmakla beraber, Silahlı Kuvvetler Birliği ile radikal subaylar ayni görüşlere ve duygulara sahiptiler. Bugün hatırlanmıyan, fakat geçirilen buhranlara, daha sonraki girişimleri pek güzel açıklıyan somut bir örnek verelim.

1964 Kasımında İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti dönemindeyiz. 21 Mayıs hareketinin liderleri asılmış, ordudaki cuntacı faaliyetler önlenmiştir. Öte yandan 1965 seçimleri yaklaşmaktadır ve A.P. tek başına iktidara gelme hazırlıkları içindedir. Bu ortamda parti kongrelerinde «orduyu tahrik edici konuşmalar» (20) yapılmakta ve Silâhlı Kuvvetler çevrelerinde huzursuzluk artmaktadır. İşte bu koşullarda günün Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay parti başkanlarına bir «muhtıra» verir. «Muhtıra» da şu cümleler yer almaktadır : «Politikacıların icapsız beyan ve tutumları muvacehesinde millet iki siyasi kampa bölünmüş ve vatandaş birbirine hasım hale getirilmiştir...»

«Anayasanın, millî güvenliğin ve millî emniyetin bekçısi ve koruyucusu olan Türk Silâhlı Kuvvetleri, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı bir silâhlı müdahaleye zaruret görmektedir.»

«22 Kasım 1964'e kadar bu nabeca davranış ve tutumları bertaraf edecek tedbirlerin alınması gereklidir. Saygılarımla.» (21) Görüldüğü gibi muhtıra son derece açık ve kararlıdır. Nitekim takibeden günlerde bir yandan komutanlar Çankaya'da toplantılar yaparken, öte yandan da A.P. yöneticileri ve adli merciler 15 «müfrit» milletvekili hakkında soruşturma açmışlardır. Sonuç ne olmuştur? Soruşturmalar uzamış, uzamıştır. Ve 1965 seçimlerinden sonra da bu miletvekillerinden bir kısmı bakanlığa yükselmişlerdir.

Bu buhranlı dönemin bir özelliği Türkiye'de özgürlüklerin sınırlarının genişlemesi olmuştur. Memleketimizde özgürlüklerin sınırlarının genişlemesi demek, daha ziyade devrimci fikirlerin ifade olanaklarının genişlemesi demektir. Yoksa tutucu fikirler hemen her zaman belli bir özgürlük ortamı bulabilmişlerdir.

Türkiye'de bu dönemde özgürlüklerin genişlemesi genellikle 1961 Anayasasına bağlanır. Bu görüşte bir gerçek payı olmakla beraber sorunun salt bir «hukuk» sorunu olmadığını gözden uzak tutmamak gerekir. Kaldı ki Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri bu dönemde de yürürlükte kalmıştır ve bu maddelerin iptali için Anayasa Mahkemesine açılan dava bir sonuç vermemiştir. Özgürlüklerin düzenlenmesinde kanunların anayasalardan daha önemli olduğunu ve mahkemelerin doğrudan doğruya Anayasa'yı değil, kanunları uyguladığını herkes bilir. Bununla beraber Anayasa'ların genel felsefeleri ve yön gösterici ilkeleri fikir özgürlüğü ve siyasal faaliyet konularında olumlu ya da olumsuz yönde bir etki yaparlar. Bizde temel ilkeleri itibariyle özgürlükçü bir Anayasa olan 1961 Anayasa'sının bu alandaki etkileri olumlu yönde olmuştur. Ayrıca 1961 Anayasa'sı, yapısal nedenlerle tutucu yönde oluşan siyasal iktidara, devrimci bir potansiyel taşıyan özerk bürokratik kuruluşlarla göreli frenler getirmiş ve bunlar da özgürlük ortamının genişlemesinde rol oynamışlardır Bununla beraber bu saydığımız unsurlar ancak belli bir siyasal ve sosyal gelişimin objektif çerçevesinde sözünü ettiğimiz işlevi yerine getirebilmişlerdir.

Türkiye'de 1950 - 60 iktidarının iktisadî ve siyasî plandaki başarısızlığı ve özellikle küçük burjuva aydınlarında yarattığı hoşnutsuzluk 1961 - 71 arasında da tayin edici bir rol oynamıştır. 1950 - 60 döneminin temel tartışma ve mücadele konusu biçimsel özgürlükler konusudur : Basın özgürlüğü, Üniversite özerkliği, mahkemelerin bağımsızlığı v.s. gibi konular örgütlü ya da örgütsüz bütün muhalefet mihraklarının sloganları haline gelmiştir. Hatta bu mücadele «ispat hakkı» vesilesiyle D.P. saflarına da sirayet etmiş

ve onları da bölmüştür. Oysa 1961 Anayasası ile özgürlükler ve adalet mekanizması belli bir teminata kavuşturulunca bu tartışma da canlılığını ve aktüalitesini yitirmiştir. Türkiye'de sosyal yapı ve iktisadî sistem tartışmaları böyle bir ortamda başlamıştır. Ayrıca iktisadî kalkınmada karşılaşılan güçlükler 1950'lerin hayallerini yıkınca ve özgürlükler kadar özgürlüklerin kullanılış biçiminin ve olanağının da önemli olduğu anlaşılınca, sınıflarından bağımsız düşünebilen aydınlar arasında daha radikal ve daha kritik düşünce biçimlerine ihtiyaç artmıştır. Biri Türk siyasal gelişimiyle, diğeri de uluslararası ilişkilerle ilgili iki olgu bu ihtiyacı objektif olarak kanalize edecek ortamı hazırlamışlardır. Türkiye açısından, D.P. tecrübesi daha serinkanlı ve daha derinlemesine bir değerlendirmenin konusu olmuş ve bu planda 27 Mayıs hareketi, öncesi ve sonrasıyla çok öğretici bir laboratuar teşkil etmiştir. Görülmüştür ki egemen sınıflara cephe almadan, egemen sınıfları temsil eden siyasal kadroları tasfiye etmek sanıldığı kadar önemli değildir ve egemen sınıflar çıkarlarını savunacak politik kadroları herzaman kolayca bulabilirler. Böylece «siyasî af» ve «siyasî hakların iadesi» konuları siyasî hayatımızı daha uzun süre meşgul etmekle beraber, Yassıada mahkûmları ve onların mirasçıları önemlerini kaybetmişler ve dikkatler «toplumsal sınıflar» üzerinde toplanmağa başlanmıştır. Öte yandan uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler, 1946'dan sonra izlenen ve her türlü tartışmanın üstünde tutulan dış politikamızın daha objektif bir değerlendirmesine yardım edecek unsurlar getirmiştir. Vietnam Savaşı Amerika'nın pek öyle sanıldığı gibi «hürriyet şampiyonu» olmadığını ortaya koymuş; Kıbrıs sorunu ise millî çıkarlarımızla ittifaklarımızın nasıl çatışabileceğini somut bir şekilde gözler önüne sermiştir. İktisadî açıdan da, her yıl faiz ve taksitleri güçlükle ödenen dış borçlara rağmen, gerçekleştirilen sermaye birikimi hiç de gözkamaştırıcı olmamış ve 1960'larda Türkiye'de egemen üretim biçiminin «feodalizm» mi, yoksa «kapitalizm» mi olduğu hararetle tartışılmıştır.

İşte böyle bir ilişkiler ortamında, Türkiye'de küçük burjuva aydınları ve onların etkisiyle üniversite gençliği arasında üç düşünce akımı hızla gelişmiştir. Bunlar sosyalist ve sosyal demokrat akımlarla, siyasal hayatımızda «küçük burjuva radikalizmi» olarak isimlendirilen akımdır. Bu ilerici akımlar bir yandan sömürü düzeninin eleştirisini yaparken öte yandan da kendi aralarında giderek artan bir sertlikle tartışmağa ve birbirlerinin eleştirisini yapmağa başlamıştır. Öyle ki 12 Mart arifesinde «ilerici» lerin sömürücülere karşı mücadelesi, kendi aralarındaki mücadeleye göre çok geri bir planda kalmıştır. Bu mücadelenin konusu ne olmuştur?

Bu mücadele görünüşte değişik «devrim stratejisi» anlayışlarından kaynak almakla beraber, gerçekte devrimci bir iktidarın kurulması yöntemlerindeki görüş farklarından doğmuştur. Sosyalistler ve sosyal demokratlar T.İ.P. ve C.H.P. içinde parlamenter mücadele yöntemlerini seçerken, radikaller «parlamento dışı muhalefet» e bel bağlamışlardır. Sanırım bunun gerekçesi kaba hatlarıyla şöyle konmuştur: 22 Şubat ve 21 Mayıs teşebbüsleri göstermiştir ki Türkiye'de parlamenter rejim uzun ömürlü değildir. Aslında bu yapıdaki bütün ülkelerde parlamenter sistem ya bir aldatmaca olmakta ya da hiç işlememektedir. Öte yandan Türkiye'nin yapısı, tarihi ve gelenekleri devrimci bir küçük burjuva iktidarına büyük bir olasılık tanımaktadır. Oysa, emperyalizmle bağlarımız pekiştikçe bu olasılık da azalmaktadır. Devrimciler belki de tarihi olarak sonuncu olan bu fırsatı kaçırmamalıdır.

Radikal aydınlar bu temel fikirleri işlemişler ve bir nevi kemalizm - sosyalizm sentezi yaparak «zinde kuvvetler» e sunmuşlardır. Teoride nasıl proleteryaya *dışardan* bilinç verileceği söyleniyorsa, kendileri de küçük burjuva bürokratlarına *dışardan* bilinç verme denemesine girmişlerdir. Bu alanda «zinde kuvvetler» de gördükleri ilerici potansiyel cesaret vermiştir. Bu tutumun zorunlu bir unsuru da ilerici akımları parlamenter yollarla kanalize etmeğe çalışan akımlara karşı takınılan tutum olmuştur. T.İ.P.'e karşı ön-

de pasif kalınmış, ikinci aşamada ise cephe alınmıştır. C.H.P. içinde ise Ecevit'ci akım yıpratılmağa çalışılmış, onun karşısındaki moda icabı «devrimci» görünen oportünist ekip desteklenmiştir. Nihayet küçük burjuva radikalleri «sosyalist» kamptan da herhalde beklemedikleri bir destek bulmuşlardır. «Proleter devrimci» sloganıyla ortaya çıkan bir ekip, «parlamento» ya da «seçim» diyen herkesi «gerici» ve «opportünist» ilân etmiş ve 1968 den itibaren T.İ.P.'e artık «Komünizmle Mücadele Derneği» fanatikleri değil de «devrimci» ler saldırmağa başlamıştır. Sonuç olarak esasen kendi bünyesinde de anlaşmazlıkların doğduğu T.İ.P. yıpranmış, gerilemiş ve sol akımlara küçük burjuva radikalizmi ve onun objektif olarak destekçisi durumuna düşmüş eylemciler hakim olmuştur. Bunu kolaylaştıran yapısal faktör yok mudur? Başka bir deyişle Türkiye'de giderek anarşizme dönüşen bir çeşit eylemciliği aslında yine de o dönemde Türkiye'de toplumsal sınıfların objektif ve sübjektif koşullarıyla açıklamak gerekmez mi?

Türkiye'de devrimci mücadeledeki sapmaları memleketimizde kapitalizmin gelişme derecesi ve biçimi hazırlamıştır. 1961'den sonra işçi sınıfındaki toplumsal uyanış küçük burjuva aydınlarındaki bilinçlenmeye oranla yavaş olmuş ve bazı sendikaların ileri bir çizgiye ulaşmalarına rağmen en büyük işçi örgütü olan Türk - İş ekonomik mücadele sınırlarında kalmıştır. Türk - İş, siyasal mücadeleyi reddetmekle kalmamış, işçi sınıfının siyasal mücadelesini yapmak isteyenlerle de şiddetle savaşmıştır. Bu arada işçi sınıfının partisi olmağa çalışan T.İ.P. başlıca hedefini teşkil etmiş ve zaman zaman —Kozlu olaylarında olduğu gibi— partiyi güvenlik makamlarına mesnetsiz bir biçimde jurnal etmiştir. (22) İş ihtilâflarının çözülmesinde tahkim sisteminden toplu sözleşme ve grev sistemine geçiş sayesinde sağlanan ücret artışları Türk - İş'in opportünist tutumunu kolaylaştırmış ve bu şekilde Türk - İş sömürü düzeninin başlıca desteği olmuştur. Siyasal iktidar açısından ise gelişim şöyle olmuştur. İstikrarsız koalisyon döneminden sonra A.P. iktidara gelince emperyalizmin politikası çok daha tutarlı bir biçimde yürürlüğe konmuştur. Devamlı bir 27 Mayıs psikozu içinde yaşıyan A.P. yöneticileri bir yandan Anayasaya aykırı bir biçimde «teşvik tedbirleri» ile egemen sınıfları güçlendirmeğe çalışırken, öte yandan da devrimcilerle mücadelede çok daha ince yöntemler geliştirmişlerdir. Devrimci fikirler daha çok 27 Mayısı gerçekleştiren kuvvetler arasında geliştiği için bunlara karşı doğrudan faşist yöntemler kullanmağa cesaret edememişler, buna karşılık «halk» adı altında fanatik sağ örgütleri öne sürmüşlerdir. Başbakanlık koltuğunda oturan Demirel sık sık «milletin direnme hakkı» ndan (23) söz etmiş, hatta Fransız generali Salan'a karşı Paris'te «bir günde silâhlanan 200.000 sivil gönüllünün hükümetle işbirliği yaptığını» (24) kışkırtıcı bir uslupla dile getirmiştir. Böyle bir ortamda devrimcilerle mücadele hukukî yollarla değil, düpedüz kaba kuvvetle yapılmıştır. Bu amaçla da özellikle Komünizmle Mücadele Derneği ve yasalara aykırı bir biçimde askerî eğitim yapan komandolar kullanılmıştır. O günlerin gazeteleri taranırsa bu konuda sayısız örnekler verilebilir. Bursa, Sakarya, Manisa ve Kayseri'de T.İ.P.'e yapılan saldırılar, Kayseri'de T.Ö.S. Kongre'sine tezgâhlanan tecavüz ve kanlı pazar bu eylemlerin hafızalarda en çok iz bırakanlarıdır. Öyle ki, radikal fikirlere bütün ömrü boyunca hiçbir sempati duymamış olan İnönü başkanlığında toplanan C.H.P. Merkez Yönetim Kurulu bir saldırı vesilesiyle yayınladığı bildiride şunları söylemiştir : «Özel komando kurslarında faşist yöntemlerle yetiştirilmiş gençler, yasaların sınırları içinde davranan ve dernek seçimlerini yapan öğretmen adaylarına karşı 29 ve 30 Aralıkta, emniyet kuvvetlerinin gözleri önünde açık ve kaba bir saldırıya geçmişlerdir... Yetkili makamlardan müsamaha veya teşvik hatta himaye görmeksizin yasaların böylesine açıktan çiğnenebilmesi mümkün değildir. Müsamaha veya himaye olmaksızın yasalar bu ölçüde çiğnenebiliyorsa, hükümet tam bir acizlik içinde demektir... Bu gibi tedhişçilikleri bahane olarak kullanıp demokrasiye ve anayasaya aykırı tasarılar hazırlamak da mazur

görülemez. Çünki yürürlükteki yasalar böyle hareketleri önlemeğe yeterlidir. Elverir ki yasalar gereği gibi uygulansın» (25) Bütün bunlar gösteriyor ki daha sonraları «anarşist» olarak sıfatlandırılan ve tümüyle solculara maledilen eylemler aslında 1962'den itibaren (26) sağcı örgütler tarafından giderek artan bir yoğunlukla uygulanmış ve zabıta kuvvetleri bunlar karşısında pasif bırakılmıştır. Hatta bu tip eylemler içinde bunca sözü edilen «üniversite işgalleri» dahi O.D.T.Ü. ya da S.B.F. tarafından değil İlahiyat Fakültesi tarafından başlatılmıştır. (27) Ne var ki sağcı saldırılar sol eylemcilere de örnek olmuş ve önce silâhlı talebe çatışmaları, sonra da çeşitli tedhiş hareketleri başlamıştır. Bu suretle oluşan ortamda «devrimci eylem» olarak bombalar patlatılmış, bankalar soyulmuş ve adam kaçırılmıştır. Oysa 12 Mart'ı açıkca haber veren ve hertürlü ajanın cirit attığı bu ortamda sağcı militanlar etkili bir propaganda kampanyasına girmişlerdir. Derin izleri henüz hafızalardan silinmemiş olan bu dönemin tablosunu çizecek ve de sorumluluk paylarını saptamaya çalışacak değiliz. Şu kadarını söyleyelim ki, 1970'in son gününde İstanbul ve Ankara'daki patlamalarla başlıyan iki buçuk aylık sürede, Türkiye'de parlamenter rejim ikinci kez rayından çıkmış ve herkesin göremediği, fakat varlığını canlı bir şekilde hissettiği bir kuvvet mücadelesi karargâhlarda cereyan etmeğe başlamıştır. Bu mücadelenin sonucunu 12 Mart 1971 tarihinde radyolar millete ilân etmiştir.

12 Mart dönemini ayrı bir yazıda ele alacağım.

---

(1) *C. Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri, 1946 - 1950 - 1954, Ankara, 1955, s. 57.*

(2) *Celâl Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946 - 1950), Derleyen : Özel Şahingiray, Ankara, 1956, s. 58.*

(3) *M. Toker, Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yayınları, Ankara, 1970, s. 116.*

(4) *Menderes Diyor ki, Derleyen : Ş. Esirci, Demokrasi Yayınları, İstanbul, 1967, s. 37.*

(5) *1948'de Türkiye İktisat Kongresini toplıyan İstanbul Tüccarlar Derneği'nin resmî organında Kongre dolayısıyla yazılan yazıda şu satırlar yer alıyor : «Eskiden münevver sınıf Kapikulu olmaktan başka iş düşünmezken, şimdi ticaret hayatına bilâkis Kalp kulu münevverlerinden kopup gelenler oldu. Bu suretle bizde tüccar ve iş adamı hem kemiyet hem de keyfiyet bakımından bundan 30 sene evvele kıyaslanamıyacak kadar kuvvetlendi» Türkiye İktisat Mecmuası, sayı, 1, Ocak 1948. Ayrıca Doç. Dr. Erdoğan Soral'ın «Özel Kesimde Türk Müteşebbisleri» (Ankara 1974) başlıklı ampirik araştırmasında bu konu ile ilgili somut veriler vardır.*

(6) *C. Bayar, a.g.e., s. 58.*

(7) *2 Kasım 1945, gazeteler.*

(8) *Bk. D.P. Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler, Müstakil Demokratlar Grubu, Haziran, 1949.*

(9) *M. Toker, Tek Partiden Çok Partiye, s. 269.*

(10) *Menderes Diyor ki, s. 43*

(11) *C. Bayar'ın sözleri. M. Toker naklediyor, bk. a.g.e. s 111.*

(12) *Bu yazıda kullandığımız «müfritler» kavramı o dönemin parti liderlerinin kendi politikalarını beğenmiyen unsurlarına taktıkları isimdir. Gerçek şudur ki, C.H.P.'li «müfrit» ler faşist bir dünya görüşüne sahip politikacıları, D.P.'li «müfrit» ler ise samimi demokratları temsil etmektedir.*

(13) *Bu konuda sayısız kanıt verilebilir. Şu kadarını belirtelim ki kuruluş yıllarında D.P. liderleri Millî Emniyet tarafından takip edilmiş ve fişlenmişlerdir. S. Ağaoğlu iktidara geçtikten sonra ele geçirdikleri bu fişlerin fotokopilerini «D.P.'nin Kuruluş ve Yükseliş Nedenleri» başlıklı kitabında vermiştir.*

(14) *Anlaşma Washington'da 12 Aralık 1949'da imzalanmıştır. Bk. Düstur, 3 tertip, cilt : 31, s. 190.*

(15) *Metin Toker, a.g.e. s. 274.*

(16) *Vatan, 25 Kasım 1948.*

(17) *Ordunun yüksek kademesinde «ani olarak ve adeta bir darbe şeklinde» gerçekleştirilen bu operasyonda Genelkurmay başkanı ve ikinci başkanı, kuvvet komutanları ve ordu komutanları emekliye sevkedildiler. Aynı gün (6 Haziran 1950) 15 general ve 150 albayın da iki üç ay içinde emekliye sevkedilmeleri kararlaştırıldı. Bu konuda bk. Tekin Erer, 10 Yılın Mücadelesi, s. 33.*

(18) *Bu sözler D.P. iktidarının son yıllarında Celâl Bayar'a atfedilen sözlerdir.*

(19) *Bu protokolün fotokopisi için bk. Talât Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 106 - 107.*

(20) *Milliyet, 17 Kasım 1964.*

(21) *Milliyet, 17 Kasım 1964.*

(22) *Türk - İş Genel Sekreteri Halil Tunç Kozlu olaylarını T.İ.P.'in yarattığını söylemiş, Başbakan Ürgüplü'de «savcılar bunu ihbar kabul etmelidir» demiştir. Bk. Milliyet, 10 Nisan 1965, yapılan soruşturmada T.İ.P.'in olaylarla bir ilgisi olmadığı anlaşılmıştır.*

(23) *Bk. Milliyet, 13 Kasım 1966; 1 Aralık 1966.*

(24) *Milliyet, 7 Kasım 1966.*

(25) *Milliyet, 3 Ocak 1969.*

(26) *11 Kasım 1962'de Beyazıt T.İ.P. kapalı salon toplantısına sağcı militanlar «Tanrı Türkü korusun» haykırışlarıyla saldırmışlar ve polis olaylara müdahale etmemiştir. Bk. Milliyet, 12 Kasım 1962.*

(27) *İşgal Fakülte Dekanına yapılan tecavüz üzerine iki öğrencinin Fakülte'den çıkarılmaları üzerine başlamıştır. Dekanın ileri sürdüğüne göre bazı A.P. ve C.K.M.P. (şimdiki M.H.P.) milletvekilleri işgalci öğrencinin Fakülte'den çıkarılmaları üzerine başlamıştır. Dekanın ileri sürdüğüne göre bazı A.P. ve C.K.M.P. (şimdiki (M.H.P.) milletvekileri işgalci öğrencilere «gazamız mübarek olsun, «Allah yolundaki mücadelenize devam edin» demişlerdir. Fakülte Yönetim Kurulu da yayınladığı bildiride «Aralarında bazı İlahiyat Fakültesi öğrencileri de bulunan bir grubun, Fakülte hizmetlerinin mahallen bile yerine getirilmesine imkân bırakmıyacak bir davranış içinde bulunduklarının tesbit edildiği» gerekhçesiyle Fakülteyi tatil etmiştir. Bk. Milliyet, 24, 25, 31 Mayıs 1968.*

Demokrasiye geçilirken 141 ve 142 nci maddeler

Gülçin Çaylıgil

1973 Genel seçimlerinden önce, bugün hükümeti oluşturan iki siyasal parti — CHP ve MSP — iktidara geldikleri taktir de düşünce suçu tanımıyacaklarını, kurulu düzenin Anayasaya aykırı düşen yönlerini Anayasaya uygun biçime sokacaklarını, Türkiye'de batı demokrasisini bütün kuralları ile uygulayacaklarını vaadetmişler, bu konuda Türk halkına sözvermişlerdir.

Nitekim, 1961 Anayasasını hazırlıyanlara göre de amaç batı demokrasisi örneğini ülkemize getirmekti. Gerekçede, «Batı demokrasisi hürriyetçi yollardan daha fazla hürriyet elde etme rejimidir,» denilmiş, böylece batı demokrasisinden ne anlaşıldığı açıklanmıştı.

Anayasamız batı demokrasilerindeki özgürlük anlayışını benimsemek amacında olduğuna bütün anayasal gelişmelerin de bu amaca yönelmesi gerektiğine göre, Anayasamızdaki düşünce ve bilim özgürlüklerini bu açıdan elealmak, değerlendirmek zorunludur.

Demokratik düzen gerçekte değişik düşüncelerin varlığını ve bu düşünceler arasında bir diolog kurulmasını gerektiren bir düzendir. Bu nedenle batı demokrasilerinde düşünce ve bilim özgürlüğü sınırsızdır. Kişi, mevcut düzene ve kurumlara aykırı da olsa düşüncelerini sınırsız bir şekilde açıklayabilir.

Demokratik Sosyal devlet ilkesini benimsemiş Anayasamızın 20. maddesinde, «Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı ve resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklıyabilir veya yayabilir.», 21. maddesinde de, «Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda hertürlü araştırma hakkına sahiptir.» hükümleri yeralmış, böylece batı örneklerine uygun olarak düşünce ve bilim özgürlüğü sınırsız bir biçimde kabul edilmiştir. Nitekim, düşünce ve bilim özgürlüğü dışındaki diğer bazı özgürlükler için sınırlama esasları teker teker belirtilmişken 20. ve 21. maddelerde hiçbir sınırlamaya gidilmemiş, yalnızca özgürlükler tanınmıştır.

Oysa yıllardan beri ülkemizde Anayasaya rağmen düşünce ve bilim özgürlüğü ceza kanunumuzun ünlü 141. ve 142. maddeleri ile fiilen sınırlandırılmıştır.

Bu maddeler, 1930 İtalyan Ceza Kanununa İtalyan faşist devlet sistemini korumak amacıyla konulmuş olan 270. ve 272. maddelerin bir kopyasıdır ve T.C.K. muza 1936 yılında girmiştir.

Bugünkü durumuyla 141. ve 142. maddeler, «Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki tahakkümünü tesis et-

mek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek» için örgüt kurmayı ve bu amaçlarla propaganda yapmayı cezalandırmaktadır.

Bu maddeler devletin kurulu düzenini, toplumsal ve siyasal varlığını ve temel ilkelerini korumak için konulmuştur. Bu koruma işi kurulu düzeni şiddet yoluyla yıkmağa yönelen yıkıcı davranışları önlemekle olacaktır. Ne var ki, hiç bir yurttaş kurulu düzeni beğenmek ve onu kayıtsız şartsız desteklemek zorunda değildir. Kurulu düzeni eleştirmek ve onun değiştirilmesini istemek kişinin en doğal hakkıdır. İşte, Anayasalarda temelini bulan düşünce ve dernek kurma özgürlüğü de budur.

Bu bakımdan batı demokrasilerinde kanun koyucular devletin varlığına, düzenine, organlarına, ideolojisine karşı işlenen suçları cezalandırırken bir takım unsurların gerçekleşmesini şart koşmuş ve bu arada dernek kurma ve düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırmamaya özellikle dikkat etmişlerdir.

141. ve 142. maddelerdeki unsurlardan biri de cebir ve şiddet unsurudur. Bu maddelerle bir kişinin cezalandırılabilmesi için; demokrasi kuralları bir tarafa atılarak, zorla, cebren bir sınıfın tahakkümünü tesis etmek, bir sınıfı ortadan kaldırmak, ülke içinde kurulu düzeni şiddet yoluyla devirmek özel kastı ile bir dernek kurmanın veya propaganda yapmanın gerçekleşmiş olması şarttır. Demokrasiye karşı bir şiddet eylemi niteliğine bürünmedikçe, örgütlenme ve düşünce cezalandırılamaz.

Kaynak kanun olan 1930 tarihli faşist İtalyan Ceza Kanununun bakanlık tasarısında bile, amacın gerçekleşmesi için cebir ve şiddetin şart olduğu açıkça belirtilmiş, bu husus bütün İtalyan cezacılarınca da kabul edilmiştir.

Maddelerde cebir unsurunun kabul edilip edilmemesi; doğrudan doğruya «düşünce özgürlüğü», «dernek kurma» özgürlüğü ile, anayasal hakların kullanılması ile, demokratik düzenin varlığı veya yokluğu ile sıkı sıkıya ilgilidir. Maddelerde bu unsur varsayılmadığı taktirde, demokratik düzenin varlığından söz etmek olanaksızdır.

1936 yılında ceza yasamıza giren maddelerde cebir unsuru vardı. Maddelerin amacı olan eylemler cebir unsurunu içerdiği, cebri araç olarak kullandığı veya cebri önerdiği takdirde suç sayılmaktaydı. Cebirsiz eylemler ve cebri önermiyen düşünce açıklamaları suç olarak kabul edilmiyordu.

1938, 1946 ve 1949 yıllarında yapılan değişikliklerle faşist İtalya anlayışından ve uygulamasından da öteye gidilerek maddelerden cebir unsuru çıkartılmış cebir unsuru ayrı fıkralar halinde cezaları arttırma nedeni olarak maddelere eklenmiştir. Maddelerin cezalandırdığı eylemler, zor kullanılmasa da, zor amaç edinilmese de, önerilmese de suç sayılıyor ve eğer zor da kullanılmış veya önerilmişse cezalar ayrıca arttırılıyordu. Böylece maddeler «eylem»i değil «düşünce»yi suçlayan ve cezalandıran nitelik kazanmış oluyordu. O dönemde, maddelerin salt düşünceyi cezalandıran bu niteliği ile uygulanmasından düşünce hayatı, basın özgürlüğü ve toplumsal gelişmemiz büyük zarar görmüştür. Bu nedenle 1951 yılında Büyük Millet Meclisine getirilen bir yasa önerisi ile maddelere cebir unsurunun konulması istenmiş, bu öneri karşısında mecliste ilginç tartışmalar olmuş, cebir unsurunun konulmasını savunan görüşlere cevap veren hükümet sözcüsü, maddelerde bu unsurun mevcut olduğunu, maddelerdeki «ortadan kaldırmak», «devirmek», «topyekûn yoketmek», «tesis etmek» sözlerinin bunu ifade ettiğini belirtmiş, bu nedenle maddelere ayırca «cebir ve şiddet kullanma» sözlerinin eklenmesinden vazgeçilmiş ve maddeler bugünki biçimi ile kabul edilmiştir.

Ne var ki, cebir unsuru şartı maddelerde kesin ve açık olarak belirtilmediği, böyle bir şartın aranmıyacağı konusunda maddelerde bir açıklık bulunmadığı için, uygulamada yanlış yorumlar, yasal saptırmalarla demokratik düzen içindeki en masum gelişimci düşünceler bu maddelerin kapsamına sokulabilmiş, düşünce ve

dernek kurma özgürlükleri hiçe sayılmış, bilimsel eserler, araştırma ve sanat kitapları toplatılmış pekçok sanatçı, yazar, çevirici cezaevlerine yollanmıştır.

Maddelerin bugünki halinde cebir unsurunu yok sayan bir düşünce ve uygulama, «Demokratik sosyal devlet» ilkesini benimseyen Anayasamızın, «Siyasi partiler ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.» Hükmüne, ayrıca maddeleri yasasından aktardığımız İtalyadaki anlayış ve uygulamaya da ters düşmektedir. Bilindiği gibi İtalyada Sosyalist partilerin yanında seçimle iktidara gelmeyi amaçlayan ve oyların %25 inden fazlasına sahip bir komünist partisi de vardır ve bu parti 270. ve 272. (Bizim 141. ve 142.) maddelere rağmen faaliyetine devam etmektedir.

İtalya gibi, Fransa'da, . Almanya'da, demokratik rejimi seçmiş bütün ülkelerde, sosyal demokrat partilerden komünist partilerine kadar bütün sol partiler anayasaların güvencesi altında faaliyet göstermektedirler. Çünkü, batı ülkelerinde yalnızca dış dünyaya yansıyan şiddet eylemleri suç sayılmış ister devlete, ister kişiye yönelik olsun yalnızca bu eyleme giren kişinin ya da kişilerin suçtan sorumlu tutulması öngörülmüştür.

Ülkemizde yıllardan beri sözü edilen batı demokrasisinin bütün koşullarıyla gerçekleşmesi istenirken, yapılacak yasal çalışmalarda işte bütün bu gerçekler dikkatle gözönünde tutulmalıdır.

Demokratik haklar ve savunma hakkından yoksunluk

Faik Muzaffer Amaç

Bugünün Başbakanı Bülent Ecevit, 18 yıl önce, 6 Mart 1956 günü ULUS Gazetesi'nde GÜN IŞIĞINDA'ki köşesinde «Sıkıyönetim ve İnsan Hakları» başlığı altında şöyle yazmıştı:

«Tanımadığımız bir avukattan gazeteye bir mektup geldi. Kendi hakkını bile koruyabilmekten ümit kestiği için avukatlık mesleğini bıraktığını yazıyordu.

6/7 Eylül hadiselerinden hemen sonra bu avukatı bir gece, gelip evinden almışlar. Şiltesi bile olmayan bir hücreye kapatmış, kimse ile konuşmasına izin vermemişler. Tutuklandığını, ancak 20 gün sonra öğrenebilmiş. Üç ay sonunda serbest bırakıldığı zaman sa ne tutuklanmasının, ne serbest bırakılmasının sebebini biliyormuş.

Üzerine almış olduğu davaların bu yüzden yarım kaldığını, müvekkillerinin yüzlerine bakamaz olduğunu söyleyen avukat: ben ki, diyordu, bu memlekette kendi hakkımı bile savunmaktan âcizim, ne cesaretle artık kendimde başkalarının haklarını savunma yetkisini görebilir, ne cesaretle avukatlık mesleğine devam edebilirim?

6/7 Eylül'den sonraki aylar içinde İstanbul'da bu avukatın başına gelenlerden de acı şeyler gelmiş olabilir. Ama, en açık hakları koruyamamak gibi aczı içinde mesleğini bırakmak zorunda kalan bir avukatın dertlenişi, bir bakıma, hakları tanınmaz olmuş bütün insanların dertlerini özetliyor sayılır.»

Bu yazıdan beri, geçen 18 yıl içinde Türkiye'de çok şeyler olmuş, pek çok şeyler değişmiştir. Ama, savunma hakkından yoksunluk; bugün daha da yaygın bir hale gelmiştir. Çünkü, Sıkıyönetim kalktığı halde Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkilerini sürdüren kanun hükmü ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu'na ilişkin kanun, Savunma Hakkından Yoksun bırakılma konusunu «Olağanüstü» denen dönemlere özgü bir durum olmaktan çıkarmış olağan denen dönemlerde de uygulanır hale sokmuştur.

Savunma hakkı, ancak bağımsız bir mahkemede kullanılınca anlam taşır. Bağımsız olmayan bir mahkemede savunmadan söz etmek çelişkiye düşmek olur. Böyle olunca, bir mahkemede savunma hakkının kullanılabilip kullanılamaması her şeyden önce o mahkemenin bağımsız olup olmadığı konusu ile ilgilidir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin ise, bağımsız olup olmadıklarını tartışma artık gereksizdir. 1972 yılındaki bir olay'ın hatırlanması bu konunun aydınlanması için yeterlidir.

Bilindiği gibi, 1972 yılı Mayıs ayından önce, İstanbul Sıkıyönetim komutanlığında 1 Numaralı bir Sıkıyönetim Mahkemesi de vardı. Başkan: Tuğgeneral Kâzım Til, Duruşma Hâkimi: Hâkim Albay Remzi Şirin, Üye: Deniz Hâkim Binbaşı Saydam Erdok'tan oluşan bu Mahkeme; Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 nci maddesine aykırı hareketten sanık Osman Bahadır, Yavuz Yıldırımtürk, Oktay Kaynak ve Nahit Töre'ye isnat olunan «Tehdit ile para almak, patlayıcı madde atmak, silâhlı yağma yapmak, adam kaldırıp fidye almak» eylemlerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tağyir ve tebdil veya ilgaya cebren teşebbüs niteliğinde görmediğinden bu sanıklar hakkında 146/1 nci maddeyi değil sanıkların eylemlerinden her birine ilişkin kanun maddelerini uygulamış ve böylece hiç bir sanığa idam cezası vermemişti. Ancak, 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesininin 22 Nisan 1972 günlü bu kararı oybirliği ile değil oyçokluğu ile verilmişti. Mahkeme Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til, iddia makamının mütaleasına uygun olarak, 4 sanık hakkında da 146/1 nci maddenin uygulanmasının gerektiği oy'unda idi.

Mahkemenin oyçokluğu ile verdiği bu karardan 24 gün sonra, 16 Mayıs 1972 günlü Milliyet Gazetesi'nde şu haberi okumuştuk:

> «Milli Savunma Bakanlığı, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesini lağvetmiştir. Bakanlığın bu kararı Sıkıyönetim ve Birinci Ordu Komutanlığına tebliğ edilmiştir. Bu mahkemenin baktığı ve bakacağı davalar 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesine devredilecektir.»

Resmî Gazete'nin 18 Mayıs 1972 günlü sayısında da, altında Cumhurbaşkanı C. Sunay, Başbakan vekili F. Melen, Millî Savunma Bakanı: F. Melen imzalarını taşıyan bir kararname yayımlandı. Kimi askeri hâkimlerle 4 Subay'ın atanmalarına ilişkin bu Kararname'de şu atamalar da vardı:

> «İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til, 943-33, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına,»
>
> «İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi hâkimi, Hâkim Albay Remzi Şirin, 949—b—11, Dokuzuncu Kolordu Komutanlığı Adlî Müşavirliğine,»
>
> «İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi hâkimi, Deniz Hâkim Binbaşı, 450, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı askeri savcılığına»

Görüldüğü gibi, «Tehdit ile para almak, patlayıcı madde atmak, silâhlı yağma yapmak, adam kaldırıp fidye almak» eylemlerini Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 nci maddesi kapsamı içinde görmemiş ve bu nedenle hiç bir sanığa ölüm cezası vermemiş bulunan 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi lağvedilip bu mahkeme hâkimlerinin Sıkıyönetim Mahkemeleriyle ilgileri kesilmişti. Ama, Karara muhalif kalarak sanıklar hakkında 146/1 nci maddenin uygulanması görüşünü savunan Mahkeme Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına atanmıştı.

Bu olay, Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıklarına ve bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güvencesinden yoksun bulunduklarına yeter bir kanıt ise de bu konuda Askerî Yargıtay Başkanı Hâkim Tümgeneral Rafet Tüzün'ün, 12 Şubat 1973 günlü Milliyet Gazetesi'nde yayımlanan «Yargı gücü, Bağımsızlık ve Askerî Yargı» başlıklı yazısından şu cümleleri de aktaralım:

> «Askerî Yargı hâkimlerinin özlük haklarına ait 357 sayılı kanun ve değişik şekli (...) askerî hakimleri biri idarî, diğeri meslekî iki koyu hiyerarşi içine sokmuştur. (...) Bütün askerî mahkeme hâkimleri,

mahkemenin nezdinde kurulduğu komutanın emrindedir.

Askerî Yargıtay da bu hiyerarşik müesseseye göre, Millî savunma Bakanının idari hiyerarşisine dahil edilmiştir. Hiyerarşide âmir, astın sicil üstüdür ve ast âmirin idarî sicili ile yükselebilir, terfi ve terfihleri buna göre mümkündür.

Hiyerarşik âmiri mâlum ve inkâr edilmez dört tür yetkisi vardır:

1 — Amir asta her türlü emir, talimat verir, telkin ve tavsiyede bulunur, genelge gönderir. En mühimmi, âmir hizmetin şefi olduğu için suç teşkil etmeyen emirlerinin yapılmasını aynen ister. Anayasaya göre kanunların yorumu kendisine aittir. Ast aldığı emri yapmaya, hukuka ve vicdanına bağlı kalma yerine âmirin emrini ifaya zorunludur.

2 — Âmir, memuru dilediği zaman denetleme yetkisine sahiptir.

3 — Âmir, maiyetinin yükselmesine sicil üstü sıfatı ile hâkimdir.

4 — Âmir, memurunu disiplin kudreti yetkisi ile cezalandırabilir.

Bunlardan sonra bir hâkim, Anayasaya uygun teminat içine konulmuş ve mahkemelerin bağımsızlık ilkesine sadık kalınmış olur mu?

Anayasanın yorumunu yapmıyoruz. Açık ve kesin hükümlerini aynen ifade ettik. Onlarla bu hükümlerin bağdaştırılabileceğini söyleyecek bir hukukçu her halde bulunamaz.»

Anayasa Mahkemesi'nin 15 ve 16 Şubat 1972 gün ve Esas: 1971/31, Karar: 1972/5 sayılı kararına KARŞIOY YAZISI'nda bu Mahkemenin Başkanı Muhittin Taylan ve üyeleri Recai Seçkin, Kâni Vrana, Nuri Ülgenalp ve Şevket Müftügil de bu konuda derler ki:

«Hukuk Devleti demek, yurttaşların güvenceli hâkimlerden kurulu bağımsız mahkemelerde yargılandıkları bir devlet demektir.»

«Mahkemelerin bağımsız ve hâkimlerin güvenceli olmalarının ilk koşulu ise mahkemelerin kuruluşu ile hâkimlerin özlük işlerinin Yürütme'nin etki alanı dışında tutulmasıdır.»

«İdarenin kendi düşüncesine göre her an kaldırılabilecek olan bir mahkemenin hukuk kuralları ve vicdan kanısı dışında hiç bir etki altında kalmaksızın karar verebileceğine yurttaşlar kolay kolay inanamazlar.»

Anayasa Mahkemesi Üyesi Ziya Önel'in de bu konudaki görüşü şudur:

«... 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 11. maddesinin iki ve üçüncü fıkralarında öngörülen, hâkimlerin atama, yer ve görev değiştirmeye ilişkin hükümlerinin hâkimlerin bağımsızlık ve teminatını zedeler nitelikte olduğu tartışılmasına lüzum görülmeyecek şeklinde ortadadır. Bu şekilde atanan ve her an yeri ve görevi değiştirilecek olan hâkimlerin yargı kararlarının, yargılananlar bir yana toplumu büyük ölçüde kuşkulandıracağı ve tedirgin edeceği de bilinen bir vakıadır.»

Aynı Mahkemenin üyesi Muhittin Gürün de aynı Karara KARŞIOY YAZISI'nda diyor ki:

«... idarenin mutlak takdiriyle kaldırılabilen veya yeri değiştirilebilen bir mahkemeyi teşkil eden hâkimlerin, bu yetki başlarında asılı durdukça, rahat ve kuşkusuz bir ortam içinde sadece vicdanları ve bilgileriyle başbaşa görev yapabileceklerinden şüphe edilebilir.»

«... sicil ve terfi bakımından, bir ölçüde, üstlerine bağlı olan (357 sayılı kanun, Madde: 12 ve 16); idare tarafından tayinleri ve yer değiştirmeleri yapılan (357 sayılı kanun, Madde: 16 ve 1402 sayılı kanun, Madde: 11) bir Hâkimi Anayasanın öngördüğü manada TEMİNATLI, saymak ve bu hâkimlerden kurulu bir mahkemeyi de yine Anayasa'ca öngörüldüğü gibi BAĞIMSIZ olarak nitelendirmek mümkün değildir.»

Görüldüğü gibi Anayasa Mahkemesinin, Başkan dahil, 7 üyesi Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıklarını,

bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güvencesinden yoksun bulunduklarını ve bu durumun da Anayasaya aykırılığını açıkça belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesinin öteki 8 üyesi ise, bu mahkemelerin bağımsız oldukları ve hâkimlerinin hâkimlik güvencesine sahip bulundukları görüşünü değil sadece bu konuda açılmış bir dava bulunmadığı için konuyu inceleyemeyecekleri görüşünü benimsemişlerdir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıkları ve bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güvencesinden yoksun bulundukları 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin lağvedilmiş olmasıyle ve ayrıca en yetkili kişilerin yazılarıyle böylece saptanmış bulunduğuna göre, bu mahkemelerde savunma hakkının kullanılmasına imkân sağlandığı bir an için farz edilse bile bu savunma sözde kalacak ve gerçekte bir yarar sağlayamayacaktır.

Kaldı ki, 353 sayılı (Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi) hakkındaki 8/6/1972 günlü 1596 sayılı kanunun bir çok maddeleri de bu mahkemelerde savunma hakkının gerçekten kullanılmasına artık imkân kalmadığını açıkça belirtmiş bulunmaktadır.

Bu maddelerden birkaçını sıralıyalım:

1 — Hâkim, tarafsızlıktan açıkça ayrılsa ve sanığı cezalandırma konusunda peşin bir yargıya sahip bulunduğunu kamu oyu'na yaymış olsa bile sanık, Sıkıyönetim Mahkemesi hâkimini red edemez. Çünkü, 353 sayılı kanunun değişik 40/2 nci maddesine göre Sıkıyönetim Mahkemelerinde hâkimi red isteminde bulunulamaz.

2 — Hâkimin tarafsızlıktan ayrılışını ve yargılamadaki usulsüzlüklerini Kamu Oyu'na duyurmak da olanaksızdır. Çünkü, 353 sayılı Kanunun değişik 143 ncü maddesi şu hükmü taşır:

«Mahkeme, (...) Mahkemeye, Mahkeme Başkanına ve üyelerden her hangi birine, Askerî Savcıya, tutanak yazarına ve görevlilere karşı UYGUN OLMAYAN SÖZ ve davranışlar hakkında yayım yasağı koyabilir.»

Burada geçen «Uygun olmayan söz» deyimi kişiye göre değişik biçimlere de yorumlanabilecek ve bu nedenle mahkemenin duruşmadaki usulsüzlüklerini, tarafsızlıktan ayrılışını belirtip eleştiren sözler hakkında da yayım yasağı konabilecektir.

Mahkeme, kanunun bu hükmünü ileri sürerek sanığın ve müdafiin savunmasını bile Kamu oyu'ndan gizleyebilecektir. Çünkü, savnumada, şüphesiz, iddia makamının iddiası ve Esas Hakkındaki Mütaleası eleştirilecek ve çürütülmeye çalışılacaktır. Mahkeme, isterse, bu eleştiriyi de «Savcı hakkında uygun olmayan söz» diye nitelendirerek savunmanın yayımını yasaklayabilecektir. Böylece bir yandan savcının iddianamesi ve Esas hakkındaki Mütaleası kimi gazetelerde eksiksiz olarak yayımlanır ve tefrika edilirken bir yandan da savunma, kamu oyu'ndan gizlenmekle İDDİA ile SAVUNMA arasındaki eşitlik bozulacağı gibi savunma hakkı da zedelenmiş olacaktır.

3 — Mahkeme, Savunma Süresini istediği gibi kısıtlayabilecektir. Çünkü 353 sayılı Kanunun 160 nci maddesine eklenen Fıkraya göre:

«Savaş halinde, sözlü savunma veya yazılı savunmanın okunması süre bakımından kısıtlanabilir.» (Bilindiği gibi Sıkıyönetim Kanunu'nun 18 inci maddesine göre Sıkıyönetim Mahkemelerinde Savaş Hali Hükümleri uygulanır.)

Görüldüğü gibi, Mahkemenin savunmayı süre bakımından kısıtlaması kanuna göre, sınırsızdır. Demek ki, Mahkeme; savunmayı süre bakımından kısıtlaması kanuna göre, sınırsızdır. Demek ki, Mahkeme; savunmayı 10 dakika ile değil 1 veya 2 dakika ile bile sınırlayabilecektir.

4 — Tarafsızlıktan açıkça ayrılsa bile reddine imkân bulunmayan ve tarafsızlıktan ayrıldığı Kamu Oyu'na da duyurulamayan Mahkeme Başkanı «Duruşmanın inzibatını bozdu.» bahanesiyle sanığı veya müdafiini, ya da hem sanığı hem de müdafiini, o dava süresince bir daha sokulmamak üzere duruşma salonundan çıkartabilecektir.

Çünkü, 353 sayılı kanunun değişik 143 ncü maddesinin 6 ncı fıkrası şöyledir:

««Savaş halinde:

Duruşmanın inzibatını bozan sanıkları ve müdafileri, o günkü duruşmanın tamamına çıkmamak üzere Askeri Mahkeme Başkanı salondan çıkartır. Birden ziyade duruşmadan çıkartılan sanık ve müdafiler bir daha aynı dava ile ilgili duruşmalara katılamazlar.»

Sanığın ve müdafiin dava ile ilgili duruşmalara bir daha katılmamak üzere duruşmadan çıkarılmasının savunma hakkının özüne dokunduğu ortadadır.

535 sayılı kanuna 8/6/1972 günlü 1596 sayılı kanunla eklenen bu hükümlerden, şimdiye kadar hangilerinin hangi Sıkıyönetim Mahkemesince uygulanmış olduğu önemli değildir. Önemli olan, savunmanın daimî olarak bu hükümlerin tehdidi altında bulundurulmasıdır. Çünkü bu hükümler, savunmayı, artık, bir hak olmaktan çıkarmış; mahkemenin arzu ettiği zaman sanığa veya müdafiine tanıyabileceği bir lûtuf ve atıfet haline sokmuştur.

Mahkemenin lûtuf ve atıfeti ölçüsünde yapılabilecek bir savunma görevi gerçek bir savunma sayılamayacağına göre:

Sıkıyönetim Mahkemelerinde sanıklar savunma hakkından yoksun bırakılmış durumdadırlar.

Sıkıyönetim kalktığı halde, Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkilerinin sürdürülmesiyle yetinilmemiş; savunma hakkını kısıtlayan bu hükümlerden bir çoğu Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki 1773 sayılı kanuna da aktarılmıştır.

Bunun için, Savunma Hakkından Yoksun Bırakılma konusuna, bir OLAĞANÜSTÜ DÖNEM konusu diye değil bugün de sürüp gitmekte olan ve bu nedenle ivedi olarak önlenmesi gereken bir konu diye bakmak gerekir.

Demokrasiyse...

Tektaş Ağaoğlu

Gerçek anlamında demokrasi, kapitalist bir ülkede çalışan yığınların çıkarlarının en güvenilir teminatıdır. Çalışanlar bu teminatı kendilerini sömürenlerden, ve sömürüyü değişmez bir hayat felsefesi olarak benimsemiş olanlardan bekleyemezler. Bekleseler de elde edemezler. Burjuvazi kendi ücretli kölelerini kendisine karşı güçlü kılacak, giderek kendisini alaşağı etmelerine imkân sağlıyacak silâhı onların eline kendi eliyle vermez. Hiç bir zaman vermemiştir.

Batı burjuva demokrasilerinde *çalışanların* demokratik hak ve özgürlükleri çok uzun süren dişe diş çetin mücadeleler sonunda ve ancak o sayede burjuvaziden tek tek kopartılmış tavizlerdir. Bu nedenledir ki bugün dahi Batı ülkelerinde burjuva demokrasisi iki taraf arasında zımnî bir anlaşmayla (bir çeşit mütarekeyle) meşrulaştırılmış bir fiilî durumu temsil eder. Bir çok Batı demokrasilerinde geçerli demokrasi anlayışı ve hattâ demokratik hak ve özgürlüklere konulan sınırlamalar arasında görülen büyük *farklar* bundandır.

Batıda *Burjuva demokrasisinin* sınırlarını genellikle burjuvazinin taviz verme imkânları belirlemiştir. On Dokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında köylerden şehirlere göçün hızlanmasıyla köylü nüfusun nisbeten azalması, şehirlerin fazlalık proleter ve yarı-proleter nüfusunun Kuzey ve Güney Amerika, Afrika, Avusturalya gibi yerlere taşması, üretim güçlerinin hızla ve çok büyük ölçüde gelişmesi *ve hepsinden önemlisi,* emperyalizm olgusu, burjuvazinin taviz verme imkânlarını arttırarak burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletti. Ne ki burjuvazi bu sayede işçi sınıfının tarihî ileri atılımını sürekli karşılıklı mücadele içinde kâh firenleyip kâh sineye çekerek burjuva demokrasisinin aşılmasını geciktirmeyi, ve burjuva demokrasisinin demokratik özünü burjuva çıkarlarının sınırlarıyla kuşatmayı da başardı. Batıda vahşî kapitalizmden liberal kapitalizme, liberal kapitalizmden refah devletine, ordan sosyal demokrasiye varış hep bu sürecin belirli uğrakları oldu.

Bütün bunların altında, son tahlilde, asıl emperyalizm olgusu yatar. Batıda burjuva demokrasisinin *burjuva demokrasisi* olarak, ayakta kalabilmesi, işçi sınıfının dinamik gücünün burjuva demokrasisinin bir genişleyip bir daralan sınırları içerisinde hapsedilebilmesi, böylece burjuva demokrasisinin aşılma sürecinin geciktirilmesi emperyalizm sayesinde mümkün olabildi. Asya'nın, Afrika'nın, Lâtin Amerika'nın geri kalmış ülkelerinde nicedir süregelen tüyler ürpertici soygun, baskı, zulüm ve katliam sayesindedir ki ileri kapitalist ülkelerde burjuvazi bir yandan işçi aristokrasisi olgusuna sırtını dayıyarak, öbür yandan köylülüğü tecrit etme imkânını elde ederek Batı burjuva demokrasisi

nin temelinde yatan iç savaş ve faşizm tehdidini çalışanların tepesinde Damokles'in kılıcı gibi sallandırabildi.

Bu bakımdan dünyanın geri kalmış ülkelerinin ezilen ve sömürülen halklarıyla Batının ileri kapitalist ülkelerinin işçi sınıfları arasında çıkar çatışması değil, çıkar ve kader *birliği* vardır. Batıda kapitalist sömürü, burjuva demokrasisinin işçi sınıflarına sağladığı bütün mücadele imkânlarına rağmen hâlâ sürüyorsa, burjuva demokrasisinin demokratik özü hâlâ burjuva çıkarlarıyla sınırlıysa, bunun baş lıca nedeni dünyanın geri kalmış bölgelerinde hâlâ süregiden ve gittikçe yeni ve değişik biçimlere bürünen emperyalist sömürüdür. Ve bugün Batının ileri kapitalist ülkelerinin işçi sınıfları, yarattıkları değer ve üretim güçlerinin gelişmesine katkıları göz önünde tutulduğunda, geri kalmış ülke halklarından hiç de daha az sömürülmemektedirler. Bu sömürü, kapitalizm ayakta kaldığı sürece, üretim güçlerinin gelişmesiyle azalmayacak, burjuva demokrasisine rağmen daha da artacaktır. Çünkü emperyalizm ileri kapitalist ülkelerde üretim güçlerinin vardığı gelişme aşamasının kaçınılmaz bir gereği olarak geri kalmış ülkelerde de üretim güçlerini *kendi çıkarları doğrultusunda ve kendi güdüm ve denetimi altında* geliştirmeye yöneldikçe, oralarda kendine yeni müttefikler bulup çıkardıkça ve bu yoldan o ülkelerin uluslararası kapitalizmle yeni bir düzeyde bütünleşmelerini sağladıkça kapitalizmin kanı tazelenmektedir.

Bunun içindir ki emperyalizm kapitalizmden ayrı, kendi başına bir olgu değil, tam anlamında kapitalizmin en ileri aşaması ve çağımızda yeni bir düzeyde dünya sistemine dönüşmüşüdür. Ve yine bunun içindir ki geri kalmış ülkelerde işbirlikçi burjuva iktidarlara karşı demokratik hak ve özgürlükler için verilen mücadele ile, ileri kapitalist ülkelerde emperyalist büyük burjuvaziye karşı sosyalizm için sürdürülen mücadele aynı mücadelenin birbirinden ayrılmaz iki veçhesidir. İleri kapitalist ülkelerde ancak, sosyalizmin gerçekleşmesiyle, burjuva demokrasinin demokratik özü burjuva çıkarlarına galebe çalabilecektir; buna karşılık *geri kalmış ülkeler* ancak demokrasinin gerçekleşmesiyle, dünya sistemine dönüşmüş kapitalizmin belkemiği kırılabilecektir, bu bakımdan tarihin somut akışı içinde demokrasinin doğal ve kaçınılmaz tecellisi olan sosyalizmin dünya çapında kuruluşuna giden yol, geri kalmış ülke halklarının uluslararası kapitalizmden bağımsız maddi çıkarları ve ekonomik ve sosyal kalkınmaları için zorunlu olan demokrasi mücadelesinden geçer.

Uluslararası kapitalist çıkarların geri kalmış ülke halklarının maddî çıkarlarıyla (ve geri kalmış ülke halklarının maddî çıkarlarının dış teminatı olan ekonomik bağımsızlıklarıyla) bağdaşmazlığına, siyasî düzeyde, uluslararası kapitalist çıkarların geri kalmış ülkelerde *demokrasi* ile bağdaşmazlığı tekabül eder. Emperyalizm bunu çok iyi bildiği için dünyanın bütün geri kalmış ülkelerinde kitlelerin demokrasi için mücadelesini engellemeye, saptırmaya, yokuşa sürmeye çalışır. Çıkarlarını tehlikede gördüğü hiç bir yerde demokrasiyi içine sindiremez. Nerde canı yanarsa orda hır çıkarır. Somut koşullarda yer yer girişilen demokrasi deneylerine son verip özgürlükleri rafa kaldırmaktan çekinmez. Geri kalmış ülke halklarının emperyalizme ve uydularına karşı demokrasi mücadelesi vererek ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini, ekonomik bağımsızlığı sağlama bağlamak için gerekli köklü düzen değişikliklerini gerçekleştirmelerini önlemek, o ülkeleri herdaim kendi çıkarlarının yörüngesinde tutmak için en son Şili'de görüldüğü tarzda askerî darbe ve faşist çılgınlıklar dahil her çareye başvurur. Bu ülkelerin hâkim sınıfları da kendi dışa bağlı çıkarlarını korumak ve sürdürmek için, ellerine geçen her fırsatta onun yardakçılığını yüklenerek onunla birlikte demokrasiye kastederler Çünkü geri kalmış ülkelerde hâkim sınıflar hep birlikte uluslararası kapitalizmin dünya sistemi içine sürüklendikleri, bir başka deyişle millî burjuvazi alternatifi tarih sahnesinden silinip gittiği ölçüde bu ülkelerde demokrasinin işlevi değişmiştir. Sırtını ABD emperyalizmine dayamış çok-uluslu şirketlerin kapalı av alanı Lâtin Amerika kıtasında Lâtin Amerika halklarının tepesine tü-

nemiş gerici dikta rejimlerinin nicedir hemen her yerde iş başında olmaları bundandır. Demokrasi —demokrasiden kasıt son tahlilde burjuva sınıfının çıkarlarının teminatı olan burjuva demokrasisi dahi olsa— geri kalmış ülkelerin halklarına ekonomik ve siyasi bağımsızlıklarını elde ederek çıkarlarını koruyabilmeleri için örgütlenme ve bilinçlenme yolunda önemi hiç de azımsanmıyacak mesafeler katettirir çünkü ve bu nedenle bu gibi ülkelerde artık burjuva çıkarların teminatı olmaktan çıkmıştır. Onun için emperyalizmin geri kalmış ülkelere lâyık gördüğü rejim göstermelik icazetli demokrasi, ya da, icazet sınırlarının zorladığı hallerde, açık dikta rejimidir.

Geri kalmış ülkelerde demokrasinin çağdaş özünü ve işlevini kitlelerin çağdaş çıkarları, yani kitle çıkarlarıyla uluslararası kapitalizm arasındaki uzlaşmaz çelişki belirler. Dolayısıyla kitle çıkarları —ki kitle çıkarları bizatihi millî çıkarlardır— doğrultusunda demokrasi mücadelesi emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesini ve uluslararası kapitalizmin içerdeki uzantısı gayri millî tekelci *kapitalizme* karşı mücadeleyi de içerir. Bu nedenle bu çok yönlü mücadelede başı çekecek öncü güç, demokrasiden kaybedecek hiç birşeyi olmayan ve kendinden gayri bütün diğer ezilen ve sömürülen sınıf ve zümrelerin çıkarlarını da kendi çıkarında temsil eden işçi sınıfıdır.

Üç yıl sonra 12 Mart

Oya Baydar

12 Mart 1971 muhtırasından, daha doğrusu darbesinden bu yana tam üç yıl geçti. Bugün 12 Mart olayını dün olduğun dan daha iyi değerlendirme imkânına sahibiz. Üç yıllık ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeleri izledik; olayların içinde yaşadık; üç yıllık bir döneme damgasını vuran kişi ve kuruluşların bugün hangi noktalara geldiklerini izleme imkânı bulduk. Yine de dörtbaşı mamur bir 12 Mart olayı yorum ve incelemesi için elimizde yeter li bilgi ve ayrıntı olduğu söylenemez. Daha da önemlisi, konu bölük pörçük notlar, anılar, küçük yorumlar dışında ele alınıp tartışılmadı henüz. Belki daha zamanı gel medi de ondan. Belki bugün bile böyle özgür bir tartışmayı engelleyen kısıtlamalar ve güçler var...

Bu güçlükleri ve yetersizlikleri biliyoruz. Ama, elimizdeki kısıtlı veriler ve sınırlı imkânlarla da olsa, sınıf anahtarına ve sosyalizmin bilimine güvenerek, yakın tarihimizin bu önemli, hatta yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilecek olayını özellikle olay anında ve sonrasında sosyal sınıfların birbirleri karşısındaki konumlarını belirlemeye, kişilerin ve kadroların arkasında yer alan güçleri değerlendirme ye ve yerli yerlerine oturtmaya çalışmalıyız. Böyle bir çalışma günümüzün koşullarına da ışık tutacak ve devrimci cephede konuyla ilgili olarak yapılan analizlerin olumlu bir dialog platformuna girmesi için ülkemizin somut şartlarına bir yaklaşım olacaktır. Çüzümleme hatalarının virimli ve yapıcı bir tartışma içinde giderilmesi ve son üç yılın daha sağlıklı bir çözümlemesinin yapılarak işçi sınıfı devrimcilerinin görüş birliğine varmaları gerektiğine inanıyoruz.

Hiçkimse 12 Mart muhtırasının beklen meyen bir olay, toplumun çeşitli kesimlerini hazırlıksız yakalayan bir müdahale olduğunu söyleyemez. Olağanüstü bir durum, bir müdahale ihtimali, 1970 yılı baş larından hatta 1969 seçimlerinden beri bekleniyordu.

Sosyal kargaşanın, patlamaların, hareketliğin ve sonradan «olağanüstü» diye nitelenecek bir durumun «olağan» hale geldiği böyle bir ortamı doğuran ve giderek 12 Mart'ta düğümleyen temel nedenler hangileriydi? Toplumun bütün kesimlerinde gözlenen hareketlenme nereden kaynaklanıyordu? Bu soruların cevabını vermek için 1970'lerde Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyal koşullarına kısaca bakmak gerekecek.

I
12 MARTA YOL AÇAN GELİŞMELER

12 Mart olayına yol açan ve aslında bir birinden ayrılamayacak olan ekonomik, siyasal, sosyal gelişmelerin nedenleri son çözümlemede Türkiye'de kapitalizmin bir yandan giderek tekelcilik lehine gelişmesinden öte yandan emekçi halk mücadele-

sinin hızlanmasından başka birşey değildir. Burjuvazinin dışa bağımlı ve kısıtlı olarak sanayie yönelmesi ve tekelci yapısının güçlenmesi 1960'lardan sonra hız kazanmıştır. Günün gereklerinin de sonucu olan sanayie yöneliş, bütün sermaye için bir zorunluluk halini almıştır. Bu yönelim aynı zamanda tarımdan sanayi kesimine kaynak aktarılmasını ve tarımdaki bir kısım geri üretim ilişkilerini —en azından— zayıflatmayı gerektirmektedir. Öte yandan, kapitalist evrimin koşulları ve Ortak Pazar olgusu karşısında, sanayi mümkün olduğu kadar ileri teknoloji kullanmak, büyük ölçekli firmalarda örgütlenmek zorundadır. Bu zorunluluk bir yandan tekelciliği ve büyük işletmeler çevresinde kümelenen bazı küçük imalâtı güçlendirirken, bir kısım küçük sanayi ve zenaatkâra da darbe indirmeye başlamıştır. Tekelci burjuvazinin güçlenmesi, büyük sanayi, ticaret, banka sermayelerinin bütünleşmesinin hızlanması; burjuvazinin tekelciler dışında kalan kesimleriyle, orta sınıfların bir bölüğünü, tarım kesimini, bazı sanayi kolları küçük imalatçıyı, toprak ağasını, tefeciyi, kasaba tüccarını sömürüden daha az pay alan bir duruma getirmeye başlamıştır. Kapitalizmin dıştan güdümlü, kısıtlı da olsa sanayi yönünde, tekelci sermayenin öncülüğünde eskiye göre daha hızlı gelişmesi sürerken bir yandan işçi sınıfının nicel yönden gelişmiş yani sayıca fazlalaşmış ve büyük işyerlerinde yoğunlaşmış, öte yandan da işçi sınıfı dışındaki diğer emekçi kesimleri de sosyal uyanış işine girip hareketlenmiştir.

1961 Anayasasının getirdiği nispeten demokratik ortam uluslararası finans kapitalle ortaklık ve bağımlılık ilişkileri içindeki yerli tekelci sermayenin doludizgin gelişmesine karşı önce aydınlar arasında yaygınlaşmış olan sosyal adaletçi ve sosyalist eğilimlerin, objektif zorlamalarla giderek emekçi kitlelere ve işçilere kadar uzanmasında etken oldu. Öte yandan, nispeten demokratik sayılabilecek bir ortamda özellikle işçi sınıfının ekonomik mücadelesi güçlendi, siyasal örgütlenme çabaları da yoğunlaştı. Diğer emekçi sınıflar, şehir ve kır küçük burjuvazisinin dinamik kesimleri de örgütlenme ve mücadele alanında hızlı bir gelişme gösterdiler. Yayın faaliyeti dağınık olmakla birlikte hızlandı, 1961 sonrasında geçmişe oranla hız ve yaygınlık gösteren sosyal uyanış, işçi sınıfının bilimini kavramaya ve sindirmeye yönelerek nitelik bakımından da muhteva kazandı. Sol eğilimin yaygınlaşmasının somut bir göstergesi, Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 seçimlerinde 300 bin civarında oy alarak parlamentoya 15 milletvekili sokması ve bu sosyal uyanıştan korkan İsmet Paşa'nın, alelacele bir «ortamın solu» icat etmesidir. Türkiye İşçi Partisi sosyalist fikirlerin yaygınlaşmasında ve kitleye gitmesinde önemli adımlar atarken, küçük burjuvazinin bazı kesimleri de devrimci - ilerici mücadeleye katıldı. Öğrenci kuruluşları kendi deyimleriyle «emperyalizme ve işbirlikçilerine» yani uluslararası finans kapitalin ortağı yerli tekelci sermayeye karşı hareketlendiler. Bu arada, küçük burjuva radikalizmi de güçlendi.

İşte böyle bir ortamda 1970'lere gelindi. 1970 yılı sonlarında tekelci sermaye yeni bir sıçrama yapmak, hem devrimci - ilerici gelişimi bastırmak ve ekonomik, siyasal egemenliğini pekiştirmek, hem de eski ortaklarına en az pay ayıracak biçimde güçlenmek zorundaydı. Bu zorunluluk bütünleşmeye çabaladığı AET emperyalizminin ona uygun gördüğü işbölümünden de kaynaklanıyordu. Oysa karşısında bir kısmı ekonomik, bir kısmı siyasal ve sosyal pek çok güçlük vardı. Bunları nasıl aşabilecekti? Onun için sorun ilk adımda bir siyasal formül bulma sorunuydu ve bu formülü çeşitli koşullardan ve gelişmelerden de yararlanarak 12 Mart sonrasında buldu.

1970 yılına gelindiğinde işçi sınıfı ve emekçi kitleler ekonomik, demokratik ve siyasal taleplerle harekete geçmişlerdi ama henüz iktidara hazır değillerdi. Yine aynı dönemlerde kasaba esnafı, taşra tüccarı, tefeci, aracı, rantiye veya toprak ağası gibi tekelci burjuvazinin prekapitalist ortaklarıyla, küçük sanayici, küçük müteahhit gibi zümreler ekonomik ve siyasal güçlerinden birşeyler kaybettiklerini anlıyorlar, memnuniyetsizliklerini belirtiyorlar ve bir yandan gelişen kitle bilinçlenmesinden

öte yandan tekelci kesimden kuşku duyuyorlardı. Yönetenler yönetemez olmuşlardı. Yönetilenler huzursuzdular ve tepki gösteriyorlardı.

Şimdi bu genel panaroma ile yetinmeyerek, 12 Mart'ı daha iyi kavrayabilmek için 1970 yılı ve 1971 başlarında Türkiye'nin ekonomik durumuna, siyasal gelişmelere, sosyal hareketliliğe ve sınıfların konumuna biraz daha ayrıntılı olarak eğilmeye çalışalım.

1970 sonlarında genel ekonomik durum

1970 yılı Türkiye ekonomisi açısından tam bir darboğazlar yılı oldu. Enflasyon ve fiyat artışları, devalüasyon, yeni vergi kanunları ve yeni ekonomik tedbirler, millî gelir artışında yavaşlama, pazarlama güçlükleri ve tıkanıklığı, finansman darlığı, iç ticaretten sağlanan sermayelere çeşitli engeller yüzünden tatmin edici yatırım alanları bulunamaması, tarım kesiminin gerek krediler gerekse ürün fiyatları açısından gerileme göstermesi, kalkınma hızının geçmiş yıllara oranla en düşük seviyede, yüzde 4.8 civarında gerçekleşmesi, maliyet artışları yeni ekonomik tedbirlerin yol açtığı yeni durgunluk ve satış güçlükleri bu darboğazı somutlayan etkenlerden bazılarıdır.

Darboğaz daha 1969'larda kendini göstermeye başlamıştır. 1969 - 1970'de sanayi kesimi Türkiye ekonomisinin en önemli kesimidir artık. 1950, özellikle de 1960 sonrasındaki gelişmeler, büyük sermayenin AET'in de etkisiyle sanayie yönelmesi, daha doğrusu yöneltilmesi, 1965 sonrasında iktidarın tekelci sermayeye ve sanayie tanıdığı önem ve teşvikler, 1970'lerde tekelci sermayeyi egemen sömürücü sınıfların en etkili kesimi haline getirmiştir. 1961 - 1971 döneminde sanayi üretiminde carî fiyatlarla yüzde 290'lık bir artış kaydedilmiştir. Aynı dönem için tarımsal üretim artış sadece yüzde 125 civarındadır. İkinci beş yıllık planda, sanayi sektörünün payında, 1967 - 1972 döneminde yüzde 16,3'den yüzde 20.5'e kadar bir artış görülmüştür. Yine ikinci beş yıllık planda sanayi, özellikle imalât sanayii için çeşitli teşvik tedbirleri düşünülmüştür. Yetki kanunu olarak da anılan ünlü 933 sayılı kanunla, mevcut teşvik tedbirlerinin kapsamı genişletilirken, aynı zamanda geliştirme ve teşvik fonları yatırım indirimi nispetinin yüzde 80'e kadar yükseltilmesi, ithalde alınan vergi toplamında tam veya kısmî bağışıklık gibi yeni tedbirler getirilmek istenmiştir. Kısaca 1969 - 1970'lere gelindiğinde sanayi kesimi ve tekelci sermaye daha güçlüdür artık.

1970 yıllarında, gelişmesi için bütün tedbirler alınmaya çalışılan ama çeşitli ekonomik ve sosyal engeller yüzünden istenilen hızda gelişmesi sağlanamayan sanayi sektörünün yapısına tekelcilik hakimdir. Tekelci yapıyı ve gelişmeyi izleyebilmek için elimizde 1963 ve 1967 yılı verileri var. Bu verilere göre, 1963'de 1000'den fazla işçi çalıştıran 60 işyeri, yine aynı yılda toplam üretimin yüzde 27.6 sını gerçekleştirirken, 1967'de 1000'den fazla işçi çalıştıran 76 işyeri üretimin yüzde 31.9'unu gerçekleştirmektedir. Aynı hesap 50'den az işçi çalıştıran işyerleri için yapıldığında, tersine, küçük işyerlerinin kaybı ve gerilemesi ortaya çıkmaktadır. 1967 yılında, 200'den fazla işçi çalıştıran 387 işyeri endüstriel üretimin yüzde 72'ye yakınını kontrol altında tutmaktadır. Oysa bu oran aynı büyüklükteki işyerleri için 1963'de yüzde 64.2'dir. Yine 1967 yılında imalât sanayiinde çalışan işçilerin yüzde 53.7'si 170 tekelci işyerinde kümelenmiştir. Yine 1965 - 1970 arasında kurulan işyerlerinin birim sermayesinin büyüdüğü de çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Kısaca 1970'e gelindiğinde Türkiye'de sanayi tekelci kesimin öncülüğünde ve egemenliğinde geliştirilmeye çalışmakta, tekelci yapı güçlenmekte, sanayi, büyük ticaret ve sigortacılık ve banka sermayesi kaynaşması belirginleşmektedir. Bu alanları kontrol altında bulunduran büyük sermaye grupları ise Ortak Pazar'la bütünleşmenin zorladığı gerekli adımları atmaya çalışmaktadırlar. 1960'lardan beri gözlenen bu yöneliş 1970'lere gelindiğinde artık yeni sanayi yatırımlarını da gerektirmektedir. Dayanıksız tüketim malları imalâtının ağırlığından, montajcılıktan, ara mallar üretimine, ve Or-

tak Pazar içinde pazarlanabilecek bazı malların üretimine geçilmesi zorunluk haline gelmiştir.

Oysa, 1970'de ekonominin en önemli sektörü haline gelmiş olan sanayi sektörü ve burjuvazinin en etkili bölümü olan tekelci burjuvazi, başta da söylediğimiz gibi bir darboğazdadır. Bu darboğaz daha 1969'da kendini belli ediyordu. Bu darboğaz doğrudan doğruya kapitalizmin işleyiş kuralına bağlı olarak ortaya çıkan ve dışa bağımlı çarpık kapitalist gelişme içinde daha da belirginleşen satış yani pazarlama sorunuydu. Özellikle dayanıklı tüketim mallarında kendini gösteriyordu bu sorun. İmalât sanayiinin dış pazarda rekabet imkânının olmaması onu iç pazara bütünüyle bağımlı kılıyordu. 1970 başına gelindiğinde iç pazarın doymuşluğu ve darlığı üretimi yavaşlattı ve pazarlama sorununu daha da ciddî bir sorun haline getirdi. Tekelci sermaye bu duraklamadan gerek sanayi gerekse ticaret açısından zarar görüyordu. Öte yandan, büyük ölçekli, ileri teknolojik seviyede kuruluşlar sermayeye dayanmaktaydı ve sermaye yetersizliği öteden beri Türkiye ekonomisinin ve özel sektörünün büyük derdi olmuştu. Tekelci sermaye için, 1970 yılında, pazar tıkanıklığı ve üretim yavaşlaması kadar, sermaye yönünden güçsüzlük ve yatırımsızlık da önemli bir darboğazdı.

Bu darboğazların bazı küçük rakamlarla ifadesi şöyle : 1963'den 1970'e kadar plan hedeflerinin altında seyretmekle birlikte devamlı olarak büyüme gösteren gayri safi millî hasıla içinde sanayi sektörünün payı 1970 yılında ilk defa geriledi. Sanayi sektörü katma değer artış hızı da, plan hedefi olan yüzde 12.3'ün çok altında, yüzde 2,5 oranında gerçekleşti. Yatırımlar büyük ölçüde aksadı. Özellikle otomotiv sanayiinde talep 1969'a oranla bile yüzde 23 azaldı. Buna karşılık fiyatlar arttı.

Tekelci sermaye bu çıkmazı aşmaya mecburdu. Kendi çıkmazının nedenleri olarak : ülkenin bütün kaynak ve imkânlarının kendi doğrultusunda seferber edilememesini, teşvik kanunlarının yetersizliğini veya çok işine gelen 933 sayılı Kanun gibi kanunların Anayasa mahkemesi ve benzeri kuruluşca iptalini yani kendi dışındaki bazı güçlerin etkisini, 1970 yılında aslında kendi lehine çıkarılan finansman Kanununun bazı aksaklıklarını ve kendine de dokunan yanlarını, tarım kesiminden gerekli kaynak aktarımının yapılamamasını, işçilerin ekonomik mücadelesini daha da önemli sosyal ve siyasal uyanışını, «istikrarsızlık» adını verdiği toplumsal kargaşılığı ve kendi dışındaki tüm sınıf ve zümrelerin etkisini görüyordu.

Ama ekonominin içinde bulunduğu güçlükler ve genel olarak tekelci kapitalizmin son on yıllık gelişmesi, sadece tekelci kesimi değil, diğer sermaye kesimlerini, diğer sömürücü sınıf ve zümreleri ve bunların da ötesinde emekçi kesimleri de etkilemekteydi. 1970'lere gelindiğinde tarım ürünleri fiyatları hemen hemen 1963'den bu yana en düşük seviyeye ulaşmış, tarımsal kredilerin tüm kredilere oranı düzenli bir düşme göstermiş, tarım kesimi gerileme içine girmişti. Sanayinin çıkmazına çözüm sağlayabilecek, tarımda kapitalizmin gelişmesini hızlandıracak bir «tarım reformu» yani iç pazarın genişletilebilmesi gündemdeydi. Ancak böyle bir reform tasarısı, zaten gerilemekte ve sömürüden aldıkları payın azalmakta olduğunu farkeden tarım kesimindeki sömürücü güçlerin ciddî bir muhalefetiyle karşılaşırdı. Tarım ve tekelci kesim dışı ticaret alanlarında birikmiş sermaye de 1970 şartlarında kendisine mahreç aramakta ama tekelci kesimin varlığı, kendi güçsüzlüğü ve ekonominin darboğazları yüzünden yatırımcı olmayı başaramamaktaydı.

AP iktidarının aldığı ekonomik tedbirler

AP iktidarı, daha 1968 - 1969'da tekelci kapitalin sorunlarını çözümlemekte kesin çareler olmamakla birlikte, bazı çok önemli teşvikler getirmiştir, Ünlü 933 sayılı Kanun bu teşviklere örnektir. Ancak, kanunun yatırım indirimi oranını yüzde 80'e kadar yükselten maddesi, Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiş, ama uygulama çeşitli yollarla yürütülebilmiş-

tir. Hükümet, tarımdan sanayie kaynak aktarabilmek için kredi politikası ile oynamış, taban fiyatları bir süre (devalüasyona kadar) düşük tutmuş, tarım reformu sorununu ele almıştır. Dış Pazar imkânları zorlanmak istenmiş, sanayie ve tarım ürünlerinin ihracını kolaylaştırmak, tıkanmış pazarı açmak umuduyla Ortak Pazar'la olan ilişkilerde «geçiş dönemi» ne girmek için acele edilmiş ve tavizler verilmiştir. En önemlisi, 10 Ağustos 1970 de yapılan devalüasyon dış güçlerin etkisini taşıdığı kadar, yerli sanayie kendini dış pazarlara açabilmek üzere verilmiş bir fırsattır da. Devalüasyon kararıyla birlikte ithalât teminatı düşürülmüş, ithalâtta kolaylık sağlayıcı hükümler getirilmiş, kredi politikasını ayarlamak amacıyla banka faizleri yeniden gözden geçirilmiştir.

Bu arada, devalüasyondan önce Mayıs ayında önemli bir tasarının açıklanışı unutulmamalıdır. Finansman kanunu adını alan ve 2 milyar liralık ek vergi getiren bu tasarının ilerdeki olaylarda payı olmadığı söylenemez. AP iktidarı Meclis içinde ve dışında çok büyük tartışmalara konu olan, kamu oyunda ise «iğneden sürmeye kadar vergi» olarak anılan yeni finansman kanununu, bir yönüyle de personel kanununun yarattığı bütçe açığını kapamaya başka türlü söylenecek olursa küçük burjuva bürokratlarına alım güçlerini arttırmak için verilmesi gereken millî gelir payını başka kesimlerden çıkarmaya yönelik bir kanundur. Ama tek amacı şüphesiz ki bu değildir. Demirel, finansman kanunuyla çeşitli kesimlerin vergi yükünü artırmayı amaçlamıştır. Bazı uzmanlara göre kanun, Demirel'in tekelci sermayeye teslimiyet kanunudur. Çünkü asıl yük toplumdaki orta sınıflara ve rantiye kesimlere yüklenmiştir. Ama verginin, bir yandan da büyük servetleri hedef almış bir görünümü de olmuştur. Vergilerin montaj sanayiine yönelik bölümü, tekelci kesimi özellikle rahatsız etmiştir. Finansman Kanunu, ilerde de değineceğimiz gibi, Demirel'in tekelci sermayenin uzun vadeli çıkarlarını da gözeten, yatırım imkânlarını ve yeni iş alanlarını geliştirmesine çalışan, bu arada da 1970 Türkiye'sinde çeşitli toplum kesimlerinden gelen ekonomik ve siyasal baskıları dengelemeye, egemen sınıfların çeşitli kesimleri arasında denge kurmaya yönelik politikasının bir yansımasıdır. İşte biraz da bu politikadır ki 12 Mart'ta Demirel'i iktidar koltuğundan inme zorunda bırakan olaylar zincirini hazırlamıştır.

1970 yılında ve 1971 yılı başlarında egemen güçlerin ekonomik durumu ana çizgileriyle böyleydi. Ya sosyal görünüm?

1970 yılında sosyal hareketlilik ve sosyal sınıflar

1970'e gelindiğinde dışa bağımlı tekelci kapitalin gösterdiği gelişme ekonomik ve sosyal bunalımlara dönüşürken ve tekelci sermaye yeni adımlar atmaya hazırlanırken, toplumun diğer bütün kesimleri de bariz bir hareketlilik içindeydi. İşçi sınıfı, yoksul köylülük, kır küçük üreticileri şehir küçük burjuvazisinin aydın kesimleri, bürokrat ve teknokratlar, memurlar, öğretmenler, hizmet işçileri, öte yandan öğrenci gençlik tekelci kapitalizmin kendilerini ekonomik bakımdan gün geçtikçe gerileten gelişmesi karşısında hareketliliklerini ve tepkilerini artırıyorlardı.

İşçi sınıfı

1970 yılında işçi sınıfının nicel varlığı 1 milyon 300 bini sigortalı, 2 milyon yüz bini Türkiye çapında ve mahallî sendikalara kayıtlı olmak üzere 2,5 milyonla ölçülüyordu. 1961 Anayasasının ve 1960 sonrası dönemin demokratik ortamında, Türkiye işçi sınıfı ekonomik bakımdan sendikalar çerçevesinde ve oldukça büyük bir hızla örgütlenmiş, öte yandan da sosyalizmin, daha sonra değinileceği gibi, kitlelere gitmesinin hızlanması, Türkiye İşçi Partisinin kuruluşu, çeşitli sosyalist yan örgütlerin ve derneklerin kuruluşlarıyla bilinçlenmeye ve siyasal bilince yönelmeye başlamıştır.

Toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunlarının (274 - 275 sayılı kanunlar) verdiği imkânlarla örgütlenmesini ve ekonomik mücadelesiyle ilgili bazı verilere bakmakta yarar vardır. 1963'de toplu sözleşme düzenine geçilmesinden sonra, me-

selâ 1966 yılında 2595 işyerinde 334 binden fazla işçinin yararlandığı 1152 toplu sözleşme yapılmışken 1970 yılında toplu sözleşme sayısı 1516'ya, toplu sözleşmeye giren işyeri sayısı 5036'ya ve bu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısı 550 bine yükselmiştir. Aynı şekilde 1963 yılında 8, 1966 yılında 54 olan resmî kayıtlara geçmiş önemli grev sayısı 1969 yılında 86'ya, 1970 de 72'ye varmıştır. 1963'de grevlerde kaybolan işgünü sayısı 19739'ken, 1969'da bu sayı 323 bini, 1970'de 220 bini aşmıştır.

İşçi sınıfının nicel ve nitel gelişmesi, ekonomik mücadelenin giderek güçlenmesi ve işçi sınıfının kendisi için sınıf olmaya doğru yönelmesi burjuvaziye ilk ve en önemli sinyalini 15 - 16 Haziran 1970'de vermiştir. Meclis tarafından büyük tartışmalardan sonra kabul edilen 274 - 275 sayılı yasaları tadile ve işçi sınıfının ekonomik mücadelesini ve siyasal uyanışını engellemeye yönelik yeni Sendikalar Kanunu tasarısının Senato'ya geldiği gün 15 Haziran ve onu izleyen 16 Haziran'da önce İstanbul ve Kocaeli'nde çoğunluğunu yeni Sendikalar Kanunuyla ortadan kaldırılmak istenen DİSK'li işçilerin bağlı bulundukları işyerlerinde başlayan ve yeni Sendikalar Kanununun Anayasaya aykırılığını iddia ederek bu kanunun çıkarılmasını protesto eden hareket, kısa zamanda Türk - İş'e bağlı işçileri de içine aldı ve yüzbinden fazla işçinin katıldığı büyük 15 - 16 Haziran işçi hareketi başladı. Kendilerini durdurmak isteyen polis ve askerle yeryer çatışarak yeryer yararak yürüyen işçilerin sloganları ve afişleri dikkati çekiyordu. Bunlar artık sadece ekonomik talepleri içermiyor, siyasal bilinçlenmenin işaretlerini veriyor ve 15 - 16 Haziran işçi direnişine siyasal bir eylem niteliği de kazandırıyordu. Daha da büyümeleri, çoğalmaları ve hareketin genişlemesinin engellenmesi için devletin bütün kuvvetleri seferber edildi. İşçilerin toplanmasının önlenmesi için Galata Köprüsü açıldı ve yollar kesildi. Nihayet 16 Haziran akşamı saat 21'de hükümet, İstanbul ve Gebze'de sıkı yönetim ilan etti. Olay önemliydi. Denilebilir ki Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir işçi hareketi sıkı yönetimin ilanına sebep oluyor ve burjuvazinin gözünü böylesine korkutmuş bulunuyordu. DİSK kanadına yönelen tevkifler, işçi çıkartmalar başladı. 15 - 16 Haziran bastırıldı. Mecliste sert tartışmalar oldu. Sermaye çevrelerinin sözcüleri hareketi isyan ve ihtilal provası olarak nitelerken Yeni Sendikalar Kanunu Senatodan da geçerek kanunlaştı.

İşçi sınıfının ekonomik mücadelesi ve siyasal uyanışı kendiliğinden niteliğine rağmen bir süreden beri burjuvazinin ve sömürücü ortaklarının gözünü korkutmaktaydı ama 15 - 16 Haziran onlar için gerçek bir alarm çanı oldu.

1970'lerde işçi sınıfının durumuna ve burjuvazi karşısındaki konumuna bir de ücretler açısından bakmakta yarar vardır. Toplu sözleşme düzenine geçiş ve ekonomik mücadelenin hızlanmasından sonra, 1963'den 1971 başına kadar gerçek ücretler sürekli artış göstermiştir. Bu artış özellikle 1969 yılında hızlanmış ve gerçek ücretler endeksi Konjonktür dairesinin hesaplamasına göre 1963'de 100'den 1968'de yüzde 114,7, 1969'da yüzde 124,4, 1970'de yüzde 126,7'e çıkmıştır. İstanbul Ticaret Odasının Üçüncü Beş Yıllık Planda da kullanılan endeksine göre gerçek ücretler 1963 yılı 100 kabul edilirse 1969'da 136,6'ya, 1970'de 137,6'a yükselmiştir. Her ne kadar fiyat artışları karşısında 1970'lere gelindiğinde ücret artışları hep fiyat artışlarının gerisinde kalmışsa da, burjuvazi için 1970'lere varıldığında gözlenen ücret artış eğrisi yine de engellenmesi gereken bir olgudur.

Son olarak 1970'lere gelindiğinde işçi sınıfında gözlenen büyük uyanışın da sonucu olarak DİSK'e eğilim ve akın başlamış yine aynı yıl Türk - İş'in sermayenin yanında ve kuyruğunda keskince yer alan politikasına karşı Türk - İş içinde, tabanın DİSK'e kaymasını da engellemeye çalışan Sosyal Demokrat muhalefet başlamıştır.

Kısaca 1970, 1971'lerde Türkiye işçi sınıfının ekonomik mücadelesi kendisi için sınıf olmaya doğru giden bir silkiniş ve uyanış göstermektedir.

Köylülük

1970 yılında özellikle yoksul köylü ve küçük üreticiler de hareketlenme içindedirler. 1967 yılında kaydedilebilen 10 köylü hareketine karşılık 1970'de 96 hareket dikkati çekmektedir. Bunlardan 21'i küçük üreticinin miting ve yürüyüşleridir. Yine 1970 yılında bu hareketlerden 42'si çatışmalı geçmiştir. Toprak işgalleri de 1969 ve 1970'de artmıştır. Taban fiyatların 1970 Ağustos kararlarına kadar nisbi olarak düşük tutulması, küçük üreticinin aracının ve tefecinin elinden kurtulabileceği bir kredi mekanizmasının kurulmaması ve diğer tedbirlerin alınmaması, toprak mülkiyetindeki merkezleşme ve yoğunlaşmanın 1967'lerden sonra iyice hızlanmasıyla ortaya çıkan mülksüzleşme ve toprak darlığı, köylülüğün hareketlenmesinin başlıca nedenleri arasındadır. Öte yandan sübjektif unsurlar ve sosyalizmin, sosyal adaletçi fikirlerin köylere kadar uzanması, bu konuda partili, partisiz sosyalistlerin ve öğrenci gençliğin çalışmaları hareketleri ayrıca hızlandırmıştır.

Şehir küçük burjuvazisi

1969 - 1970'de tekelci gelişimden en fazla etkilenen ve enflasyonist gidiş içinde bile millî gelirden aldığı payı artıramayan kesim küçük burjuvazinin bürokrat, teknokrat kesimi, memurlar, memur sayılan hizmet işçileri, öğretmenler ve küçük burjuva emekçi katlar olmuştur. Personel Kanunu 1970 Mayıs ayında açıklanmışsa da, huzursuzluğa huzursuzluk katmaktan ve sonuçlarıyla da pahalılığı arttırmaktan, enflasyonist gidişe katkıda bulunmaktan başka bir şey getirmemiştir. 1970 yılı boyunca, bütün kamu personelinin, aydın küçük burjuvazinin huzursuzluk içinde olduğu görülür.

Öte yandan küçük esnaf ve zanaatkâr da tekelci gidiş karşısında gerilemekte ve memnuniyetsizliğini belirtmektedir.

Tekelci sermaye

Uluslararası finans kapitalin uydusu ve ortağı tekelci sermaye ekonomik duruma kısaca değinilirken anlatılmaya çalışıldığı gibi, sanayide yeni bir sıçrama yapmak üzere ekonominin tümünün kendi çıkarları doğrultusunda ayarlanmasını, çalışan kesimlerin daha yüksek oranlarda sömürülme hakkının kendisine tanınmasını, ücret artışlarının, çok daha önemlisi emekçi kesimlerde görülen siyasal uyanışın engellenmesini istemektedir. Tekelci burjuvazinin darboğazdan çıkabilmek için istediği başka şeyler de vardır. Tarım kesiminin daha geriye itilmesi, tarımın yani kırsal bölgelerin açılması ve iç pazarın genişlemesi, tarımdaki en geri üretim ilişkilerinin olabildiğince tasfiyesi, tarımdan kaynak ve ucuz işgücü sağlanması için tedbirler alınması, tarımdaki tefeci sermayesinin (1970'lerde 7 milyar lira olarak tahmin edilmektedir) kendine akıtılması, iç ticarette birikmiş sermayelere yatırım ve rekabet olanağı tanınmaması ve bütün ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarının bir süre için ortaksız rakipsiz kendi eline geçmesi bu isteklerin başında gelmektedir. Başka türlü söyleyecek olursak, tekelci sermaye için 1970 lere gelindiğinde ağa, tefeci, aracı gibi prekapitalist ortakları, hatta burjuvazinin tekel dışı kesimleri sömürüden pay alan ve tekelci kesimin payını azaltan unsurlardır. 1970'de büyük sermaye bu engelleri de aşmak, eski ortakları üzerinde de ekonomik ve gerekirse siyasal diktasını kurmak istemektedir.

Diğer sömürücü güçler

Bu durumdan kırsal kesimlerdeki sömürücü güçler, Anadolu tüccarı toprak ağaları, zengin köylü, tefeciler, aracılar kısmen kuşku duymaktadırlar. Tarımın geriye itilmek istendiğini, sanayie kaynak aktaran ve sanayinin tamamlayıcı parçası olan bir yapıya kavuşturulmak istendiğini yani tekelci sermayenin kendi çıkarlarını kemirmekte olduğunu somut deneylerle anlamaktadırlar.

Yine tekel dışı orta ve küçük sermaye kesimleri, yani ayrı bir kategori olarak, küçük sanayici, küçük müteahhit tekelci gidiş ve yapı karşısında elindeki bütün rekabet ve palazlanma olanaklarının alındığını, tekelci kesimin kendisine gelişme hakkının verilmeyeceğini görmektedir. Şöyle ki, tekelci sermaye kendi kı-

sıtlı ve dışa bağımlı «sanayileşmesi» içinde, bir yandan yan üretim dallarına ihtiyaç duymuş, orta - küçük imalâtçılar çoğalmış ve zümre olarak belirginleşmiş (tekel dışı burjuvazi) öte yandan bu kesimin tekelci sermayeyle doğal çelişkisi derinleşmiş ve aradaki mücadele netleşmiştir. Yani tekelci kesim yeni sanayi yatırımlarının ek işlerini küçük sanayiciye yaptırarak onları ister istemez güçlendirmiş, hem de onları bir sınırda kısıtlayıp, ekonomik baskısını arttırarak karşısına almıştır. Bütün bu çalkantılar siyasete de yansımıştır.

Siyasal görünüm

Böyle bir sınıfsal güçler dengesi daha doğrusu dengesizliği siyasal yapıda çatlaklara yol açmakta gecikmeyecektir. Nitekim 1970 yılı AP içinde büyük çalkantıların olduğu, AP hükümetinin bütçesine bir kısım AP'li bakanların red oyu vererek bütçenin reddedildiği ve Demirel'in düşürüldüğü, (Kabineyi kurma yetkisi yeniden kendisine verilmiş ve ikinci bütçe kabul edilmiştir) AP içinden çeşitli grupların muhalefete başladığı yıldır. AP içindeki bu kaynaşma doğrudan doğruya egemen güçler ittifakının sarsıldığının, tekelci kesimin mutlak egemenliğine karşı diğer sermaye ve sömürü kesimlerinin huzursuzlaştığının işaretidir. Önce taşra sermayesinin, tekelci olmayan sanayicinin, küçük müteahhidin bir bölümünün çıkarlarını temsil eden Erbakan, «komprador - mason» büyük sermayeyi yani uluslararası finans kapitalin yerli tekelci ortaklarını suçlayarak AP'den ayrılmaya mecbur kalmış ve Millî Nizam Partisi'ni kurmuştur. Bunu daha büyük bir muhalefet izlemiştir. Uzun iç çatışmalardan sonra, toprak ve tarım çıkarlarının, rantiyeliğin, aracı tüccarın AP içindeki temsilcileri, özellikle 1969 kabinesine alınmayınca yine tekelci kesimin sözcüsü olarak gördükleri AP'ye karşı yoğunlaştırdıkları muhalefet sonunda, AP'den ayrılmış ve Demokratik Parti'yi kurmuşlardır.

Egemen sınıfların iç çelişkileri AP'de böyle yansırken, CHP de önemli dönüşümler eşiğindedir. Yeni CHP'ye doğru adımlar bu dönemde yoğunlaşmıştır. CHP Kurultayında Ecevit listesi Satırcılara karşı seçimi kazanmış ve CHP içindeki tekelci kesimin sözcüleriyle, Ecevit yandaşlarının küçük burjuva reformcu ve sosyal demokrat eğilimli sözcülerinin çatışması hızlanmıştır.

Yine 1970 yılında Türkiye İşçi Partisi geçirdiği iç sarsıntılardan sonra 29 Ekimde 4. Kongresini yapmış ve Behice Boran genel başkanlığa seçilmiştir. Bu sırada sosyalist cephedeki ayrılıklar ve çatışmalar sürmekte bölünmeler ve dağınıklık devam etmektedir.

1969'dan bu yana güçlendirilmeye çalışılan ve özünde parlamenter düzenden umutsuzluğu ve tepeden inmeci eğilimleri yansıtan «Parlamento Dışı Muhalefet» sloganı da varlığını sürdürmüştür. Küçük burjuva radikallerinin göreceli olarak güçlendikleri ve çeşitli şekillerde güçlerini arttırmaya çalıştıkları dönem olmuştur 1970...

İlerici - devrimci güçlerin durumu

1971'in eşiğine varıldığında, ilerici ve devrimci güçlerin durumu tek kelimeyle dağınık olarak tanımlanabilir. Bu dağınıklığın temelinde harekete hâlâ küçük burjuva unsurların hâkim oluşu, sosyalizmin işçi sınıfına yeterince mal olmamış bulunması gibi köklü nedenler vardır şüphesiz. Ama sübjektif açıdan baktığımızda dağınıklığın nedenini, bir yanda «merkezî örgütlenmenin» hareket üzerinde toplayıcı ve güçlü bir otorite *kuramaması*, kurduğu kadarının yeterli olmaması, öte yandan çeşitli sağ - sol sapmalar içinde, böyle bir otoritenin de zaten *tanınmaması* eğilimi olarak düşünebiliriz. Böyle bir ortamda emekçi hareketinin gelişmesi büyük ölçüde «kendiliğinden» niteliğini korumuştur. 1970'de öğrenci hareketleri gerek süreklilik gerekse (15 - 16 Haziran işçi yürüyüşü bir yana) doğurduğu yankılar bakımından adeta ön plana geçmiştir, geçirilmiştir. Ama bu hareketlerin kitleden kopması, siyasal bir disiplinden çıkması ve onun tarafından dışlanması, çeşitli provokasyonlara elverişli bir ortam yaratmıştır. Kimisi gençliği pohpohlamış ve ona yanlış hedef göstermiş, kimisi ise

onu büsbütün dışlamıştır. 1971'e böyle bir dağınıklık içinde girilmiştir. Dağınıklık, ilerici küçük burjuva örgütlerinin demokratik mücadelesinin de iyi değerlendirilememesine, örgütlenememesine, işçi hareketiyle bağlarının kurulamamasına, işçi sınıfı dışındaki çizgilerin güçlenmesine yol açmıştır.

Provokasyon ortamı, egemen güçler ve faşizm özlemleri içindeki kanatlar tarafından bilinçli olarak körüklenmiştir. AP iktidarı, anarşi çığlıkları atarak, istediği anti - demokratik kanunları ve uygulamaları kolayca kabul ettirebilmek için olaylar karşısında bir ölçüde pasif kalmıştır. Öte yandan, ne kadar dağınık, kendiliğinden ve merkezî otoriteden yoksun da olsa, ilerici - devrimci hareketin kabarması karşısında duyduğu çekingenlik AP'yi geriletmiştir.

İlerici devrimci kesimde dağınıklık devam ederken, hareket henüz kendini toplayamamışken, 12 Mart'ı çok yaklaştıran günlere ve olaylara gelinmiştir.

II
12 MART'I HAZIRLAYAN NEDENLER

Bu noktada bir toparlama yapmamız ve yukarda anlatmaya çalıştığımız ekonomik, sosyal, siyasal ortamın sonucu olan 12 Mart olayının nedenlerine daha derli toplu eğilmemiz gerekiyor. Bu nedenler ekonomik darboğazdan, sosyal sınıfların 1971 başındaki konum ve durumundan, sosyal ve siyasal gelişmelerden ayrılamaz. Yukardaki açıklamalardan sonra bu nedenleri kısaca birkaç kümede toplayabiliriz artık :

12 Mart gelişmesi, her faşizan gidiş gibi, sermayenin önemli bir bunalımının ve bir adım daha ileri atmak, bu ileri adımı engelleyecek emekçi mücadelesini bastırmak isteğinin sonucudur .

1971 Martına varıldığında, anlatmaya çalışıldığı gibi, tekelci sermaye 1970 dünya koşullarının, Ortak Pazar'la kurulan ortaklığın ve AET emperyalizminin emirlerinin gereği olarak, daha fazla sanayici olmak ve sanayinin yapısını bir ölçüde değiştirmek zorundadır. Pazarlama ve sermaye güçlükleriyle karşı karşıyadır. Sömürü oranını arttırmak, eski ortaklarına artık sömürüden mümkün olduğu kadar az pay ayırmak, devlet bürokrasisini tümüyle kendine bağımlı kılmak, bütün kaynakları kendi gelişmesi doğrultusunda seferber etmek istemektedir.

Oysa 1971 Türkiye'sinde kitlelerin gelişmekte olan ekonomik, demokratik ve siyasal mücadelesi, özellikle işçi sınıfında gözlenen bilinçlenme ve siyasal eyleme yöneliş; öte yandan tekel dışı sermaye kesimlerinin ve ağalık, tefecilik, aracılık gibi en geri sömürü ilişkileri içindeki toplum kesimlerinin varlığı tekelci kesimin mutlak iktidarına engel gibi görünmektedir. Tekelci sermayenin, işçi sınıfının ekonomik mücadelesini, özellikle bu mücadelenin yol açtığı sınıfsal ve siyasal bilinçlenmeyi engellemek üzere baskı altına alması; emekçi kitlelerin uyanışında önemli bir sübjektif faktör olan demokratik ve sosyalist gelişmeyi engellemesi; küçük burjuvazinin hertürlü örgütlenmesine baştan set çekmesi; kendi ortaklarının sömürüden aldıkları payı kısması gerekmektedir.

Bunu nasıl yapacaktır?

Daha 1970 yılından itibaren Yahya Han formülü sözleri dolaşmaktadır ortada. Millî Güvenlik Kurulu bildirileri uzun uzun tartışılmakta ve bu kurulun Anayasal yetkilerini aşıp aşmadığı sorulmaktadır. 15 - 16 Haziran sonrasındaki sıkıyönetim uygulaması tekelci kesimin ihtiyacı olan türden desteği sağlayabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Kısaca, büyük sermayenin 1970 darboğazını aşıp mutlak iktidarını kurabilmesinin ilk adımı, biçimi ve adı ne olursa olsun otoriter, hattâ faşizme kadar giden bir yönetim olarak görünmektedir.

Büyük sermaye bir rejim değişikliği arifesindedir. Ama bu yeni rejimin biçiminin 12 Mart öncesinde kesinlikle belli olduğunu söylemek mümkün değildir sanırız.

Ancak bir nokta vardır : Tekelci sermaye, Demirel'den de memnun değildir

artık. At değiştirmek istemekte, hatta bu yolda girişimlerde bulunmaktadır. Demirel hele 1969 seçimlerinden sonra tekelci burjuvazinin emrinde olduğunu çıkardığı çeşitli ekonomik kararlarla göstermiş, 1970 devalüasyonuyla sanayi kesimine bir imkân tanımış, tekelci sermaye lehine çeşitli uygulamalara girişmiş, finans oligarşisinin, banka gruplarının en muteber adamlarını daha çok sayıda kabinesine almış ve kilit noktaları güçlendirmiştir. Ama Anayasa değişikliğine dayanan ve sonunda emekçilerin ekonomik ve siyasal mücadelesini engellemeye yönelik anti - demokratik tedbirleri bir türlü istendiği biçim ve hızla getirememiştir. Daha sonraki yıllarda büyük sermayenin denetimindeki Odalar Birliği'nin ekonomik raporlarında ve tekelci kesimin sözcülerinin ağızlarında, 1970 darboğazının en önemli etkenleri olarak, hükümetin enflasyonist politikası, siyasal istikrarı sağlayamaması, finansman kanununun getirdiği talep azalması ve pazar daralması, personel kanunu dolaşacaktır. Gerçekten de 1971 başlarında tekelci burjuvazi Demirel'i kızağa çekmek niyetindedir. Onun amaçladığı, büyük sermayenin tam temsilcisi olacak, diğer sermaye kesimlerinin ve egemen sınıfların siyasal iktidarı paylaşma hakkını kısıtlayacak ve özellikle, *başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitleleri kesinlikle baskı altına alacak, solu ve sosyalizmi susturacak,* yani demokrasi oyunu oynamaya gerek görmeyecek bir iktidardır. Böyle bir alternatifin tabii ve sağlam dayanağı ise, dünya deneylerine göre bürokrasinin silâhlı kanadıdır. Ama Türkiye büyük burjuvazisi bürokrasinin bu kanadına ne ölçüde güvenebilir? Bütün bir 1970 yılı boyunca, güvenebileceğini gösteren belirtiler sıklaşmıştır. Ancak yine de bir kuşku vardır içlerde...

12 Mart geliyor

Bu kuşkunun pek de temelsiz olmadığı 8 Mart olayıyla ortaya çıktı. Sonraları çeşitli kaynaklardan açıklandığı gibi, küçük burjuva radikalizminin temsilcisi bir kanat 8 Mart'da bir hareket tasarlarken, iş 12 Mart muhtırasına dönüştü.

Hatırlanacağı üzere, 1971 yılının ilk ayları reformcu ve radikal bürokrat kesimlerin açık toplantıları, hareketleri ile geçti. «Memleketi içine düştüğü durumdan kurtaracak, Anayasanın öngördüğü reformları yapacak Atatürkçü bir hareket» in gereğine, bürokrasinin bazı kanatları tarafından inanılıyordu. Küçük burjuva radikalleri ve reformcuları, tekelci kesimin bunca güçlendiği, yeni ortaklıklar kurduğu ve diktasını kurmaya hazırlandığı bir dönemde, kapitalizmin belli bir gelişmişlik aşamasında, küçük burjuva kökenli ve işçi sınıfına dayanmayan hareketlerin eninde sonunda tekelci kesimle bütünleşmekle sona ereceğini; güçler dengesini ve böyle bir hareketin uzun vadeli başarı şansının tarihsel olarak kalmadığını hesaba katmadan, bir hareket gerçekleştirme peşindeydiler. Hedef Demirel olacaktı. Kısa vadede hareket tekelci burjuvaziye yöneliyordu. Tekelci burjuvaziye yakın ve onlarla işbirliği içindeki önemli unsurlar hareketi ele almakta, pasifize etmekte ve daha da önemlisi kendi doğrultularına kanalize etmekte gecikmediler. Belki aylarca, hatta 11'lerin istifasına kadar küçük burjuva reformcularının ve bazı iyi niyetlilerin faşizan gidişi görmemekte israr ederek reform beklemelerinin en önemli nedeni, küçük burjuva radikal eğilimli 8 Mart hareketinin 12 Mart muhtırasından ayrılamaması yanılgısı olmuştur.

12 Mart muhtırası, ordu içindeki hiyerarşik yapıya uygun olarak Genel Kurmay Başkanı'nın, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlarının imzasını taşıyordu. 8 Mart'ın 12 Mart muhtırasına dönüşmesinde yerli tekelci burjuvazi kadar ABD emperyalizminin parmağı olduğu da sonraki olaylar sırasında açıklığa kavuştu. Muhtıradan sonra çok kısa bir süre içinde gerekli bürokratik müdahaleler yapıldı, 8 Mart hareketine yakın unsurlar tasfiye edildi. İnönü «çok önemli bir 24 saat geçirdik» derken bu tasfiyeleri ve tekelci kesime yakın unsurların hareketi ele geçirmelerini kastediyordu.

Muhtıra Türkiye'nin içine düştüğü durumdan Parlamento ve hükümeti sorumlu tutuyor, anarşiye son verilmesini, reformların yapılmasını istiyor, bunlar yapılmaz-

sa ordunun idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlı olduğunu bildiriyordu. Kelimeler bir yana, muhtıranın özü ve hedefi, tekelci sermayenin istek, dilek ve zorlamalarına uygundu. Kelimeler ise küçük burjuva radikallerine karşı bir çeşit maske olarak kabul edilebilirdi. (Kaldı ki tekelcilerle küçük burjuva reformcularının asgari programlarının *bir noktaya kadar* çatışmak değil çakıştığı unutulmamalı... Bu konuya ayrıca değinilecek.)

Muhtıraya tepkiler

Muhtıra verilir verilmez çeşitli kuruluşlar ve örgütler tavırlarını belirtmeye başladılar. Kuru bağlılık mesajları bir yana, sol kanattaki tepkileri üç öbekte özetleyebiliriz : Bir kesim muhtırayı bir 8 Mart hareketi sonucu saydı. Arkasındaki çıkarların bilincine varamadı. Bu kesimde, bir kısım ilerici reformcu küçük burjuva aydını yer alıyordu. Bunlar bir 8 Mart'ın ülkenin sorunlarını çözebileceğine inananlardı. Muhtırayı kesinlikle ve yanlış değerlendirerek desteklediler. İkinci bir kümede yer alanlar, «Neye varacağı malûm ama, kesin karşı çıkılmasın, belki etkileme imkânı olabilir» mantığıyla muhtırayı, demokratik dilekler ve istekler ileri sürerek ancak çeşitli şartlarla destekleyebileceklerini ima ettiler. Üçüncü bir kümede bulunanlarsa en doğru bir değerlendirmeyle muhtırayı, faşizme hazırlık olarak görüp kesin karşı çıktılar.

III
BİRİNCİ ERİM HÜKÜMETİ KURULUYOR

Demirel 12 Mart muhtırasını evinde radyodan dinlemiş ve hemen istifa etmişti. 19 Mart 1971 günü Nihat Erim'in yeni kabineyi kurmakla görevlendirildiği resmen açıklandı. Başta CHP içindeki Ecevit'çi grup ve ülkedeki demokratik ilerici güçler üzerinde bu seçme olumsuz bir etki yaptı. Cumhurbaşkanı Sunay, Erim hükümetinin kayıtsız şartsız desteklenmesini istedi. Ağır adımlarla da olsa tekelci sermaye kendi formülünü bulmaya başlamıştı.

İnönü, hükümeti destekleme ve bakan verme kararı alınca Bülent Ecevit CHP Genel Sekreterliğinden istifa etti. 12 Mart müdahalesini Yunanistan modelinin daha incesi olarak niteleyerek ve —yanlış bir değerlendirmeyle— sadece kendi sosyal demokrat çizgisine karşı yapılmış bir hareket olarak göstererek Genel Sekreterlikten istifa etti. Bu arada hükümetin kuruluş çalışmaları ilerliyordu. İki güç, aynı etkenlikte olmasa bile çatışma halindeydi. Kabinede büyük sermayenin, malî oligarşinin, kısaca tekelci kesimin ağırlığı küçük burjuva reformcularıyla dengelenmek isteniyordu. Bu çok nazik denge oldukça güç kuruldu ve bütün ağırlığına rağmen tekelci sermayeyi memnun etmedi. İlk birkaç ay içinde kabinede küçük burjuva reformcularının yeri inkâr edilemez. Sermaye 12 Mart muhtırasını kendi insiyatifine geçirmeyi bilmişti ama henüz tam bir egemenlik kurduğu ve küçük burjuva reformizminin çeşitli uzantılarını ve etkisini bertaraf ettiği söylenemezdi. Birçoklarının kabineyi değerlendirirken güçlük çekmesi, «reformların» gerçekten yapılabileceğine hâlâ inanması, Demirel hakkında tahkikat açılmasını beklemesi bundandı.

«Beyin takımı» olarak da anılan küçük burjuva reformcu kanadının etkisi, kabinenin kurulmasının hemen birinci ayından başlayarak azaldı; sonunda 11'lerin tasfiyesiyle noktalandı ve tekelci sermaye darbeyi, en son kalıntıları da temizleyerek ele geçirmiş oldu.

Yeni Hükümet 26 Mart'da açıklandı. Hükümetin kuruluşu sırasında, bu kuruluşa büyük sermaye kanadından Melen'in ve Sait Naci Ergin'in; küçük burjuva reformcularıyla sonradan bütünleşmekle birlikte, diğer kanadın ılımlı temsilcisi olarak da Koçaş'ın etkin olduklarını, Sunay - Tağmaç - Alpan üçlüsünün de sık sık ve büyük sermaye yönünde müdahalede bulunduklarını öğreniyoruz. 2 Nisan'da Birinci Erim Hükümetinin programı Meclis'te okundu. Programda reformlara önemli yer ayrılmıştı. Programın tartışılması sırasında Erim'in «Bu programı siz-

lerle birlikte gerçekleştireceğiz. Sayın Demirel'i rica edeceğim. O gelmezse ben gideceğim. O bana bir defa gelirse ben ona yirmi defa gideceğim» sözleri daha ilk günden sonradan beyin takımı olarak nitelenen kanatta huzursuzluklar doğurdu.

Olaylar yoğunlaşıyor

12 Mart muhtırasında «anarşik» olarak nitelenen türden olaylar, hükümetin kuruluşundan sonra birden daha da yoğunlaştı. Öğrenci çatışmaları, banka soygunları, fidye isteğiyle adam kaçırma olayları birbirini izledi. Cumhurbaşkanı Sunay «anarşiye karşı acil tedbir alınmasını» istiyor, Millî Güvenlik Kurulu başta Genel Kurmay Başkanı olmak üzere, sıkıyönetim ilanında israr ediyordu.

Öte yandan büyük sermayenin sözcüleri sıkıyönetimi tek çare olarak gösteriyorlardı. Tekelci kesimin eline anarşi bahanesiyle bütün solu ezmek, asgarî prog ramlarının yer yer çakışmakla birlikte yer yer de kendi programlarını çok aştığı görülen küçük burjuva reformcularından ve destekçilerinden bile kurtulmak, yarı faşist, ya da faşist bir rejim kurmak için bulunmaz fırsat geçmişti. Artık tekelci kesim, bürokrasinin «etkili» kanadının hiyerarşi zincirinde ilk halkaları teşkil eden kesimine güveniyordu.

23 Nisan'da Erim «balyoz gibi tepelerine ineceğiz. Olağanüstü davranışlar karşısındayız. Bu olağanüstü davranışları olağanüstü tedbirlerle yok edeceğiz» dedi. Sıkıyönetim yaklaşıyordu. Kabinedeki reformcu kanat sıkıyönetim ilanına kesinlikle karşı çıktı. Ferit Melen başta olmak üzere tekelci sermayenin sözcüleri ve kendisini faşist dönemin güvenilir siyasal örgütü olmaya hazırlayan Millî Güven Partisine yakın unsurlar sıkıyönetimi savundular. Tağmaç'ın müdahalesi bu sırada geldi. Tağmaç sıkıyönetimde ısrarlı ve kararlıydı. 26 Nisan 1971 günü 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Tutuklamalar, arananlar listelerinin yayınlanması, demokratik örgütlerin kapatılması, yayınların toplattırılması başladı. «Tedhişçi gruplara» karşı ilan edildiği söylenen sıkıyönetim, daha ilk gününden itibaren, yoğun bir beyaz terör niteliği kazandı ve solun bütün kesimlerini hedef aldı. Nitekim Mayıs başında İzmir'de İmrahim Öztaş adlı bir genç, yatağında vurularak öldürüldü.

Antidemokratik gidişin yoğunlaşması

Tekelci sermayenin faşizan gidişinin iyice yoğunlaşmasının ilk dönüm noktası İsrail Başkonsolosu Elrom'un 16 Mayıs 1971 günü Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi tarafından tutuklu devrimcilerin serbest bırakılması şartıyla kaçırılması oldu. Kabinenin tüm üyeleri «devletin haysiyetinin korunması ve pazarlığa girişilmemesi» nde birleştiler. 17 Mayıs gecesi Türkiye radyolarından Koçaş'ın sesiyle son derece sert bir bildiri «Hükümet Başkanlığı Bildirisi» olarak okundu. Aynı gece bir «misilleme» (!) hareketi başladı ve Türkiye İşçi Partisinin bir kısım yöneticileri ve üyeleri de dahil, sosyalist aydınların, ilerici bilim adamları ve yazarların, öğrenci liderlerinin, üniversite mensuplarının adlarının bulunduğu uzun listeler yayınlanarak bu kişiler en yakın sıkıyönetim makamlarına teslim olmaya çağırıldı. Bir kısmı zaten çoktan evlerinden ve işyerlerinden gözaltına alınmışlardı. Önceden hazırlanmış bulunan listeler hemen devreye sokuldu. Büyük merkezlerin dışında valiler, çeşitli ihbarlarla geniş tevkifata giriştiler. Bir insan avı başlamıştı...

20 Mayıs günü Elrom'u kaçıranların verdikleri süre sona erdiğinde ne Elrom ne de Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi mensupları ele geçirilemediği halde, sol eğilimli veya sosyalist örgütlerin mensupları veya bağımsız ilerici - devrimci kişilerden 600 kadarı büyük merkezlerde göz altına alınmıştı. Sıkıyönetim ilân edilmiş olan merkezlere taşradan akın akın tutuklu gönderiliyordu.

Durum kabinede yeni sürtüşmelere yol açtı. Reformcu kanat bildiriyi ve uygulamayı sert biçimde eleştirdi.

Elrom'un öldürülmesi üzerine terör biraz daha yoğunlaştırıldı. Yeni tutuklamalara bu arada TİP Genel Başkanı ve merkez yürütme kurulu üyelerinin tutuklanmasına devam edilirken, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu üyelerinden Sinan Cemgil ve iki arkadaşı Adıyaman'da Nurhak

dağlarında jandarma birlikleri tarafından öldürüldü. Bir gün önce, İstanbul'da bir evde kuşatılan ve Elrom'u kaçıranlardan olduğu anlaşılan Mahir Çayan ile Hüseyin Cevahir iki gün sonra Cevahir'in vurularak öldürülmesi ve Çayan'ın yaralanmasıyla «ele geçtiler». Beyaz terör giderek yoğunlaşıyor ve geniş kitleler üzerinde faşizan gidişin zorunluluğu ve tek çare olduğu propagandası bütün gücüyle yürütülüyordu.

Aynı günlerde, Haziran ayında, Erim'in Türkiye için lüks bulduğu Anayasa'nın değiştirilmesi için daha etkili bir şekilde faaliyete geçildi. Anayasa'nın değiştirileceğinin belirtileri daha Mayıs'ın ilk haftasında ortaya çıkmıştı. 12 Mart'ı ellerinde tutan bütün güçler, Anayasa değişikliğinden yanaydılar. Demirel ve AP nin MGP, DP gibi partilerle birlikte Anayasa değişikliğinden öteden beri yana olduğu, ancak 12 Mart öncesinde, buna imkân ve ortam bulamadıkları da bilinen bir gerçekti. Anayasa değişikliği için bir yandan tekelci sermaye kesimi ve Sunay - Tağmaç ekibi, öte yandan tutucu partiler israr etmekteydiler. Yapılan sondajlarda en büyük engel olarak görülen İnönü'nün bile bazı Anayasa değişikliklerinden yana olduğu ortaya çıktı. Anayasa tartışmaları ve partilere Anayasa değişikliğinin biçimi konusunda yapılan baskılar arasında 20 Temmuz 1971 günü, Anayasa mahkemesinin bir kararıyla Türkiye İşçi Partisi kapatıldı. Halk oyuyla onaylanmış 1961 Anayasasının demokratik hükümlerini rafa kaldıran, antidemokratik maddeler getiren Anayasa değişiklikleri 20.9.1971'de Senato'dan da geçerek kanunlaştı. Böylece büyük sermaye terörü yasal planda da belgesine kavuştu. (Zamanla bu kadarla da yetinilmeyip yeni antidemokratik değişiklikler yapıldı.) Halk oyuyla resmiyet kazanmış bir anayasanın, referandum yapılmadan *kökünden* değiştirilmesinin hangi «hukuk devletinde» görüldüğünü, halkoyu'ndan korkanlar hiç bir şekilde açıklayamadılar.

Tekelci sermaye ağırlığını arttırıyor

Bütün Ağustos ve Eylül ayı, büyük tekelci sermayenin, banka gruplarının, kabine içindeki reformcu kanadı artık bütünüyle tasfiye etmeye yönelen sermaye kesimlerinin ağırlıklarını her vesileyle duyurmalarıyla geçti. Burjuvazinin kabine içindeki boy hedefi özellikle Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Özel Derbil, Başbakan Ekonomik İşler Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, İhsan Topaloğlu ve hatta tüm hiddetine, şiddetine rağmen Koçaş'dı. Burjuvazi bu kanadın kendi programını aşan reformcu eğilimlerinden hoşlanmıyor, öte yandan da Koçaş'ın Demirel'e karşı sert çıkışları tekelci sermayeye bile fazla sert geliyor, AP'lilerin büyük tepkisini çekiyordu. Kabinenin iki kanadı arasındaki çatışma ve tekelci sermaye kanadının arkasındaki güçlerin baskıları Ağustos, Eylül aylarında büsbütün yoğunlaştı. 2 Ağustos günü bütün büyük gazetelerde yer alan işadamları bildirisi tekelci kesimin en güçlü isimlerinin imzasını taşıyordu ve «biz varız» diyorlardı. Eylül ayı sonunda tekelci sermayenin boy hedefi Topaloğlu istifa etti. Kabinenin aynı kanatta yer alan diğer üyeleri de artık istifaya hazırdılar. Arkadan Erim - Koçaş ihtilâfı baş göstermekte gecikmedi. Erim artık tekelci kesime ve tekelci kesimin hakimiyetinden yana güçlere dayanacağını açıkça ortaya koyuyordu. Koçaş'ın 4 Eylül günü Sivas'da yaptığı ve siyasal partileri suçlayan daha çok da Demirel'e yüklenen konuşması Meclis'te büyük olaylar doğurdu. AP yanlısı basın Koçaş'ı daha da büyük bir şiddetle yıpratmaya başladı.

Eylül ortalarından beri kabuğuna çekilmekten çıkarak Erim'e muhalefet yapmakta olan Demirel, Kanun Kuvvetinde Kararname yetkisine karşı çıktı. Reformlar sorunu ve komutanların Batur, Eyiceoğlu, Gürler kanadının «reformlar bu dönem mutlaka çıkarılacaktır. Oylama ve taktik istemiyoruz. Gerileyeceğimizi sananlar aldanıyorlar» yolundaki demeçleri parlamentonun AP kanadında sert tepkilerle karşılandı. AP'li bir senatör «devlet memuru sıfatındaki komutanların bu demeçleri için ne düşünüldüğünü» sordu. Erim'in AP'nin tutumuna sert cevabı havayı daha da gerginleştirdi. Nihayet 5 Ekim de AP bakanlarını kabineden çekme kararı aldı, bundan sonra da AP üzerinde

komutanların, özellikle de Tağmaç kanadının baskıları arttı. Zamansız çıkış yapan Demirel'i tekelci kesim bir süre için yeniden geri çekti. AP kararından döndürüldü. Bir bölüm tekelci ve işbirliği yaptıkları güçler, 12 Mart rejiminin devamında yarar görmüşlerdi.

Aynı günlerde, toprak reformu, petrol reformu gibi tasarılara sermaye çevrelerinin tepkileri gelişmektedir. Atilla Karaosmanoğlu'nun Kasım ortalarında toprak reformu komisyonunu «tasarı bitmiştir, uygulanamaz hale gelmiştir» diyerek terk etmesi 11'lerin sonunun yaklaştığını gösteren olaylardandır. 8 Aylık uygulamaların pek çoğundan rahatsız olan ve adeta diken üstünde oturan kabinenin küçük burjuva reformcu kanadı, aynı zamanda büyük sermayenin boy hedefi halindedir artık. Büyük sermaye bu kanadı, artık desteği de kalmamış olan üstelik gerek kendi geriliği, gerek Türkiye'nin koşulları, gerek kendi dışındaki diğer sömürücü sınıfların ve zümrelerin baskıları yüzünden programlarının da kendi programıyla hiç değilse kısa vadede başta sanıldığı kadar çakışmadığı anlaşılan cansıkıcı bir tortu olarak görmektedir. Artık Birinci Erim kabinesinin sonunun yaklaştığı sokaktaki adam tarafından bile görülmekte, teknokratlar adeta istifa edebilecekleri elverişli bir zaman beklemektedirler. Mesut Erez olayı tek başına bir neden değil de, bardağı taşıran son damla olmuştur. Erim, anlaşıldığına göre, Atilla Karaosmanoğlu'nun toprak reformu komisyonunu terkettiği gün yeni bir bakan aramaya başlamıştır. Görünüşte bu bakan, kabineye yeniden dönmemiş olan AP'li Doğan Kitaplı'nın yerini alacaktır. 2 Aralık'da Nihayet Erim Mesut Erez'i kabineye Başbakan yardımcısı olarak takdim etmiştir. 3 Aralık'ta da beyin takımı olarak bilinen ve sonradan 11'ler adını alacak olan reformcu kanat üyeleri kabineden istifa etmişlerdir. Böylece tekelci sermaye bir banka grubu sözcüsünü daha kabineye sokuyor ve reformculara karşı ağırlık konuyordu.

11'lerin istifası ve sonrası

11'lerin istifa mektubunun bazı bölümleri ilginçtir. Mektupta «hükümet değişikliğinde kendilerini iktidara alternatif görenler, faşizme kayabilecek bir yönetimin işbaşına gelmesinin kendilerine büyük çıkarlar sağlayacağını sananlar hükümeti düşürmeye çalışmaktadırlar» denerek AP'ye ve reformcu kanadı tasfiyeye yönelen sermaye çevrelerine atıf yapılmakta, merkez bankası ekibinden, engelleme çabalarından şikâyet edilmekte, sıkıyönetim uygulaması yumuşak bir tonla eleştirilmekte, 12 Mart muhtırasının suçladığı bir hükümetin üyesinin (Mesut Erez'in) bakanlığa getirilmesine değinilmektedir. (Oysa Erez bir AP'li olmaktan çok finans kapitalin muteber adamı olarak getirilmiştir kabineye.)

11'lerin istifasına Tağmaç kanadının tepkisi sert olmuştur. Tağmaç Türkiye radyolarından yaptığı konuşmayla 11'leri sert bir dille eleştirmiş hattâ suçlamıştır. Bunun nedeni 11'lerin yerinin doldurulamamasından korku değil de dış görünümü kurtaramamak korkusu olmalıdır. Çünkü aynı dönemler yurt dışında Türkiye aleyhindeki bir havanın yoğunlaştığı günlerdir.

İkinci Erim Hükümeti

11 Aralık 1971'de İkinci Erim kabinesi belli oldu. Kabinede 24 bakan yer alıyordu. İkinci Erim hükümetinde 1. Erim hükümetinin, sonradan 13'e çıkan ama genel olarak 11'ler diye anılan kanadının dışındaki bütün bakanları vardı. Birinci Erim Hükümeti, bazı (malûm) bakanları yüzünden büyük iş çevreleriyle, tekelci sermayeyle giderek uyumsuzlaşmıştı. Öte yandan 11'lerin getirmek istediği reformlar tekelci kesimin uzun vadeli çıkarlarıyla yer yer çakışsa da tefeci, aracı, ağa gibi daha geri sömürücü kesimlerinin çıkarlarını bütünüyle baltalıyordu.

Erim, bu hükümetin «parlamentoya daha dayalı» olduğunu söylerken, aslında kastettiği sermayenin bu kesimlerinin de bir ölçüde hesaba katılacağıydı.

Gerçekten de ikinci Erim Hükümeti hem tekelci sermayenin kuşkularını dağıttı ve gücünü arttırdı, hem de diğer sömürücü güçlere karşı bir ölçüde daha yumuşak oldu. 1972 yılı başında Maliye Ba-

kanı Sait Naci Ergin «Toplu sözleşmeleri zaptı rapt altına alabilmek için hükümetimiz büyük gayretler sarfetmektedir» diyerek tekelci sermayeyi okşarken, Odalar Birliği Başkanı «İkinci Erim Hükümetiyle daha iyi anlaşabiliyoruz. Hükümet bize güven verdi» diyordu. Çalışma Bakanı toplu sözleşme ve sendikalar yasasının değiştirileceğini müjdelerken bir yandan da özel sektör yatırımlarını teşvik kanununun hazırlandığı açıklanıyordu. Köklü bir toprak reformu ve vergi reformu kuşkusu ufukta silinmişti. Hükümetin DP kanadı biraz rahatlamıştı. Feyzioğlu partisi tekelci kesimin sözcülüğünü yüklenmek için çabalarına devam ediyordu.

1972 yılı başında durum

1972 yılına gelindiğinde, büyük sermaye önemli yollar almıştı. İşçi sınıfı başta olmak üzere emekçi sınıfların ekonomik ve siyasal mücadelesi demokratik bir rejim altında mümkün olamayacak şekilde engellenmiş, kitlelerin örgütlenme imkânları kapatılmış, sol, sosyalist, ilerici, devrimci güçler baskı ve terör altında önemli ölçüde tasfiye edilmiş ve sesleri kesilmiş, grevler engellenmiş, toplu sözleşme görüşmeleri tehdit ve grev silâhını kullanamama koşulu altında yürütülerek ücret artışları frenlenmiştir. Gerçekten de, daha önceki bölümlerde rakamlarını verdiğimiz reel ücretlerdeki 1969 - 1970 yıllarında en yüksek düzeye ulaşan artış 1971 yılından itibaren durmuş ve azalma başlamıştır. Endekse göre 1963 yılı 100 kabul edilirse 1970'de 126.7 olan reel ücret artışı 1971'de 118.5'e, 1972'de 111.5'e düşmüştür. İşçi hareketleri önemli sanayi bölgelerinde durdurulmuş, sıkıyönetim çoğu yerde grevleri yasaklamış veya sermayeden yana uzlaşmalar sağlamıştır. Tekelci sermayenin 1970 koşularına ve 1970 lerde AP iktidarının meselâ finansman kanunu gibi ekonomik kararlarına bağladığı durgunluk ve darboğaz, yine tekelci sermaye açısından (ve belki de sadece onun açısından) 1972'de bir ölçüde giderilmiştir. Büyük sermayeye her türlü teşvik ve gelişme imkânı sağlanmıştır. Öte yandan sömürüden pay vermek istemediği ortakları her ne kadar ikinci Erim kabinesinde daha çok hesaba katılmışlarsa da, çeşitli ekonomik kararlarla daha az paylara razı edilmişlerdir. Nitekim tekelci sermayenin en önemli kuruluşlarından Odalar Birliği Başkanı daha 1972 Şubatında «İkinci Erim Hükümetine şükranlarımızı ifade etmek isteriz» demiştir.

Bu arada ve buna bağlı olarak, antidemokratik yasalar çıkarılmaya devam etmiş; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşunu da içeren yeni Anayasa değişiklikleri gündeme gelmiştir. Sıkıyönetim uygulamaları en sert ve kanlı biçimde sürmüş, bir süre önce Maltepe'de tutuklu bulundukları yerden kaçan Mahir Çayan ve arkadaşlarının üç yabancıyı rehin almaları üzerine Kızıldere'de patlak veren kanlı olaylar antidemokratik ortamı daha da yoğunlaştırmıştır. 1972'nin Mart - Nisan - Mayıs ayları faşizmin ikinci yükseliş dönemi olarak ele alınabilir.

Sunay başta olmak üzere Tağmaç kanadının parlamento üzerinde baskıları da genel baskılara ve teröre paralel olarak bu dönemde artmıştır. 31 Mart 1972'de Sunay partilere gönderdiği notta, Anayasa değişikliği ve etkili tedbirler istemiş ve siyasî partilere açıkça baskı yapmıştır. Partilerin sert tepkileriyle karşılaşan Cumhurbaşkanının partilere notu ve Güvenlik Kurulunun baskısı en fazla Erim'i yıpratmıştır. DP sözcüsü «demokrasinin kurtulması için Erim'siz hükümet» isterken MGP kanadı da Erim'i şiddetle eleştirmiştir. Ne kadar parlamentoya dayalı olduğunu iddia ederse etsin Erim artık değiştirilmesi gereken yıpranmış adamdır. 17 Mayıs'da Erim istifasını vermiş ve bu istifa kabul edilmiştir.

Erim'in istifasını Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan'ın idamlarının senato tarafından tekrar onaylanması, bu nedenle uçak kaçırma ve Jandarma Komutanı Eken'e suikast olayları izlemiştir. 6 Mayıs günü sabaha karşı idamlar infaz edilmiştir. Bu sırada Başbakanlık mevkiini henüz kabinesini kurmamış olan Suat Hayri Ürgüplü işgal etmektedir. Aynı gün CHP olağanüstü kurultayını İnönü kaybetmiş, ve genel başkanlıktan istifa etmiş Ecevit CHP genel başkanı olmuştur. Ürgüplü'nün Sunay'a sunduğu bakanlar lis-

tesi ise, «12 Mart muhtırası icaplarına ve günün şartlarına uygun bulunmadığı» için reddedilmiş ve 15 Mayıs'ta hükümeti kurma görevi, Başbakanlığa 17 Nisan'dan beri vekâleten yürütmekte olan Melen'e verilmiştir.

Ürgüplü kabinesi neden kurulamadı? Melen nasıl başbakan oldu?

Yapısına bakılacak olursa Ürgüplü kabinesi günün şartlarında daha liberal sayılabilecek bir seçim kabinesidir. Ve parlamentoya da gerçekten daha fazla dayalıdır. Ancak, büyük sermayenin henüz bir seçim kabinesine yanaşmadığı, büyük sermayeyi böyle bir döneme geçişe zorlayabilecek koşullarınsa henüz tam anlamıyla «olgunlaşmadığı» anlaşılmaktadır. Bu koşullar ancak bir yılı aşkın bir süre sonra oluşabilecektir...

Melen'in başbakanlığı daha o günlerde, büyük sermaye gruplarının, tekelci sermayenin en güçlü kesimlerinin etkinliği ve büyük sermayenin bir ileri adımı olarak yorumlandı. Melen hükümeti büyük sermayenin onayını almakta gecikmedi. Feyzioğlu'nun Mc Carthy'ci çizgisi hükümetin programında ve icraatında yansıyordu. Melen hükümeti döneminde tekelci kesimin sanayie yönelişini hızlandırmak üzere alınacak tedbirlere öncelik ve ağırlık verildi. Bu amaca yönelik üçüncü beş yıllık plan Meclis'te kabul edildi. Malî oligarşinin has adamı Ticaret Bakanı Talû taban fiyat politikasıyla sanayi çıkarlarına hizmeti amaçlıyordu. Bu durum CHP'nin hükümet hakkında bir gensoru önergesi vermesine neden oldu. 4 Kasım'da Ecevit bakanlarını hükümetten çekme kararı aldı. Karar üzerine İnönü CHP'den istifa etti. Böylece CHP içinde uzun süreden beri devam eden ve zaman zaman kopmalara ve yeni parti kuruluşlarına yol açan çalkantı noktalanmış oldu. Diğer etkenler yanında hükümetin enflasyonist politikası sanayi çıkarlarını güçlendirmeye devam ediyordu. Aynı yılın sonunda, 1972'nin 1963'den bu yana grev sayısının en düşük, lokavt sayısının en yüksek rakamlara ulaştığı yıl olduğu açıklandı. 1972 yılında 36 greve sadece 9 bin beşyüz işçi katılmıştı.

Küçük üreticinin tümü taban fiyatlardan şikâyetçiydi. Emekçi kitleler pahalılıktan yakınıyorlardı. Memnuniyetini belirten tek toplum kesimi tekelci sermayeydi.

1973 yılı başlarında Demirel - komutanlar çatışması, 12 Mart sonrasının kısa bir kronolojisi içinde bile mutlaka yer almalıdır. 1972 Ağustosunda Tağmaç kanadı büyük ölçüde tasfiye edilmiş ve Genel Kurmay başkanlığına Gürler getirilmişti. Gürler kanadı «reformlar» yapılana kadar vesayete devam etmeye niyetli «hakem devlet» yanılgısına dayalı *bonapartist* eğilimli bir kanat olarak biliniyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşmaktaydı. AP, yeniden parlamentoya dayanarak ordunun müdahale ve vesayetinden kurtulma zamanının geldiğine karar vermiş görünüyordu. Tekelci sermaye de bonapartist eğilimlere karşı duyduğu kuşkuyla ve belki de artık elde edebileceklerinin bir kısmını elde etmiş bulunduğundan parlamento dışı güçler ağırlığından kurtulmak istiyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Gürler'in, yani parlamento dışı müdahaleci güçlerin ve bonapartist eğilimlerin adayının karşısında CHP ve AP birleştiler. Uzayıp giden turlardan sonra Gürler seçilemedi, Sunay'ın seçilebilmesi için gerekli Anayasa formülü kabul edilmedi. Silâhlı kuvvetlerin şu veya bu aday üzerinde israr ettikleri şeklindeki baskılar sonuç vermedi. Olağanüstü dönemden normal rejime dönüş asgarî müştereğinde birleşen AP - CHP işbirliği sonucunda, 6 Nisan'da AP, CHP ve CGP'nin ortak adayı Fahri Korutürk Cumhurbaşkanlığına seçildi.

Bu seçim olağan döneme geçişte bir ilk adımdı. Olağanüstü dönemin başbakanlarından Melen istifasını verdi. 12 Nisan'da hükümeti kurma görevi Naim Talu'ya verildi. Naim Talu'nun başbakanlığı özel sektörde büyük bir ferahlık yarattı. Talu banka gruplarının, tekelci sermayenin güvendiği kişilerden biriydi ama aynı zamanda Talu'nun AP - CGP koalisyon hükümeti bir seçim hükümeti niteliğini de taşıyordu. Hükümet «sermayenin beyin takımı olarak nitelendi. Öte yandan

11 ilde 26 Nisan 1971'de ilân edilmiş olan sıkıyönetim ilk defa 23 Mart 1973'de Eskişehir ve İzmir'den olmak üzere 24 Mayıs 1973'de Adana, Hatay ve Kocaeli'nden de kaldırıldı.

Burjuvazi hükümetten memnundu. Odalar Birliği Başkanı «Hükümet bizim için bir garantidir» diyordu. Tekelci kesimin sesi herzamankinden daha fazla çıkmaya başlamıştı. Çeşitli antidemokratik kanunların çıkarılmasına devam edilirken bir yandan da seçimlerin yapılacağı garantisi veriliyor ve seçim havasına giriliyordu. 29 Eylül'de sıkıyönetim bütün Türkiye'den kalktığında artık seçim ortamına bütünüyle girilmişti.

IV
SEÇİMLERE NASIL GİDİLEBİLDİ?

Yukardaki bölüm okunurken bir çelişki dikkati çekecektir. Tekelci sermayenin etkisini arttırdığını, hükümeti bütünüyle benimsediğini söylediğimiz bir dönemde ve tekelci sermaye lehine çeşitli kanun ve uygulamaların gerçekleştiği bir sırada, aynı zamanda da faşizan gidiş bir yumuşama ve bir gerileme göstermiştir. Yani burjuvazi açık faşizm özlemlerinden vaz geçerek seçimlere gitmeye zorlanmış veya bu yolu benimsemiştir. Bu durum nasıl açıklanabilir. 12 Mart 1971'den ikibuçuk yıl sonra nasıl olmuşta olağan bir düzene geçiş imkânları doğmuştur?

Soru şöyle de sorulabilir : Tarihte klâsik örnekleri İtalya, Almanya ve İspanya'da görülen, dünyanın çeşitli kapitalist ülkelerinde çeşitli biçimlerde ve dönemlerde ortaya çıkan, en yakın örneği Yunanistan rejimi ve Şili olan açık faşizm, Türkiye'de neden yerleşemedi? Yeniden seçimlere gidilmesi, sıkıyönetimin sona ermesi ve tekelci sermaye karşı olan bir hükümetin —şimdilik de olsa— işbaşına gelebilmesi nasıl mümkün oldu? Biz, bu küçük inceleme çerçevesinde bazı nedenlere kısaca değinmekle yetineceğiz.

Faşizm üzerine küçük not

Bilindiği gibi, klâsik anlamda faşizm, «finans - kapital'in en gerici diktası» dır, ya da «burjuvazinin en güçlü, en gözüdönmüş kesiminin mutlak iktidarı, diktası» dır. Faşizm, kapitalist toplumların sosyo - ekonomik bunalım dönemlerinde ortaya çıkar ve burjuva demokrasisine son verir. Bu yüzden, tüm burjuva demokrasileri egemen güçler demokrasisi olma niteliğini taşımakla birlikte, faşizm, en geri burjuva demokrasisinden bile, yapısal farklarla ayrılır.

Tarihteki örneklerin hepsi faşist rejimlerin, sermayenin, özellikle de finans - kapitalin, büyük burjuvazinin bunalıma düştüğü; işçi sınıfının ve emekçi sınıfların kendi bunalımını yoğunlaştıran bir ekonomik veya siyasal mücadele içinde oldukları; ancak iktidarı alabilecek objektif ve sübjektif şartlara da sahip bulunmadıkları dönemlerde kurulduğunu gösterir. Emperyalizmin güdümündeki geri kapitalist ülkelerde faşizm, yerli büyük sermaye ile birlikte uluslararası finans - kapitalin, yani onun dış ortaklarının da damgasını taşır. Ülkelerin kendilerine özgü tarihsel - toplumsal koşullarına bağlı olarak çeşitli biçim ve öz farklılığı göstermekle birlikte, faşizm heryerde bu türden ortaklaşa noktalara sahip bir rejimdir.

Kalıcı ve yoğun faşist uygulamalar, yerleşmiş faşist rejimler Batı'da hep, «Banka - Kilise - Kışla» üçlüsüne dayanmıştır. Faşizmin değişmeyen bir özelliğidir bu. Yani finans - kapital, en kanlı diktasını, din kurumuna ve gücüne, öte yandan ordunun önemli bir kanadına dayanarak kurmuş ve sürdürmüştür.

12 Mart rejiminin neden yerleşik açık faşizme dönmediği sorusuna, faşizmin bu en genel tanım ve özelliklerinden hareketle yaklaşmakta yarar vardır. Tek cümleyle Türkiye'de «bu üçlü sacayağı» nın kuralamadığı, uyum sağlanamadığını söylersek yanılmış olmayız. Ama bu sadece olayın «ülke içi şartları ve dinamiğiyle» ilgilidir. Oysa dış etken de bu olayda oldukça rol oynamıştır.

Soruya cevap vermeye çalışırken, anlatımda kolaylık sağlaması bakımından aslında içiçe olan iç ve dış etkenleri ayrı ayrı ele almaya çalışacağız...

İç etkenler

İç etkenler, çeşitli sosyal sınıf ve güçlerin karşılıklı dengeleri, konumları, nicel nitel güçleri, bunalımları, bunalımı aşma durumlarıdır. Bütün bunları ise, tarihsel, ekonomik, sosyal gelişmeler belirler.

A — Egemen güçler açısından bakacak olursak, 12 Mart sonrasında zaman zaman yoğunlaşan, zaman zaman açık faşizmin eşiğine kadar varan, zaman zaman biçimsel yumuşamalar gösteren antidemokratik gidiş altında, 12 Martın başlıca egemen gücü tekelci sermaye, «olağanüstü» dönemden olağanüstü yararlanmıştı. 1971 öncesinde gerçekleştirmek isteyip de bir türlü dilediği şekilde gerçekleştiremediği atılımları yapma imkânı kendisine verilmişti. Tekelci sermaye, çeşitli ekonomik tavizler, teşvikler, güçler elde ederken, işçi ve emekçilerin ekonomik mücadelelerinin ,ekonomik hak taleplerinin bas kı altına alınmasıyla (örneğin grevlerin yasaklanması, veya tahdit altında geçmesi, toplu sözleşmelerin baskı altında yapılması, ilerici işçi örgütlerine vurulan darbe) sömürü oranını artırma imkânına kavuşmuştu. Fiyatlar sürekli olarak artarken, 1971'den bu yana gittikçe düşme gösteren işçi ücretleri bir yana, köylülüğü ilgilendiren taban fiyatlar dondurulmuş, memurların ekonomik mücadelesi önlenmiş, esnaf ve zenaatkârın önemli bir kesiminin durumu sarsılmıştı. Ayrıca tekelci burjuvazi kendi eski müttefikleri, sömürücü güçler koalisyonunun diğer kesimleri üzerindeki gücünü de artırma fırsatı bulmuş; özellikle tekel dışı kalan orta sermayenin, tarım kesiminin, sömürüden aldığı payın azaltılmasına çalışılmıştı.

Öte yandan işçi sınıfının ve tüm emek çi kesimlerin, siyasal mücadelesi de önlenmişti. İşçi sınıfına ve çalışan kitlelere, ekonomik haklar vermek kadar, belki daha çok onların uyanışından ve örgütlenmesinden, yani demokratik mücadeleden, siyasal eylemlerinden korkan büyük sermaye, çeşitli baskılarla demokratik hak ve özgürlüklerin yok denecek seviyelere indirilmesini sağlayabilmişti. Türkiye İşçi Partisi kapatılmış, sosyalistler, ilericiler, yurtseverler tutuklanmış veya susturulmuş, küçük burjuva meslek örgütleri kapatılmış, memurların sendikalaşma hakları alınmış, Anayasa'nın özgürlükçü özü yok edilmişti.

Kısaca seçimlere gelindiğinde tekelci sermaye emellerini büyük ölçüde gerçekleştirmiş ve darboğazı bir ölçüde aşmış durumdaydı. Bu durumu korumak istemez miydi? Daha ileri götürmek istemez miydi? Şüphesiz ki isterdi. Ancak sözünü edeceğimiz diğer etkenler onu, daha büyük risklere girmeden, elde ettiğiyle yetinmek durumunda bırakmıştır ki, elde ettikleri de pek azımsanacak gibi değildir.

Egemen sınıflar arasındaki ilişki ve çelişkiler bütünü de açık faşizmin yerleşememesinde etken olmuştur. Olağanüstü dönem büyük ölçüde büyük sermayenin diğer sömürücü ortaklarının aleyhine işlemiştir. Tekelci sermayenin uzun vadeli programıyla, reformcu küçük burjuvazinin kısa vadeli programının, tarım reformu, aracılık - tefeciliğin kaldırılması, yani kapitalizmin daha hızlı gelişmesini engelleyen yapıların tasfiyesi gibi maddelerin çakıştığını büyük sermayenin müttefikleri görmüşler ve kuşkulanmışlardır. Aradan geçen süre bu kuşkularını doğrulamıştır. Bu kesimler, kendilerinin de savunduğu antidemokratik uygulamaları benimsemekle birlikte, sınıf çıkarları yönünden 12 Mart rejiminin giderek açık bir faşizme dönüşmesine, yani tekelci kesimin kendi varlıklarını da tehlikeye düşüren diktasına karşı çıkmışlardır.

Daha 1965'lerden önce büyük sermayenin siyasal sözcülüğünü seçmiş olan, 1970'lerde tümüyle büyük sermayenin örgütü haline gelen AP ve Demirel de açık diktadan yana görünmemiştir. Demirel'in AP için ve Türkiye için önerdiği model emekçi hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, demokratik hak ve özgürlükler baskı altına alınmış bir egemen sınıflar demokrasisidir. 1971'lerin ve sonrasının AP'sine göre, kapitalizmin gelişmesinin teminatı, burjuvazinin uzun süreli çıkarlarının teminatı egemen sınıfların tekelci sermaye ağırlığındaki ama dengeli ortaklığıdır. O dönemlerde Demirel «bazı işadamlarının

Yunanistan modeline heveslenmesi» ni eleştirmiştir. Gerçekten de partiler demokrasisinin ve parlamentonun yaşaması güçlerinin ve tabanla bağlarının küçümsenmemesi gereken siyasal partilerin varlık koşuludur. Hatırlanacak olursa sosyal tabanı olmayan ve bir kısım finans grubuna dayanan Millî Güven Partisi ve diktacı Millî Hareket Partisi her yana seçme gücüne sahip partilerin hiçbiri parlamenter düzenden vazgeçilmesinden yana olmamışlardır. Büyük sermayenin örgütü AP bile bu konuda kısmî bir özerklik koyarak faşist dikta eğilimlerine karşı çıkmıştır. Bu durum da seçimleri yakınlaştıran ve kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Öte yandan büyük sermaye, 12 Mart ve sonrasındaki etkenliğine ve bütün nisbî gücüne rağmen, örneğin bir Yunan finans kapitali kadar bile güçlü değildir. Tek başına diktasını kurabilecek ortamı bu bakımdan da oluşturamamıştır.

Ordu'da, özellikle komuta mevkilerinde 12 Mart'ta da var olan ama daha sonra derinleşen eğilim farklılıkları da ek bir neden olarak hesaba katılmalıdır.

İktidarı teslim etmemek, «reformları mutlaka gerçekleştirtmek» eğiliminde olan ve kendilerini (öyle olmadığı halde) sınıflar üstü, sınıflardan bağımsız gören, sınıflar arası güçlü hakemliğe özenen bonapartist eğilimler yanında, büyük sermayenin şu veya bu biçimindeki iktidarıyla tam anlamıyla bütünleşme eğilimleri de var olmuş; alt kademelerde küçük burjuva reformculuğu ise büsbütün tasfiye edilememiştir. Parlamentodan yana olan güçler ordu içi çelişkilerden yararlanmayı bilmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Gürler'in adaylığına karşı AP ve CHP'nin birleşebilmeleri buna bir örnektir.

B — İşçi sınıfı ve demokratik güçler etkeni

Bütün baskılara, çıkarılan bütün antidemokratik kanunlara rağmen, işçi sınıfı başta olmak üzere emekçi kitlelerin ekonomik ve demokratik mücadelesi durdurulamamıştır. 1971 - 1973 döneminde işçi sınıfı nicel ve nitel bakımdan gelişme göstermiştir. Tüm grev yasaklarına, yoğunlaşan lokavtlara, diğer baskılara rağmen işçiler belli direnişlere geçmişler, greve gitmişler; ilerici sendikalarsa suskun görünüm altında ekonomik mücadeleyi devam ettirmesini bilmişlerdir. Türk - İş içinde güçlenen sosyal demokrat kanat da susmamış, büyük etkinlikle olmasa da ekonomik ve demokratik mücadeleyi güçlendirmiştir.

Öte yandan, demokratik mücadelede etkili bir kısım küçük burjuva meslek örgütleri, dar imkânlar ve sert baskılar altında kalmakla birlikte; ve fiilî bir demokratik cephenin örgütlenmemesine rağmen, demokratik mücadeleye devam etmişlerdir. Bunlar burjuvazi ve antidemokratik güçler tarafından bütünüyle ele geçirilememiştir.

Emekçi kitlelerin, baskı döneminde içden içe güçlenen uyanışı, CHP içinde demokratik kanadın büyük sermayeye dönük kanadı tasfiyesine, CHP'de iktidarın burjuva liberalleri ve küçük burjuva reformcularının eline geçmesine yardımcı olmuştur. Hele 1972 yazından itibaren CHP oldukça tutarlı bir demokratik mücadele vermeye —kendi yapısının elverdiği ölçüde— çalışmıştır. Emekçilerin ve aydınların demokratik mücadelesi «bir sosyal muhalefet cephesi» görünümü kazanmıştır.

Demokratik mücadeleye basının da katkısı olmuştur. 12 Mart'tan sonra 1971 sonbaharından itibaren aşağı yukarı denebilecek bir suskunluk ve faşizm karşısında gerileme içine giren basın, 1972 sonbaharında, bazı iç gelişmelere de bağlı olarak yeniden bir kaç gazeteye etkinlik kazanmaya ve demokratik güç haline gelmeye başlamıştır. Ama burjuva basını tümüyle anti-demokrasiye çanak tutup, liberalliğinin sahte olduğunu göstermiştir bu dönemde.

İşçi sınıfının, emekçi kesimlerin, aydın küçük burjuvazinin ekonomik ve demokratik mücadelesinin bütün baskılara rağmen yok edilmemesi ve günden güne de güçlenmesi, toparlanması, faşizmin gerilemesinde önemli bir etken olmuştur.

C — Tarihsel ve sosyal bir özellik

Faşizmin klâsik üçlüsünün ve dayanağının, Batı'da «Banka - Kilise - Kışla» bizde ise «Banka - Kışla - Cami» olarak adlandırılabilecek sacayak olduğunu söylemiştik.

Türkiye'nin sosyo - ekonomik yapısı ve tarihsel gelişmesi bu üçlünün kurulamaması gibi bir özellik yaratmıştır. Konunun bütün boyutlarıyla açıklanması, Türkiye'de burjuva demokratik devrim süreci, sınıfların tarihsel konumları üzerine ayrıntılı bir araştırmayı gerektirdiğinden, burada sadece, bir gözlemle yetiniyoruz : 1970'lere kadar biribirini tamamlayan ortaklar değil de biribirine yer yer karşı güçler halinde gelmiş olan söz konusu üçlü, 1971'de de bütünleşememiştir. 1971'de «Banka» yani büyük sermaye, «kışla» yani bürokrasinin silâhlı kanadı bütünleşmesi, büyük ölçüde gerçekleşmişse de, Cumhuriyet tarihinde olduğu gibi bugün de kışla - Cami çelişkisi giderilemez bir çelişki olarak kalmıştır. Hatta Cami - Banka işbirliği bile günümüze gelindiğinde çözülmeye yüz tutmuş, din silâhını büyük burjuvazi elinden kaptırmış veya eski şekliyle kullanmaktan vazgeçmiştir. Böylece sacayağın ayaklarından biri daima havada kalmakta ve faşizm klâsik faşizme dönüşme imkânını bu noktada da kaybetmektedir.

Dış etkenler

Seçimlere gidilebilmesinde, yani açık faşist bir diktanın kurulamamasında en önemli nedenlerden biri, 1970'lere varıldığında emperyalist burjuvazinin ABD ve AET olmak üzere iki kampa ayrılması ve tam bir çelişki sayılmasa bile, iki emperyalist güç arasında bir pazar ve çıkar çatışması başlamış olmasıdır.

Türkiye burjuvazisi, daha 1971'e gelmeden, Ortak Pazar'a girme çabaları içinde bulunduğu 1960 sonrasında emperyalist kanatlar arasında bir tercih yapmış ve Ortak Pazar finans - kapitaline yönelmiş durumdadır. Tekelci sermaye, Ortak Pazar'ın Batı için artık önemsizleşmiş, düşük katma değerli, 1970 koşullarında «İleri kapitalist sanayi ülkeleri için adeta «uğraşmaya değmez» bazı sanayi dallarını kendisine aktarmasını beklemektedir. (Daha sonraki gelişmeler gerçekten de başta tekstil ve bazı ara mallar olmak üzere bazı alanların Türkiye'ye bırakılmakta olduğunu ve AET etkisinin Türkiye üzerinde gün geçtikçe arttığını göstermektedir.) Genel çizgileriyle, yerli tekelci sermayenin iktisadî çıkarlarını Avrupa finans - kapitaliyle bütünleşmekte gördüğü söylenebilir. Yine de büyük sermaye grupları arasında kesin ABD'ci veya kesin AET'cilerin bulunduğu, bunlar arasında bir tercih çatışması olduğu bugün için, sanırız söylenemez. Ancak bugün büyük sermayenin yöneliminin ve çıkarlarının daha çok AET'den yana olduğunu, ABD emperyalizmine bağımlılığı CIA ile işbirliği halindeki dar grupların savunduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü Beş Yıllık Plan bu tercihin bir belgesi gibidir. 1971 Martında yalpalamalar olmuş, zaman zaman Amerikancı etkilerin de ağır bastığı görülmüşse de olaylar geliştikçe AET ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'de «olağanüstü» rejimin olağana dönüşmesi konusunda, ABD ve AET emperyalizmi arasında kesin bir tavır farkı olmuştur. ABD emperyalizmi askeri saldırganlığını sürdüren bir yapıya sahiptir. Kendi askerleriyle bizzat gelip yerleşmediği yerlerde bile, gerekli gördüğü zamanlar, CIA aracılığıyla faşist rejimler kurdurur. Yakın örneği Yunanistan, son örneği Şili'dir bu tutumun.

Avrupa finans kapitalinin bu tavır farkından şüphesiz ki kendi ülkesinde yüzlerce yılık işçi sınıfı ve emekçi kitleler mücadelesinin sonucu olan bir demokrasi geleneğinin payı en büyüktür. AET ülkelerinde faşizmin en kanlı diktaları belli dönemlerde yaşanmışsa da kalıcı olamamış ve bu dönemlerin acısı yıllarca çekilmiştir. Kapitalizmin kurtulabilmesi ve can çekişmesinin uzaması için işçilerine de belli ekonomik ve demokratik tavizler vererek çoğu sosyal demokrat iktidarlarla yönetilen AET ülkeleri, küçük ortakları Türkiye'de parlamenter bir rejimden yanadırlar. Bu parlamento ve onun getireceği demokrasi, işçi sınıfının siyasal mücadelesinin güçlenmesine şu veya bu biçimde engel olduğu takdirde, Avrupa em-

peryalizmi için bir tehlike yoktur.

Seçimlere gidilmesinde AET'in tutumu önemli bir etken olmuştur. Avrupa Konseyinde Türkiye meselesi tartışılmış, Avrupalı sosyal demokrat ve sosyalist parlamenterler, siyaset adamları, aydınlar, demokratik baskı grupları çeşitli tahditler, bu arada meselâ Yunanistan'a uygulandığı şekilde AET'le ilişkilerin dondurulması ve Avrupa Konseyinden çıkarılmak tehditleriyle, Türkiye'deki antidemokratik gidişi engellemek için çaba harcamışlardır. Çağımızda dünyanın küçüldüğü ve dış etkilerin küçük ülkeler üzerinde ağırlık kazandığı bir gerçektir. Bu gerçek, 12 Mart sonrasında Türkiye'de bir kere daha anlaşılmıştır.

Türkiye'de 12 Mart rejiminin giderek açık faşist bir diktaya dönüşmemesinin ve seçimlere gidilmesinin temelindeki etkenler arasında belki de en önemlilerinden biri dünya işçi sınıfı hareketinin, gelişip güçlenmekte olan sosyalizmin etkisidir.

Dünya işçi sınıfı hareketinin etkisi demokratik dayanışmayı güçlendirmiş, Türkiye'de çeşitli kanatların sola açılmasına, radikaleşmesine yol açmış, geleceğe umut ve güven kazandırmış, gerici - sömürücü güçleri dolaylı da olsa geri çekilmeye zorlamıştır.

Açık bir faşist dikta, bizce başlıca yukardaki nedenlerle yerleşememiştir. Şüphesiz başka nedenler veya ileriye sürdüğümüz görüşlerin tartışılacak noktaları vardır. Bu tartışmanın dikkatli, bilinçli, sorumluluk taşıyan biçimde yapılması devrimci cephe için kazanç olacaktır kanısındayız.

SORUŞTURMA

Demokratik mücadelenin yeni bir önem ve yeni boyutlar kazandığı günümüzde, İLKE Dergisi geçmiş dönemin demokratik mücadelesine büyük ölçüde katkıları olan TÖB - DER'in ve Teknik Eleman Odalarının yeni dönemdeki demokratik mücadele hedeflerini ve ilkelerini saptamak üzere bir soruşturma düzenledi.

Aşağıda, bu soruşturmada yönelttiğimiz soruları ve TÖB - DER'in cevabını ve Teknik Eleman Odalarının cevaplarından İLKE baskıya girinceye kadar elimize geçenleri sunuyoruz.

- **Sizce demokratik mücadelede meslek örgütlerinin yeri ve görevleri nelerdir?**
- **12 Mart'tan sonraki gelişmelerin teknik elemanların ve diğer meslek örgütlerinin demokratik mücadelesine etkisi ne olmuştur?**
- **Önümüzdeki dönemde örgütünüzün mesleki ve demokratik etkinliğini geliştirme yönünde ne gibi çalışmalar yapmayı düşünüyorsunuz?**

TÖB - DER

Şaban Sezer
TÖB - DER Genel Sekreteri

● Bize göre meslek örgütlerinin «demokratik görevleri» siyasal özgürlüklere paralel olarak ekonomik bağımlılıktan kurtulmayı da içeren bir sosyal mücadeleyi göze almak ve bu yönde bir mücadeleyi kabul etmek olmalıdır. Örneğin, düşünce ve düşünceyi ifade etme özgürlüğü ile birlikte ona paralel olarak sendikal hakları bütünüyle elde etmek uğruna girişilecek olan mücadele,

● 12 Mart ve sonrası olayları, meslek örgütlerini, bağımsızlık ve kendilerine güvenme yanında halkla bütünleşmenin zorunluluğu yönünden etkilemiştir. Bundan maksat, yani «örgütsel bağımsızlık» tan maksat, çok kullanılan «aydın - bürokrat» ittifakının geçersizliğine işarettir. Bu anlayışın yanlışlığı ve tutarsızlığı gün ışığına çıkmıştır. «12 Mart» olayının Türkiye aydınlarına sağladığı büyük kazançlardan birisi budur.

● Önümüzdeki dönemde TÖB-DER'in izleyeceği politika başlıca şu ilkelerde toplanmaktadır:

a) Düşünce ve düşünceyi ifadede tam bir özgürlük,

b) Sendikal hakların bütünü ile elde edilmesi,

c) Halkla tam bir bütünleşmeye gidilmesi.

TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI

Teoman Öztürk

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanı

● Günümüzde, sınıflı toplumlarda birer baskı grubu olan meslek örgütleri, en temel çıkar çelişkisinin oluşturduğu iki cepheden birinde yer almakta ve mücadelelerini sürdürmektedirler. Bu iki cepheden birisi tekelci sermaye cephesi; diğeri ise orta sermaye gruplarını da içine alan, çeşitli sınıf ve tabakalardan oluşan halk cephesidir. kinci cephede yer alan ve aralarında teknik eleman örgütlerinin de bulunduğu ilerici meslek örgütlerinin en baş ta gelen görevleri; demokrasinin bütün toplumsal hayatımıza yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi yolundaki mücadeleyi, her düzeyde ve etkin bir biçimde sürdürmektir.

● 12 Mart'tan sonraki gelişmelerin etkisini belirtmeden önce, 12 Mart'tan önceki gelişmelere ve bu gelişmeler içinde teknik elemanların yapısına bakmakta ya rar vardır. 150 yıldan beri süregelen ve son 25 yılda yoğunlaşan yabancı sömürü, doğal kaynaklarımıza, insangücümüze ve buna bağlı olarak da teknik elemanlarımıza musallat olmuştur. Sömürüye paralel olarak getirilen ekonomik ve antidemokratik baskılar, tüm çalışanları olduğu gibi, teknik elemanları da etkilemiş ve durumlarında göreli değişiklikler yaratmıştır. 1970'lerde, egemen sınıf ve tabakaların uluslararası sermaye ile kaynaşmada ulaştığı boyutlar sonucu; sömürüye karşı çıkarak, halkla bütünleşmede ileri adımlar atan teknik elemanların örgütlenmelerini engelleme dönemine gelinmiştir. Sözde yar dımlarla ,sömürücü kredilerle, yabancı uzmanlarla, esas dayanağını uluslararası sermayede bulmuş olan egemen sınıfların halktan giderek koptuğu bu dönemde, teknik elemanlar giderek daha bilinçli bir biçimde halkın yanında yer almış ve demok ratik mücadelenin aktif unsurları olmuşlardır. Bütün dönemlerin değerlendirilmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır: Teknik elemanlar (çok az bir kısmı küçük üreticidir) 12 Mart'tan önce de, sonrada fikrî mesailerini satarak yaşamış ve kafa emekçilerainin üretime en yakın unsurlarından olmuşlardır.

Teknik elemanlar 12 Mart 1971'e bu geçmiş ve yapı üzerine temellenen ekonomik ve demokratik mücadelelerinin yoğunlaştığı bir dönemde girmişlerdir. 12 Mart' tan sonraki gelişmeler, toplumun bütün çalışan kesimlerini etkilediği ölçüde, tek nik elemanları da etkilemiştir. Bu dönemde çalışanların bir parçası olan teknik elemanlar da ekonomik ve antidemokratik baskılardan paylarını almışlar, fakat, buna rağmen demokratik mücadeleyi o dönemin koşulları içinde örgütlü ve birlik olarak sürdürmüşlerdir. Bu dönem teknik elemanlar için, dağınıklıktan kurtulma, da ha örgütlü bir ekonomik ve demokratik mücadele verme yolunda önemli engellerin aşıldığı bir dönem olmuştur.

● Tüm çalışanlar ve onların örgütleriyle birlikte, ulusal hedefleri ve kazanılmış hakları savunmak ve bugüne kadar sürdürülen yurtsever mücadeleyi daha etkili bir biçimde devam ettirmek amacımızdır. Teknik elemanlar bu dönemde de özgürlük ve demokrasi mücadelesinde, çalışanların safında yer alacak ve kendisine düşen görevleri yapacaktır. Gerek kendi içimizde, gerekse dışımızda her türlü yanlış sapmalara ve saptırmalara karşı dikkatli olmak gereğine inanıyoruz. Önümüzdeki dönemde, ekonomik ve demokratik mücadelemizi daha güçlü bir biçimde yürütebilmek için sahip olmayı istediğimiz sendikal haklara kavuşmak yolunda vereceğimiz mücadelenin, belirli bir ağırlığı olacaktır.

ŞEHİR PLANLAMA MİMAR VE MÜHENDİSLERİ ODASI

Numan Tuna

Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri
Odası Yönetim Kurulu Adına
Sekreter Üye

● Demokratik mücadelede meslek örgütlerinin görevi teknik elemanların haklarını savunmak ve kurulacak sağlam örgütler sayesinde bu hakları her zaman savunabilme özgürlüğünü elde etmektir. Ancak teknik elemanların haklarından söz edilirken bunu meslek guruplarının çıkar kavgası anlamında ele almamak gerekir. Teknik elemanların doğal olarak savundukları kendi hakları yurt çıkarlarından ayrı olmayabilir. Meslek onuruna layık bir çalışmayla emeğini değerlendirmek isteyen her teknik eleman doğal olarak bu emeğin karşılığını almak isteyecektir. Ama gerek meslek onuruna layık bir çalışma yürütme, gerekse emeğin karşılığının hakça verilmesi istekleri yurt çıkarlarıyla aynı paraleldedir. Örneğin mühendis lerin bugün yeteneklerinden çok daha düşük bir teknik düzeyde çalışmaya zorlanmaları, yabancı uzman ithaline öncelik verilmesi, yerli teknik elemanların yaratıcı niteliklerinden yarar alınmaması, bunlara yeterli geçim olanakları sağlanmayarak yurt dışına uzman göçünün teşvik edilmesi yurt ekonomisi için rasyonal uygulamalar değildir.

● 12 Mart'dan sonra iktisadî kaynakların özel sektöre hakim olan büyük şirketlerin emrine verilmiş olması bu kuruluşlarda görev alan çok küçük bir azınlık dışında bütün teknik elemanların geçim imkânlarını daraltmıştır. Bu elemanların zaten %75 i kamu kesiminde çalışmaktadır. Geri kalan küçük girişimciler ve bu girişimlerde çalışanlar da yeni yatırım ter cihlerinden şikâyetçi olmuşlardır. Çıkarılan Devlet Personel Kanununa göre TMMOB ye bağlı teknik elemanların %60 ının aylıklarında azalma olmuştur. Buna karşılık fiatlar artarken teknik elemanların kendi haklarını savunma hakları ellerinden alınmak istenmiştir. Bu koşullar altında meslek odalarının yönetiminin ilerici kadroların eline geçtiğini ve tabanın o zamanki Hükümete karşı ilerici kadroları desteklediğini gördük. Anayasa'nın es ki haline dönüştürülmesi, siyasal af gibi genel politik düzeydeki görüş ve bildirilere taban da katıldı. Bu dönemde odalarca ileri sürülen görüşler çok genel bir politik çerçeve içindedir; meslek odalarının kendine özgü sorunlarına yansıtmaktan çok bir ölüm-kalım mücadelesi niteliğindedir.

● Önümüzdeki dönemde odalar etkinliklerini hangi yönde geliştireceklerdir? Temel özgürlüklerin göreli de olsa arttığı ve baskı yöntemlerinin belirgin olmadığı dönemlerde demokratik etkinliği sadece genel sloganlarla yürütmeye çalışmak giderek bu sloganların gücünü azaltır. Meslek örgütleri bu dönemde daha özel konulara dönmeli ve görüşlerini daha teknik, daha somut gerçekler üzerinde yoğunlaştırmalıdır. Zaten bu örgütlerin çeşitli mes lek dallarına göre uzmanlaşmış olması eğilimi doğallaştırır niteliktedir. Burada önerilen her meslek örgütünün kendi dar çer çevesine kapalı kalması değil ortak genel politik çerçevenin analizinin teknik düzeyde yapılması ve görüşlerin somut, objektif temellere oturtulmasıdır. Ayrıca bugün önümüze çıkan sorunların çok yönlü olması konuların sadece tek bir meslek dalı içinde tartışılmasını imkânsız kılmaktadır. Örneğin bugün çok sözü edilen bir genel yerleşme politikası olan «bölgeler arası sosyal adalet» ilkesi bütün odaları birden ilgilendirecek bir konudur. «Köykent» gibi daha özel bir ilke ise en azından ŞPMMOB, MO İMO ve Ziraat Mühendisleri Odasını ilgilendirir.

● Meslek odalarının daha somut önerilerle ortaya çıkmasının güçlü örgüt kur ma amacıyla yakından ilişkisi vardır.

Meslek örgütlerini meydana getiren kişiler bugün çeşitli kamu ve özel kesim kuruluşlarında görev almışlardır. Bu kişiler meslek örgütü önerilerinin uygulayıcısı olabilirler. Uygulama gücü ise çalıştıkları kuruluş içindeki kişisel etkilerine bağlı olabileceği gibi örgüt üyeleri arasındaki da yanışma ve örgütten alacakları desteğe de yakından bağlıdır. Bu süreç içinde önerilerin gerçekleşme olanağı artacağı gibi örgüt de daha doğal koşullar içinde güçlenecektir.

Meslek örgütlerinin bir başka niteliği de bugün işyerinde gerçekleştirilmeyen demokratik sistemi örgüt içinde gerçekleştirebilmektedir. Örneğin iş yerinde değişik statülerde olan ya da farklı karar verme aşamalarında bulunan kişiler meslek örgütü içinde daha eşit koşullarda çalışabilirler. İşyeri ile meslek örgütü arasındaki bir tür etkileşim teknik düzeyde, bir başka tür etkileşim de demokratik eğitim düzeyindedir. Bu koşulların gücü teknik elemanların yurt kalkınmasındaki kaçınılmaz katkılarından gelir, genel politik öneriler ayrıntılarda sayısız teknik zorluklarla karşı karşıya gelirler. Hiçbir iktidar bunları çözmeden politik ilkeleri somutta başarılı olarak gerçekleştirme olanağını bulamaz.

Şehir Planlama disiplininin alanı içinde Kamu oyunu eğitmek, gelecekte üzerinde programlaştıracağımız çalışma biçimi olacaktır. Hükümet önerilerinin meslek kuruluşunu ilgilendiren boyutlarını teknik açıdan incelemek, üzerinde belli görüşler geliştirecek konuyu aydınlatmak çalışma kapsamımız içinde olacak. Özel olarak, Oda üyelerimizin meslek alanını belirleyen Şehir Planlama ihtisas ayırımı üzerinde çalışmalarımız olacaktır.

Yabancı uzmanların ülkemizdeki planlama müdahalelerini, ülkemizdeki Şehir Plancıları yerine yabancı uzman isdihdamına karşı çıkmak görevlerimizdendir.

Köy - kent, uydu-kent gibi uygulama safhalarına konulmak istenen önerilerin gerçekleşebilme olanaklarını ayrıntılarıyla tartışmak, bu konularda çeşitli görüşleri bütünleştirmek çalışma programımızda yer almaktadır.

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI

Elektrik Mühendisileri Odası

● Demokratik mücadelede meslek odalarının yeri ve görevi, gerek yönetici kadrolar, gerekse örgüt tabanı tarafından doğru değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Asıl sorun bizce, demokratik mücadele içinde yer almanın gerekliliğinin anlaşılmasıdır. Objektif koşulların değerlendirilerek tabanın oluşturulması ise, kuşkusuz örgütsel çalışmayla mümkün olabilecektir.

Meslek odaları demokratik baskı unsurudur. Tüm demokratik güçler için geçerli olduğu gibi, yurt sorunlarını gerçekçi yaklaşımla ele almak, siyasal iktidarları denetlemek ve hem kendi tabanını hem de kamuoyunu toplumun çıkarları açısından uyarmak durumundadır. Bu görevin birbirinden soyutlanamaz iki yanı vardır: Biri mensuplarının mesleki sorunlarını ve ekonomik haklarını yine ilintili olduğu bütünden ayırmadan ortaya koymak diğeri de, gelişme sürecinin her aşamasında toplumun ekonomik ve demokratik taleplerini savunmak, yurt sorunlarını dile getirmektir. Açıktır ki, böyle bir tutum bilimsel görüşlerden kaynaklanmayı zorunlu kılar ve bunun doğal sonucu olarak da, meslek odaları politik ortamın dışında kalamazlar.

Demokrasi için verilen mücadelede nasıl ve ne ölçüde adım atılacağı, zaten demokratik mücadelenin anlamı içinde belirlenmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi önemli olan, odaların bu yurtsever çizgiyi benimseyip sürdürebilmesidir. Üye tabanının küçük burjuva özü ile örgütün ilerici anlayışı arasındaki çelişki, son yılların objektif koşullarıyla önemli ölçüde azalmış, ekonomik baskı altındaki geniş kitle demokrasi anlayışına yaklaşmıştır. Kuşkusuz üye tabanındaki gelişmeler de örgüt kademelerini etkilemekte, sağlıklı ve so-

mut hedeflere yönelik çalışmaları kolaylaştırmaktadır. Geneldeki değerlendirmenin ötesinde meslek örgütlerinin demokratik mücadeledeki somut görevleri arasında, diğer odalar ve demokratik kuruluşlarla dayanışmanın sağlanması; baskı grubu olarak anti-demokratik yasa ve uygulamalara karşı çıkılması; ihtisasını doğrudan ilgilendiren konularda politik tercihlere dayalı yatırım ve uygulamalara karşı kamu oyunu da oluşturacak eleştiri ve önerilerin ortaya konması; örgüt içi gelişme ve ileri çizgide kaynaşmayı sağlamak amacıyla üyelerle olan ilişkilerin yoğunlaştırılması sayılabilir.

● 12 Mart sonrasının tepeden inmeci iktidarları döneminde, sınırlı azınlık dışında kalan bütün kesimler gibi teknik elemanlar da «balyoz»dan nasibini almıştır. AP iktidarının uygulamaya koyduğu personel kanununa ek olarak, bu dönemde teknik elemanların hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, çeşitli politik baskılara göğüs germek zorunda kalınmıştır. Örgütlü demokratik güçlerden ürken iktidarlar, ihtisas odalarının statüsü dışında ve zorunlu olarak ortaya çkan Teknik Eleman Sendikasının (TEKSEN) hukuki varlığına son vermiş, mühendislerin diğer teknik elemanlarla yürüttükleri ortak mücadeleyi, anti-demokratik dernekler yasasının dar sınırları içine hapsetmiştir. Odaları gerici iktidarların uydu kuruluşları haline getirmeyi amaçlayan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Yasası değişikliği de bu dönemde tezgâhlanmış, kamu kesiminde çalışan teknik elemanlar susturulmak istenmiştir. Odaların kararlı mücadelesi sonunda Senatodan çevrilen, ancak bir takım kısıtlayıcı hükümleri halâ korumakta olan değişiklik teklifi Meclisin gündemindedir.

Yasal sınırlamaların yanısıra, örgütlerin yöneticileri, geçmişlerindeki yurtsever tutumlarından ötürü yargılanmış, Muh bir - gerici bürokrat takım karalamalarını artırarak çalışmaları aksatmıştır. Aydın kişiliğinin sorumluluğunu taşıyan herkes iktidarların hışmına uğramış, 1961 Anayasasını savunan arkadaşlarımız zindana atılmış, işkence görmüştür.

Ekonomik hakların gerilemesi yanında, «uzman» adı altında getirilen yabancı teknik elemanlara astronomik ücretlerin ödenmesi, dış ülkelere göçün hızlandırılması, mesleği terk, kamu kesiminde yan ödeme ve torba kadroların eşitsiz dağıtımı ve siyasal görüşlerinden ötürü bir takım teknik elemanların maddi olanaklardan yoksun bırakılması bu dönemin en çok göze çarpan uygulamalarıdır.

Politik baskılar meslek örgütlerini baltalamış, ancak odaların bir bölümü sınırlı da olsa çalışmalarını yürütmüştür.

● Önümüzdeki dönem geçmişte edinilen deneyimlerin sentezi olacaktır. Mesleki ve demokratik etkinliğin geliştirilmesi, kaybedilmiş hakların daha da geniş biçimde kazanılmasına bağlıdır. Odaların daha etkin yasal hükümlerle donatılmasını sağlamak amacıyla yeni bir TMMOB yasa sı taslağı hazırlanacaktır. Öte yandan ekonomik ve demokratik hakların savunulmasının, hiçbir ayrıcalık gütmeden tüm teknik elemanlara toplu sözleşme ve grev hakkı veren sendikalaşma yoluyla mümkün olabileceği görüşündeyiz. Sendikal eylem, hem ekonomik taleplerde direnmeyi sağlayacak, hem de harekete politik içerik kazandırabilecektir. Yakın bir gelecekte tüm teknik eleman örgütlerinin katılacağı bir «Teknik Eleman Kurultayı» toplanacaktır. Sorunlarımızın tartışılacağı ve sendikalaşma isteklerinin güçleneceğine inandığımız bu kurultayı teknik elemanların en önemli girişimi olarak niteliyoruz.

HARİTA VE KADASTRO MÜHENDİSLERİ ODASI

Hüseyin Erkan

Başkan

● Meslek örgütleri kendi uzmanlık alanlarında, ülke sorunlarını doğru ve bilimsel çözümleme, sorunların derinliğine ve yatay analizini yapma, gelişmiş teknolojileri ve ülke koşullarına en uygun bilimsel çözümleri saptama ve önerme gücün-

de en yetkili örgütlerdir. Çünkü üyelerinin kazandıkları bilgi ve yetenekler, sorunları gerçekçi, doğru, bilimsel çözümleme, ilişkilerini doğru kurma ve geleceği doğru görme olanağı sağlar. Bu yetenek, çeşitli girişmlerin ülke çıkarları açısından doğ ru değerlendirilmesine olanak hazırlar. Meslek örgütleri bu açıdan bir doğruları saptama ve bunları kamu oyuna, yürütme organlarına sunma ile görevlidirler.

Bir meslek, toplumun gereksinimlerine cevap verebildiği; sorunlarına gerçekçi, tutarlı çözümler getirebildiği ölçüde yaşar, gelişir. Bu ilkeye koşut biçimde mes lek örgütleri, üyelerin çıkarlarını savunma, toplumun çıkarları doğrultusunda bir meslek oluşturma ve üyeleri üzerinde bu doğrultuda uygun denetim kurma fonksiyonları arasında en olumlu dengeyi kurma gücündedirler. Bu açıdan meslek örgütleri toplumun çıkarları ile dengeli biçimde üyelerinin hak ve çıkarlarını savunma ile görevlidirler.

Uzmanlık alanlarındaki doğruları bulma yeteneklerinin yardımı ile meslek örgütleri, toplumsal uyanışa, kitleler, sınıflar arası mücadeleye güçlü biçimde ka tılabilirler. Bu açıdan, kamu oyunu ve yetkili devlet organlarını uzmanlık alanlarına giren konularda doğru çözümler yö nünde oluşturma görevindedirler.

Gelişmenin bu günkü aşamasında demokrasi için oy yeterli değildir. Üyeleri nin teknik bilgi ve çözümleme yetenekleri meslek örgütlerini, kamu oyunu ve devlet organlarını doğrular çerçevesinde uyar ma ve oluşturmada yetkili duruma getirmektedir. Bu açıdan, meslek örgütleri top lumu uyarıcı, kamu oyunu oluşturucu gi rişimlerde bulunmak görevindedirler.

● Bir kısım teknik eleman örgütleri yöneticileri tutuklanmak, bunlar dışındakiler de örnek gösterilmek suretiyle her türlü mücadele engellenmek istenmiştir. Henüz bilinçlenme, bilgilenme, uyanma aşamasında bulunan pekçok teknik eleman da pasifize olmuştur.

Reform adı altında hazırlanan ve fakat toplum yararını amaçlamayan pekçok tasarı üzerinde teknik eleman örgütlerinin görüşler oluşturma ve kamu oyunu etkileme olanakları kısıtlanmıştır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları ile bunların bağlı olduğu Birlik yıllardır çökertilmeye çalışılmış ancak başarılamamıştır. Bu amaçla, hazırlanan kanun tasarısı, üzerinde tartışma bile yapılmadan Millet Meclisinden 4 dakika da geçirilmiştir. T.B.M.M. Senatosunda biraz düzeltilen, ancak yine de «Siyaset yapamaz» gibi çok geniş kapsamlı bir ifade ile baskı altında bırakılan teknik eleman örgütleri gelirleride azaltılarak güçsüz hale düşürülmek istenmiştir. Bu tasarı, bugünkü parlementonunda gündemindedir.

— 12 Mart öncesinde ve bu tarihten de sonra grev hakkı isteyen Türk teknik elemanları, grev hakkı bir yana sendikal haklardan da yoksun bırakılmış, Teksen kapatılmıştır.

— Çeşitli kararnameler, değişik uygulamalar ve birbirini tamamladığı söylenen fakat gerçekte bir personel rejimi kargaşası ortaya çıkaran Devlet Memurları Ka nunu kapsamı içine alınan teknik elemanlar, ekonomik baskı içine itilmiş ve yurt dışına beyin göçü hızlandırılmıştır.

— Bir yabancı uzmana ayda 70.000 liraya varan ödemeler yapılırken aynı görevi yapan aynı nitelikteki Türk Müheindis ve Mimarlarına 2.000 lira dolayında bir para ödemekle yetinilmiştir.

● Aşağıdaki çalışmalar plânlanmıştır:

— Özgürlük ortamının yaratılmasına, fikri suç sayan yasaların kaldırılmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunma, bu amaçla diğer meslek örgütleri ile dayanışma,

— Teknik elemanların grev, toplu sözleşme v.b. sendikal haklara kavuşması amaçlı çalışmaları yine diğer meslek örgütleri ie ortaklaşa yürütme,

— Toprak reformunu, köylünün ekonomik ve siyasal bilinçlenmesini sağlayıcı bir araç niteliğinde geliştirmek üzere gerekli çalışmalar yapma,

— Arsa spekülasyonunu önleme amacı ile araştırmalar yapma ve kamu oyuna sunma,

— Kadastro ve bunun uzantısı niteli-

ğinde tapu hizmetlerinin, toplum yararına işler biçime dönüştürülmesi için çalışmalar yapma,

— Güncel sorunlar üzerinde görüş belirtme ve belli doğrular çevresinde kamu oyu yaratma,

— Teknisyeninden mühendis ve mimarına tüm teknik eleman örgütlerinin bütünleşmiş bir güç oluşturmaları için girişimlerde bulunma.

MİMARLAR ODASI

Şaban Ormanlar
Mimarlar Odası Başkanı

● Özellikle son beş yılda, demokratik mücadelede gösterdikleri canlılık bakımından, meslek örgütleri içinde teknik eleman odalarının ve bu arada Mimarlar Odasının seçkin bir yeri olmuştur. Mimar ve Mühendis Odalarına bu etkinliği kazandıran başlıca şey, teknik eleman sorunlarının halkımızın demokratik sorunları ile bütünleşmesinden geliyor.

Bu noktadan teknik elemanın özelliklerine kısaca değinmekte yarar var. Mesleği uygulama olanağı verildiği oranda teknik elemanın özelliklerine kısaca değinmekte yarar var. Mesleği uygulama olanağı verildiği oranda teknik elemanın maddi üretimle çok yakın bir ilişkisi vardır. Teknik eleman, köyde, şehirde, yatırımların tümünün yapıldığı her alanda, maddi üretime fikir emeği ile katkıda bulunur. Başlıca üretici güç olan işçinin kol ve kafa emeğinin geliştirilmesinde, çeşitli düzeylerde yardımcı olur. Bilimle uğraşma, teknoloji üretme, proje yapma ve çeşitli düzeylerde uygulamayı denetleme ve yönetme kademelerinde, maddi üretime doğrudan doğruya yardımcı olur. Ya da uygulamanın bazı kademelerinde maddi üretime katılır. Bu süreç içinde, teknik adam, bir uzman niteliğinde kalamaz. Toplumun o andaki üretim ilişkileri içersinde, bir aydın olarak, üretim, teknik ve ekonomi sorunlarını, toplumun tarih bilgisiyle zenginleştirerek gerçeği genel açıdan kavramaya başlar. Bir teknik aydın niteliğini kazanır.

Sayıları, örgütlenme düzeyleri ve etkinlikleri günden güne artan teknik elemanlar, son yıllarda, toplumumuzda modern ve dinamik bir aydın kesimi potansiyelini oluşturmaktadırlar. Maddi üretimle bu yakın ilişkileri, teknik aydınlara bir takım özellikler sağlar. Ama teknokrasinin sınıflar üstü bir yorumu yapılamaz. Örneğin dünyada ve bizde başlıbaşına bir «teknokrası — bürokrasi çaprazı»nda(!), kapitalizmin hastalıklarını düzeltmeyi öneren bazı düşünceler ile teknokrasi göklere çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu görüşler teknik elemanlarımız arasında etkinlik kazanamamıştır.

Devrimci çağını geride bırakmış çağdaş kapitalizmde, gelişmiş kapitalist ülkelerde, dış pazarları denetiminde tutan tekelci sermaye ile teknik elemanlar arasında emek-sermaye çelişkisi vardır. Pazar durumundaki bağımlı ve yarı bağımlı ülkelerde, emek - sermaye çelişkisi, emperyalist ülke - bağımlı ülke çelişkisiyle daha da yoğunlaşmıştır. Teknik eleman örgütlerinin demokratik mücadeledeki yeri ve görevleri bu temel üzerinde belirmektedir.

Bizde, yüksek öğretim çıkışlı tüm üyelerini içine alan teknik eleman odaları 20 yıl önce, 1954'te, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'na uygun olarak, kamu kuruluşu niteliğinde ortaya çıktılar. Uzmanlık dalları geliştikçe meslek odası sayısı arttı. 16 teknik eleman odasında bugün toplam olarak 50 bini aşkın mühendis ve mimar bulunmaktadır.

Kuruluş kanununda Mimar ve Mühendis Odalarının amacı, «Ammenin ve memleketin menfaatleri bakımından lüzumlu gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak» biçiminde belirlenmiştir. Teknik eleman odaları, ilk yıllarında doğal olarak, mesleklerini topluma kabul ettirme çabasına ağırlık verdiler. Yıllar geçtikçe «alaylı» yerine «diplomalı» teknik elemanı yaygınlaştırmanın, mesleki gelişme ba-

kımından gerekli fakat yetersiz bir çaba olduğu görüldü.

Toplumumuzdaki geri üretim ilişkileri, üretici güçleri geliştirmeyi engelliyordu. Ekonomimizin her kesiminde modern büyük üretim yerine küçük ve orta üretim biçimleri yaygındı. Gerçek bir sanayileşme yerine dışa bağımlı sanayileşmenin sürdürüldüğü geri teknolojik ortam, uzmanlık dallarını halk yararına, hızla geliştirmeye elvermiyordu.

Mesleğin geliştirilmesi, üye çıkarlarının korunması konusundaki meslek odası girişimlerinin hepsi, bu geri teknolojik yapıda ifadesini bulan sosyal sorunlara gelip dayanıyordu.

Özellikle 1971 öncesi yıllarında sosyal birikimlere ve yaygınlaşan demokratik hareketlere uygun olarak gelişen ilerici ve devrimci düşünceler, teknik eleman odalarında da etkinliğini gösterdi.

Böylece yurt ve meslek sorunlarına bakış açısında bütünlük ve derinlik kazanan teknik eleman odaları, demokrat teknik aydın kuruluşu nitelikleriyle, daha etkili birer demokratik baskı grubu olmaya başladılar. Bu yıllarda emperyalizme yarı bağımlılık ilişkileri içinde yoğunlaştırılan sömürü politikası, halkımızın her kesimi gibi teknik elemanları da bunalımlı bir döneme sürükledi. Ulusal ham madde ve insan gücü kaynakları bu politikaya feda edildi. Sözde sanayileşme pahalı ve geri teknoloji transferinin güdümüne sokuldu. Yabancı mühendislik ve müşavirlik şirketlerine her alanda çalışma olanağı sağlandı. Yüksek ücretli yabancı uzman saltanatı, ekonomik yardımların değişmez şartlarından biri haline geldi.

Bir yandan 1970 devaluasyonundan sonra hızlanan enflasyoncu gelişme ile bütün sabit gelirliler gibi kamu kesiminde çalışan mühendis ve mimarların gerçek gelirindeki düşüş hızlandı. Diğer yandan Personel Kanunu ile birçok teknik eleman kademelerindeki ücret indirimleri, bir çeşit teknik eleman kıyımına dönüştü. Yüksek özel okul ticaretiyle de düşük ücretli teknik eleman yaratma politikası tezgâhlandı. Bütün bu tutarlı işbirlikçi politika ile devlet kesimindeki nitelikli teknik işgücü ya özel sektöre kaydırıldı, ya da beyin göçüne yönlendirildi. Ulusal kaynak israfına yol açan uygulamalara karşı çıkan yurtsever teknik elemanları için, işinden atmak, sürekli bir tutum haline geldi. İşsizlik artmaya, gizli işsizlik yaygınlaşmaya başladı. Bürokratik görevlerde ya da ara kademe teknik işlerde çalıştırılan mühendis ve mimarların gerçek işini yabancı proje şirketleri yapar oldular. Fakirliği yüzünden halkımız ise ulusal teknik işgücünden yeterince yararlanamaz durumda bırakılmaktadır.

Mimarlar, mühendisler, şehir plancıları, çeşitli düzeylerde, yaşayışı iyileştirmeye yarıyacak mekan düzenleme planları yapmaktadırlar. Ama toplumsal dengesizlik, ekonomik ve sosyal alanda olduğu gibi yerleşme alanında da sürüp gitmektedir. Bölgeler arasında, köyle şehir arasında, şehirlerin çeşitli bölgeleri arasındaki dengesizlik kargaşa halini almaktadır. Bu ortamda halk yararına bir mekan plânlaması mesleği, büyük bir açmazla karşıkarşıyadır. Böylece demokrat ve yurtsever teknik elemanlar, içine düştükleri maddi sıkıntıları yanında mesleki bilgilerini halkımızın ihtiyaçlarının çözümünde kullanamamanın bunalımını yaşamaktadır.

İşbirlikçi sermaye egemenliğinin, üretici ulusal güçlerin gelişmesini önleyici ve baltalayıcı niteliği ile belirlenen gerici tarihi yüzü, teknik aydınlar için de açık seçik ortaya çıkmaya başlamıştır.

Gönden güne derinleşen ekonomik sıkıntıları ile yurt ve meslek alanında bütünleşen sorunları ,onları, halkımızın çalışan kesimleri ile daha derinden bir kader beraberliğine götürüyor. Meslek odalarındaki farklı sınıf kökenli teknik aydınları, halkımızın bağımsızlık ve demokrasi cephesine gittikçe yaklaştıran oluşum ve nitelikler bunlardır.

● 12 Mart hareketinden sonra egemen güçlerin demokrasi düşmanlığı bütün açıklığı ile ortaya çıktı. Bu dönemde, halkımızın bütün kesimleri, ekonomik, politik ve ideolojik bir saldırıya uğradı. Olağanüstü dönemin kendine sağladığı geniş olanaklardan yararlanan büyük sermaye, özellikle çalışanlar üzerindeki baskı ve sömürüsünü yoğunlaştırdı. Teknik eleman-

lar da bu olumsuz gelişmelerden paylarına düşeni aldılar.

İlerici ve devrimci örgütlere karşı yürütülen sindirme ve yoketme saldırısında, teknik elemanları örgütlemeye çalışan Teknik Eleman Sendikası (TEKSEN) kapatıldı. Böylece kamu kesiminde çalışanların sınırlı sendikal hakları ellerinden alındı. Temel hak ve özgürlüklerin daraltılarak göstermelik bir noktaya getirildiği bir ortamda, ilk zamanlarda meslek odalarımızın varlığına yaygın bir saldırı olmadı. Fakat üst örgütümüz Odalar Birliği'nin genel kurullarına yıllarca engel olundu.

1973 yılı başlarında, teknik eleman odalarının varlığını açıktan hedef alan girişimler başladı. Bunlardan birincisi, AP'den gelen, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu Değişiklik Tasarısı ile meslek odalarımızı fonksiyonsuz hale getirmek çabasıydı. Üyelerimizin ve demokrasi yanlısı güçlerin canlı tepkisi ile kanun değişikliği gerçekleştirilemedi. İkinci saldırı, sözde tarafsız iktidarın AP'li İmar İskân Bakanı tarafından tertiplendi. Mimar ve İnşaat Mühendisleri Odalarına 12 yıl önce tanınmış, kamu yararına bir meslek denetim hakkı, bir genelge ile ortadan kaldırıldı. Böylece serbest çalışan teknik elemanların asgari ücret uygulaması da dolaylı olarak yürürlükten kaldırılmak istendi. Özellikle serbest çalışan üyelerimizin Odalar çevresinde sürdürdüğü direnme ile uzun süren bu saldırı da etkisiz hale getirildi.

Kamu kuruluşu niteliğinde çeşitli meslek odaları dururken teknik eleman odalarının öncelikle tasfiye edilmesi çabası nereden geliyordu? Teknik elemanlar, yatırımların yapıldığı tüm üretim alanlarındaki ulusal kaynakların israfını, sürekli olarak halkımıza duyuracak örgütlü, yurtsever bir güç haline gelmişlerdi. Oda Kuruluş Kanunumuzun değiştirilmek istenen maddelerinden biri, yabancı uzman kullanımında meslek odalarına tanınan danışma yetkisini kaldırıyordu. Aynı günlerde, İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş Kanunu'na bir madde eklenerek zaten yürürlükte olan yabancı teknik uzman çalıştırılması işlemi meşrulaştırılıyordu.

Bu yasal değişiklikler, işbirlikçi sermaye egemenliğinin örgütlü ulusal teknik eleman gücü ile ne kadar ters düştüğünü daha geniş bir üye topluluğuna gösterdi.

12 Mart'tan sonraki olağanüstü dönem, yabancı sermayecilik politkasının yükseliş yılları oldu. Yabancı sermaye yatırımları arttı. Pahalı ve geri teknoloji transferi ve teknik hizmet ithali hızlandı. Eninde sonunda dışa bağımlılığı arttıracak olan bir sanayileşme politikası için ulusal kaynaklar seferber edildi. Böyle bir politika, çalışanların ekonomik ve demokratik haklarından büyük fedakârlıklar bahasına gerçekleştirildi Kol ve kafa emeği ile geçinenler için geçen yılın %30'a varan pahalılık oranı, halka karşı politikanın en somut göstergesi oldu. Gerçek ücretlerdeki düşüşlere karşılık yan ödemeler, kamu kesiminde çalışanlar için tam bir oyalama aracı haline getirildi.

Şimdiye kadar, bayındırlık, tarım ve sanayi alanlarına ilgi göstermiş olan uluslararası sermaye kuruluşları, 12 Mart'tan sonra yeni alanlara el attılar: Şehirleşme projeleri, çeşitli şehirsel alt yapı ve üst yapı yatırımları ve konut sorunu. Birinci Erim Hükümeti zamanında, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanırken, ABD güdümündeki Dünya Bankası ile ilişkiler yoğunlaştı. 1 Ekim 1972'de Dünya Bankası ile imzalanan Kredi Antlaşması yürürlüğe girdi. Böylece İstanbulun hızlı şehirsel gelişmesi içinde ortaya çıkacak, toplu konut üretimi, beslenme maddelerinin üretim ve dağıtımı, ulaşım yatırımları, alt yapı tesisleri gibi bütün fonksiyonların yabancı sermaye tarafından denetlenme olanağı yaratılmış oldu. Bir yıl sonra bu alanlardaki projelerin birçoğu Amerikan, İngiliz, Fransız firmalarına ihale edildi. Dünya Bankası bugün, bütün büyük şehirlerimizdeki çeşitli alanlara ve turizm alanına geniş ölçüde el atmış durumdadır. Açılan kredilerin büyük bir bölümü çok yüksek ücretlerle getirilen yabancı teknik işgücü veya proje karşılığı olarak geriye alınmaktadır. Sözde yardım, böylece pahalı teknik işgücü ithal etmemize ve tekelci sermaye yatırımları için yeni av alanları açmaya yaramaktadır.

Ekonomimizin, tarım ve sanayimizin nisbi geriliğini sürdüren ve dengesiz şe-

birleşmemizi daha da derinleştiren şey, zaten yarı bağımlı kapitalist toplum yapısıdır. Yerleşme ve şehirleşme sorunlarımızı da emperyalizmin aşırı kâr alanına terk etmek, şehirsel sorunları çözmek şöyle dursun, eşitsiz gelişme eğilimlerini daha da hızlandırmaktadır. Bütün bunlar, çeşitli yaşama zorlukları biçiminde halkımızın sırtına yüklenmektedir.

Mekan planlaması ile uğraşan bir kuruluş olarak Mimarlar Odası, 12 Mart'tan sonra hızlanan emperyalist sömürünün, yerleşme ve şehirleşme boyutu üzerinde ısrarla uyarıda bulunmağa çalışmıştır ve bundan sonra da çalışacaktır. Geçtiğimiz baskı dönemi, teknik elemanların bütün sorunlarının halkımızın bağımsızlık ve demokrasi davasında düğümlendiğini daha somut bir biçimde açığa çıkartmıştır.

● Önümüzdeki dönemde odamızın mesleki ve demokratik etkinliğini geliştirici yönde düşündüğümüz çalışmalar şunlar:

Geçen genel seçimlerde tekelci sermaye cephesi ile demokrasi cephesi arasındaki ayrım, kitleler önünde daha belirgin çizgilerle ortaya çıktı. Şimdi demokratik kuruluşlara düşen şey, özgürlük ve demokrasi ortamının genişletilmesi çabalarına güçleri yettiğince katkıda bulunmaktır. Sınırsız genel af en acil sorun. 14 Ekim seçimlerinden önce de odamız bunu savundu. Demokrasinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi için özellikle çalışanların örgütlenme haklarına konan yasakları içine alan bir dizi antidemokratik kanunun kaldırılması şarttır. Bu konuda koalisyon hükümetinin belirli vaadleri vardır. Halkımızın bütün sınıf ve tabakalarının, kırda - kentte, her düzeyde kendi bağımsız demokratik ve siyasal örgütlerini özgürce kurması ve geliştirmesi sağlanmadıkça, demokrasi cephesinin gerilemesi kaçınılmazdır.

Tekelci sermayenin egemenliğini perçinliyen girişimlerle mücadele edebilmek için, özellikle meslek alanımıza giren, sömürücü yatırımlar teşhir edilecek, teknik elemanların bu ülkedeki her türlü projeyi yapma hakkı savunulacaktır. Özellikle bu politik ortamda, bu konuda kazanılması mümkün hedefler için çaba gösterilecektir.

Teknik elemanların geçen baskı döneminde baltalanan örgütlenme haklarının daha yüksek düzeye çıkarılması en önemli çalışma alanımızdır. Bu yönde, halen parlamentoda bulunan TMMOB Kanunu Değişiklik Tasarısı'nın geri alınarak, yeni bir tasarıyı yasalaştırma görevi vardır. Kanun tasarısı çalışmaları hızla yürütülmektedir. Mayıs'ta yapılacak Birlik Genel Kurulu'nu odalararası dayanışmayı ve ortak çalışmaları güçlendirici bir düzeye getirmek amacındayız. Teknik eleman odalarının demokratik baskı grubu niteliklerini arttırabilmeleri için somut sorunlar üzerinde oda-üye bütünleşmesini derinleştirmek, üst kuruluş olan Birlik çatısı altında daha güçlü birleşmeyi sağlar. Fakat teknik elemanlara ekonomik mücadele olanakları kazandırılmadıkça, ekonomik ve demokratik haklarını elde etmede, teknolojik düzeyi ileri doğru etkilemede bir maddi güce ulaşmaları zordur. Buna uygun örgütlenmenin ekonomik mücadele için teknik elemanların bugünkü ihtiyaçlarına en uygun örgütlenme haklarını sağlamak, acil görevlerden biri olarak önümüzde durmaktadır. Bu amaçla Birlik düzeyinde bütün odaların fikir birliğine ulaştıkları nokta, kamu kesiminde çalışanlara grev ile donatılmış toplu sözleşme hakkının verilmesidir. Odaların dışındaki tekniker ve teknisyenleri de içine alacak tüm gücün sendikal örgütü kurulmalıdır. Bu konuda Odamız yoğun bir çaba içindedir. Kuruluşundan beri desteklediğimiz Türkiye Teknik Elemanlar Derneği TÜTED'in bu görevi yüklenecek birikimi vardır. Teknik elemanların Personel Kanunu kapsamından çıkarılıp, İş Kanunu kapsamına sokulmaları için Teknik Personel İş Kanunu taslağı hazırlanmıştır. Geçen Birlik Genel Kurulu'nda alınan kararlara uygun olarak kamu kesiminde işyeri temsilcilikleri kurulmuş ve geliştirilmiştir. İşyeri temsilcilikleri, sendikal çalışmaların tabanını oluşturacaklardır.

Koalisyon Hükümeti, teknik elemanların kısa süreli sorunlarının çözümüne yakın bir ilgi göstermiştir. Başbakan Ecevit, son konuşmalarından birinde, kamu kesiminde çalışanların hak ve özgürlüklerinin geri verileceğini açıklamıştır. Uzun sü-

reli konularımızın çözümüne el atmak, bütün ilerici ve devrimci güçlerin demokrasi cephesini güçlendirmede gösterecekleri başarıya bağlı kalacaktır. Şu söylenebilir : Koalisyon Hükümetinin bugünkü sınırlı demokratik programı içinde, egemen güçlerin ekonomik iktidarını geriletebildiği oranda, üretici güçleri geliştirici adımlar atılabilir. Şüphesiz, üretici güçlerin sınırsız gelişmesi, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişkinin ortadan kalkacağı bir düzen değişikliğinde olacaktır.

13-14 Nisan 1974 tarihinde yapılması kararlaştırılmış Teknik Eleman Kurultayı, tüm teknik eleman gücümüzün temsil edildiği, başlıca sorunların tartışıldığı bir toplantı olacaktır.

Bunlar teknik elemanların örgütsel düzeyini yükseltici çalışmalarımız. Bunların yanısıra çalışma programımızda mesleki ve demokratik etkinliğimizi geliştirici yönde düşündüğümüz çalışmalar başlıca iki grupta toplanabilir.

1 — Mesleğimiz alanına giren aktüel yurt sorunlarında, pratik hedeflere dönük çalışmalar yapılacaktır. Kent, yapı ve konutların planlama ve uygulamasında yoğunlaşan yerli-yabancı tekelci girişimleri teşhir, bu konudaki demokratik girişimleri değerlendirme ve ilerici yanlarını destekleme, çalışanlar yararına yerleşme politikası üzerinde demokratik uyarı konusundaki görevlerimiz ilk akla gelenler...

Halkımızın en somut ihtiyaçlarına kadar varabilecek ortak toplantılar için odalararası çalışmalar başlamıştır.

2 — Mesleğimizin mekan planlaması ve yapı üretiminde etkinliğini arttırıcı girişimler, kamu yararı ve üye hakları bakımından somut çalışmalardır. Çeşitli alanlardaki yapı üretim düzeylerine uygun proje elde etme ve uygulamada mesleki denetim standartlarını yükseltmek için odamızda ve odalararasında yapılacak ortak çalışmalar var.

Bu tip çalışmalar Büyük şehirlerdeki serbest üyelerimizle, diğer şehirlerimizdeki temsilciliklerimizin çalışma koşullarını yakından ilgilendirmektedir.

Tekelci sermayenin denetimini yaygınlaştırmak için getirilen ve yeni İmar İskan Bakanı tarafından iptal edilen 4 büyük şehirin İmar Yönetmelikleri yerine, yeni imar yönetmeliği çalışmaları da bu gruba sokulabilir.

Teknik eğitim ile mimarlık eğitimindeki sapmaları tartışmak için eğitim kurumları ve öğrenciler ile ilişkiler kurulması düşünülmüştür. Üniversite dışında kalan öğrenciler için üstünkörü bir tedbir niteliğindeki Önlisans Eğitimi, eğitim piramidinde fonksiyonu olmıyan bir emrivaki niteliğindedir. Buna karşı çıkma zorundayız.

KİMYA MÜHENDİSLERİ ODASI

İhsan Karababa
Kimya Müh. Odası Başkanı

● Meslek örgütleri kamu haklarını savunmak amacı ile yarı kamu kuruluşu niteliğinde kuruluşlardır ve yönetmelikleri kamu çıkarlarını koruyacak şekilde düzenlenmiştir.

Kimya Mühendisleri halkın bir parçası olarak toplumda kendilerine düşen görevi yapmak zorundadırlar. Kimya mühendisleri odası ülke sorunlarını kendi sorunları olarak görmekte ve ülke sorunlarından soyutlanarak konular üzerine eğilenemiyeceğini bilmektedir.

Demokratik mücadelede kamu kuruluşlarının etkin ve büyük bir yeri vardır. Bu kuruluşlar birer çıkar kuruluşu olmadığından gerçekleri kamuoyuna duyurmak, onu aydınlatmak iç ve dış çıkar çevrelerine karşı ülkesinin ve halkın çıkarlarını savunmak görevini üstlenmektedirler.

Örneğin ulusal zenginliklerimizin ulusun yararına kullanılması, sanayi yatırımlarının gerçek kalkınmaya yönelik olması, tutarlı bir enerji politikası güdülmesi gereğinin savunulması, haşhaş sorununa egemenliğimiz ve çıkarlarımız açısından bakılması ve giderek tüm toplumun bun-

lere daha da ağır yükler düşüyor. Örneğin 12 Marttan sonra eğer; memur sendikaları kapatılmamış, dernekler kanunu antidemokratik bir hale getirilmemiş olsaydı, kamu kesimindeki teknik elemanların ekonomik ve demokratik haklarını savunmak bütünüyle odalarımızın **sırtına** yüklenen «bir boyun borcu» olmazdı. Böylesi yükler ne kadar ağır olursa olsun, Marttan sonra teknik elemanlara vaatedibizler halkın ve yurdun çıkarlarını savunmaya mesleğin ve meslektaşlarımızın yararı için uğraşmaya devam edeceğiz.

● Bilindiği gibi 12 Mart sonrası Türk demorkasisinin karanlık bir dönemidir. 12 len ekonomik hakları verilmediği gibi, sendikaları kapatıldı, odaları işlemez hale getirilmek istenildi. Teknik elemanlar 12 Marttan sonra en ağır baskılar altında kalan kesimlerden biri oldu.

Şimdi teknik elemanlar acılı deneylerden, karanlık dönemlerden geçmiş insanlar olarak özgürlüğün, demokrasinin değerini çok daha iyi kavramışlardır. Kimin gerçekten kendilerinden yana olduğunu, kimin kendilerini aldattığını çok iyi bilmektedirler. Teknik elemanlar için 12 Mart, —bedeli belki ağır ama— büyük ve önemli bir ders olmuştur.

● Bu sorunun cevabı, önceki cevaplarda ve bizim kanunumuzda mevcuttur. İzin verirseniz TMMOB kanununun çok sevdiğim 2/b maddesini anmak istiyorum. Bu madde TMMOB nin amacını şöyle saptıyor: «Ammenin ve memleketin menfaatleri ve meslekin inkişafı, meslek mensuplarının hak ve selâhiyetleri bakımından lüzumlu gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak.» Çalışmalarımıza ışık tutacak bu madde soruyu yeterince cevaplıyor, bununla birlikte yapmak istediğimiz somut çalışmaların bazılarını sıralamak isterim.

Öncelikle kanunumuzda yapılmak istenilen antidemokratik değişiklikleri önlemeye çalışacağız. Teknik elemanları çalışma şartlarına uygun ve yurda daha iyi hizmet etmelerini sağlayacak yeni ve demokratik bir çalışma statüsüne kavuşturmakda başlıca uğraşlarımızdan biri olacaktır.

Yabancı firmaların ve mühendislerin, yurdumuzda hem de bizlerin kolaylıkla yapabileceği işlerde istihdam edilmelerini kesinlikle önlemek istiyoruz.

Halk yararına önemli bir girişim olduğuna inandığımız kentlerde proje kontrolüne imkân veren, proje vizesi ve belge uygulamasını bütün yurda yaymak istiyoruz. İnşaat malzemelerinin kalitesini kontrole imkân veren kalite belgesi uygulamasını etkin bir hale sokmak istiyoruz. Mesleğimizle ilgili konularda pratiğe dönük sonuçlar verecek araştırmalar yapacağız. Demokrasiden yana halkımıza ve yurdumuza yararlı olacağız.

«Hümanist Sosyalizm»

Yusuf Ziya Bahadınlı

Yeni Ufuklar'ın Mart sayısında Vedat Günyol'un «Çeşitlemeler» adlı bir yazısı var. Yine hümanizmadan söz ediyor Sayın Günyol, ama bu kez, hümanizmanın bir başka türünden, «hümanist sosyalizm» den. Ağabeyinin bir anısını naklediyor. Ağabeyi babasıyla kırk elli yıl önce İstanbul'da «Caddebostan dolaylarında» bir geziye çıkarlar. «O günlerde Caddebostan semti, kıyı boyundaki o yüksek duvarlarla çevrili, bolluğun, uşaklı halayıklı zengin yaşantılarının birer öbeği olan seyrek kodaman köşkleri, konakları; şurada burada, yol kenarında birden karşımıza çıkan, bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalardan» «sarmaşıklarla kaplı güzel bir villanın önünden geçerlerken» (...) «bir süre villayı seyretmiş, sonra ağzının suları aka aka «babasına 'bu ev bizim olsaydı' demiş; kira evlerinde ömür çürüten, kışları bir tek sobanın yandığı ,ana baba, kardeşlerin tıkış tıkış oturduğu odalarda, ders çalışma olanağı bulamayan, bulamadığı için kendini yiyen binlerce gencin özlemini yansıtırcasına...»

Sayın Günyol'un «Abdulhamit zorbalığının baskısından kurtulmak için kapağı Paris'e atan binlerce gençten biri olan» «sayın babası, ağabeyinin» bu özlemini *insanca, insanlıkça bir doğrultuya* kaydırmış»: (1)

«Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı demelisin.»

Günyol devam ediyor: «'Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı' sözünün altında şu özlem yatıyor bence: sosyal adalete dayanan bir toplum, bizler de (bizim gibi bütün yurttaşlar da) bu toplumda, alnımızın akıyla hak ettiğimiz yeri alalım özlemi ve istemi.»

«Bu aslında *bütün sosyalistlerin* özlemi ve istemidir.» Düzeltiyor hemen ardından ve iyi de ediyor, «ama daha çok *hümanist sosyalistlerin*. 'Bu ev bizim olsun ya da olsaydı' özlemi *katı bir sosyalizm*in; 'bizim de böyle bir evimiz olsun ya da olsaydı' hümanist düşünüşün potasında oluşmuş *insanca bir sosyalizm*in özlemidir.»

Sayın Günyol bir anıyı anarken üç tür sosyalizm ortaya koyuyor: «hümanist sosyalizm», «katı sosyalizm»», «insanca sosyalizm».

Şimdi ben ne çok çalışkan bir kişi bildiğim Günyol bunca çalışma sonucu «böyle bir evi» bir yana, bir ömür boyu kazandığı parayla bir gecekondu bile alamayışı; önerdikleriyle «sosyal adalete» dayanan bir toplumun asla kurulamayacağı; ne sayın babasının «bir özlemi *insanca, insanlıkça bir doğrultu*ya kaydırmadan» bu yana kırk-elli yıl geçtiği halde *«sosyal adalete dayanan bir toplum»* un kurulamayışının nedenlerini açıklamağa

çalışacağım; ne «bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalarda» kimlerin nasıl, ne pahasına oturdukları üzerinde duracağım; ne de «katı sosyalizm»den söz edeceğim. (2) «Hümanist sosyalizm»i açmağa çalışacağım biraz.

Önce «hümanizma» yı kaba çizgileriyle bir daha özetleyelim:

İnsanlar arasındaki kardeşlik düşüncesi, bilimsel sosyalizmden çok önce vardı. İnsanın üstün bir varlık olduğu, insan onurunun her şeyin üstünde olduğu düşüncesi bugün de var elbette. Ne var ki «insanlar arasındaki kardeşlik» le «insan onurunun her şeyin üstünde oluşu» kavramını işçi sınıfı başka türlü değerlendiriyor, burjuvazi başka. İşçi sınıfı için «insani» olan, burjuvazi için «gayrı insani» oluyor.

Feodalizmin egemen olduğu çağlarda, insanların hiç bir «insanca hak» kı yoktu. İnsan canlı bir eşyaydı, bir maldı, köleydi, esirdi, insanlar iki kümeydi: yöneticiler (feodaller), yönetilenler (köleler, esirler, diğer canlı eşyalar...) Din, feodal düzenden yanaydı. Dine göre insan, yaratan değil, yaratılandı. Tanrının kulu, feodalin de kuluydu. İnsanın mutluluğu, öldükten sonra söz konusuydu.

Feodalizm yavaş yavaş yerini kapitalizme vermeğe başladıktan sonra burjuvazinin düşünürleri «insan»ı feodalizme ve onun doğal müttefiklerine karşı savunmağa başladılar. Böylece «antifeodalizm» hareketi doğdu, gelişti ve giderek 1789 Fransız Burjuva Devrimi'ni sağladı.

Burjuvazi, sömürünün feodal yapısını kaldırmış, yerine kapitalist sömürü biçimini koymuş oldu. Feodalizme karşı işçi ve köylülerle birleşerek savaş veren burjuvazi, yaşayabilmek, gelişip yükselmek için işçi ve köylüleri sömürmek zorundaydı. Demek ki burjuvazinin anladığı özgürlük, emekçiyi rahatça sömürme özgürlüğüydü.

İnsanın canlı eşya sayılmasına, köleliğe, insanın alınıp satılmasına karşı çıkan burjuvaziydi. Karşı çıkmağa kılavuzluk eden görüşün adı hümanizmaydı, burjuva hümanizması.

Burjuvazinin içyüzü, yapısı, kapitalist üretim biçimi anlaşıldıktan; kapitalist toplumlarda sınıflararası derin farklılıklar ortaya çıktıktan; sosyalizm de bilim olmağa başladıktan sonra «hümanizma paravanının daha kandırıcı olması için yollar aranmağa başlandı.»

Hele dünya nüfusunun önemli bir kısmı sosyalist uygulamağa geçtikten sonra bilim, sanat, kültür daha bir önem kazandı. Burjuva ideologları bilime, sanata, kültüre bir başka biçimde sarılmağa başladılar. Kavram kargaşalığı yaratmak gibi, tüm insanlığı kapsayan buluşlar (!) gibi kimi çalışmalara başladılar. Sosyalizm de iyi aslında, ama ne var ki «hümanist sosyalizm» daha iyi, demeğe başladılar. Her şeyde olduğu gibi bu tür düşüncenin beşiği «Batı» oldu yine. Sonra büyük bir hızla modacılar tarafından türkiye'ye getirildi. (3)

Hümanist sosyalizm, söylediğimiz gibi, Batı'nın burjuva aydın çevrelerince tezgâhlanmış, sonra diğer ülkelerin burjuva aydınlarınca da benimsenmiş, giderek sosyalist ülkelere bile sokulmak istenmiştir.

Hümanist sosyalizm (bir kısım Batı'lı burjuva aydınları buna «insan yüzlü» sosyalizm de diyorlar) taraftarlarından kimi Marks'ı, kimi de Lenin'i esas aldıklarını söylüyorlar. Bu yüzden sosyalizm konusunda derinlemesine bilgisi olmayan kimseleri zaman zaman etkileyibiliyorlar.

Hümanist sosyalizm görüşü aslında revizyonist bir görüştür. Ne var ki Marks'tan, Lenin'den kaynaklanır görünmekle revizyonizmden farklıymış görünümünü yaratmaktadır. E. Fischer ve R. Garaudy, hümanist sosyalistlerin başında gelmekteler.

Hümanist sosyalistler genellikle Marks'ı, felsefi önemini kabul etmedikleri leninizme karşıt göstermeğe çalışıyorlar. Örneğin E. Fischer, marksizm-leninizmin bir bilimsel teori olmadığını; leninizmin, marksizmin dışında yer aldığını söylüyor:

Leninizm, «profesyonel devrimcilerden oluşmuş bir partinin kitlelere politik bilinç götürmesi ve işçi-köylü birliğini gerçekleştirip proletarya diktatörlüğünü kurması görüşünü geri kalmış ülkelere uygu-

lamayı amaçlayan bir devrim stratejisidir.» (3)

Hümanist sosyalistler, sosyalist ülkelerin iktidar partilerini, sosyalist devrimin politik yüzünü, «insan» ın zararına ön plana çıkarmakla; sosyalizmi, demokrasiden ayırıp «bürokratik merkeziyetçilik»e dönüştürmekle suçluyorlar.

Marks, insanın gerçek özgürlüğünün ilk şartı olarak kapitalist mülkiyet ve sömürünün ortadan kalkmasını öngörüyordu. Hümanist sosyalistler ise kapitalist mülkiyet sorununu atlıyorlar. Sosyalist ülkelerde «yabancılaşma» nın sürdüğünü söylüyorlar. Yabancılaşmanın ortadan kalkmasının, her türlü iktidarın ortadan kalkmasıyla mümkün olacağını ileri sürerek sosyalist aşamayı bilmezlikten geliyorlar.

Sosyalist devrim, elbette insanın bütünleşmesini, gerçek özgürlüğüne kavuşmasını sağlar, her türlü yabancılaşmayı ortadan kaldırır. Ama bilinen bir doğru daha vardır ki sosyalist toplum, daha önceki toplumun kimi izlerini uzun süre üstünde taşır. Sosyalist uygulamada her türlü adaletsizliğin ortadan kalkması için uzun bir süreye ihtiyaç vardır. Bu süreyi yapay olarak kısıtlamağa çalışmak, toplumsal hayatı karışıklığa götürebilir. Hümanist sosyalistler, bunu da bilmezlikten gelmekteler.

Hümanist sosyalistler bir de, ülkelerin, özel koşullarında sosyalizmin temel yasalarının özüne dokunmadan değişik biçimde uygulanabileceğini çarpıtarak, her ülkenin kendine özgü bir «millî sosyalizmi» olması gerektiğini söyleyen revizyonistlerle birleşiyorlar. Bunlar böylece sosyalizmin bilimindeki genel yasaları inkâr etmekte, sosyalist dayanışmayı reddetmektedirler.

Hümanist sosyalistler, «bürokratlaşmayı önlemek, sosyal hayatı demokratlaştırmak» gerekçesiyle burjuva demokrasilerinde olduğu gibi sosyalist demokrasilerde de «çok partili hayat»ı savunurlar. Kimi sosyalist uygulamalarda bu aslında vardır. Örneğin, Bulgaristan'da Bulgaristan Halk Çiftçi Birliği (partisi) ülkeyi iktidar partisiyle ortak yönetmektedir. Ama hümanist sosyalistlerin asıl amacı başkadır, sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasisine dönüştürmektir.

Hümanist sosyalistler, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde, işçi sınıfını küçümsemekte, aydınların önemini abartmaktadırlar. Oysa teknik ve bilimin ağır bastığı çağımızda, burjuva toplum yapısında önemli değişiklikler olmaktadır. Özellikle son yıllarda işçi sınıfı meslek bilgisi, genel kültür, ve politik bilinçlenme bakımından büyük ölçüde değişmiştir. Örneğin Türkiye'de işçi sınıfı, her bakımdan birkaç yıl öncesiyle kıyaslanmayacak ölçüde gelişmiştir.

Hümanist sosyalistlerin politik ve ideolojik görüşlerini derleyip toparladığımızda ortaya birer «sosyal demokrat», modeli çıkmaktadır.

Sonuç olarak, «hümanist sosyalizm» tamlamasının karşıtı «hümanist olmayan sosyalizm»dir. Hümanist olmayan sosyalizm olur mu? Yani «işçi sınıfının politik ve sosyal kurtuluşu» düşüncesini içinde taşımayan bir sosyalizm olur mu? Hümanist sosyalistlere göre oluyor demek!

---

(1) Siyah dizili satırlar tarafımdan siyahlandırılmıştır. Y.Z.B.

(2) Hak yememek lâzım. «Güleryüzlü sosyalizm», «bağımsız sosyalizm», «özgürlükçü sosyalizm», terimlerini Türkiye'ye ilk yayan Aybar olmuştur.

(3) TİP'te «özgürlükçü sosyalizm» tartışmaları yapılırken, o zaman genel başkan olan Aybar'ın bir davranışını hatırlıyorum. Genel Yönetim Kurulu, bu konuyu konuşacaktı. Oturum açıldı. Aybar çantasını açtı, içinden kalınca bir kitap çıkardı. Kitap açacağıyla sayfaları bir bir açtı, sonra kitabı havaya kaldırarak sözlerine başladı... Kitap, bir süre önce Paris'te yayımlanmıştı. Roger Garaudy'nin aynı konuda bir kitabıydı. Aybar, R. Garaudy'ye sığınıyordu. Kitabı, Aybar'ın Paris'te oturan dostu ressam Abidin Dino göndermişti. Dino, bu tartışmalar sırasında dostu Aybar'a epeyce yardım etmişti.

(3) La Nouvelle Revue İnternationale, 1972/1. Çev.: Aysel Özakın.

«Dost dost ille kavga»

İrfan Yalçın

Türk edebiyatında, şiiri bir kavga aracı olarak kullanan ozanlarımızın sayısı üçü beşi geçmez. Namık Kemal ve Tevfik Fikret'teki yönetimle çatışmo, Nazım Hikmet, Enver Gökçe, Ahmet Arif, A. Kadir gibi ozanlarımızda sistematik bir nitelik gösterir. Biri Tanzimat, öbürü Servetifünun ozanı olan Namık Kemal ve Tevfik Fikret, diyalektik bir görüş açısından yoksun oldukları için, duyarlıkları güncel olayların yoğun etkisi altındadır. Bu nedenle, bazan iyimser, bazan kötümser bir tavır içindedirler. Gösterdikleri bir yöntem yoktur. İçinde yaşadıkları toplumun yanlışlarını birkaç şey ya da birkaç kişide bulan bu eski ozanlarımız, saptama ve yakınmanın dışına çıkıp olayları sınıfsal bir perspektif içinden yansıtamazlar. Oysa bir Nazım Hikmet'in bir Enver Gökçe'nin kavgası bir «otorite»yle olmayıp, sistemledir. Bu sistem, onların içinde yaşadıkları toplumu içten ve dıştan saran büyük bir ekonomik güçtür.

DEVRİMCİ ŞİİR

Türk şiir geleneğinin en kalın çizgisi, «hüzün ve keder avı» ndan başka bir şey değildir. Ben-merkezciliğinin içinde donup kalan yığınla ozanımız, kendilerini doyuran Anadolu halkına Patagonya'da yaşayan insanlar kadar uzak ve ilgisiz kalmıştır. Özellikle İkinci Yeni akımını oluşturan ozanlarımız, bütün toplumculuklarına (!) karşılık, bilinen şiirlerini yazabilmişlerdir. Bu, bilinçle eylemin çakışmaması değil, onlardaki toplumculuğun bir gösteri niteliği taşımasından ileri gelmektedir.

Türkiye'de devrimci şiir, özellikle 12 Mart'tan sonra iyice ayağa düşmüştür. İkinci Yeni'ye göz kırpan birtakım dizelerin aralarına «Barut»lu, «kızıl şafak»lı, «Mavzer» li birkaç imgeyi yerleştirenler devrimci şiir yazdıklarını sanmışlardır. Ne dense bu kişiler, edebiyat türleri içinde özellikle şiirin, bir dil sorunu olduğundan habersiz görünmektedirler.

12 Mart'tan sonra, Türk şiirinde en mutlu olay, Enver Gökçe'nin şiirlerinin gün yüzüne çıkmasıdır bence, (Dost Dost İlle Kavga). Ozanın 1943-1945 arası dergilerde yayımladığı şiirler, «devrimci şiir, devrimci şiir» diye şiire kıyanlara devrimci şiirin nasıl yazılacağını öğretir gibidir.

Devrimci şiir, kuru, didaktik, sloganlarla dolu bir şiir değildir. Popülizmden uzaktır. Seslendiği sınıfa haklı bir umut ve bilinç götürür. Duru, açık bir dili vardır. Bu dil, mutluluğuna çalışılanların kolaylıkla anlıyabileceği bir dildir. Bazılarının sandığı gibi, «üreten insan» yalnızca çalışan bir «robot» olamaz. Onun umutsuzluğu, ağıtı, sevinci, sevdası yoğun bir lirizm oluşturur. İşte devrimci ozan bu lirizmi de yansıtmak zorundadır. Öyle ki o, seslendiği kişilerin karanlığını biraz da olsa parçalamak için, sevda şiirleri bile yazabilir. Sözgelimi, gerçeküstücü bir şiir geleneğinden gelen Aragon ve Paul Eluard'ın Alman faşizminin Fransa'ya kan

ağlattığı günlerde yazdıkları şiirler hep bu amaçla yazılmıştır.

MADDECİ DİYALEKTİK

Genel kanıya göre, ozan, yalnızca bir duygu adamıdır. İçlenir, duygulanır, sonra da oturur yazar şiirini. Toplumcu bir ozan için bunları söylemek kolay değildir elbet. Toplumcu ozan, söylemek istediklerini, «birikimlerini» maddeci diyalektiğin süzgecinden geçirmeden söylemez. Bu nedenle, ondaki duygu ve düşünce billurlaşmaları, gelişigüzellikten, raslantıdan uzaktır. İmgelerde, dahası, seçilen sözcüklerde bile içeriğin bütünselliğine aykırı bir öğe yoktur.

Gökçe'nin, maddeci diyalektiği didaktik bir dışavurum yoluna sapmadan en güzel biçimde uyguladığı şiiri; «Kirtim Kirt» tir. Bu şiirde Ozan, dünyanın oluşum öncesini, oluşumunu ve oluşum sonrasını diyalektik biçimde ortaya koyduktan sonra asıl söylemek istediğine getirir sözü:

«Ve zaman değişe değişe
Yosun titreşe yeşilleşe
Işık dura değişe
Öyle bir vakte vardı ki devran
Ha dedi kırdı zincirini
İçerdeki adam»

«İçerdeki adam»ın zincirlerini kırışı, bir yığın tez ve antitezin sentezi, niceliklerin niteliğe dönüşüdür. Zincirleri kırış, «devranın» bir «vakte» erişiyle olmuştur ancak.

Evrende her şey sürekli değişim içindedir. Ozan, bu değişimi yalnız sözle değil, sözcükleri bir atlı gibi koşturarakta sezdirmektedir okuyucuya. Bütün sözcükler, baş döndürücü bir hızla fırfır dönmektedir adeta;

«Gökler yarıla dürüle
Dağlar savrula devrile
Kırıla döküle yıldız
Sular evrile çevrile
Döğüşe düğüşe madde
Değişe tokuşa madde
................................»

Ozan, bu şiirinde, halı dokuma tezgâhlarının çıkardığı «kirtim kirt» sesini bir nakarat gibi kullanarak, emekçi için mutlu bir dünyanın kurulacağını vurgular, sanki. Bu, emeğin sesi büyük bir inancın durmadan yinelenmesi gibidir:

«Kirtim kirt
Kirtim de kirt
Kirtim de kirtim
Kirtim kirt»

SINIFSAL GÖRÜŞ AÇISI

Gökçe'nin şiirinde birey değil insan vardır. Bu, çalışan, üreten, acılı insandır. Çalışmayan, üretime katkısı olmayan, çalışanların yarattığı artı-değerle yaşayan kişiyse bir bittir. Ozana göre. Bu nedenle de gebermesi gerekir:

«Salın yanımdaki fakir
Salın proletarya
Geber başımdaki bit»

Her şeyi sınıfsal bir optikten gören Ozan, illâki insan seveceğim diye, çoluğu çocuğu fırınlarda yakan faşisti, bir elde yüz binler vuran karaborsacıyı sevecek değildir elbet. Bu, insan sevmeyi bir meslek, bir tarikat haline getirmiş hümanisthlerin işidir. Gökçe'nin seslendikleri, hiçbir şeyin onlarsız (Toprak ve sanayi işçisi) güzel olmayacağı kişilerdir:

«Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm,
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz,
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak,
Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday,

Ayın on beşi,
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi
Yani bizsiz
Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi
Güzel değildir.»

Ozanın sevgisi de umutları da onlara yöneliktir. Bu, kör bir umut, nedensiz bir sevgi olmayıp, her şeye maddeci diyalektik bir açıdan bakan bir insanın sağlam, sağlıklı umudu, bilinçli sevgisidir.

EVRENSELLİK

Ozan, yalnız içinde yaşadığı toplumun değil, başka toplumların «Bizden» olan in

sanlarını da düşünür. Onlarla sevinir, onlarla dertlenir:

«Ben bizden olan insanların dostu
Adı haritalarda bile bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun
Güzel şeylere hasrettir memleketim
Güzel şeylere hasrettir bu dünya»

O yıllar savaş yıllarıdır. Türkiye'nin dışındaki pek çok ülkede kan gövdeyi götürmektedir. «Garipçi» ozanlarımız türlü gariplikler yapıp, ne karanlık, acılı Anadolu'nun, ne de başka ülkelerdeki savaşın, haksızlıkların farkındadırlar. Önemli olan, «efkâr» dır onlar için. Oysa Gökçe, çağını bütünselliğiyle yaşayan bir ozan olarak görünür. Sözgelimi, İkinci Dünya Savaşı, büyük bir yer tutar onun şiirlerinde. Kendi ülkesindeki çalışan acılı insan karşısındaki tavrı neyse, bir başka ülkedeki çalışan acılı insan karşısındaki tavrı da aynıdır onun. Çünkü bilirki, o, dünya üstünde sömürülen tek insan da kalsa, sömürü kalkmamış demektir. Bu nedenle, yerselden evrensele doğru sürekli bir açılış içindedir Gökçe.

DİL - SÖYLEYİŞ

Gökçe, bir soruya verdiği cevapta şöyle diyor: «Bence şiir, her şeyden önce bir dil sorunudur. Türk dilinin bütün kollarını inceledim. Türkmence, Kırgızca, Karaimce, Göktürk ve Oğuz lehçeleri ve İstanbul ağzı... bunlar arasındadır. Ayrıca gene dilimizin güzel örneklerinin bulunduğu Dede Korkut gibi destansı halk hikâyelerini de saymak gerekir. Ben isterdim ki, şiirlerim halkımızın bir türküsü, bir «hoyrat», Bir «elâ gözlü», yahut bir «bozlak» gibi ezgili bir şekilde okunabilsin...» «Bunu Ozanın kendi ağzından duymamış ta olsaydık anlamak zor olmazdı herhalde. Belli ki Gökçe seslendiği kişilerin dilini çok iyi biliyor. Bunlar, «İşçi - Köylü ve işçi» ler:

«Ve Divrik'in demiri arabada
İşçi-köylü ve işçi bir arada.»

Günümüzün Türkiye'sindeki endüstri işçisinin kaynağı genellikle kırsal kesimdir. Henüz, tarlasında çalışan «işçi-köylü» yle fabrikada çalışan işçi arasında büyük bir dil ve söyleyiş ayrılığı oluşmamıştır. Bu nedenle, Gökçe'nin şiirlerindeki dil ve söyleyiş, onun amacına en uygun olanıdır. Türkülerimizin dilini toplumcu bilinciyle yoğuran Ozan, şiirini tek başına değil, emekçi, acılı insanlarla birlikte yazmıştır adeta. «Dost Dost İlle Kavga» daki şiirler bir «solist»in cılız sesi değil, bir koronun göğe ağan yiğit sesidir:

«Hey dağlara taşlara kâr eden türküm
Aşikâr etsen de kendini
Şöyle bir sular gibi salsak, boy versek
«Uzun ömrümüzü, yiğit ömrümüzü, taze
ömrümüzü,
Sefil ömrümüzü, deli ömrümüzü, gelin
ömrümüzü...
Güneşte güneşlesek
Dal kırsak, toplasak, ateşlesek
Broy broy desek dağlarda
Gül gülistan içinde görseler bizi?»

SONUÇ

— Gökçe'nin şiiri genel bir acının ve umudun şiiri.

— Ozan, sınıfsal bir görüş açısından yola çıkıyor.

— «Dost Dost İlle Kavga» daki şiirler, binlerce, on binlerce kişinin bir ağızdan söylediği türküler gibi.

— Gökçe'nin şiirleri bugün yazılmışcasına tâze, diri.

— «Ben - merkezci» Türk şiirini sarsıp kendine getirebilecek şiirler Gökçe'nin şiirleri.

ilke 10 LİRA

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ